

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

ARYKANDOS VADİSİ'NDE SİONLU AZİZ NİKOLAOS KÜLTÜ VE
HRİSTİYAN TÜRKLER

Dr. Okay SÜTÇÜOĞLU

DANIŞMAN
Prof. Dr. Burhan VARKIVANÇ

Akdeniz Orta Çağ Araştırmaları Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2018

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGRAKLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

ARYKANDOS VADİSİ'NDE SİONLU AZİZ NİKOLAOS KÜLTÜ VE
HRİSTİYAN TÜRKLER

Dr. Okay SÜTÇÜOĞLU

DANIŞMAN
Prof. Dr. Burhan VARKIVANÇ

Akdeniz Orta Çağ Araştırmaları Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2018

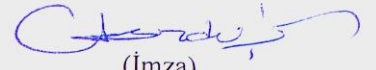

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜNE

Okay SÜTÇÜOĞLU'nun bu çalışması, jürimiz tarafından Akdeniz Orta Çağ Araştırmaları Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak oy birliği oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

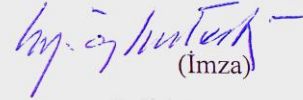
Başkan : Prof. Dr. Abdullah KARAÇAĞ

(İmza)

Üye (Danışmanı) : Prof. Dr. Burhan VARKIVANÇ

(İmza)

Üye : Doç. Dr. Mehmet ÖZKARTAL

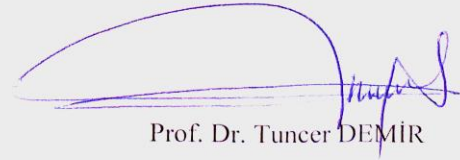

(İmza)

Tez Başlığı : Arykandos Vadisi'nde Sionlu Aziz Nikolas Kültü ve Hristiyan Türkler

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez savunma tarihi : 24.10.2018

Mezuniyet tarihi : 24.10.2018

Prof. Dr. Tuncer DEMİR

Müdür

AKADEMİK BEYAN

T.C
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Arykandos Vadisi’nde Sionlu Aziz Nikolaos Kültü ve Hristiyan Türkler” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını beyan ederim.

(İmza)

Dr. Okay SÜTÇÜOĞLU

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ	IV
ÖZET	VII
ABSTRACT	VIII
PLANLAR LİSTESİ	IX
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	IX
HARİTALAR LİSTESİ	XII

BİRİNCİ BÖLÜM

ARYKANDOS VADİSİ

1.1.Arykandos Vadisi'nin Fiziki Tasviri	1
1.1.1.Finike Ovası	2
1.1.2.Göksu/Lmyros Irmağı	4
1.1.3.Arykandos Irmağı	7
1.1.4.Karasu Irmağı ve İskele Mahallesi /Eski Finike	7
1.1.5.Gülmez Dağı/Alacadağ Hattı	9
1.1.6. Karanlı Dere Su Nakil Hattı ve Arykandos İlişkisi	10
1.1.7. Arykandos Nehir Nakil Yolu	12
1.1.8. Gökbük Kanyonu/Dar	17
1.1.9.Ayı Tepesi ve Önemi	19
1.1.10.Tocak Dağı Hattı	20
1.1.11.Keşlik Dağı ve Önemi	21
1.1.12.Arykandos Vadisi'ndeki Günümüz Yerleşimleri	22

İKİNCİ BÖLÜM

PETROGLİFLER, YAZITLAR VE DEĞERLENDİRMELERİ

2.1.Sionlu Aziz Nikolaos'un Hayatına Dair Bir Özet ve Kritik Hususlar	27
2.1.1.Nikolaos'un Vita'sı	27
2.1.2.Doğduğu Yer/Tragalassos ile İlgili Lokalizasyon Sorunları	28
2.1.3.Mucizeleri/Menkıbeleri	31
2.1.4.Finike İle İlişkisi	32
2.1.5.Bölgedeki Keşlik Dağı ve Santa (Aziz) Sırtı Meselesi	33
2.2.Kanyon/Koyun İni Kült Alanı Tespitleri	36
2.2.1.Kült alanına Ulaşan Patikalar	36

2.2.2.Yüzeyin ve İnerin Seçim Nedenleri	37
2.2.3.Haçlar ve Değerlendirmeleri	42
2.2.4.Metinler ve Değerlendirmeleri	48
2.2.5.Resim Programları ve Değerlendirmeleri	51
2.2.6.Türk Sanatı İle İlişkilerin Değerlendirmesi	64
2.3.Kanyon/Kapı Çayı Tespitleri	69
2.3.1.Yüzeyin ve Arazinin Seçim Nedenleri	69
2.3.2.Haçlar ve Değerlendirmeleri	74
2.3.3.Semboller ve Değerlendirmeleri	75
2.3.4.Türk sanatı İle İlişkilerin Değerlendirmesi	79
2.4.Kanyon Verilerinin Günümüzdeki Durumu	80

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ERKEN ORTA ÇAĞ'DA TÜRKLER VE ARYKANDOS İLİŞKİSİ

3.1.Arykandos Vadisi'nde Orta Çağ'da Türkler	82
3.1.1.Geç Antik Çağ/Erken Orta Çağ'da Anadolu'da Türkler: İstihdam	82
3.1.2.Anadolu'da İlk Yerleşimler: Nakil ve İskânlar.	87
3.1.3.Kültürel Etkileşim: Dilde ve Dinde Yapısal Dönüşümler.	91
3.1.4.Sistemi ve Toprağı Ele geçirme-Yönetme Arzusu:	92
3.1.5.Abdal Musa, Kâfi Baba ve İktisadi Roller	95
3.1.6.Türkler'in Vadideki İşleri, Yerleşimleri ve Bulgar Meselesi	96
3.1.6.1. Bilinen Tahtacı/Ağaçeri Kronolojisi	96
3.1.6.2. Arykandos Vadisi'nde Bulgar Meselesi	98

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

LOKALİZASYONU YAPILMAMIŞ YERLEŞİMLER

VE SOYUT TESPİTLER

4.2.Gökbük Tespitleri	106
4.2.1.Gökbük İsmi ve Gobu/Gobustan İlişkisi	106
4.2.2.Kilise Yapısı	108
4.2.3.Orta Çağ Yerleşimi (Kome)	109
4.2.4.Orta Çağ Nekropoller	110
4.2.5.Ayı Tepesi Yerleşimi	111
4.2.6.Soyut (Menkıbevi) Tespitler/Efsaneler ve Orta Çağ'daki Arka Planı	114
4.2.6.1.Dağda Yanan Işık Anlatıları	114

4.2.6.2.Ağaç Efsanesi ve Ritüel Uygulamaları_____	116
4.2.6.3.Pıngıdık Oyunu, Fallus Kültü ve Bulgar Türkleri_____	117
4.3.Gökçeyaka/Alasun/Alasın Tespitleri_____	120
4.3.1.Kisleli Tepe Kuleli Çiftlik Yapısı _____	122
4.3.2.Gücümen Tepe Kuleli Çiftlik Yapısı_____	125
4.3.3.Nekropol_____	128
4.3.4.Çiftliklerin Vadiyi Kontrol Rolü ve Potansiyeli_____	129
4.3.5.Alasun ve Tragalassos Üzerine Etimolojik Bir Değerlendirme _____	131
SONUÇ_____	134
KAYNAKÇA _____	137
EKLER _____	144
ÖZGEÇMİŞ _____	146

ÖNSÖZ

Likya Bölgesi'nin iki önemli antik kentinden Arykanda ve Limyra arasında yer alan Arykandos Vadisi, arkeolojik açıdan yeterince incelenmiş değildir. Bu vadi, başlangıç ve bitiş alanlarında kısmen düzgün arazi şartlarına sahipse de, özellikle tam ortada yer alan kanyon bölgesinde araştırmaları imkânsız kılan bir zorluk yaratmaktadır. Tezin yazarı tam da burada doğup büyümüştür ve doğal olarak arazi koşullarını iyi tanımaktadır. 2013 yılında sahada gördüğü bazı verileri çözümleyebilmek için giriştiği araştırma tam olarak beş yıl sürmüştür. Bir taraftan bunların başka örneklerinin de olması ihtimaline karşı sürdürülen çalışma diğer taraftan bunların ne ve kime ait bakiyeler olduğu sorusunu yanıtlamak üzere seyretmiştir.

Arazi çalışması 2018 yılına kadar sürdürülerek sahanın en zor etabı olan 'Gökbük Kanyonu' ve etrafı tamama erdirilmiştir. Burada elde edilen veriler, petroglifler, resim programları ve bazı yerleşimler şeklinde değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Sonuçta, tüm topoğrafya, günümüzde burada yaşayan kitle ve eski kitle ile bağları, gelenekler, antik yerleşimler ve modern yerleşimlerin ilişkileri, petrogliflerin anlamlandırılması ve tarihlendirilmesi gibi pek çok husus bütüncül olarak bir sonuca kavuşturulmuştur. Çalışma süresince tespit edilen veri alanları için Antalya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'na rapor edilerek tescilleri de sağlanmıştır.

Tüm tespitler, yorumlar ve önermeler hem Hristiyanlık tarihi ve ikonografisi hem de Türk tarihi için kritik önem taşımaktadır. Zira Türkler'in Anadolu'ya giriş miladı olarak kabul edilen 1071 tarihinden çok daha önce Anadolu'ya giriş yaptıkları ve yerleşmeye başladıkları üzerine hâlâ devam eden tartışmalar ele alındığında, sadece tarihi söylemlere dayalı ve önermeleri tartışmalı bir sahneye tanık olmaktayız. Bu çalışma yöntem ve elde ettiği verilerle bunun daha sağlıklı nasıl gösterilebileceği iddiasındadır. Çünkü araştırma boyunca tek bir disiplin değil, arkeoloji, sanat tarihi, tarih, antropoloji, iktisat ve sosyoloji gibi çok farklı disiplinler kullanılarak pek çok açıdan eski ile yeninin ilişkileri sorgulanmıştır.

Elde edilen verilerin sunumu, tartışılması ve sonuca bağlanması şu şekilde kurgulanmıştır:

Birinci bölüm, çalışılan sahayı yani Arykandos Vadisi'ni tasvir eder. Kuşkusuz tarih ve coğrafya arasında kopmaz bir bağ vardır ve bu bağlamda, coğrafi tasvir yapılırken, ilişkili eski ve yeni yerleşimler de bu tasvire dâhil edilmişlerdir. Bu bölümde, konu içinde ilerledikçe gündeme gelecek bazı kritik noktalar ve gruplar özenle öne çekilerek anlatılmış ve sonuca yaklaştıkça netleşecek görüşler için bir ön bilgi niteliğinde sunulmuştur.

İkinci bölümde, sahada tespit edilen kaya resimleri, sembolleri olabildiğince yalın bir şekilde ortaya konulmuş, bunların sanatsal stil kritikleri ve tarihlendirmeye yarayacak

üsluplarına değinilmiş, nakşedenlerin aidiyetlerini aydınlatmak üzere, sanatsal mukayeseleri yapılarak temel bir yargıya varılmıştır. Bu verilerin anlamlarına dair çözümlenmeler burada öne çıkarılarak, önemli bir Hristiyan figürü olan Sionlu Aziz Nikolaos'a verdiği referanslar detaylı şekilde ifade edilmiştir. Bunları okuyucunun anlayabilmesi için Sionlu Aziz Nikolaos'un yaşam öyküsü hakkında bir özet ve çalışılan sahayı işaret eden bazı kesitler ayrıca konu ile ilgili yerlere serpiştirilerek anlatılmıştır. Bölgede lokalizasyon sorunu olan Tragalassos ile ilgili bazı ön bilgiler, sonuç kısmına yakın önermeler sıralanırken elde edilen verilerle bağının kurulabilmesi için burada kabaca işlenmiştir.

Üçüncü bölümde Arykandos Vadisi içinde Orta Çağ'da Türkler'in konumu ve tarihsel süreçleri sorgulanmıştır. İkinci bölümde elde edilen verilerin Türk sanatı üslubuna birer referans oluşu görüşü ile sahadaki Türk varlığının Erken Orta Çağ'da söz konusu olabilirdiği sorusu aydınlatılmaya çalışılmıştır. Özellikle Türk tehirci açısından çok karanlık bir süreç olan 5.yüzyıl-6.yüzyıl aralığındaki bilgi kıtlığına rağmen, petrogliflerin ve haç seksiyonunun kabaca tarihlendirmelerine, sanatsal üslubun Türk sanatına ait olmasına ve bazı Bizans Dönemi verilerine dayanarak Erken Orta Çağ'da tarihi kesin olmasa da bir Türk kökenli uruk varlığına kanaat getirilmiş ve bölümün iskeleti buna göre kurgulanmıştır. Bunun için günümüzde Arykandos Vadisi içinde var olan Oğuz soylu Tahtacı Türkmenlerin bilgilerine başvurulmuş, tarihleri, gelenekleri, işleri ve kadimden hafızalarında kalan bilgiler toparlanarak, vadi içinde kesinlikle bir Bulgar varlığı tespit edilmiştir. Osmanlı arşiv belgeleri ile de bu durum kesinleştirilmiştir. Bulgarlar'ın aidiyetleri ve bölgeye ne zaman geldikleri, inançlarının ne olduğu ve sonradan gelen Tahtacı Türkmenlerle ilişki ve kültür etkileşimleri de burada irdelenmiştir.

Dördüncü bölümde, ayrı bir fasıla gerektiren yerleşim tespitleri ve toplum içindeki soyut tespitler değerlendirilmiştir. Orta Çağ'da kullanıldıkları kesin olan ve henüz lokalize edilmemiş bir yerleşim burada plan ve tasvir bazında sunulmuştur. Diğer taraftan Tahtacı Türkmenler içinde yaşayan bazı gelenek ve ritüellerin eski yerleşiklere ve saha araştırmamızda konu ettiğimiz Sionlu Aziz Nikolaos'a çıkması hususunu aydınlatmak üzere burada soyut tespitler olarak gösterilmiştir.

Sonuç kısmında ise, topoğrafik değerlendirme, arkeolojik tespitler ve sanat tarihi perspektifinden yorumlar, sosyolojik veriler ve tarihi verilerle birleştirilerek, çalışma kapsamında ulaşılan genel bir sonuç ve önermeye yer verilmiştir.

Teşekkür ve Özeleştiri:

Yeni söylenen veya bulunan her şey tartışmaya açık yanlar barındırır ve bunu ortaya koyan araştırmacı sorumluluğu göze alarak bunu yapar. 2013 yılında spontane bir şekilde başlattığım ve hiçbir kişi yahut kurumdan destek bulamadığım bu çalışma, ‘şahsi düşünceme göre’ Türk tarihinin karanlık bir veçhesinin küçük bir kısmını farklı perspektiflerden değerlendirerek saha kanıtları ile ortaya koymaktadır. Buna rağmen çalışmanın sona erdirildiğini söyleyemem. Gerek arazide hala kontrol edilmesi gereken yerlerin varlığı gerekse benim yaptığım analizlerin daha örgütlü yapılması, önermenin netleştirilmesi için elzemdir.

Tüm çalışmayı şahsi olanaklarımla ve kişisel yaşamından fedakârlık ederek bu hale getirebildim. Bu açıdan eşime ve çocuklarıma bir özür borçluyum. Çoğu zaman anlatmaya çalışsam da neden onları değil dağları düşündüğümü anlatamadım.

Teşekkür etmem gereken en önemli unsur kollektif insan hafızasıdır. Okuduğum her kitap ve bunu kaleme alan insan bana değer kattı, ancak bunları yorumlayabilmem için bakış açısına gereksinimim vardı ve bu açıdan öğretmenlerime de teşekkür etmeliyim:

Üzerimde hakkı olan, yaz tatilinde bir köy çocuğunu evine götürüp kravatını takıp özel ders veren köy enstitüsü geleneğinden gelen ilkokul öğretmenim Ahmet METİN’e,

Lisede param olmadığı için kravatımı ve sigaramı dahi alan öğretmenim rahmetli Osman VEZİROĞLU’na,

Bana katıksız inanan ve doktoramın mimarı Prof. Dr. Ahmet Adil TIRPAN’a,

Beni öğrencisi değil arkadaşı kabul eden Prof. Dr. Abdullah KARAÇAĞ’a,

Arykanda kazısını sürdüren Doç.Dr. Macit TEKİNALP’e,

Çalışmayı inceleme zahmetinde bulunan başta Prof. Dr. Burhan VARKIVANÇ ve diğer üyelere içtenlikle teşekkür ederim.

Dr. Okay SÜTÇÜOĞLU

Antalya, 2018

ÖZET

Arkeolojik araştırması yapılmamış Arykandos Vadisi'nin en sert topoğrafyaya sahip kanyon kısmında elde edilen veriler birkaç yönlü bilgi sağlamaktadır. Bölgede tespiti yapılan kuleli çiftlik yapıları ve Orta Çağ'a ait kullanım izleri, bu bölgede birden fazla küçük ölçekli yerleşimin varlığını ortaya çıkarmıştır. Bu yerleşimlerden Alasın Köyü ile kesin lokalizasyonu yapılamayan Tragalassos arasında dolaylı bağlantılar vardır. Orta Çağ'da Arykandos Vadisi içinde şüphe götürmeyen bir Sionlu Aziz Nikolaos inancı söz konusudur. Elde edilen veriler bir taraftan bu kültü, tarihlendirmeye de olanak tanıyacak ölçüde kanıtlarken, diğer taraftan dönemin Hristiyan Türkleri hakkında da kıymetli ipuçları sunmaktadır. Anlaşılmaktadır ki, Sionlu Aziz Nikolaos'a gönülden inanmış topluluk içinde 5.-6.yüzyılda Anadolu'ya Bizans tarafından tehcir edilen Hristiyan'laşmış Bulgar Türkleri de vardı. Vadi içinde günümüzde yaşamakta olan, 1071'den sonra Anadolu'ya Kafkaslar üzerinden gelen Oğuz soylu Tahtacı Türkmenler birkaç asır bu Hristiyan Türk soylularla beraberce yaşamışlar, kültür alışverişinde bulunmuşlar ve onlara dair izleri kendi gelenekleri ve hafızalarıyla günümüze ulaştırmışlardır.

Bu çalışma temelde bir tez niteliğinde olsa da, Karadeniz'in kuzeyini takip ederek 4.yüzyılda Balkanlar'a ulaşan, akabinde 5. yüzyıldaki dağılmadan sonra Slavlar'la karışan Hun soylu Bulgar Türkleri'nin Anadolu'ya geçişleri ve kendilerinden 500 sene sonra Kafkaslar üzerinden gelen Oğuz uruklarının karşılaşması, birlikte yaşamaları ve sonunda Türk'ün değişmez kaderi olarak birbirlerinin Türk'lüğünden bihaber düşman oluşlarının öyküsüdür de.

ABSTRACT

Within the scope of the Medieval studies carried out in Arykandos Valley in Antalya/Finike between 2013-2018, a number of petroglyphs belonging to the cult of Saint Nicholas of Sion who lived in sixth century and some settlements and religious locations were identified. Depictions that certainly belong to the miracles of the Christian Saint, some other human figures, style critics of cross sections and some datums carrying the characteristics of Turkic tribes point out that these were made by Christian Turks. According to dating, these datums might originate from around 560-600. The historical stories of Tahtachi (lumberjack) Turkmen settlements, periods, works and customs have been examined deeply; as a result, it has been found out that they lived with Bulgarians for couple ages when they came here. It points out a traditional relationship that some rituals and customs that these Tahtachi Turkmens adopted can also be seen both in Central Asia and Bulgaria. As a result, after the collapse of Hun existence that reached Balkans following the North of Blacksea, the encounter of Bulgarian Turks entering Anatolia in fifth century with Oghuz Tahtachis coming to the same location over caucasus after 1071 has been revealed with both material and abstract remnants. These Uruks who lived together belonging to two different religions until 20th century and regarded themselves as two different nations despite being united originally, eventually became enemies and sided against each other as a result of historical unconsciousness. Ottoman archives show that while Christian Bulgarian Turks, who regarded Ottoman Turks as enemy, retreated to the mountains and became bandits; Oghuz Tahtachi Turks who pursued them thinking that they were Greek became the losing side of this tragic story.

PLANLAR LİSTESİ

1.	Arykandos Vadisi ve etrafındaki tarihi topoğrafyaya ait plan	26
2.	Ayı Tepesi yerleşimi ve etrafına ait taslak plan	112
3.	Alasın, Kisleli Tepe kuleli çiftlik yapısı yerleşim planı	124
4.	Alasın, Gücümen Tepe kuleli çiftlik yapısı planı	125

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

1.	Kerestelerin ırmağa atılışı	13
2.	Irmak mecrasında nakil halinde keresteler	14
3.	Gökliman Osmanlı batığı	15
4.	Arykandos Irmağı, Gökbük Kanyonu, Dar bölgesi	16
5.	Kuzeyden-güneye Arykandos Vadisi	18
6.	Kanlı Geçit-Koyun İni arasında ulaşımı sağlayan, Arykandos Irmağı doğu yamacındaki patika	36
7.	Koyun İni Orta Çağ kült alanı.	37
8.	Koyun İni Orta Çağ kült alanındaki kristalize yüzey.	37
9.	Arykandos Irmağı ve Koyun İni kült Alanı	39
10.	Koyun İni Kült alanında doğal ayak izi formu ve metinler.	40
11.	Ayak izi formu önündeki metnin detayı	41
12.	Koyun İni kült alanı, XP-christogramlı haç	44
13.	Koyun İni kült alanı, 'staurogram haç'	44
14.	Koyun İni kült alanı, 'staurogram haç'	45
15.	Koyun İni kült alanı, XP christogram ve staurogram karışımı haç	45
16.	Madalyon/kurs içinde çatal uçlu haç	46
17.	Potent haçı tipinde haç örneği.	46
18.	Tipolojisi bilinemeyen haç örneği.	47
19.	Grup şeklinde yapılmış haçlar.	47
20.	Kült alanında 6-7 satırlık en kapsamlı metin.	49
21.	Okunamayan birkaç terimlik metin	50
22.	Yorum yapamayacağımız ancak harfleri net okunabilen bir başka metin	50
23.	Yorum yapamayacağımız ancak harfleri net okunabilen	

bir başka metin_____	51
24. Aziz Nikolaos'la ilgili olması muhtemel bir metin._____	51
25. Sionlu Aziz Nikolaos'un içine şeytan işlemiş ağaç mucizesi sahnesi (1)_____	53
26. Sionlu Aziz Nikolaos'un içine şeytan işlemiş ağaç mucizesi sahnesi (2)_____	54
27. İkonografide St. Nikolaos'un şeytan işlemiş ağaçla mücadelesi_____	56
28. Nikolaos'un ağaçtan şeytan kovma mucizesinde gösterilmiş testerenin orijinali._____	57
29. Koyun İni kült alanında aziz figürü._____	57
30. Metin de içeren çözümlenememiş bir resim programı._____	58
31. Tanımlanamayan resim programı_____	59
32. Tanımlanamayan resim programı_____	59
33. Tanımlanamayan resim programı_____	60
34. Gökbük'te su değirmeni taşı._____	61
35. Tanımlanamayan resim programı_____	61
36. Tanımlanamayan resim programı_____	62
37. Tanımlanamayan bir sembol_____	62
38. Tanımlanamayan bir sembol_____	63
39. Ok ve yayıyla atışa hazırlanan avcı/okçu/savaşçı figürü_____	63
40. Kült alanında bulunan falluslu erkek figürü için Orta Asya'dan birkaç örnek_____	66
41. Geriye dönerek ok atan savaşçı/avcı figürü Orta Asya örneği_____	67
42. Kırgızistan Saymalaitaş petrogliflerinde benzer haçlar_____	68
43. Kapı Çayı bölgesi petroglif alanındaki teraslı alan_____	70
44. Kapı Çayı bölgesi_____	71
45. Kapı Çayı bölgesi petroglif alanındaki 'Sırlak Taş' yüzeyi_____	72
46. Kapı Çayı bölgesi petroglifleri 1. ve 2. grup_____	73
47. Kırım mezarlığında ve Moğolistan Ulanbatur'daki bir anıtta toplu damga seksiyonu_____	74
48. Kapı Çayı bölgesi petrogliflerindeki haçların benzerleri ile mukayesesi_____	74
49. 1.grup 5 numaralı detay_____	75
50. Türk Oğuz boy damgaları_____	75
51. 1.grup 2 ve 3 numaralı detaylar_____	76
52. 1.grup 4 numaralı detay_____	76
53. 2.grup 12 numaralı detay_____	77

54.	2.grup 10 ve 11 numaralı detay_____	77
55.	2.grup 7 numaralı detay_____	78
56.	2.grup 13 numaralı detay_____	78
57.	2.grup 14 numaralı detay_____	78
58.	Anadolu'da ot yolmak ve ekin biçmede kullanılan 'ahşap elcek' _____	79
59.	Gruplardan ayrı farklı bir petroglif_____	79
60.	Koyun İni kült alanında tahribat 1_____	81
61.	Koyun İni kült alanında tahribat 2_____	81
62.	Koyun İni kült alanında tahribat 3_____	81
63.	Bulgar kesimi tekniğinde kesilmiş bir sedir kütüğü_____	104
64.	Gökbük Köyü, Akyokuş mevkiinde, Sazaklı Deresi bitişiğindeki nekropole yakın bir mimari eleman_____	110
65.	Limyra-Arykanda arasındaki Antik yoldan Ayı Tepesi'nin konumu_____	111
66.	Ayı Tepesi'ndeki gözetleme noktası, bazı buluntular ve antik yolun görünümü_____	112
67.	Ayı Tepesi'nde bir mekâna ait taş temel_____	113
68.	Antik yoldan Ayı Tepesi ve Koyun İni kült alanına ulaşan yamaç patikası_____	113
69.	Gökbük Köyü'nde, Nikolaos'un ağaç mucizesi ile ilişkili olabilecek noktadaki mezar yapısı_____	117
70.	Gökbük'te pıngıdık oyunu_____	119
71.	Bulgaristan'da kukeri oyunu_____	119
72.	Alasın, Kisleli Tepe kule yapısına ait görseller_____	123
73.	Alasın, Kisleli Tepe, bazı küçük buluntu seramik parça örnekleri_____	123
74.	Alasın, Kisleli Tepe, işlikte ezme taş blokları_____	124
75.	Alasın, Gücümen Tepe, sur duvarından kesit_____	126
76.	Alasın, Gücümen Tepe, güney batı oval köşesi ve dışa taşan ek mekân_____	126
77.	Alasın, Gücümen Tepe, su sarnıcı_____	127
78.	Alasın, Gücümen Tepe, kuleli çiftlik yapısı, kule duvar taşlarından birkaçı_____	127
79.	Alasın, Gücümen Tepe ve kule yerinin Finike-Elmalı karayolundan görünümü_____	128

HARİTALAR LİSTESİ

1.	Arykandos Vadisi'ni kapsayan genel topoğrafya	2
2.	Finike Ovası ve etrafı	3
3.	3500-2500 yıl önceki ovanın jeolojik durumu.	6
4.	Bölgede belirleyici faktör olan sedir ormanlarının pozisyonları ve akarsular.	11
5.	Gökbük Kanyonu ve etrafındaki önemli noktalar haritası	17
6.	Arykandos Vadisi kanyon bölgesinde önemli yollar, patikalar ve yapılar haritası.	25
7.	Myra territoriumundaki lokalizasyon haritası	30
8.	Keşlik Dağı ve Santa Sırtı'nda kontrol edilmesi gereken yerler.	35
9.	Gökbük etrafındaki Orta Çağ yol, patika, yerleşim ve nekropol düzeni haritası	107
10.	Halk arasında ışık görüldüğü anlatılan zirveleri gösterir harita	115
11.	Alasın Köyü topoğrafik haritası	121

BİRİNCİ BÖLÜM

ARYKANDOS VADİSİ

1.1.Arykandos Vadisi'nin Fiziki Tasviri

Günümüzde Arif Köyü'nün (eski Arykanda Antik Kenti) kuzeyine doğru, Avlan Gölü'nün alt kısmında kalan bir noktada mevcut olan su kaynağına 'Başgöz/Başgoz' denilir. Burada yüzeye çıkan tatlı su, daha üst kesimlerinde yer alan yüksek dağlardan ve özellikle Avlan Gölü-Elmalı polyesinden beslenmektedir (Öner, 1996:131-158). Bu noktadan itibaren doğu ve batı yönlerde yer alan dağlar arasındaki yarıktan, doğal bir düşü ile mecrasını oluşturup güneyde Akdeniz'e deşarj olan akarsuya da halk arasında 'Başgöz Çayı veya Akçay' denilmektedir. Bu akarsuyun Antik Dönem'deki ismi de 'Arykandos Irmağı' olarak bilinir. Başgöz kaynağından çıkan akarsu yaklaşık olarak 30 km. kadar derin bir vadi/yarık içinden ilerledikten sonra Turunçova Kasabası'nın üst kesimlerinde 'Kapı Çayı' mevkiinde ova ile buluşur. Bu noktadan itibaren ovalık kesimde oturan halk bu akarsuya 'Kapı Çayı' derken dağlık/kanyon etrafında oturan halk ise 'Başgöz veya Akçay' demektedir. Başgöz kaynak noktasından Kapı Çayı mevkiindeki kanyondan çıkış noktasına kadar olan kısım çalışma sahamız olup, özellikle Kapı Çayı-Gökbük arası odak noktasını oluşturur. Neticede Arykandos Irmağı'nın Başgöz ile Kapı Çayı arasında kalan kısmı, akarsuyun her iki cephesinde ilişki tesis edilebilecek yakın arazileri de kapsayacak şekilde 'Arykandos Vadisi' olarak zikredilecektir. (Harita 1) Türkçe kullanımda yahut lokalizasyonda böyle bir terimin olmadığı ve çalışma sahamızı tanımlamak üzere en uygun terim olarak tarafımızdan seçildiği burada vurgulanmalıdır.

Arykandos Irmağı'nın, Kapı Çayı noktasından itibaren ova ile buluşup denize karıştığı kıyı noktasına kadar olan kısım 'Arykandos Vadisi' kapsamında değerlendirilmemekle birlikte, konuyu bütünlemesi ve tarihi-topoğrafik ilişkileri anlamak adına ayrıca irdelenecektir. Keza pek çok antik lokalizasyon tanımında gördüğümüz dağlık/ovalık ayrımının daha küçük ölçekli bir durumu burada karşımıza çıkmaktadır. Dağlık-ovalık ayrımı topoğrafik düzene göre şekillenmesine rağmen, tarihi perspektiften birbirini besleyen ve her zaman ilişki içinde olan yerler olarak birlikte ele alınmaları zaruridir. Temelde uygarlık yaratımında çok önemli rolleri olan, yukarıda ırmak gözleri, arada ırmak hattı ve aşağı düzlükteki kentsel alanlar şeklindeki tarihi-topoğrafik düzen (örneğin; Dicle-Asur, Nil-Mısır, İndus-Hindistan ve Sarı Irmak-Çin gibi) çalışma alanımızda da minimal ölçekte okunabilmektedir. Arykandos Irmağı ve mecrasını jeolojik ve coğrafi koşullar belirlerken, onun etrafında yahut ilişkili yerleşimleri bu coğrafyanın iktisadi olanakları ve tarihi koşulları şekillendirmiştir. Bu vadinin Orta Çağ boyutunu anlamamıza katkı sunacak soyut ve somut

tespitlerin her biri yakınında yer alan topoğrafya ile anlatılabilir/anlaşılabilir. O halde bu vadideki tüm kritik noktaları ayrı ayrı tasvir etmek gerekmektedir.

Harita 1.1: Arykandos Vadisi'ni kapsayan genel topoğrafya. www.jeo-freemap.com/asia/1356 erişim:02.04.2018 (harita üzerine eklemeler tarafımızdan yapılmıştır)

1.1.1.Finike Ovası

Günümüzde sadece 'Finike Ovası' olarak adlandırılan bir saha yoktur. Finike İlçesi'nin mülki sınırları dahilinde kalan ovalık kesim esasen Kumluca İlçesi ve arada Hasyurt Kasabası'nı da kapsayan yekpare bir ovanın bir kısmıdır ve aslına bakılacak olursa genişliğinden dolayı 'Kumluca Ovası' demek daha akla yatkındır. Ancak çalışmanın özü itibari ile bir kavram kargaşasına sebebiyet vermemek adına Finike kısmı 'Finike Ovası' olarak zikredilecektir. (Harita 2) Ovanın tamamı alüvyonel bir delta olup Finike kısmı Arykandos Irmağı'nın, Kumluca ve Hasyurt kısmı da Alakır Irmağı'nın getirdiği alüvyonlarla dolmuştur. Bugün Finike Ovası ve bağlı yerleşimlerin şekillenmesi sürdürülen tarıma dayalı olmakla birlikte, 100 yıl önceye kadar bu sahada tarımsal faaliyetin olmadığı bilinmektedir. Zira sadece jeolojik araştırmalar değil yakın dönemdeki gözlemlere göre de ovanın bataklık sayılabilecek bir alandı. Örneğin Amiral Spratt (2008: 144), 1842'de Finike'ye (bu günkü İskele Mahallesi) ulaşip Limyra'ya gitmek istediğinde, ovanın düz bir yol izleyerek gitmesi olanaksız olduğundan, dağ eteklerini geniş bir yay çizerek dolaşmış ve Limyra'ya ulaşabilmiştir. Çünkü o tarihte dahi Finike Ovası yürünerek geçmeye izin vermeyecek şekilde bataklık, sazlık ve kısmi sulak alanlardan oluşmaktaydı.

Keza aynı tarihlerde Kaptan Beaufort da benzer bir manzarayı not edecektir (Beaufort, 2002: 32). Yakın dönemdeki bu sulak manzaranın, Orta Çağ ve daha geri planda Antik Dönem, Prehistorik ve Jeolojik Dönem’lerde daha yoğun ve geniş bir sahaya yayıldığı anlaşılmaktadır. Jeolojik sondajların kaydına göre Finike Ovası’nda (Limyra Antik Kenti’ne daha yakın olmak üzere) 6000-7000 yıl önce geniş bir göl, 2500-3500 yıl önce daralan bir göl, 1000 yıl kadar önce de suları çekilmiş ve yatağı bataklığa dönüşmüş bir göl yatağı söz konusuydu (Beaufort, 2002: 32). Aynı jeolojik araştırmalar ova katmanındaki yükselme ve hem akarsuların hem de deniz seviyesindeki düşümlere de ışık tutmaktadır. Elbette ki kıyı bandı da bu jeolojik değişim süreçlerinde sürekli olarak yer değiştirmiş, denizin nehir yatağıyla, koyların kenar yerleşimlerle de ilişkilerini belirlemiştir. Konumuz açısından özel olan durum ovanın niteliği değil, yatağı değişen akarsuların deniz ile ilişkisi ve bu ilişkinin kenardaki yerleşimlere etkisidir. Ovanın Finike’yi alakadar eden kısmında Arykandos Irmağı (Akçay), Limyros Irmağı (Göksu), Karasu (Finike merkezinde) ve deniz kıyısı su kesimini, doğuda Tocak Dağı, batıda Gülmez Dağı ve kuzeyde Keşlik Dağı dağlık kesimleri temsilen tasviri gerektiren önemli bileşenlerdir. Çünkü bu kritik araziler üst tarafta yer alan Arykandos Vadisi’ni bütünleyen ve tarihi topoğrafyasında rolleri olan yerlerdir. Bu sayılan yerler ovanın net görülebilen yerler olup her birinin görülmeyen cephelerinde devamları ve uzamları olduğu unutulmamalıdır. Topoğrafik tanımlar yeri geldikçe ve arka cephelere gidildikçe ifade edileceklerdir.

Harita 1.2: Finike Ovası ve etrafı. www.jeo-freemap.com/asia/1356 erişim:02.04.2018 (harita üzerine eklemeler tarafımızdan yapılmıştır)

1.1.2.Göksu/Limyros Irmağı

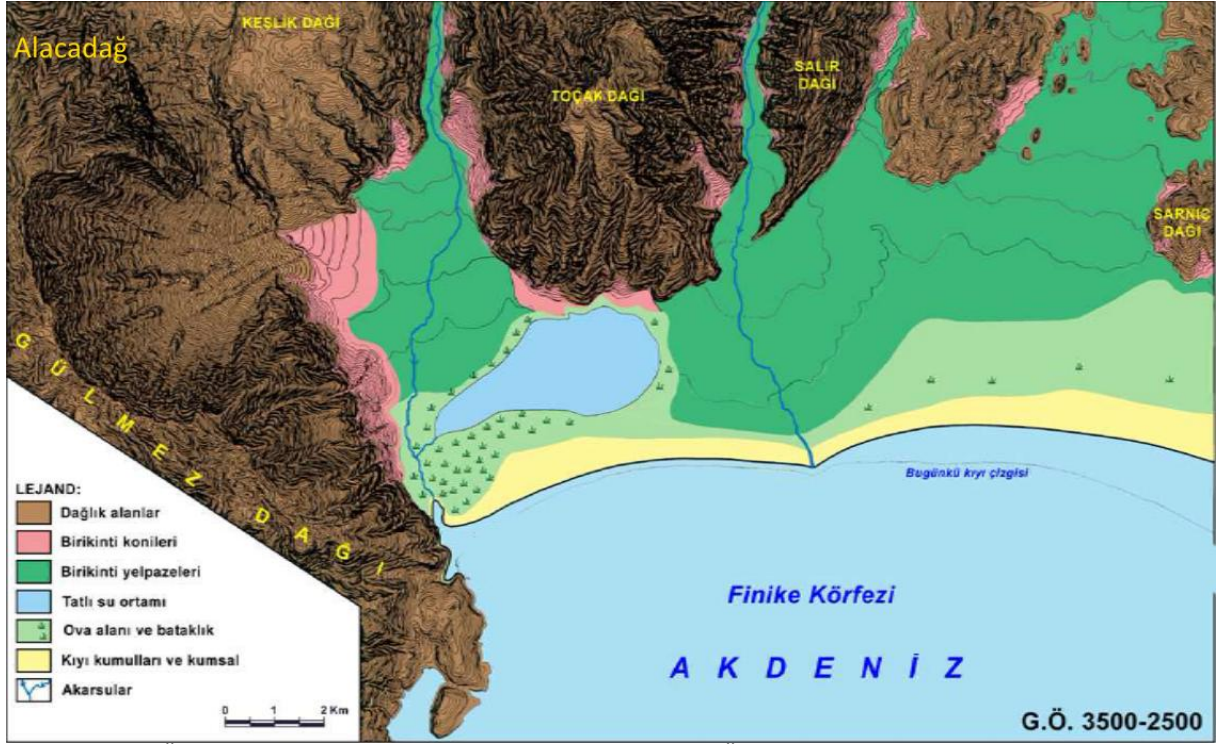
Finike Ovası'nda yer alan akarsular hem Antik Dönem isimlendirmelerinde hem de günümüzdeki isimlendirmelerde pek çok kez karıştırılmaktadır.¹ Öncelikle bu husus netliğe kavuşturulmalıdır; Arykandos Irmağı, kuzeyden dağlar arasındaki kanyondan çıkıp gelen akarsudur ve bugün Kapı Çayı-Akçay-Başgöz Çayı gibi isimlerle anılır ki metin boyunca bu akarsu 'Arykandos Irmağı' olarak zikredilecektir. Harita 2'den de görüleceği üzere Arykandos Irmağı ovada Göksu/Limyros Irmağı ile buluşarak birlikte denize dökülürler. Denize kavuştuğu nokta müşterek olduğu için günümüzde bu noktadan itibaren sadece Göksu olarak söylendiğine de tanık olunmakla birlikte gerçekte Göksu'nun kısa bir kol olduğu ve esas ırmağın Arykandos olduğu unutulmamalıdır. Karasu olarak bilinen kısa akarsu ise müstakil bir su yolu olup ovadan çıkıp ova boyunca ilerleyerek farklı bir noktadan denize kavuşur. Bu akarsuya Karaçay da denilir. Yine ovanın doğu tarafında farklı bir mecrada gelerek denize ulaşan Alakır Irmağı ise konumuzun dışında olmakla birlikte tarihi kayıtlarda Finike'deki sularla karıştırıldığı anlaşılmaktadır. Örneğin Piri Reis, Kitab-ı Bahriye'sinde (2002: 86) Finike'deki suları anlatırken 'Karasu', 'Sarısu' ve 'Göksu'dan bahseder.² Tadını kötü bulduğu Karasu, Finike merkezinden denize ulaşan Karasu/Karaçay'dır. 'İçimine doyum olmaz' dediği Göksu ise tam olarak Arykandos Irmağıdır fakat kıyı halkı Göksu dediği için herhalde onu esas kabul etmiştir. Belli ki arka tarafta Arykandos Irmağı'nın mecrasından haberdar değildir. Sarısu olarak andığı ırmak ise Alakır Irmağı olmalıdır. Benzer şekilde antik kaynaklarda da bazı karışıklıklar söz konusudur. Özellikle Limyros olarak anılan Göksu (Limyra'dan çıkan ırmak) üzerine bir takım tanımlama sorunları göze çarpar (Onur, 2002: 26, 53).

Limyros, Limyra antik kenti bitişiğinde ve hemen dağın dibindeki kaynağından itibaren başlayarak denize kadar ulaşan ırmaktır. Hiç kuşku yoktur ki, Limyra Antik Kenti'nin bu noktada kurulmasında önemli paya sahiptir. Son yıllarda yapılan jeolojik araştırmalar bir taraftan ova katmanının yükselmesini ve aynı zamanda ırmak mecrasının da değişmesini ortaya koyarken, yüzeyin altında kalan mimari kalıntıların durumları ile de ilgili bilgiler vermektedir (Öner, 1998: 419-425). Sondaj verilerine göre, kentin halen 4-5 metre kadar altında mimari kalıntılar mevcuttur. Bu da göstermektedir ki, ovadaki jeolojik değişimler, mimari taban, ırmak mecrası ve ötede deniz kıyısında olağanüstü değişimlere sebebiyet vermiştir. Likya birliğinin önemli kentlerinden biri olan Limyra'nın kuruluş felsefesi deniz ticaretine de dayandığına göre, tarihi seyri içinde bu değişimlerin liman noktalarını belirleyici

¹ Bu suların antik isimlerindeki karmaşa ve düzeltmeler için şu tezin ilgili bölümleri derli toplu açıklamalar yapmaktadır; **F. Onur** *Lykia Hidrografisi*, Y.L. Tezi, Akdeniz Üni. Antalya, 2002

olmasından dolayı önem arz ettiği kabul edilebilir. Ovadaki suların mecra değişimleri, mevcut olduğu önerilen gölün varlığı ve o zamanlardaki deniz kıyısının sağladığı körfez olanakları, kentin iktisadi durumu ve konumunda rol almış olması kaçınılmaz görünmektedir. (Harita 3) Özetle, Limyros Irmağı Limyra için sadece bir su kaynağından ibaret olmayıp, denizle bağlantısını sağlayan bir kanal niteliğindedir. Her ne kadar bu ırmağın mecrasının değişimine dair tam bir jeolojik haritaya sahip değilsek de, kesin olan değişimin denizden içeri gemilerin ne kadar sokulabileceğini belirleyen bir faktör olduğundan Limyra'nın kentsel niteliğine doğrudan etki yapmış olmalıdır. Söz konusu olan sadece ırmağın mecrası değil aynı zamanda dip derinliğidir de. Deniz seviyesindeki düşüşler ve ova katmanındaki yükselmelere bağlı olarak değişen ırmağın dip derinliği, gemilerin girişlerini, iç kesimlerde barınmalarını, yüklerin indirilmeleri yahut boşaltılmalarını da etkileyeceğinden kentin konum değeri ve tarihi rolünün şekillenmesinde kritik öneme haizdir. Anlaşıldığına göre, Orta Çağ'da Limyra'nın gözden düşmeye başlayıp Finike'nin (eskiden İskele Mahallesi/Osmanlı Dönemi'nde 'Yılanlı İskele') öne çıkmaya başlaması sadece saldırılar sonucu tahribat yahut karasal ticaret yolunun kayması değil aynı zamanda gemilerin girebilecekleri ırmak ağzlarındaki değişimlerdir de. Kesin olarak bildiğimiz şey, Finike merkezde denize kavuşan Karasu Irmağı'nın Orta Çağ itibari ile daha sık kullanılır olduğudur. Finike'de konumlu Orta Çağ kale yapısı ve lokal olarak diğer özellikler bunu teyit etmektedir. Elbette ki bu değişim ani değildir ve Limyra halen kentsel varlığını sürdürmektedir ve üstelik nüfusun ağırlığı halen oradadır.

14.yüzyılda bölgenin üst kesimlerindeki Elmalı'da tekkesini açan Abdal Musa, tekkesini tesis etmeden önce Finike'ye gelmiştir (Köprülü, 1989:427). Tekkesini Elmalı'da tesisinden sonra ilk eylemlerinden birisi de, müridlerinden birini Limyra'ya kendi tekkesini açmak üzere yollamak olduğuna göre (Kâfi Baba), iktisadi olarak bu dönemde hala Limyra'nın gözde olduğunu kabul etmek gerekir. Aynı asırda hem Limyra'nın hem de Finike'nin kullanılıyor olması, Limyra'nın yerleşim alanı, Finike'nin de liman (ırmak ağzından İskele'ye kadar olan kısım dâhil) olarak iş görmesi ile ilgilidir. Bu fonksiyon gerek Antik kaynaklarda gerekse yakın çağ kaynaklarında ırmakların tasvirini yaparken temel argüman olarak kullanılmıştır. Örneğin antik kaynaklarda Limyros için, 'gemiyle girilebilecek Limyra Kenti' gibi ibarelere rastlanırken (Onur, 2002: 14), yakın çağda Kaptan Beaufort da küçük teknesi ile ırmağa girerek ne kadar ilerlenebileceğini ölçmeye çalışır (Beaufort, 2002: 31-33).

Harita 1.3: MÖ. 3500-2500 Yıl önceki ovanın jeolojik durumu. Öner, 1996: 644'ten

Orta Çağ'da Limyra'ya ulaşan karasal yolun doğudan itibaren dağın yamacını takip ederek gelmesi, kentten itibaren yine dağın yamacını takip ederek kuzeye Arykanda istikametine yönelmesi salt haritadan anlaşılabilir bir durumdur. Zira o dönem ovanın bataklık yapısı ve ilerlemeye uygun olmayan kıyı bandı tercih edilebilir güzergâh olamazdı. Finike (İskele) ise ırmak mecrası ve derinliğindeki değişime bağlı olarak zaruri liman haline gelmiş gibidir. Buradaki yükler ise Gülmez Dağı eteklerinden kuzey yöndeki boğaza ulaşan yol vasıtası ile taşınmaktadır ve halen de öyledir. Böylece Finike'den kuzeye yönelen yamaç yolu ile Limyra'dan kuzeye yönelen yamaç yolu, ovanın Keşlik Dağı ile Tocak Dağı arasında doğru sokulan dar boğazın 'kapı'sında buluşurlar. Bu noktada boğazdan gelmekte olan Arykandos Irmağı vardır ve her iki yol birbirine 70 yıl öncesine kadar ırmak üzerinde kurulu ahşap bir köprü ile bağlı idi. Tam da burada halk akarsuyu 'Orta Çay' olarak isimlendirmiştir. Gerçekten de akarsu burada ovayı ortadan bölmek üzere yukardan uzanan bir kama gibi profil sunar. Burada günümüzde Çavdır Mahallesi yer alır. Kuzeye doğru 4 km kadar uzanan kısmen düzlük sayılabilecek dar koridor bir başka mahalle olan Kapı Çayı'nda son bularak oldukça sert bir arazi yapısına sahip kanyona girer. Çavdır ve Kapı Çayı arasında kalan anıtsal kaya mezarları ve bazı öteki tarihi bileşenler bu dar koridorun gerçek bir kapı/kaşsak niteliğinde olduğunu çağrıştırır. Konumuza esas Arykandos Vadisi bu noktadan (Kapı Çayı Mahallesi'nden itibaren) başlar ve Arykandos Irmağı da vadinin belirleyici temel unsurudur.

1.1.3.Arykandos Irmağı

Arykandos Irmağı adını yakınındaki Arykanda Antik Kenti'nden alır ve bu kent tüm Arykandos Vadisi'nin de kontrolünü sağlayacak şekilde konumlamıştır. Irmak gözü, Arykanda'dan daha yukarıda ve Avlan Gölü'nün alt tarafında yer alan Başgöz kaynağıdır. Daha önce ifade edildiği gibi, bu kaynak Elmalı polyesinden beslenir. Kaynaktan itibaren denize kadar yaklaşık olarak 900 metrelik bir düşüş gösteren mecrasından akar. Bu mecra her iki tarafında yer alan dağlık araziler arasından yaklaşık olarak 30 km. akarak Kapı Çayı Mahallesi civarında ilk düzlükle buluşur. Bu noktadan itibaren 4 km. kadar ovoidan akarak doğudan gelen Limyros Irmağı ile birleşir ve müştereken 1-2 km. kadar daha aktıktan sonra denize ulaşır.

Irmağın gözünden Kapı Çayı'na kadar olan mecrası çok zor arazi koşullarına sahiptir. Yaz aylarında, suyun en düşük debide olduğu zamanlarda dahi bu kısmı yürüyerek geçmek çok zordur. Irmağın tarihi misyonu içinde buradan kerestelerin nakli olağanüstü zor olmuş olmalıdır ve bölgeye has yöntemler de geliştirildiği muhakkaktır. 1946 yılında köylülerin eskiden beri geleneksel olarak sürdürülen nakliyenin benzeri olan son seferi tarafımızdan ayrıntıları ile kaydedilmiş olup bu sistemi aydınlatmak adına ilerleyen bölümlerde izah edilecektir. Kapı Çayı'ndan itibaren ırmak rejimi ova düzlüğüne bağlı olarak yavaş yavaş düşer ve özellikle Limyros'la birleştiği noktada durma noktasına gelir. Buradan itibaren durgun su adeta deniz suyu ile iç içe sayılabilir. Suyun akış rejimindeki bu değişken durumlar ırmağın fonksiyonunda belirleyici olurken, üzerinde yapılan ulaşım ve nakliyedeki sistematığın bileşenlerini de belirlemiştir. Daha önce zikredilen şu hususları burada yeniden vurgulamak gerekirse; Arykandos Irmağı'nın günümüz teknik haritalarındaki adı Akçay'dır. Bu ırmağa kaynağında Başgöz, Arykanda dolaylarında Aykırıçay, Gökbük Kanyonu'ndan çıkıncaya kadar olan kısımlarda Akçay, Ova ile ilk buluştuğu yerde Kapı Çayı, biraz daha aşağıda Çavdır Mahallesi dolaylarında Ortaçay, Limyros Irmağı ile buluşup denize ulaştığı alanda ise Göksu denilir ve hepsinin de Arykandos Irmağı olduğu unutulmamalıdır.

1.1.4.Karasu Irmağı ve İskele Mahallesi /Eski Finike

Limyra'nın Antik Dönem'deki varlığı sürecinde henüz bugünkü Finike kent merkezinde bir yerleşim söz konusu değildir ve o çağda Phoniks ismi doğrudan Limyra'dan doğan Limyros Irmağı için de kullanılmaktaydı (Onur, 2002: 62). Bu açıdan bakıldığında, bu günkü Finike'nin ortaya çıkışı Orta Çağ olarak kabul edilmektedir (Güçlü, 2011: 415). Dolayısıyla Finike ismi temelini bu ırmağa verilen addan alıyor olmalıdır.

Karasu Irmağı/Çayı, Finike kent merkezinden yaklaşık olarak 3 km. kuzeyde, Köşklükavak bölgesinde ortaya çıkan suyun, biraz daha yukarıdan gelen (Turunçova istikametinden) su kitlesi ile buluşmasıyla oluşur. Toplam uzunluğu oldukça kısadır ve sürekli ve düzenli bir rejimi yoktur. Zaten halk dilinde ‘karasu’ demek, belli bir kaynağı olmayan, dağınık şekilde yüzeye ulaşan sulak alanların birikintilerinin akması ile oluşan su demektir. Mevcut dağ eteklerinde düzlük tabanda ortaya çıkan düzensiz suların oluşturduğu Karasu, denize kadar oldukça stabil düzende akar. Bu özelliği sayesinde teknelerin barınması veya nakliye amacıyla içeri girişe en müsait sudur.

Finike kent merkezine 2 km. kuzeyde yer alan İskele Mahallesi, adından da anlaşılacağı üzere esasen Finike’nin eski iskelesidir ve gerçekte ilk Finike de orasıdır. 1842 yılında Finike’yi ziyaret eden Amiral Spratt, İskele Mahallesi’ni Finike Köyü olarak anar (Spratt, 2008: 143-145). O tarihte Finike dediği İskele birkaç taş evden oluşmaktadır. Taş evlerden birisi aynı zamanda fırıncılık da yapan bir Rum’a ait, diğeri Osmanlı vergi memuruna aittir, fakat vergi memuru buradan ziyade Elmalı’da oturmayı yeğlemiştir. İlginç olan tespit ise, bu taş evlerin etrafında 15 kadar Tahtacı Türkmen çadırı vardır. O tarihte tarımsal aktivite olmadığına göre bu Tahtacılar kuşku yoktur ki, kereste nakil işleri ile meşgul oldukları için oradadırlar.

Büyük ticaret gemileri yahut donanma gemilerinin Karasu’ya girmeleri olanaksızdır. Onun yerine daha küçük ölçekli teknelerin içeri girmeleri mümkündür. Böylece bu küçük tekneler Finike önlerinde demirlemiş büyük gemilerin yükleme veya boşaltma işlerine aracılık ediyor olmalıdırlar. Gerek İskele/Eski Finike’deki yanaşma iskelesine dair gerekse nüfus durumuna dair kesin bilgilere sahip değiliz. Ancak Osmanlı arşivlerinde burada ‘Yılanbaşı İskelesi’ olarak zikredilen bir yer olduğuna göre bir iskelenin kesin varlığı söz konusudur (Mhm.D.:12/66). Denizden biraz daha uzakta ancak suyolu vasıtası ile denize bağlı olmayı avantaj olarak kullanarak seçilmiş olan İskele/Eski Finike yerleşimi, kuzey istikametteki Arykanda ve daha üst taraftaki Amelas/Elmalı’ya bir karayolu ile de bağlıydı. Ovalık alan henüz bataklık sayılabilecekken, ovanın batı cephesindeki Gülmez Dağı ve Ardından Keşlik Dağı eteklerinden bir ulaşım hattı vardır.

Karasu ile Arykandos/Limyros birleşimi Göksu’nun denize ulaştıkları noktalar arası yaklaşık olarak 500 metredir. Dolayısıyla birbirlerine bu kadar yakın ve paralel olmaları pek çok kez karıştırılmalarına sebep olmuştur. Karasu müstakildir ve diğer akarsularla ilişkisi yoktur, suyu da Arykandos’un suyu gibi berrak ve içilebilir değildir. Bu su yolu sadece ve sadece Finike’nin doğal limanına yakın ve girişe müsait olduğu için kıymetlendirilmiş olmalıdır. Keza, İskele ile deniz arasında, batı istikametteki Orta Çağ kalesi kalıntıları, hem

kıyıyı hem de İskele'yi kontrol edecek şekilde ilişkilendirilmiştir. Bu kalenin daha sonradan tahkim ve tamir edilmeyerek Osmanlılar zamanında kaderine terk edilmesinin yegâne sebebi bölgenin istenilen ölçüde aktif olmaması ve saldırıyı tetikleyen özelliğinin olmaması gibi hususlarla açıklanabilir. Orta Çağda kalenin tesis edilmesi üzerine ayrıntılı malumata sahip olmamakla birlikte, Finike'nin özellikle Orta Çağ deniz ticaret ve hac rotaları üzerinde yer alıyor olması, uygun koyların ve gereksinim duyulan su-odun gibi ikmal maddelerinin teminindeki kolaylık gibi hususların varlığı, bölgeyi kontrol etmek isteyen Latinlerle ilişkilidir. Özellikle Finike'nin batısında ve yakınındaki Gökliman/Pisa Koyu bu açıdan özel bir yerdir. Gemiler ve filolar için her zaman iyi bir sığınak olan bu koy, Orta Çağ'da Latinler daha sonradan da Osmanlılar tarafından sıklıkla kullanılan bir doğal limandı. Özetle, Orta Çağ'dan önce bu bölgedeki deniz aktiviteleri, Arykandos/Göksu kıstağından Limyra ile ilişki halinde iken, Orta Çağ'dan sonra Karasu kıstağından İskele/Finike ile ilişkiye girmiştir demek mümkündür.

1.1.5. Alacadağ Hattı

Alacadağ, esasen Finike kent merkezinin arkasında başlayan Gülmez Dağı'nın kuzeye doğru devamı/uzamı niteliğindeki daha cüsseli ve yüksek dağdır. Bu dağ, Arykandos Vadisi'nin batı cephesinde olmak üzere, kuzeyde Arykanda'nın alt kısımlarına kadar uzanıp batıya kıvrılarak kapanır. Bu noktada daha kuzeydeki dağ ile arada Kilepe/Yazır/Ernai-Ernez Boğazı yer alır. Bu boğaz, Arykanda'dan Kaş istikametine geçit veren bir vadidir.

Alacadağ yamacında, adı Alacadağ olan bir de köy vardır. Alacadağ Köyü, yakınındaki adı Asarönü olan kadim bir yerleşim ile ilişkilidir. Buradaki Orta Çağ kalıntıları Finike'den buraya doğru uzanan bir yolla bağlantılıdır. İskele/Finike'nin kara ulaşım gereksinimi sadece Amelas/Elmalı istikametine olmayıp, gerektiğinde Beymelek üzerinden Myra/Demre üzerine doğru da olmak zorundadır ve bu istikamete ulaşım Asarönü üzerindedir. Asarönü'nden Myra/Demre'ye yönelen yola ilaveten civardaki kome/köylere de daha basit yol düzenleri vardır. Bu tali yollardan özellikle Alacadağ-Alasın/Gökçeyaka-Gökbük arasındaki ulaşım hattı önem arz eder. Çünkü Keşlik Dağı'nın kuzey tarafına denk düşen bu hat her ne kadar sık kullanılan ve ticari potansiyeli olan bir hat değilse de, Arykandos Vadisi'ndeki tespitlerimizle yakından ilişkilidir ki bu hatta paralel akan 'Karanlı Dere'yi burada bir kez daha vurgulamak gerekir. Zira yol ve dere birbirleri ile ilişkili olduğu gibi, etrafında tarafımızdan tespit edilen yerleşimin de belirleyicisidirler.

Rota olarak, İskele/Finike'den dağ eteğini takip ederek yola çıkan bir yük kervanı, Arykanda ve Amelas/Elmalı için Keşlik Dağı'nın güney eteğinden (bugünkü Turunçova-

Yardibi hattından) Kapı Çayı'na yönelirken, Myra/Demre'ye gidecekse (Turunçova'dan) Alacadağ eteğine tırmanmaya başlayarak dağı aşırp arka/batı cephedeki Beymelek'e, ardından da Myra/Demre'ye ulaşır. Keşlik Dağı'nın kuzey cephesinde kalan ve konumuz açısından önem arz eden tali yol ise ticaret yolu olmayıp çalışmamızın özünü oluşturan Alasın-Gökbük arasındaki tarihi ilişkileri ve yeni tespitlerimizi ortaya koyabilmek adına özeldir. Ticari potansiyeli olmayan bu cephe ve tali yolun önemi tasvir etmeye çalışacağımız yeni yerleşimler, arkeolojik veriler ve kült alanları ile alakalıdır. Ancak bu sahada ticari potansiyel tamamen eksik değildir: Bu bölge gerek bir yerleşim olarak gerekse potansiyel olarak yeterince irdelenmiş değildir ve çalışmamızın da ortaya koyacağı üzere tamamen bilimsel bir bakırlığe sahiptir. Arykanda için zenginlik kaynağı olan sedir ormanlarının varlığı esasen burada da aynen mevcuttur. Ancak Arykandos gibi bir suyolunun olmaması, karadan ve dağlık yamaçlardan bu kerestelerin Finike'ye ulaştırılamaması bu potansiyel üzerine bir fikir üretilmemesine neden olmuştur. Oysa bu konuda bir önermeye yetecek ölçüde veriye ve göze çarpmayan bir başka suyoluna da sahibiz.

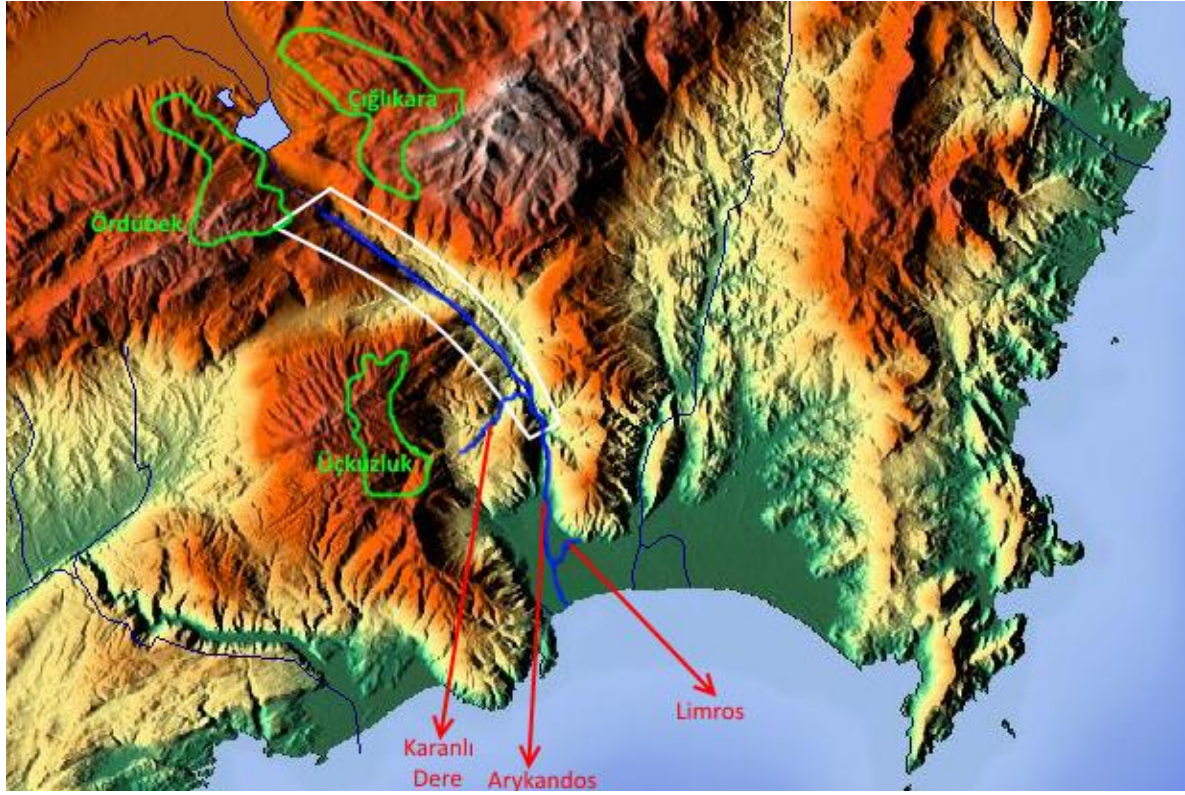
1.2.6.Karanlı Dere Su Nakil Hattı ve Arykandos İlişkisi

Alacadağ zirveleri ve hemen alt kesimleri halen zengin sedir ormanlarını barındırmaktadır (Üçkuzluk ve Kızılcık Bölgesi). Sedir ağacından imal edilen keresteler Tunç Devri'nden beri gemi inşasında hammadde olduğundan kritik ticaret malı niteliği taşımıştır. Daha Tunç Devri'nde tüketilen ve gereksinime yeterince cevap veremeyecek hale gelen Lübnan sedir ormanları, ilerleyen devirlerde ihtiyaca binaen Anadolu kıyılarına yönelmeye sebebiyet vermiştir. Bu zaruret Kilikya'dan Lykia'ya doğru bir potansiyel yaratmıştır. Arykanda ve Limyra'nın konumları gereği sedir ticaretinden pay alarak yüksek gelirler elde ettikleri bilinmektedir (Bayburtluoğlu, 2003: 33-142). O halde, bu değerli kerestelerin diğer taraflardaki varlığı, başkaca yerleşimler ve yeni iletim hatlarının işlerlik kazandırılmasında motivasyon sağlayacak bir faktördür. Arykanda, kendi sahasındaki sedir ormanlarından üretim ve naklini koordine edip Arykandos'u nakil hattı olarak kullandığına göre, Alacadağ Bölgesi'nin sedirlerinin denize ulaştırılabilirliği üzerine de düşünmek gerekir.

Alacadağ bölgesinde yer alan Üçkuzluk sedir ormanlarının alt kesimlerinde günümüzde kuru bir dere yatağı mevcuttur ve 'Karanlı Dere' olarak anılır. (Harita 4) Ormanların yüksek irtifasından (rakım 1700 m.) 500 metre kadar daha alt kotta başlayan dere yatağının özellikle bahar aylarında, kuvvetli yağışlara paralel zamanlarda, bir ırmak gibi mecrasından aktığı yaşayan tanıklar tarafından anlatılmaktadır. Bu tanıklar, 'en son olarak 1980'li yıllarda pek çok kerestenin kendiliğinden sele kapılarak dereden Arykandos Irmağı'na

kadar ulaştığını ve oradan denize doğru seyrettiğini, orman teşkilatının kaçan keresteleri ovalık alanda topladığını' aktarmaktadır.³ Bu da göstermektedir ki, bu ormanların işletilmesi için belli bir irade ve su rejimini gözetmek yeterlidir.

Harita 1.4: Bölgede belirleyici faktör olan sedir ormanlarının pozisyonları ve akarsular. (harita üzerine eklemeler tarafımızdan yapılmıştır)

Sedir ormanından kesilen kerestelerin Karanlı Dere'ye indirilmesi de mümkündür. Yörede yakın zamana kadar asli işleri kerestecilik olan Tahtacılar'ın anlatımlarına göre, Üçkuzluk Ormanı'ndan aşağı sert bir eğimle inen ve adeta çakıl taşlarından bir ırmak gibi duran hatlar 'sürütme' işleri için kullanılmıştır. Günümüzde orman teşkilatı tarafından ayrı bir iş ve ödeme kalemi olarak görülen 'sürütme işi' kerestelerin hayvanlar vasıtası ile çekilerek belli bir noktaya ulaştırılması için kullanılıyor olsa da, bu nokta her zaman bir düz alan olmayabilir. Topoğrafik duruma bakılacak olursa bu sürütme istikametleri kolayca Karanlı Dere'ye incek şekilde konumlanmışlardır. Karanlı Dere başlangıcında belli alanlarda depolanan kerestelerin bu mantık çerçevesinde -özellikle Orta Çağ'daki su rejiminin çok daha güçlü olduğunu düşünecek olursak- suların uygun hale geldiği anda nakilde kullanılması ve bir-iki günde daha aşağıda Arykandos Irmağı'na kadar nakledilmesi olanaksız değildir. Bu su hattı hem Limyra'nın hem de Arykanda'nın kontrolünden uzakta olduğu için başka bir

³ **Ahmet BOSKAYA**, T.C. Kimlik No: 17005445668, 1949 doğumlu, Gökbük Köyü'nden, **Ahmet PINAR**, T.C. Kimlik No: 15607492240, 1930 doğumlu, Gökbük Köyü'nden, **Hamza KORKMAZLAR**, T.C. Kimlik No: 15673490072, 1939 doğumlu, Gökbük Köyü'nden, **Ali BALABAN**, T.C. Kimlik No: 16387466292, 1933 doğumlu, Gökbük Köyü'nden, **Kenan ÇELİKKOL**, T.C. Kimlik No: 14512528716, 1938 Doğumlu, Gökbük Köyü'nden, **Veli SÜTÇÜOĞLU**, T.C. Kimlik No: 15595492628, 1931 doğumlu, Gökbük Köyü'nden,

yerleşim veya kitle tarafından işletilmesi akla yatkındır. Arykandos Vadisi'ndeki tespitlerimiz bu iş, sistem veya kitlenin varlığına işaret etmektedir.⁴ Eğer tespitlerimizin ileride daha iyi analiz edilerek kesinleşmesi halinde, Arykanda ve Limyra arasında kalmış, bir müddet kendi özerkliğini denemiş ancak varlığı ve potansiyeli şiddetli bir darbe ile sonlandırılmış bir yerleşimin tarihini daha iyi anlama olanağına kavuşabiliriz.

1.2.7.Arykandos Nehir Nakil Yolu

Arykandos Irmağı günümüzde debisi oldukça düşüş gösteren bir rejime sahiptir. Üstelik arada tesis edilmiş bir de baraj gövdesi vardır. Ancak 1970'li yıllarda Avlan Gölü'nün kurutulup, yatağının tarımsal alana dönüştürüldüğü ana değin yaz aylarında dahi çok güçlü bir debisi olduğu bilinmektedir. Gözlemlenebilen bu debiye göre yaz aylarında dahi kereste nakline olanak tanıyan bir akışkanlık söz konusuydu. Debinin en yüksek olduğu bahar aylarında ise kerestelerin fazla çabadan ziyade sadece kontrolle denize ulaştırılması mümkündür.

Arykandos Vadisi'nin kuzey tarafı Ördübek Ormanları'nın eteğinde sona erer. Buradan daha kuzeye doğru kısa bir boyun hattı aşılarak Avlan Gölü'ne dolayısıyla Elmalı havzasına geçilir. Arykandos Vadisi'nin Ördübek sedir ormanı ile bulunduğu çukur aynı zamanda ırmağın başlangıç noktası yani Başgöz kaynağını da barındırır. Başgöz kaynağı, etrafı ve orman ile ilişkisi ayrıca ve kapsamlı olarak ele alınması gereken bir bölgedir. Sadece Orta Çağ için değil uzak geçmiş ve özellikle yakın dönem için önem arz eden bu kısım, mimari kalıntılar, dağa ulaşan patikalar, sürütme hatları, kereste depolama alanları, suya transfer noktaları ve bölgede varlığı biliniyor kalıntıları bulunamayan su hızarı yapısıyla, denizcilik ve ormancılık tarihinin bir vechesini aydınlatmak adına özel olarak ele alınmalıdır.

Yörenin yerleşiklerinin yakın dönem tanıklıkları doğrultusunda burada cereyan eden kereste üretimi ve naklinin belli bir sistem doğrultusunda olduğu anlaşılmaktadır ve bu tasvir kuşku yoktur ki Orta Çağ'dan yakın çağa (makineleşme dönemine kadar) fazla değişkenlik göstermeden gelmiştir. 1946 yılında bir ölümle biten son sefere dair anlatımlardan aygıtların ve yöntemlerin halen eski tarz yapısını koruduğu açıktır. Bu sistem özetle şu şekildedir:

Bahar aylarında ve 21 Mart/Nevruz günü yerleşimlerden ayrılarak dağa hareket eden orman işçileri devletin kendilerine tahsis edip damgaladığı ağaçları işlemek üzere orman içinde uygun yerlere barakalarını kurarlar. Yaz boyunca ağaçları kesip uygun boylarda işleyerek kabuklarını soyarlar. Anlaşıldığına göre kendilerinin anlayabildiği ancak muhakkak arkaplanı olan bir ormancılık terminolojisi geliştirilmiştir. Örneğin isteğe veya ağacın

---

⁴ Bu tespitler ilerleyen bölümlerde izah edilecektir. Bakınız; Alasın tespitleri bölümü.

durumuna göre belli kalınlık veya boylarda kesim yapılır. Bu farklı kesimlerin her birine farklı isimler verilir. Modern terminolojide karşılığı olmayan ancak halk içinde yaşlılarca hala kullanılan ‘lata-lata biriblisi-guline-denklik-guline denklik-biribli’ gibi pek çok ifade farklı kalınlık ve boydaki keresteler için kullanılmaktadır. Özellikle belirtmek gerekir ki, yaşlıların atalarından öğrendikleri bir bilgiye göre, su nakil hattında kayalara çarparak taşınan keresteler gemi inşasında daha makbul sayılmıştır. Yaz bitimine doğru kesim ve soyma işlemi tamamlanmış, hazırlanan keresteler hayvanlar (özellikle katırlar) vasıtasıyla Başgöz kaynağından daha aşağıda suyun akmaya başladığı uygun bir yere taşınıp yığılmıştır. Suyu atılması için su rejimi uygunsa başlanır değilse yağışlar ile debinin artması beklenirdi. Bu aşamada ormanda kesim yapanların işleri bitmiş olup artık geri kalan kısım naklieden ibarettir. Topluca nehre aktarılan kerestelerin yolculuğu buradan başlar ve onlara eşlik edecek işçiler denize ulaştırılıncaya kadar sorumludurlar. (Resim 1)

Resim 1.1: Kerestelerin ırmağa atılışı (O. Sütçüoğlu arşivi)

Kerestelerin ırmak boyunca yolculuğunda çalışanlar kendileri içinde belli bir düzene uyarak iş görmektedirler. Birkaç yüz metre alan içine sıra ile yerleşen işçilerin her biri önünden geçen keresteleri düzeltmek, takılma ve birikme sorunlarını çözmekle meşguldür. Bu esnada herkes yerini korur ve önünden geçen keresteler bittiğinde arkasından zincirleme bir düzen içinde devam ederler. Ellerinde sapine denen saplayıp çekme aygıtları ve gerektiğinde kullanılmak üzere halatlar ve çiviler bulunur. Bu kadar çalışanın suda ıslanacak kıyafetleri ve karınlarını doyuracak azıklarını kıyıda bir iki kişi taşıyıp ileride belirlenmiş mola yerlerinde vermek üzere ayrıca çalışır. Çok sayıda kereste ırmak mecrası içinde çoğu zaman tıkanıklığa sebep olur ve topluca birikip kalabilir. Bu karışıklığı çözmek oldukça zordur ve pek çok kişinin kerestelerin altında kalarak yaralandığı veya öldüğü anlatılır. (Resim 2)

Resim 1.2: Irmak mecrasında nakil halinde keresteler. (O. Sütçüoğlu arşivi)

Mola yerine gelindiğinde en önde birkaç kişi keresteleri birbirine çaprazlama bindirerek topluca durmalarını sağlamak üzere yapay bir set oluşturur ve bu sete ‘dolgun’ denilirdi. Gece karanlığında bu noktada dinlenilir ve ertesi gün aynı şekilde nâkile devam etmek üzere dolgun çözülürdü. Anlatımlara göre bu nakil suyun durumuna göre 3 ila 7 gün arasında tamamlanmaktaydı. Naklin Arykandos mecrasını iki kısımda ele almak gerekmektedir: ilk kısım su gözünden Kapı Çayı bölgesinde ırmağın kanyondan çıkıp ova ile bulunduğu, diğeri ise oradan deniz kadar olan ovalık kesimdir. Anlatımlar, ova ile buluşulan nokta olan Kapı Çayı noktasında kerestelerin ayrıca sayıldığını aktarır. Gerçekten de 1980’li yıllara kadar bu noktada bir orman memuru binasının varlığı bunu doğrulamaktadır. Buradaki sayımın gerekçesi ise; dağlı mecrada kerestelerin çalınarak azaltılmasının mümkün olamayacağı ancak ovalık durgun su kesiminde kerestelerin çalınmasının mümkün olacağından hareketle, denize ulaşacak kerestenin miktar olarak bilinmesi ve kaydedilmesi amacıdır. Buradaki sayımdan sonra durgunlaşan su düzlükte akmaktadır ve kontrolü daha kolaydır. Denize ulaşmaya az bir yol kala keresteler topluca yeniden durdurulur ve son sayım yapılır. Bu gün bu noktada Finike Orman İşletme Şube’sinin binasının olması da bu bağlamda tesadüfi değildir. Keresteleri yükleyecek gemi ırmak ağzına yakın ancak açıkta demirlemiş durumdadır. Bu hali ile keresteler denize sokulup sürüklenerek gemiye ulaştırılamazlar. Bu nedenle ırmağa girebilecek uygunlukta eskiden kürekli, yakın dönemde motorlu tekneler aracılık rolü üstlenmişlerdir.

Finike Ovası’ndaki jeolojik değişimler ve buna bağlı ırmak mecrasındaki değişimler zaman içinde teknelerin hareket alanlarını da belirlemiş olmalıdır. Orta Çağ boyutundan baktığımızda, ırmağın daha içerilere sokulmaya olanak tanıdığını ve böylece nakil sisteminde bazı farklılıklar olduğunu önerebiliriz. Irmak mecrası ve deniz seviyesindeki oynamalar sadece nakil hattında değişimlere sebebiyet vermemiş, Limyra kent merkezinin rolünü de etkilemiş olabilir. Yaşlıların anlatımına göre son seferde kullanılan ırmak teknesi 4-5 m.

eninde ve 6-7 metre boyundadır. Gökliman’da tespit ettiğimiz bir Osmanlı batığı olasılıkla bu tarz bir tekneye aittir.⁵ (Resim 3)

Resim 1.3: Gökliman Osmanlı Batığı.

Bu nakil tasvirinin pek çok tarafı Orta Çağ’daki nakil sistemine dair benzerlikler taşımakta kabul edilebilir. Zira Orta Çağ’dan Cumhuriyet Dönemi’ne kadar malzeme ve sistem yönünden fazla bir değişim olmamıştır. Değişimin esaslı tarafı, ormanların işletimi, bürokrasisi ve sürece dâhil olan müteahhitlik üzerine olmuştur. Tahtacılar’ın en azından 13.yüzyıldan beri aynı işi yaptığını düşünecek olursak bunu söyleme imkânına sahibiz. Arykandos Irmağı’nın ve üzerinde yürütülen kereste naklinin topoğrafik tarafını mevcut antik kentlere göre ayrıca ele almak da gerekir. Arykandos kuzeyde, Limyra ise güneyde olmak üzere Arykandos Irmak mecrasının kontrolünü belli kesimlerde üstlenmişlerdir. Topoğrafik düzene bakıldığında, ırmağın dağlık kesimi boyunca Arykandos Kenti’nin, ovalık kesimi ise Limyra Kenti’nin kontrolünde gibidir. Bu mecra boyunca kenarda oluşan yerleşimlerin mantığı da bu işlerle alakalı gözükmektedir. Arykanda ve Limyra arasında kalan akarsu kenarındaki iki yerleşimin Tahtacı Türkmenler’den oluşması (Gökbük ve Çatallar) bunu teyit etmektedir.⁶ Bu iki Tahtacı yerleşimi Arykandos Irmak mecrasının nakil esnasında en zor koşulları yaratan kısımlarına konumlanmıştır ve özellikle Gökbük eski bir Orta Çağ yerleşiminin yakınına konumlanmıştır.

⁵ Bu proje, başkanlığını Doç.Dr. **Hakan ÖNİZ**,n yaptığı, Batı Akdeniz Kıyı ve Sualtı Yüzey Araştırmaları Projesi/Selçuk Üniversitesi 2015 fasılasıdır.

⁶ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için; **Sütçüoğlu, O. Cedar Transportation In The Finike Region Between Antiquity And The 20th Century**, Proceedings Book Of The 19th Symposium on Mediterranean Archaeology. Time, Space and People. (ed: M.Arslan) Archaeopress Publishing Ltd. Oxford, 2018, s: 173-183

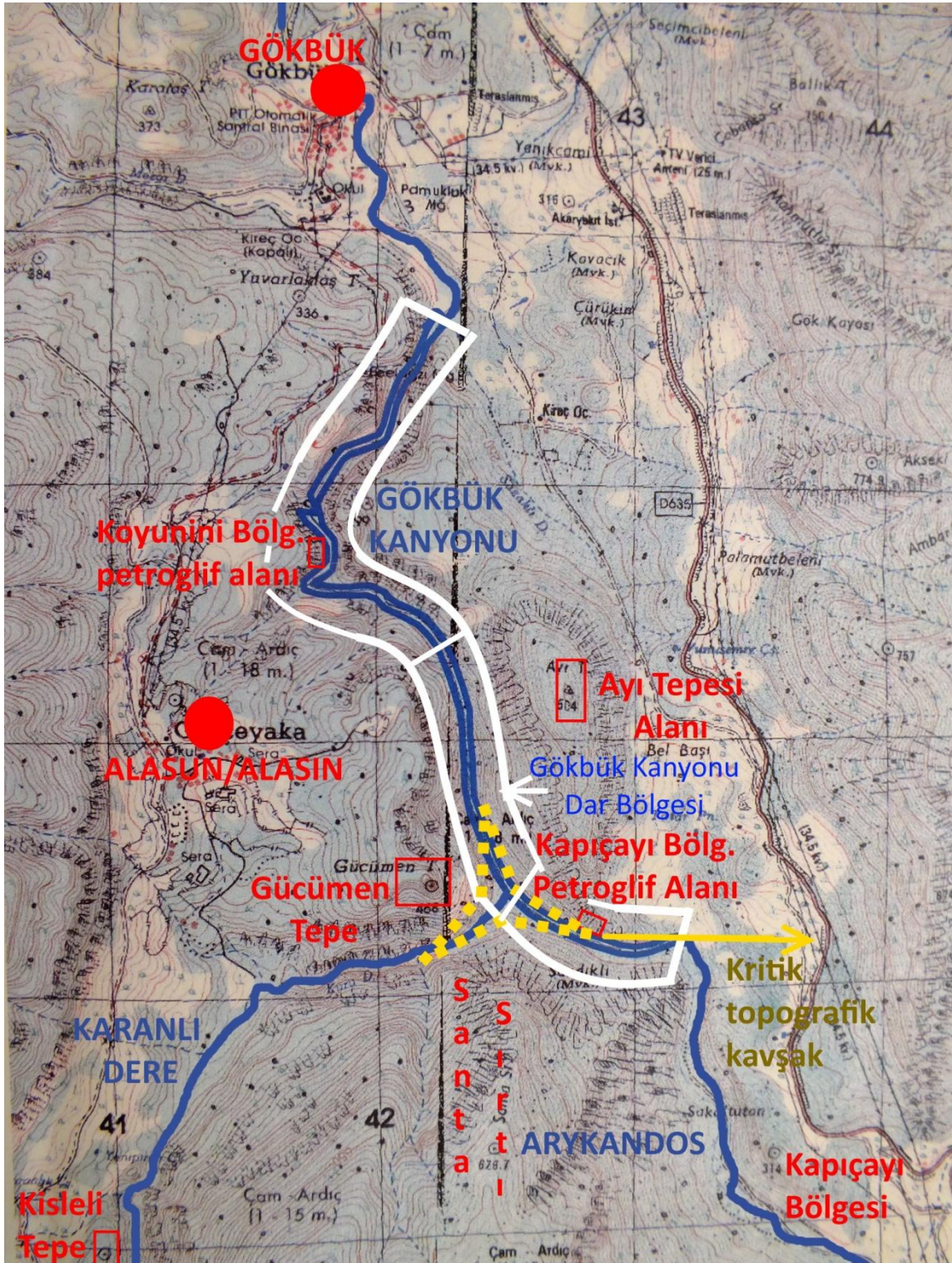
Orta Çağ'daki nakil sistemini ve topoğrafyasını aydınlatması açısından verdiğimiz bu örneğin önerme niteliğinde sunabileceğimiz başka bileşenleri de söz konusudur: Antik karasal ticaret yolu kendi güzergâhında konaklama, kontroller, vergilendirmeler ve oluşan yerleşimler açısından geleneksel bir yapıya sahiptir. Ancak su nakil hatları hiç bu açıdan incelenmemiştir. Nakil örneğinde izah edildiği üzere, belli mola noktaları ırmak mecrasında da vardır ve detaylı bir analiz sonucunda buraların kullanımı ve özellikleri halen anlaşılabilir. Irmak mecrasının zor arazi koşulları yerleşime izin vermiyor gözükse de tespitlerimiz sıra dışı yerleşim izlerini açığa çıkarmıştır. Özellikle Gökbük-Kapı Çayı arasında Arykandos Irmağı'nın en zor kesimi olan 'Gökbük kanyonu/Dar' mıntıkası ulaşılması, geçilmesi çok zor olan ve aynı zamanda tarımsal yahut hayvancılık işleri için de olanaklar sunmayan yapısı ile bu güne değin incelenmiş değildi. 2012-2017 arasında kişisel bir çalışmanın sonucu sürdürülen bu bölgenin saha incelemeleri bu çalışmanın özünü oluşturmuş ve kapsamlı bir tez yazımına vesile olmuştur. Bu kesimde el değmemiş bir doğa ve incelenmesi adeta imkânsız bir topoğrafya vardır ve 'Dar bölgesi' adında da anlaşılacağı üzere hassas bir nokta olarak bu çalışmanın kavşak noktasıdır.(Resim 4) Topoğrafik tanımlamaların ve tespitlerin pek çoğu bu kavşak etrafında şekillenmektedir ve her biri doğrudan Orta Çağ'a referans vermektedir.

Resim 1.4: Arykandos ırmağı, Gökbük Kanyonu, Dar bölgesi. Karşıda Gücümen Tepe, sağda Ayı Tepesi yamacı, solda Keşlik Dağı'ndan kanyona inen-Santa/Aziz Sırtı. Gücümen Tepe'nin sağında Arykandos Irmağı mecrası, solunda Karanlı Dere mecrası. Tam karşıda, Gücümen Tepe'nin zirvesinde bir kuleli çiftlik yapısı, sağda Ayı Tepe'sinde daha basit bir yapı sistemi ile gözetleme alanlarının yakınlığına ve karşılıklı konumlanmalarına dikkat ediniz. Aynı zamanda, petrogliflerin yer aldığı iki alandan birisi (*Koyun İni*) bu kavşak noktasının Arykandos kenarında üst tarafında, diğeri ise (*Kapı Çayı bölgesi* olarak adlandırılan) Arykandos kenarında alt tarafta kalmaktadır.

1.1.8.Gökbük Kanyonu/Dar

Harita 1.5: Gökbük Kanyonu ve etrafındaki önemli noktalar haritası 1/25000. Kritik kavşak alanı olarak gösterilen yerin başka bir görünümü için Resim 4' e bakınız. Sarı renkli ok ucu, bakış açısını göstermek üzere resmin çekildiği noktaya işaret eder.

Arykandos Irmağı'nın başlangıcından itibaren ilerlediği mecrada doğrudan kenarında tek yerleşim vardır. Bu yerleşim Gökbük Köyüdür. Irmak bu yerleşimden çıktıktan birkaç yüz metre sonra 'Kanlı Geçit' denilen noktada kenarlarında ulaşım olanağı bulunmayan zor arazi

koşullarına haiz bir koridora girer. Bu koridor/kanyon Gökbük Kanyonu olarak anılır ve en kapalı alanına-ki kanyonun orta noktasıdır- ‘Dar’ denildiği için, kanyon bazen ‘Dar’ ismi ile de anılır. Kanyon ‘Dar’ noktasından daha aşağıda, Kapı Çayı Mahallesi’nin üst taraflarında sona ererek ovalık alana doğru giriş yapar. Temel olarak kanyon Kanlı Geçit’ten Kapı Çayı olarak adlandırdığımız ancak gerçekte Kapı Çayı Mahallesi’nden daha yukarıda kalan bir kısmı oluşturur. Bu kesim yaklaşık olarak 4 km.lik bir mesafeye sahiptir. Koyun İni’nden aşağı doğru devam eden ırmak mecrası, 1 km. kadar sonra en dar koridora girer ve adını da bu darlıktan alarak ‘Dar’ olarak isimlendirilmiştir. Dar noktası doğusunda Ayı tepesi, Batısında Gücümen Tepe ile kuşatılmıştır ve bu tepelerin uçurumları dik bir şekilde ırmağa kadar inerek ilerler. Her iki tepede de Orta Çağ’da kullanıldıkları kesin olan yerleşim kalıntıları vardır. Yerleşimlerin karşılıklı konumlanmış olması tesadüfi olmayıp, ırmak mecrasının kontrolü ile de ilgili olabilir.

Resim 1.5: Kuzeyden-güneye Arykandos Vadisi.

Dar denilen kısım kanyonun en kritik yeridir. Buradan debisi yüksek su şartlarında geçmek veya geri dönmek olası değildir. Yaklaşık olarak 300 m. süren bu dar koridordan sonra batıdan gelen Karanlı Dere ağzı Arykandos ile buluşur. Buradan itibaren ırmak mecrası açılmaya başlar çünkü kuşatan tepelerin dik uçurumları kendi cephelerine doğru dönüş yaptığından ortada daha geniş bir alan oluşmuştur. Bu genişleyen alanlar da tarım veya

hayvancılığa uygun olmamakla birlikte, bazı teraslamalar ile kıyı hattında küçük ölçekli birkaç tarla oluşturulmuştur. İlk tarlanın dayandığı uçurumun dibinde de bazı inler vardır ve bunlardan birisinin yüzeyi tıpkı Koyun İni'nde tespit ettiğimiz petrogliflere benzer programlar barındırır. İşte bu nokta tüm çalışma içinde 'Kapı Çayı Bölgesi' olarak zikredilecektir. Bu noktadan sonra 2 km. kadar daha yumuşak tarzda arazi içinden ilerlenerek Kapı Çayı Mahallesi'ne ulaşılır. Bu mahalleye Kapı Çayı adının verilmiş olması üzerinde dikkatle düşünmememizi gerektirir. Keza, bu mahalle doğu tarafından geçen antik ticaret yolu ile batı tarafından kanyon içine giren patikaya gerçek bir kapı niteliğindedir. Haritada da gösterdiğimiz gibi, Arykandos Vadisi, Kapı Çayı'nda sona erer. Kapı Çayı Mahallesi'nde akarsu üzerinde bugün mevcut olan betonarme köprü'nün (Orta Köprü) yerinde eskiden ahşap bir köprü mevcuttu. Buradan itibaren Arykandos Irmağı ovalık alanda akmasını sürdürerek ileride doğudan gelen Limyros Irmağı ile birleşip denize ulaşır.

1.1.9. Ayı Tepesi ve Önemi

Harita 5'te ve Resim 5'te de görüleceği üzere, Ayı Tepesi vadi içinde stratejik bir kontrol noktası potansiyeli taşır. Doğusundan iki yol geçmektedir. En doğudaki bugünkü modern asfalt yoldur, diğeri ise daha önceden kullanılmakta olan stabilize bir yoldu. Bu stabilize yol, Limyra'dan Arykanda'ya ulaşan antik ticaret yoludur da. Bu antik yol üzerinde ve hemen ayı Tepesi altında bir mola noktası hamam kalıntısı ile birlikte halen mevcuttur. Ayı Tepesi zirvesine ulaşan bir patika, zirvede basit örme teknikleri ile yapılmış bazı yapı izleri ve gözetleme alanlarındaki pitos parçaları buranın gerçekten de bir kontrol-gözetleme noktası olduğuna işaret etmektedir.⁷ Ayı Tepesi aynı zamanda batı tarafındaki ırmak mecrasına ve karşısındaki Gücümen Tepe'ye göre de konumlanmış gibidir. Bakış açısı gereği ırmaktan sevk edilen sedir kerestelerinin naklinde de görev üstlendiğini kabul edebiliriz, keza kerestelerin sevkiyatı ırmakta boylu boyunca güvenliği gerektirmese dahi bu tarz ara kontrol noktaları faydalı olmuş olmalıdır. Doğuda kalan Gücümen Tepe de aynı potansiyele sahiptir ve orada da yerleşim izleri mevcuttur. Bu iki tepenin ve kontrolörlerinin aynı taraftan yahut karşıt olduklarına dair kesin bilgilere sahip değiliz. Ayı Tepesi ve altında kalan mola noktasının Arykanda ile Limyra'nın sınır hattını belirlediği tartışmalı olsa da akla yatkındır.⁸ Buradaki hamam kalıntıları, kule yapısı ve kalanların incelenmesine rağmen, hemen üst taraftaki Ayı Tepesi'nin kapsama alınmadığı anlaşılmaktadır. Bu hali ile tespit ettiğimiz

⁷ Tespitlere dair görseller ve planlar ileriki bölümlerde sunulacaktır

⁸ Limyra Kazı Başkanı, **Prof. Dr. Martin Seyer** ile konsültasyon.

veriler gerek Orta Çağ'a ait olmaları, gerekse bu noktadaki diğer bileşenleri bütünleyen bir parça olmalarından özeldirler.

Ayı Tepesi'nin sadece zirve noktası değil, kuzeye doğru uzanan sırt hattı üzerinde de hayvancılık yapıldığını kanıtlayan bazı Orta Çağ yapı izleri söz konusudur. Böylece Ayı Tepesi'nde, işleri gözetlemek olan aynı zamanda basit tarımsal ürün ve hayvancılık da yapan bir kaç hanelik bir grubun varlığından söz edebiliriz. Buradaki yapısal değerlendirmeleri karşıdaki Gücümen Tepe'dekilerle karşılaştırdığımızda oldukça sönük kalmaktadırlar. Buna mukabil, bu basitlik tepenin yaşamsal bir nedenle kurgulanmadığını, ancak stratejik önemine binaen oluşturulduğunu söylememize olanak sağlamaktadır. Ayı Tepesi'ni özel kılan bir diğer husus da, tepe noktasının doğrudan kuzeyde kalan Arykanda gözetleme noktası ve güneyde (Limyra üstündeki) kale ile görsel temas halinde olmasıdır. Bu açıdan her iki yerleşim arasında basit düzeneklerle bir haberleşme istasyonu olarak da fonksiyon üstlenmiş olabilir. Burada görev yapan nöbetçilerin izleri pitos parçalarından ve öteki seramik örneklerden de görülebilmektedir.⁹

1.1.10.Tocak Dağı Hattı

Ovada dağ eteğinde kurulu Limyra Antik Kenti'nin tam olarak üst tarafına düşen Tocak Dağı, zirvesine tesis edilmiş bir kale yapısı ile aşağının güvenliğini sağlaması, arka bölgelerle haberleşme potansiyeliyle, gerek kıyıyı gerekse vadi içine uzanan yolları kontrol edebilir bir panoroma sunar. Limyra'dan itibaren bu kaleye dik bir eğimle tırmanılarak ulaşılır ancak kuzeye doğru artık bir yerleşim izine rastlanmaz. Bu dağın kuzeye doğru uzanan sırtı bir müddet sonra aşağı inen bir boyun yapar ki bu boyundan batıya inilerek Kapı Çayı'na ulaşılabilir. Boyundan kuzeye doğru devam eden sırt sık ormanlıklı, sert şartlar yaratan kayalık yapıları oluşturmuş bakir bir bölgedir. Üzerinde inceleme yapılmamıştır ve tarafımızca ulaşılabilen bir veri de yoktur. Kapı Çayı'na inen boyun tekrar yükselmeye başlayarak daha kuzeye doğru nerede ise Arykanda'ya kadar uzanıp son bulur ancak boyundan sonraki uzam Tocak Dağı'nın devamı değildir. Bu hali ile Tocak Dağı, Arykandos Vadisi ile Alakır Vadisi (Kumluca cephesinde) arasında oval planlı müstakil bir dağdır denilebilir.

Limyra'dan itibaren Arykanda'ya giden kara ticaret yolu, Limyra'dan sonra Arykandos Vadisi'nin sonu olarak gösterdiğimiz Kapı Çayı'na doğru yönelir. Fakat buradan hemen önce Çavdır Mahallesi'nin boğaza girdiği alana ulaşılır ve Arykandos Irmağı'na paralel yürüyüş buradan başlar. Bu bölge halk arasında 'Yar Dibi Mahallesi' olarak da bilinir. Batıda ve doğuda dağların inen yamaçları burada dik bir yar şeklinde aşağı iner ve boğazın

---

⁹ Tespitler 4.Bölümde sunulmuştur.

başlangıcını oluşturur. Boğaz girişinin doğu cephesinde, kayaç tepenin zirve noktasında anıtsal kaya mezarları tüm vadinin ve boğazın görselliğine sahip şekilde durmaktadır. Bu dar boğaz daha yukarıda olan Kapı Çayı'na kadar devam ederek Kapı Çayı'nda eğimin artmasına paralel olarak yamaçlardan ilerlemeye başlar. İşte bu noktada Arykandos Irmağı ile artık göz teması kesilir çünkü Arykandos Irmağı solda/batıda kanyon içine girmektedir. Kapı Çayı'ndan yukarıda daha önce bahsedilen mola noktasına ulaşılır ve burası değinildiği gibi Ayı Tepesi eteğindedir. Buradan daha yukarıdaki alanda Tocak Dağı'nın bir fonksiyonu yoktur. Limyra'nın doğusunda kalan Alakır Vadisi (Kumluca Ovası istikameti) ulaşım yolu ve Tocak Dağı'nın o yöndeki fonksiyonu bu çalışmanın dışında tutulmuştur.

1.1.11. Keşlik Dağı ve Önemi

Keşlik Dağı, bu çalışmanın siklet merkezidir ve tüm tespitlerle yakından ilişki halindedir. Finike Ovası'nın güney istikameti Akdeniz kıyısı, kuzey istikameti ise dağlık alanlarla çevrilidir. Kuzey cephede doğu tarafta Tocak Dağı hattı, batı tarafta Gülmez/Alacadağ hattı olmak üzere tam ortada kalan ve diğer dağlardan daha düşük seviyede müstakil bir dağ olan Keşlik Dağı vardır. Arykandos Vadisi kuzeyden güneye doğru oldukça geniş bir vadi olarak şekillenirken Keşlik Dağı bu vadiyi kesen bir yükseltidir. (Resim 1.5) Şu ana değin bu dağın batı yamacında kalan ve Alacadağ mıntıkasına giren Asarönü antik alanı ötesinde incelemeye tabi tutulmuş bir kesimi olmamıştır. Bu açıdan gözlerden kaçmış veya incelemeye muhtaç bir alan olarak zikretmek gerekir. Çalışmamız süresince bu dağın sadece Arykandos Irmak hattına yakın cephelerini ve özellikle kuzey alanını (Alasın mıntıkası ve kanyon yamaçları) inceleyebildik. Oysa zirve noktası ve diğer yamaçları da ayrıca incelemeye değer niteliktedir. Her ne kadar yerleşim izlerine ulaşılmasa da, topoğrafik yer adları ve kanyon içindeki tespitlerimize dayanarak, kült alanlarında inzivaya çekilmiş olan keşişlerin bu dağ tepesi ve sırtlarından basit ulaşım rotalarını kullandıkları ve sonuçta bazı izler bıraktıklarını önermek gerekir.

Keşlik Dağı, kuzey tarafında bulunan Karanlı Dere, bu dere boyunca şekillenmiş olan kuleli çiftlik yapıları ve doğu tarafından Arykandos Irmağı nakil hattını kontrol edebilirliği sayesinde potansiyel bir alandır. Dağın Arykandos Irmağı'nın Karanlı Dere ile birleştiği noktasına inen sırtın adı 'Santa/Aziz Sırtı' olup, sırtta kaba bir inceleme yapılabilmektedir. İnceleme sonucunda, balta girmemiş, insan ayağı basmamış orman niteliğindeki olduğu, çıkış ve inişe müsait olmayan sert yapısı nedeni ile üzerinde yaşam için herhangi bir gerekçenin olmadığı kanaatine varılmıştır. Bu sırtın Arykandos Irmağı'na paralel giden yüzeylerindeki çok sayıdaki mağara/in ise riskler nedeni ile incelenememiştir.

Keşlik terimi keşiş terimini karşılıyor olması gerekir zira Bursa Uludağ'ın Osmanlı Dönemi'ndeki ismi de Keşiş Dağı'dır ve bölgenin Orta Çağ'da keşişler tarafından rağbetle kullanıldığı bilinmektedir (MHM. D., 1567-1569: 7). Vadi içinde 5 yıl boyunca sürdürülen çalışmanın en zor koşulları tam olarak bu noktada yer almakta olup, Santa Sırtı olarak gösterilen yer sadece ve sadece uzman dağcıların çalışacağı zorlukta bir alandır. Zor koşullarda bu yamaçta tırmanışlarla gerçekleştirebildiğimiz çalışma süresinde bir veriye ulaşmasak da, yüzeyde mevcut çok sayıdaki mağara/inlerden birinin konteks veriler barındırabileceğini düşünerek kalan kısmın çalışılması gerektiği düşüncesindeyiz.

1.1.12. Arykandos Vadisi'ndeki Günümüz Yerleşimleri

Şu ana değin metin içinde Arykandos Vadisi içindeki günümüz yerleşimleri zikredilmişti, ancak bunlar kuzeyden güneye, yani dağlık alandan ovalık alana doğru sıralı şekilde yeniden tasvir edecek olursak; Arykandos'un kaynağı olan Başgöz'den aşağı doğru Arykanda Antik Kenti yakınına kadar herhangi bir yerleşim yoktur. Kaldı ki, Arykanda Antik Kenti de ırmak kenarında değil ırmağın doğu tarafında ve oldukça yüksek bir alandadır. Arykanda, bu ırmağı besleyen aynı yer altı su hattından çıkan bir başka noktadaki suyu kanallar ile kent içine ulaştırdığından, ırmak ile su bağlamında bir ilişkisi zaruri değildir. Arykanda'nın ırmak ile ilişkisi, sedir kerestesi nakil işine dönüktür ve alt tarafta geni bir mecrayı kontrol edebilmektedir. Bu gün Arykanda Antik Kenti yerinde ancak biraz daha aşağıda Arif Köyü/Mahallesi vardır ve adından da anlaşılacağı üzere Ary-kanda'dan türemedir. Yöre halkı bu köye esasen 'Aykırtça' veya daha sade olarak 'Aykıtça' demektedirler. Bu isim yine yöre halkının bu bölgede Arykandos Irmağı'na 'Aykırıçay' demesinden ileri gelmektedir. Nasıl ki Arykanda ile Arykandos arasında doğal bir ilişki varsa, Aykırıçay ile de Aykıtça arasında ilişki vardır.

Arif/Aykıtça'dan aşağı doğru inildiğinde doğrudan ırmak kenarında yerleşimi olan 'Çatallar Mahallesi'ne' gelinir. Bu yerleşim eski Limyra-Arykanda ulaşım yolunun üzerindedir ve bu konumunu 1980'li yıllarda modern yolun değişimine kadar korumuştur. Çatallar yerleşiminin bir grubu Tahtacı Türkmenler'dir. Tahtacılar'ın yerleşimdeki pozisyonları ırmağın kenarında iken geri kalan yerleşimcilerininki yamaçtadır ve bu durum önemle düşünmemizi gerektirir. Diğer taraflarda da durum aynen tekrar ettiğinden, Tahtacılar'ın su kenarındaki yerleşimlerinin tesadüfi olmadığını ve konumlanmalarında Arykandos Irmağı'ndaki sedir kerestesi imali ve naklinin gözetildiğini belirtebiliriz. Günümüzdeki bu durum elbette ki geriye dönük ve benzer olarak Orta Çağ'a kadar uzanmaktadır. Çatallar yerleşiminin batısında

ancak ırmaktan oldukça uzakta olan Akyaka Mahallesi'nin ırmak ile dolaylı yahut doğrudan ilişkisi bulunmamaktadır.

Çatallar'dan 7 km. kadar aşağıda ırmak üzerine kurulu bir köprüye gelinir ve buraya 'Orta Köprü' denilir. Gerek bu köprü gerekse burada mevcut birkaç hanelik yerleşim (Orta Köprü Mahallesi) yakın zamanda bölgede su toplamaya başlayacak olan barajın suları altında kalacaktır. Ortaköprü yerleşimindeki birkaç hanenin yerleşikleri esasen alttaki Gökbük Köyü ile akrabalık bağları olan Tahtacı Türkmenler'den oluşur. Burada yakın zamana kadar bir orman memuru kulübesinin varlığı da bunların varlığı ile doğrudan ilişkiliydi. Keza gerek buradaki Tahtacılar gerekse orman kulübesi ırmaktaki nakliye göre şekillenmiş olmalıdır. Aynı yerin hemen üstünde bugün bir orman emvali deposu halen aktif olarak durmaktadır. Yakında bir başka köy olan 'Yalnız Köyü' vardır ancak ırmaktan ve Orta Köprü'den yukarıda olduğu için bahsedilen amaç ile ilgisi kurulamaz. Yalnız Köyü yerleşiklerinin yaşamsal fonksiyonları tarım ve hayvancılığa dayalıdır. Görüleceği üzere, Tahtacılar'ın bariz şekilde suya yakın olmaları burada da karşımıza çıkmaktadır.

Orta Köprü'den 3 km kadar daha aşağıda Gökbük Köyü bulunur. Gökbük Köyü doğrudan Arykandos Irmağı kenarındadır hatta ırmak köyü ikiye bölerek akar. Gökbük Köyü'nün tamamı Tahtacı Türkmenler'den oluşmaktadır ve buraya yerleşim amaçları ormancılık işleri ile meşgul olmalarında yatar. Daha eskiden bir Rum yerleşimi olduğu bilinen köyün ne zaman ırmak kenarına naklolduğu bilinmemektedir. Keza, köyün üst tarafında ancak antik kara ticaret yolunun üzerindeki Orta Çağ yerleşimi izleri eskiden Gökbük yerleşiminin burada olabileceğini de söylemememizi gerektirir. Gökbük Köyü belki de halen sahip olduğu iki su değirmeni ile eskiden beri bölgedeki sudan doğrudan faydalanan yerleşimlerden biriydi.

Arykandos Irmağı, Gökbük Köyü'nden 500 metre sonra kanyona girer. 5 km.lik bir akıştan sonra Kapı Çayı Mahallesi'ne ulaşılır. Burada kanyon son bulur ve ırmak ovalık alana doğru giriş yapar. Kapı Çayı'nın yakın zamana kadar bir orman kontrol kulübesine sahip olduğu ve burada kanyondan çıkan kerestelerin kontrol edildiği daha önce ifade edilmişti. Ayrıca Kapı Çayı, kanyona aşağıdan gelenlerin giriş yaptığı yerdir de. Buraya girerek ırmak kenarındaki patikadan ulaşılan ancak su kenarında olmayıp, Keşlik Dağı'nın kuzeyinde kalan yerleşim 'Alasın Köyü'dür'. Alasın Köyü'nün adı bugün 'Gökçeyaka' olarak zikredilse de, bu değişim yakın dönemdeki değişimler sayesinde olmuştur. Köyün gerçek ismi ise 'Alasun'dur. Bu köyün Arykandos ile kurulabilir ilişkisi vardır, ancak esas ilişkisini dibinden geçerek Arykandos'a ulaşan Karanlı Dere üzerinden tesis etmek gerekir. Alasın Köyü'ndeki tespitlerimiz (kuleli çiftlik yapıları) Orta Çağ'a dönük olarak kıymet kesbeder.

Kapı Çayı Mahallesi Arykandos Irmağı'nın dağlık kesiminin son bulduğu yerdir ve ırmak buradan itibaren ovalık alanda, bu günkü Turunçova/Çavdır Mahallesi'nden geçerek daha ileride Göksu/Limyros ile buluşup denize doğru devam eder. Sonuç olarak Arykandos Vadisi içindeki ırmağa yakın yerleşimler bunlardan ibarettir. Bu tasvire göre, mevcut yerleşimlerin konumları analiz edildiğinde, Tahtacılar'ın ırmak kenarına yerleşmeleri yaklaşık olarak Geç Orta Çağ olarak kabul edilebilir. Keza Anadolu'ya doğru gerçekleşen Türkmen akınları daha 12.yüzyıl başında Elmalı Bölgesi'ne kadar dayanmıştı (Erdem, 2006: 245). Bölgedeki Abdal Musa ve Kafi Baba gibi tekkelerin Geç Orta Çağ'daki tesisleri, Tahtacılar'ın da asgari seviyede bu dönemde burada olduklarını düşünmememizi gerektirir. Aynı dönemlerde kıyı bandında benzer topoğrafik özelliklere haiz yerlerdeki yerleşim mantıkları da buna paraleldir. Örneğin, Alanya Bölgesindeki benzer aktivitelerin sürdürülmesi için mevcut olan Tahtacılar'ın bir kısmı, daha 1290 da Beyşehir Eşrefoğlu Cami'nin inşasında çalışmak üzere sevk edilmişlerdi. Alanya'dan Beyşehir'e gönderilen Tahtacı aileler işlerini bitirip oradan dönmeyerek, Beyşehir'in dağlık kesiminde Şamlar Köyü'nü oluşturmuşlardır.¹⁰ Bu transfer işinin arka planına bakılacak olursa, Alanya'ya yerleşimlerinin biraz daha geride olması gerektiği yargısına varabiliriz. Böylece, Alanya'da 1200'lerde bir Tahtacı varlığından hareketle, Finike Arykandos Vadisi içine de Tahtacılar'ın gelmiş olmaları muhtemel olup, şu anki yerleşimleri buna göre düşünmek icap eder. Arykanda'yı uzun yıllar kazan Bayburtluoğlu'nun (2003: 45) '*Arap akınlarına bağlı olarak MS.8.yüzyılda Anadolu'ya giren kuvvetlerden Türk kökenlilerin Lykia'ya kadar boy olarak ulaşıp karakol vazifesinde kalmış olabileceğini*' önermesini bu minvalde yeniden ele almak gerekebilir.

Her ne kadar Arykandos Vadisi ile ilişkisi olmasa da, Arykandos Vadisi'nden daha yukarıda Elmalı Ovası'nda kurulu Akçaeniş Tahtacı Köyü de benzer bir mantıkla kurulmuştur. Buranın yerleşikleri, Elmalı Kazası'nın Osmanlı Dönemi'ndeki önemine binaen inşa sektörüne tahta ve kereste sağladıkları bilinmektedir. Fakat bir taraftan da Gökbük Tahtacıları ile akraba olarak ırmaktan sevk edilen kerestelerin yukarılardaki sedir ormanlarındaki üretimine katıldıkları aşikârdır.

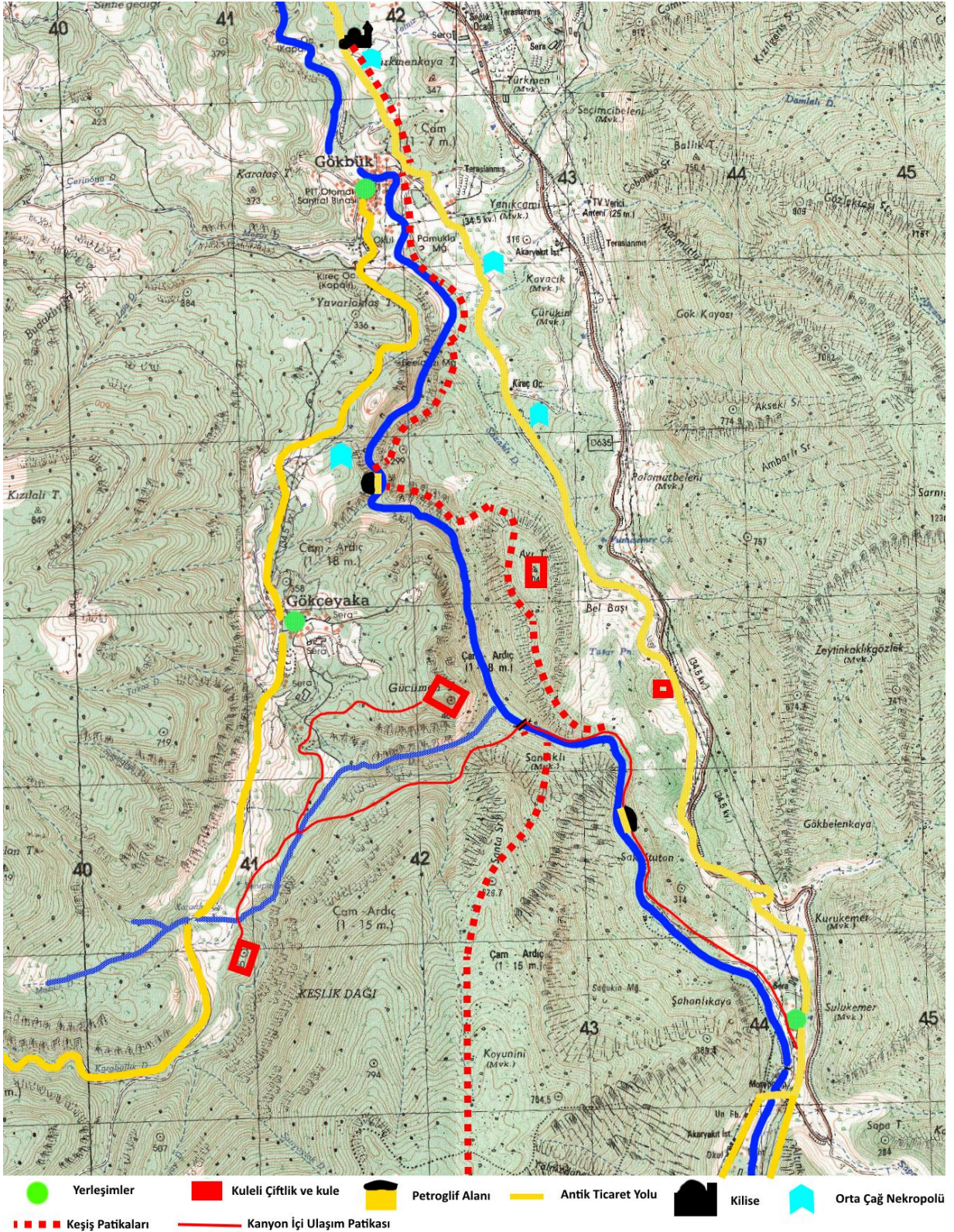
---

¹⁰ Şamlar Köyü, Orta Anadolu'da bir başka örneği görülmeyen bir Tahtacı köyüdür. Kaldı ki, Karadeniz Bölgesi dahi kıymetli ormanların mevcudiyetine rağmen Tahtacıların itibar edip yerleşmedikleri bir bölgedir. Bu minvalde, meslekleri ve yaşamsal geleneklerine ters olmasına rağmen Tahtacıların bu ilgisiz ilçeye neden geldiklerini dikkatlice ele almak gerekir. Metin içinde özetlenen veriler, yazar tarafından bir yıl süren konsültasyonlar, köy halkı ile yapılan görüşmeler ve caminin tarihçesi üzerine yapılan incelemeler sayesinde sunulmaktadır. Şamlar Tahtacılarının anlatımları bu savı doğrulayacak pek çok detay barındırmaktadır ve aksini düşünebilecek, tahtacıların orada yerleşimini açıklayabilecek başka gerekçeye sahip değiliz. Bu veriler halen yazarın arşivinde olup henüz bir yayın yapılmamıştır. Bu açıdan bu konu çok bakirdir ve Şamlar Tahtacıları ile Eşrefoğlu Süleyman Bey Cami inşası arasındaki bağıntıyı ve diğer öğeleri tesis edecek tarih, sanat tarihi ve sosyolojik araştırmaları beklemektedir.

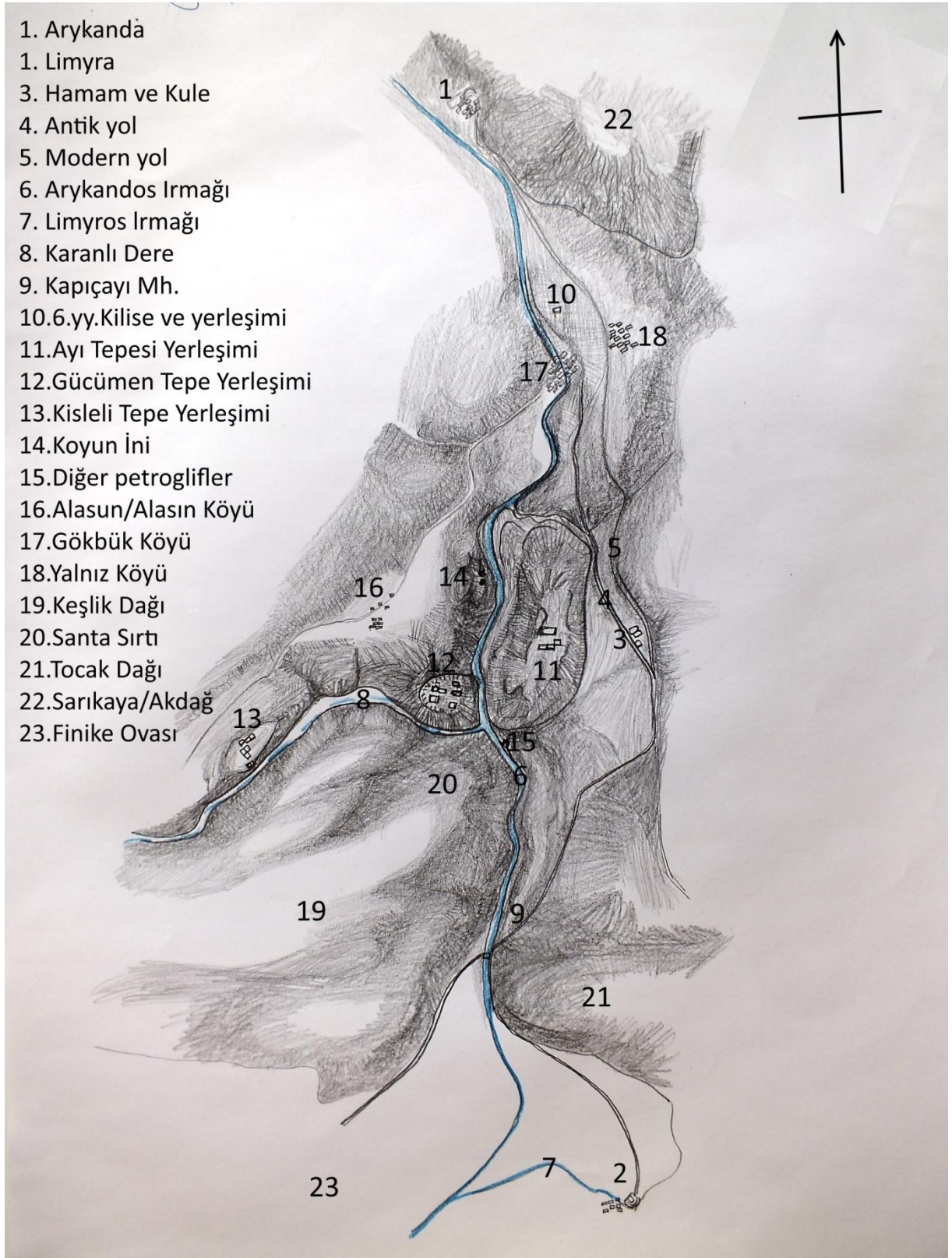
İKİNCİ BÖLÜM

PETROGLİFLER, YAZITLAR VE DEĞERLENDİRMELERİ

Harita 2.1: Arykandos Vadisi kanyon bölgesinde önemli yollar, patikalar ve yapılar haritası.

Plan 2.1: Arykandos Vadisi ve etrafındaki tarihi topografya (Okay Sütçüoğlu)

2.1.Sionlu Aziz Nikolaos'un Hayatına Dair Bir Özet ve Kritik Hususlar

2.1.1.Nikolaos'un Vita'sı

Likya'nın başkenti konumundaki Myra'da faaliyet gösteren ve Hristiyan dünyasının yakından tanıdığı Aziz Nikolaos 4.yüzyılda yaşamış önemli bir figürdür, ancak hayatı ve kişiliğinin vurgulanması 6.yüzyıla kadar biraz gölgelidir. 6.yüzyılda yaşamış olan bir diğer Aziz Nikolaos'un fonksiyonu sayesinde, 4.yüzyıl da Myra'da yaşamış olan ve günümüzde Noel Baba olarak bilinen Aziz Nikolaos'un ön plana çıkarılarak kültürünün yaygınlaştırıldığı düşünülür (Sevcenko, 1984: 12). 4.yüzyılda yaşamış olan Aziz Nikolaos'tan farklı fakat aynı isimde olan diğer Aziz Nikolaos'un hayatı hakkında yazılmış olan bir el yazması (Sionlu Aziz Nikolaos'un Hayatı) mevcut olmasına rağmen, bu yazma bir takım karışıklıklar da barındırmaktadır. Yazma, hakkında önemli bir çalışmaya imza atmış olan Sevcenko tarafından, azizin ölümünden hemen sonraya yani 564 yılına tarihlenir. Keza yine Sevcenko'ya göre (1984: 12), bu yazmayı, Sionlu Aziz Nikolaos'un hayatında ona eşlik etmiş olan kardeşi Hermaios kaleme almıştır. Sionlu Aziz Nikolaos'la ilgili bu temel kaynak onun hayatına dair veri tabanıdır ve daha sonraki asırlarda değişik versiyonları yazılmış olsa da, biz esas olarak Sevcenko'nun bu konudaki transkripsiyonunu kullanacağız. Keza Sevcenko, çalışmasında diğer yazma ve çalışmaları irdelemiş, ilk incelemeyi 1913'te yapan (ve pek çok araştırmacı tarafından halen temel kaynak olarak kullanılan) Gustav Anrich'in eseri üzerinden yapmış, Anrich'in yaşadığı dönem itibari ile Vatikan'daki bazı belgelere ulaşamamış olduğu yargısına vararak son duruma göre eklemelerle kendi çalışmasını tamamlamıştır (Sevcenko, 1984: 12).

Sionlu Aziz Nikolaos'a Sionlu denmesinin sebebi, mucizevi doğumuna binaen kendi adına inşa edilmiş olan Sion Manastırı'nda rahiplik yapmasından ileri gelir. Bu hali ile diğer Aziz Nikolaos'tan (Noel Baba) isim olarak ayrılır. Gerçekte Sion Manastırı'nın aslı kutsal topraklarda yani Kudüs'tedir. Sionlu Aziz Nikolaos'un hayatını anlatan 'Vita'ya göre de, doğumu mucivezi tarzda olmuş ve adına yapılması istenen manastırın Sion Manastırı gibi olması Myralı Aziz Nikolaos tarafından istendiği için manastıra orijinalin ismi verilmiştir (Sevcenko, 1984: 12). Bazı çalışmalar Sion Manastırı'nı Myra Bölgesi'nin dağlık bir kesimine, Arapyurdu civarına lokalize ederken (Alkan, 2011: 99-124), bazıları yakın yerde Asarcık'ın batı kesimindeki batı Asarcık'a lokalize eder (İşler, 2009: 256'dan itibaren). İşler, (2009: 2) doktora tezi kapsamında buradaki yapılar topluluğunu irdelerken, daha önceden Asarcık'ı Sion Manastırı'nın yeri olarak öneren M. Harrison'u temel alarak kendi önermesine geçer. Gerçekte Sion Manastırı'nın buralar veya bu bölgede olduğuna dair kesin kanıtlar

yoktur ve önermeler mevcut buluntuların Sion’lu Aziz Nikolaos’un hayatıyla ilişkilendirilmesine dayanır.

Vita’da bahsedilen Sion Manastırı’nın yeri tarif edilirken, ‘Pharroa Vadi’sinde ve Tragalassos Köyü mevkiinde, küçük bir tepe ya da dağda, Myra’dan tepeye doğru giden yol üzerinde, Ernez/ Ernai’den de fazla uzak olmayan bir yeredir’ şeklindeki tasvir, araştırmacıların şu anki lokalizasyon bölgesine odaklanmalarına sebep olmaktadır. Oysa Vita’da bahsedilen pek çok yer ismi henüz aydınlatılamamıştır ve doğrusunu söylemek gerekirse, yazılı bir metne yahut sağlam bir kanıtı dayanmadan Sion Manastırı, Tragalassos ve diğer yerleşimler için yapılan önermelerin birbiri ile tutarlı bir tarafı yoktur. Tüm bu kargaşanın temel sebebi, Vita’da bahsedilen yerler içinde en öne çıkan ve Sionlu Aziz Nikolaos’un da doğduğu yer olarak bahsedilen Tragalassos’un yerinin kesin lokalizasyonunun yapılamamış olması ve mevcut önermelerin Myra Bölgesi’ne odaklanarak kendi içinde bir döngü oluşturmasında yatar. Bölgede mevcut olan çok sayıda Orta Çağ yerleşimi ve aynı şekilde manastır yapısı içinde Sion Manastırı olarak önerilen yerlerin mimari açıdan öne çıkan yerler olduğu ortadadır. Lakin Sionlu Aziz Nikolaos zamanında adına yapılacak ve gerçek Sion Manastırı’na uydurulacak mı yoksa sadece isminin mi verileceği dahi net olmayan yeni Sion Manastırı’nın sadece yeri değil planının da ne tarzda olduğu net değildir. Doğal olarak Sionlu Aziz Nikolaos’un Vita’sı, elimizde çözülmeyi bekleyen bulmacalardan oluşan bir veriler yığımindan ibarettir. Bu çalışmanın da ortaya koymaya çalışacağı üzere, bu verilerin sağlıklı analiz edilemediği ve çok değerli bazı ipuçlarının atlanarak çok farklı bir cephede araştırmaların yoğunlaştırıldığını söylemek zorundayız. Bizim önerimiz de sonuçta kesin bir yargıya ulaştırılmasa dahi daha derli toplu bir yaklaşım ortaya koymayı deneyecek ve Vita’daki bazı ipuçlarını farklı bir bölgede ele alacaktır.

2.1.2. Doğduğu Yer/Tragalassos ile İlgili Lokalizasyon Sorunları

Tragalassos yerleşiminin Antik Dönem’de kısa bir aralık polis statüsünde küçük bir yerleşim olduğu ve sonradan köy statüsüne düştüğü varsayılır (Dinç, 2010: 148. Öztürk, 2011: 1.nolu dipnot). Araştırmalar Tragalassos’u Myra territoriumunda değişik yerlere lokalize etmekle birlikte hala bir kesinlik yoktur.¹¹ Bu lokalizasyon önermeleri için bölgedeki yerleşim ve dini yapıları zemin olarak kullanırken, çıkış noktası olarak ta Sionlu Aiz

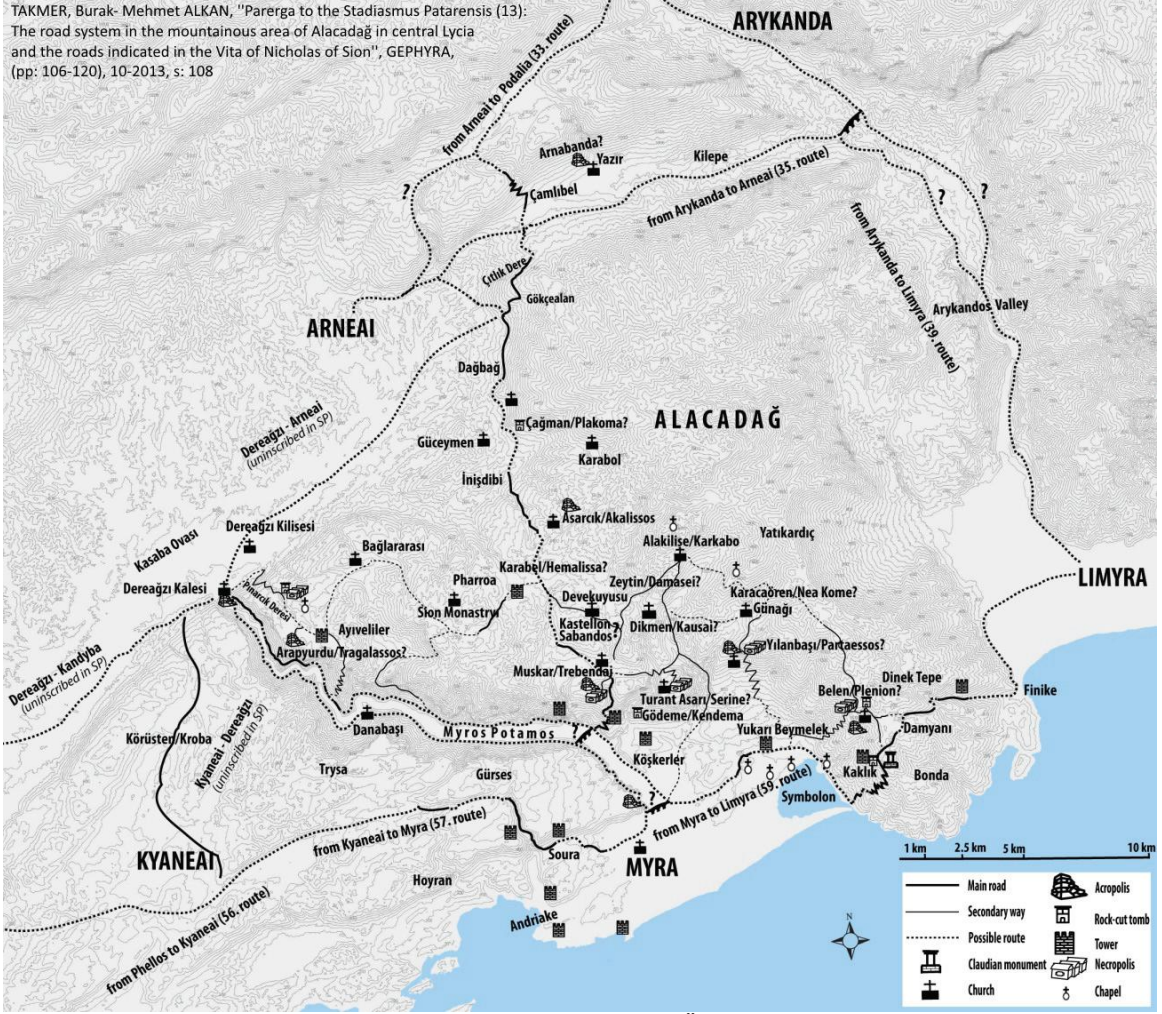
¹¹ Çevik, bun lokalizasyonları özetlerken; ‘FOSS’un Karabel Mahallesine, Hellenkemper ve Hild’in Muskar’a, İŞLER’in Doğu Asarcık’a, Alkan’ın Arap Yurdu’na lokalize ettiğini’ bildirir. **Nevzat Çevik, *Lykia Kitabı***, AKMED Yayınları, Antalya, 2015, s: 352, **Mehmet Alkan, ‘Parerga To The Stadiasmus Patarensis (8): On The Named Places In The Journeys Of Sacrifice Recorded In The Vita Of Saint Nicholas Of Holy Sion’ *GEPHYRA* 8, 2011, s: 99-124**, Ayrıca lokalizasyon sorunlarını irdeleyen diğer kaynaklar; **H. Sami Öztürk, ‘Muskar (Myra/Lydia) İki Yazıtta Addendum Et Corrigendum’ *Colloquium Anatolicum* X, Türk Eski Çağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, 2011, s: 209-218, Dinç, 2010, s: 148-149, Sevçenko, , s:10-12**

Nikolaos'un vitasını (*hayat öyküsünü*) referans alırlar. Vita'da Sionlu Aziz Nikolaos'un doğum yeri net olarak tarif edilmemekle birlikte, daha girişte, Tragalassian'ların yakınındaki Pharroa Köyü'nde-Tragalassos veya yakınında bir yerde- doğduğu belirtilir (Sevcenko, 1984: 23). Metin karışık gibi dursa da Tragalassos'un hayatında önemli olduğu kesindir. Çünkü kutsal topraklara yaptığı bir deniz yolculuğundan döndüğünde de Tragalassos Köyü'ne gelmiştir (Sevcenko, 1984: 35-45). O halde, Tragalassos'u, Sionlu Aziz Nikolaos'un rahiplik de yaptığı Sion Manastırı ile ilişkilendirmeden önce, hayatının çocukluk evresi ile gençlik evresinin farklı yerlerde geçtiğini düşünerek ele almak gerekmektedir. Söz konusu manastırın inşasını kontrol edip inşaatı sürdüren Rahip Konon, aynı zamanda Sionlu Aziz Nikolaos'un 19 yaşlarında iken belli bir süre hocalığını da yapmıştır ve tespitlerimizde önem arz edecek bir isimdir (Sevcenko, 1984: 27). Bu dönem, Sionlu Aziz Nikolaos'un gençlik dönemidir ve ardından aynı manastırda görev almıştır.

Bu bilgilerle ilişkili olarak, Tragalassos yerleşimi de Sion Manastırı ve doğal olarak Myra territoriumu ile ilişkilendirilmiştir. Oysa Tragalassos'un lokalizasyonu için görüş bildiren bazı araştırmacılar bir taraftan da Tragalassos'un Arykanda yakınlarında olması gerektiğini de eklerler (Öztürk, 2011:209 (1 numaralı dip not) Dinç, 2010: 148, Sevcenko, 1984: 14), çünkü Tragalassos hakkında bilgi veren bir başka metin (*Hellenistik Dönem belki de MÖ. II. yüzyıl ilk çeyreğine ait*) (Öztürk, 2011:209-1 numaralı dip not) Arykanda kazısında ortaya çıkarılmıştır ve Arykanda ile Tragalassos arasındaki bir saldırmazlık anlaşması niteliğindedir (Symmakhia) (Bayburtluoğlu, 2004:300). *Bu metin olasılıkla Ptolemaios etkisinin (MÖ.3.yüzyıl başından itibaren) Arykandos Vadisi içlerine kadar uzanması esnasında, Limyra ile Arykanda arasındaki gerginliğe dayalı olarak aranan bir pakttan doğmuştur.*¹² Bu pakta neden olan saldırı şartlarının kendiliğinden ortadan kalkması sonucu, Arykanda'nın daha esaslı bir şehir olarak daha küçük ölçekli Tragalassos'a nasıl bir bakış açısı geliştirdiği ayrıca düşünmemizi gerektirir. Belki de uygulamaya geçmeye gerek kalmayan bu paktın sonucu, Tragalassos'un tarih sahnesinde kentlikten köylüğe düşüşünün sebebidir de.

---

¹² (Bayburtluoğlu, 2004: 129-130) Bu anlaşmayı gerektiren durum ve yorumlar hakkında genel bir değerlendirme ve mukayese için bakınız: Dinç, 2010, s: 150-151

Harita 2.2: Myra Territoriumundaki lokalizasyon haritası. Özellikle Limra ile Arykanda arasında kalan bölgenin inceleme açısından bakir kalmış olmasına dikkat ediniz. Bu harita Myra Territoriumunu gösteriyor olsa da, literatür Alacadağ'ın doğu tarafındaki alanda hala bakir boş bir alan olduğunu doğrular nitelikte eksiktir. **Takmer-Alkan, 2013:108'den**

Tragalassos'un lokalize edildiği Myra tarafındaki noktayı (Asarcık, Karabel, Muskar yahut diğerleri) jeo-stratejik olarak yeniden ele almak gerekir. Topoğrafik olarak Arykanda ile Myra bölgesi kopuk durumdadır ki arada aşılması oldukça güç Alacadağ silsilesi yer alır. Haliyle bu coğrafya iktisadi ve stratejik ilişkiyi de bölmektedir. Bu bağlamda iki kentin birbirine saldırabilmesi yahut gerektiğinde destek olabilmesi sıra dışıdır. Bu mantığı güderek, Tragalassos'un Arykanda ve Limyra arasında olması gerektiğini önerenler oldukça makul sebeplere dayanmakla birlikte, şu ana değin arada buna dair bir yerleşkenin bulunamamış olması cevabı belirsiz bırakmıştır. Bu konudaki tüm önermeler ve Vita'ya da hâkim olarak Sevchenko, bu yerleşimin hem Ernez/Ernai hem de Finike'den uzak olduğunu ekler (Sevchenko, 1984: 15). Tüm bunlara rağmen Tragalassos'un Myra territoriumunda aranmasının tek bir sebebi olmalıdır; Vita'da bazı emareler açıkça işaret edilmesine rağmen, incelenmesi gereken bölge bilimsel çalışmalar için oldukça sarptır. Bu hali ile veriler sadece bilim camiasınca değil, 200 metre ötedeki köyün vatandaşları tarafından dahi görülememiştir.

Bu veriler kesinlikle Tragalassos'u işaret etmese de, Tragalassoslu Aziz Nikolaos'un hayatından kesitler anlatan metin ve resim programları olduğu kesindir. Bu verilerin bulunduğu nokta doğrudan bir kült alanıdır ve Sionlu Aziz Nikolaos kültürüne ait olduğu tartışmasız şekilde ortaya konacak veriler içerir. Hemen üstünde yer alan köy ise Tragalassos olmaya aday öteki verileri içerir.

2.1.3.Mucizeleri/Menkıbeleri

Hristiyanlık tradisyonlarına göre her azize atfen bazı dinsel mücadele eylemlerinden yahut mucizelerden söz edilir. Sionlu Aziz Nikolaos bu açıdan oldukça farklı bir görünüm sergiler. Kendi Vita'sında anlatıldığına göre onunla ilgili mucizeler daha doğumundan önce başlamıştır ve bu mucizelerin 3 tanesi çalışmamız açısından oldukça önemlidir.

Henüz hayata gelmeden önce Sionlu Aziz Nikolaos'un amcası olan 'Amca Nikolaos'-ki o anda Akalissos denen yerdeki manastırda rahiptir- doğacak çocuğun Tanrı tarafından seçilmiş kişi olduğuna dair bir mucizeye tanıklık eder. Bir gün karşı dağın zirvesinde göz kamaştıran bir ışık görüp ışığın kaynağına doğru yola çıkar. Orada Melek Mikail ile karşılaşır ve 'yakında anne Nonna ve baba Epipharios'tan doğacak bir erkek yeğeni olduğu ve bu çocuğun seçilmiş olduğu' kendisine müjdelendir (Sevcenko, 1984: 35-36). Bu mucizede sözü edilen ışık aynı zamanda Sion Manastırı'nın da inşa edileceği yeri işaret etmektedir. Bu bağlamda dağın yerini tam olarak anlayamamak da ışık mucizesinin izlerinin sürülebilir olduğunu ve bölgede tradisyonel kalıntılarının olabileceğini vurgulamalıyız ki ileride değinilecek bir konudur. Mikail'in işaret ettiği kutsanmış çocuğa neden Nikolaos ismi verildiği tam belli değildir. Yaşlı Nikolaos (amca) kendi adını mı vermiştir, yoksa Myra Piskoposu diğer Aziz Nikolaos'un ismini mi vermiştir anlayamamaktadır ancak, kutsanmış çocuğun doğum haberini ve daha çocukken gerçekleştirdiği mucizeleri aktarır, onun adına yapılacak manastır için icazet istediğine göre kuvvetle muhtemeldir ki Myralı Aziz Nikolaos'un adını vermiş olmalıdır. Keza bunu dönemin din adamlığı hiyerarşisi içindeki beklentiler açısından da değerlendirmek gerekir.

Sionlu Aziz Nikolaos doğumunu takip eden iki saat içinde ayağa kalkmıştır ve bu mucizevî durum derhal anne ve babasının Akalissos'taki rahip amca Nikolaos'a gidip bildirmeleri için sebeptir (Sevcenko, 1984: 24). Amca Nikolaos zaten konudan önceden haberdardır ve ailenin 'kimse ile temas kurmamasını, zira çocuğun Tanrı'nın gözetiminde olduğunu' belirtir.

Daha çocukken mucizeleri gerçekleşmeye devam eder; 7 yaşında iken ayağı sakat bir kadın onun sayesinde yürür.

Konumuz açısından en önemli mucizesi ise ‘ağaç içinden şeytanı çıkarma ayinidir’ (Sevcenko, 1984: 36-38). Vita’ya göre, Sionlu Aziz Nikolaos, Sion Manastırı’nda rahip iken, Plakoma Köyü’nden gelen insanlar kendisinden bir istekte bulunurlar: Köydeki büyük bir ağacın içine şerir bir ruh işlemiştir, köyde huzur bırakmamış, ürünlerin mahvına sebep olmaktadır. Bu nedenle köye gelerek kendilerini kurtarmasını isterler. Sionlu Aziz Nikolaos, bu köye ve bahsedilen ağacın yanına vardığında öncelikle iki saat diz çöküp dua eder ve köylülerden ağacı kesmelerini ister, fakat köylüler buna muvaffak olamazlar. Bundan sonra Nikolaos, köylülerden bir balta alarak ağaca yaklaşır, Tanrı’nın adını anar, elindeki haçı ağaca göstererek yedi kez baltayı vurur. Ağaç yıkılması gereken yere doğru değil tam aksi yöne köylüleri üzerine doğru devrilmeye başlar. Korkudan köylüler kaçışırken Nikolaos elindeki haçı ağaca tutarak eliyle onu geri iter ve ağaç gitmesi gereken yere düşer. Ağacın içinden çıkan ruh hoşnutsuz bir şekilde Likya’yı terk eder. Yerde yatan ağaç gövdesi kimsenin kesip biçemeyeceği ölçüde devasadır. Bu nedenle Karkabo Köyü’nden gelen ağaç kesiciler (dönemin tahtacıları da denebilir) bunu gerektiği gibi doğrarlar ve sonuçta Sion Manastırı’na taşınır.

Buna benzer şekilde, bazı köylerdeki su kaynaklarına musallat olan veya bir kişinin içine işleyen şeytan çıkarma mucizeleri daha söz konusudur. Ancak bunların bizim çalışmamızda henüz kurulabilir bir ilgisini tespit edemediğimiz için burada aktarılmayacaktır. Bir başka açıdan, deniz yolculuklarında yahut limanda duran ve rüzgâr çıkmadığı için yelken açamayan bazı gemilere dua ederek yardımları Myralı Aziz Nikolaos’un kültüründe var olan denizcileri kutsama eyleminin bir devamı olarak kabul edilebilir.

2.1.4.Finike İle İlişkisi

Tragalassos’un lokalizasyon sorunu içinde işlenen bazı veriler, hatırlanacağı üzere yerleşimin Arykanda-Liyra arasında yani Finike Bölgesi’nde olması gerektiğine işaret etmekte idi. Vita’da sözü edilen bir cümle çok önemlidir ve iyi analiz edilerek topoğrafyaya göre ele almak gerekir. Bu cümle, diğer el yazmalarında da aynen geçmekte midir bilemiyoruz ancak mevcut yazma da açıkça Finike’den söz edilmektedir. Kutsal topraklara gerçekleştirdiği bir seyahatten gemi ile dönmekte iken bindiği gemi Gelidonya Burnu’nu geçtiğinde (batıdan doğuya doğru gelmekte olan gemi o anda Finike Ovası’nı görmektedir), Sionlu Aziz Nikolaos, geminin kaptanına; ‘*işte bizim yerimiz, karaya çıkıp manastıra gitmeliyiz*’ der. Fakat elverişsiz rüzgâr karaya yaklaşmalarına izin verecek gibi değildir. Kaptan da; ‘Tanrı Finike’ye inmenize izin vermeyecek, sizi Andriake’de (Demre’de/Myra’nın

limanı) orası da olmazsa Rodos'ta indirebilirim' der. Neticede, bir şekilde Andriake'de/Demre'de karaya çıkmaya muvaffak olurlar.

Sionlu Aziz Nikolaos, neden Finike'de (onun döneminde Finike Limyra'nın ta kendisi idi) inmek istemiştir? Manastırımız şu dağın arkasında derken kast ettiği dağ neresidir? Eğer Tragalassos denen köy, mevcut önermelerin de işaret ettiği gibi, Sion Manastırı ile aynı yerde ve Sion Manastırı da Demre/Myra Bölgesi'nde ise, uzun bir süredir ayrı kaldığı memleketine dönmekte iken doğrudan Andriake Limanı'nda yani Demre'de inmek istemesi gerekmez mi?

Topoğrafik olarak Gelidonya Burnu'ndan batıya doğru dönen gemidekilere görünecek arazi durumu şu şekildedir: Aşağıda geniş bir düzlük olan Finike Ovası, önde Tocak Dağı-ki hemen dibinde Limyra-, ovanın batı kesiminde Gülmez-Alacadağ, en ortada ise 'Keşlik Dağı'. Myra'ya/Demre'ye gitmek isteyen birisi için Finike'den itibaren henüz birkaç günlük bir yaya yürüyüş söz konusudur ve bu yürüyüş oldukça dik bir dağı-Alacadağ'ı aşarak olabilir. Binilen gemi ile Anriake'ye rahatça gitmek varken burada inmek için hiçbir mantık ve gerekçe yoktur. Nikolaos'un Finike'de/Limyra'da inmek istemesi için manastırını işaret etmesi ise bizi iki soruyu çözmeye sevk eder: Bu manastır hangi dağın arkasındadır? Buraya nasıl ulaşılabilecektir?

Mevcut dağlardan Gülmez/Alacadağ arkasında olması olanaklı değildir çünkü arka cephe zaten Myra'ya daha uygun düşer. Tocak Dağı'nın arkası olabilir çünkü Tocak Dağı dairesel planlı olarak, Gelidonya Burnu'ndan bakıldığında arka taraf olarak zikredilen bölgede bir boyunla Kapı Çayı'nda son bulur. Hatırlanacağı üzere Kapı Çayı hem kara ticaret yolu üzerinde olması ve esasen de kanyona giriş sağlanan yer olması açısından özel bir nokta idi. Daha dikkatli düşünmemiz gereken dağ ise Keşlik Dağı'dır. Gelidonya'dan batıya dönen gemi bu dağı alenen ve ortada görür. Burada bir manastır olması veya memleketine dönmekte olan Nikolaos'un ilişkili olduğu Tragalassos'un yer alması mümkün müdür?

Görülebileceği üzere, Antik Dönem'de Arykanda ile Tragalassos arasında bir pakta konu olan metne göre, Tragalassos'un Arykanda-Limyra arasında- en azından Finike Bölgesi'nde- olması gerektiği önermesine yeni bir destek bulmuş durumdayız. Keşlik Dağı ve etrafı ile ilgili yaptığımız tespitler de bu olasılığı kuvvetlendirmektedir.

2.1.5. Bölgedeki Keşlik Dağı ve Santa (Aziz) Sırtı Meselesi

Arykandos Vadisi'nin kuzeyden güneye yani denize doğru gelen hattını aşağıdaki ovadan ayıran ve müstakil bir dağ olan Keşlik Dağı'na daha önce değinilmişti (Bknz: 'Keşlik Dağı ve Önemi' başlığı). Bu dağa Keşlik denmesi 'keşiş' teriminden türemedir ancak neden böyle dendiğine dair gerek literatürde gerekse yöre halkı içinde herhangi bir bilgi

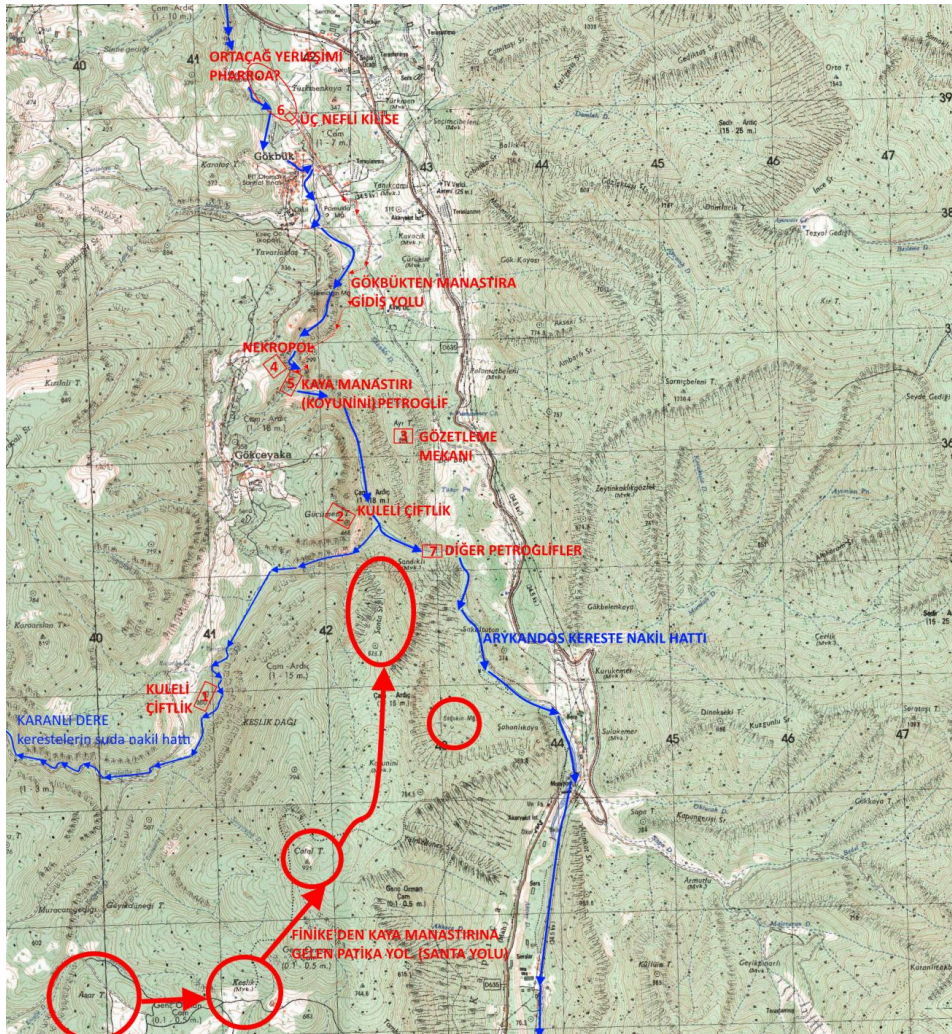
bulunmamıştır. 1970’li yıllarda çizilmiş 1/25.000 ölçekli topoğrafik haritalardaki yer isimleri temel dayanağımızdır. Bu haritalar, TSK. Harita Genel Komutanlığı personeli tarafından hazırlanmıştır. Arka planda daha eski haritaları veri tabanı olarak kullansalar da, 1960-1980 arasında detaylı bir yenileme çalışması kapsamında, ülkenin tüm topoğrafyası dolaşarak, zemindeki her türlü dönüşümler ve değişimler de işlenerek revizyona gidilmiştir. Bu tarz çalışmalarda, yöre halkının yaşlı bilirkişilerine başvurulup kılavuzlukları sağlanır. Dolayısıyla, elimizdeki askeri haritalarda yazılı ‘Keşlik Dağı’ yahut ‘Santa Sırtı’ ibareleri, 1900 yılına yakın doğumlu insanların tariflerine dayanarak yazılmışlardır. Bu bölgede harita teknisyenlerine kılavuzluk edip topoğrafya yer isimlerini belirten bu insanların bu bilgileri uydurmuş olamayacakları ve eski atalarından söylenegeleni aktardıkları kesindir. O halde daha önce izah edilen Keşlik Dağı konusunda dikkat çekici olan ‘Santa Sırtı’ alanını da ifade etmek gerekir:

Keşlik Dağı topoğrafik olarak disk şeklindedir. Güneydeki ucu Finike Ovası’na, kuzeydeki ucu da Arykandos Vadisi’ndeki Arykandos Irmağı’nın en sert alanına yani Kanyon/Dar Bölgesi’ne temas eder. İki alan arasındaki sırt herhangi bir yerleşim-ulaşım ya da belirgin patikaya sahip değildir. Keşlik Dağı’nın güneydoğusundaki Alacadağ ile yaptığı boyunda yer alan Alacadağ Köyü, yakınındaki Asarönü denen Orta Çağ yerleşimi ile de alaklı bir yerdir. İşte bu noktadan Keşlik Dağı’na (doğudan kuzeydoğuya doğru) yamaca yönelen basit yollar, zirveye varmadan önceki bir bölgede bulunan kısmi düz alanlara ulaşır. Bu düz alanlar basit tarımsal işlemler ve hayvancılık için her zaman kullanılmıştır. Buradan daha kuzeye doğru devam eden sırt hattı ise nerede ise insanın gitmediği tahribat görmemiş bir bölgedir. Özellikle Arykandos Irmağı’na hâkim kuzeydoğudaki uçlara doğru gelinirken tam bir bakırlıktan söz edebiliriz. Bir taraftan, Keşlik Dağı’nın kuzeybatı tarafındaki Karanlı Dere’ye inen yamaçları da böyledir. Özellikle Arykandos Irmağı’na inen yamaçlar o kadar ulaşılmaz ve tehlikelidir ki, yamaç yüzeylerindeki yüzlerce in ve mağarayı kontrol edebilmek zordur. Peki, bu in ve mağaraların kontrol edilmesi gereken bir fonksiyonu söz konusu mudur? Özellikle erken Orta Çağ’ın mistik atmosferinde, keşişlerin Tanrı’ya daha yakın olabilmek, perhiz yapmak, inzivaya çekilmek, ilahi mesaja kavuşabilmek ve sonuçta dinsel rüştlarini ispat etmek için başvurdukları yöntemlerden birisi, insan aklını zorlayacak yerlerde inzivaya çekilmektir.¹³ Bu bağlamda buralarda bu tarz yerlerin tespit edilebilirliği mümkündür. İşte tam da bu noktada, Keşlik Dağı’nın Arykandos Irmağı’na en kuzeyde inen sırtın adının ‘Santa Sırtı’ olması oldukça önemlidir.

¹³ Bu tarz yerlerin seçimindeki arka plan açıklaması ve örnekler için; **Texier, Charles, *Küçük Asya; Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi***, Çeviren: Ali Suat, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı Yayınları, III. Cilt, Ankara, 2002, s: 38-40

Santa Sırtı'nın Arykandos Irmağı'na indiği nokta aynı zamanda Karanlı Dere'nin de Arykandos Irmağı'na ulaştığı yerdir. Bu iki akarsu mecrasının kesiştiği nokta, kanyonun 'Dar' olarak zikredilen en sıkı kısmının da bitimidir. Bu kavşağın -Arykandos ırmağı kıyısında kalmak üzere- üst/kuzey tarafında 'Koyun İni Kült Alanı', alt/güney tarafında ise 'Kapı Çayı bölgesi' tespitlerimiz bu çalışmada petroglifler/damgalar-semboller bağlamında ele alınacaktır. Aynı kavşak, çok yakınında iki kuleli çiftlik yapısını da barındırır. Bu nedenle, Santa Sırtı, hem yakınındaki kült alanları ile hem de Orta Çağ yerleşimleri ile temas halindedir ve isimlendirilmesini bu verilere bağlamak zorunludur. Topoğrafik değerlendirmeye göre Santa Sırtı, Alacadağ/Asarönü ve dolayısıyla Myra-Andriake/Demre hattından çile çekmek için gelip gidenlerin kullanabilecekleri en kestirme rota gibi görünmektedir, ancak 2018 yılı içinde Santa Sırtı incelenmiş herhangi bir patikaya rastlanılmamıştır. Keşlik Dağı'nın güneye doğru olan kısımları ise kontrol edilememiştir. Bu bağlamda tam olarak incelenmesi tamamlanamamıştır. Benzer çalışmalar için bir kılavuz niteliğinde olmak üzere aşağıda kritik noktaları gösteren haritaya bakılabilir. (Harita 2.2)

Harita 2.3: Keşlik Dağı, Santa Sırtı ve Santa sırtında kontrol edilmesi gereken yerler.

2.2.Kanyon/Koyun İni Kült Alanı Tespitleri

2.2.1.Kült alanına Ulaşan Patikalar

Kanyon içinde ancak sadece yamaçlardan ilerlemeye müsait bir patika vardır. Bu patika Kanlı Geçit'ten doğu yamaçtan aşağı doğru ilerleyerek Dar Bölgesi'ne gelindiğinde kaybolur. Zira Dar bölgesi, her iki cepheden dikey inen ve yüzeyleri elle tutulamayacak bir duvar niteliğinde olduğundan, mevcut patikayı doğu cephede kalan Ayı Tepe'sine doğru zorlamış olup, patikanın bu kısmı rehber olmadan bulunamaz. Gökbük Köyü/Kanlıgeçit'i takiben girilirken kanyonda, yamaçtan gelerek Koyun İni noktasında ortadan kaybolan bu patikanın ulaşım amacı çok farklıdır. Bu patikanın rotasını kullanmak veya ilkel de olsa tesis etmek için çalışmamızda ortaya koyacağımız veriler ve gerekçelerinden başka hiçbir neden söz konusu olamaz. Çünkü istikamette yahut kanyonun içinde ulaşılmak istenen tarım, hayvancılık veya yerleşime olanaklı bir alan söz konudur değildir. Patikanın genel yapısı sade bir yapıda olsa da, bazı kısımları ulaşımı kolaylaştırmak için doğal taşlarla tesviye edilmiştir. (Resim 2.1) Patikanın tamamının taşlarla tesviye edildiğine dair şu anki durumuna dayanarak bir şey söylemek mümkün olmamakla birlikte, mevcutsa da aşırı eğim, erozyon veya tabiatın diğer unsurları nedeni ile yok olduğunu da söyleyebiliriz. Neticede bu patikanın son kısmı çalışmanın ana çekirdeğini oluşturan alanlardan birisine yani Koyun İni kült alanına dönük tasarlanmıştır ve alanın tarihlemesine dayanarak patikanın da Orta Çağ ulaşım hatlarından birisi olduğunu söyleyebiliriz.

Resim 2.1: Kanlı Geçit-Koyun İni arasında ulaşımı sağlayan, Arykandos Irmağı doğu yamacındaki patika. Her ne kadar doğa tahrip etmişse de, yer yer bilinçli oluşturulmuş taş bariyerler-döşemeler göze çarpmaktadır.

2.2.2.Yüzeyin ve İnerin Seçim Nedenleri

Koyun İni kült alanı, ırmağın kenarında yüksek bir uçurumun alt kısmında kademeli bir in sistemidir. (Resim 2.2) Esas veriler en alt kısımda ve tamamı Orta Çağ'a aittir. Uçurumun üstünde Alasın Köyü'ne ait tarımsal araziler başlar ve zirveye yakın bir alan anladığımız kadarı ile Alasın yerleşiminin Orta Çağ'daki nekropolünü de barındırıyordu. (yerleşim, nekropol ve Koyun İni kült alanı ilerleyen kısımlarda ayrıntılı olarak izah edilecektir.) Koyun İni'nde eskiden bir değirmenin olduğu halk arasında efsanevi bir öykü niteliğinde anlatılıyorsa da, buna dair bir emare bulunmamaktadır.

Resim 2.2: Koyun İni Orta Çağ kült alanı.

Resim 2.3: Koyun İni Orta Çağ kült alanındaki kristalize yüzey.

Buranın bir kült alanı olması öncelikle, Erken Orta Çağ'da münzevilik/çile çekme/keşişlik gibi ruhani kimlik yaratma amacı ile kullanılmasına bağlanmalıdır. Özellikle Suriye'de ortaya çıkan ve hızla etrafa yayılan münzevilik 4-5.yüzyılda bu alanda rüştünü ispat etmeye çalışan pejmürde, sefil görünümlü din adamları için bir tarz haline gelmişti. Toplumdan ve mekândan kendilerini soyutlayan bu keşişler akla hayale gelmeyecek sarp

kayalıklar veya çölleri mesken ediniyorlar, Tanrı'nın kelamına erişmeye ve geri dönerek onun mesajını millete iletmeye aday oluyorlardı.¹⁴

Bu keşişler asırlardır ayakta kalmaya çalışan kırsal insanı içinden çıkıp bir şekilde toplumsal elite karşı bir kültür yaratmışlardı. Şehirlerin bürokrasisi ve dinsel mekânlarındaki akustik havanın aksine Tanrı'dan icazet almış, kötü ruhları kovma kabiliyeti kazanmış türediler olarak ortaya çıkıyorlardı (Brown, 2017: 112-126).

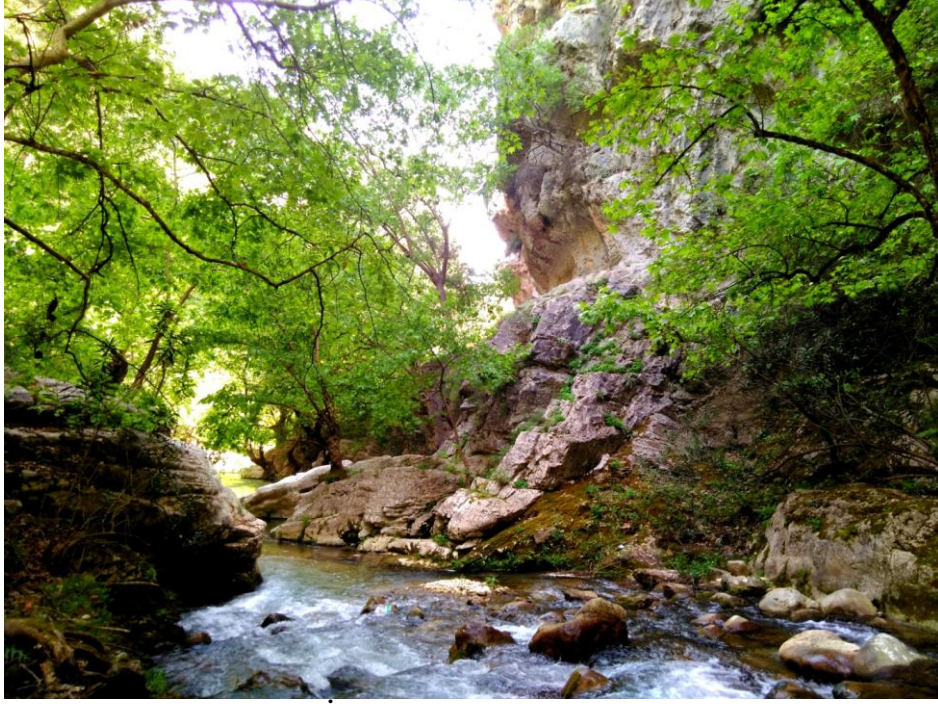
Keşiş olmak için önce sefalete katlanma iradesi, kefarete ödeme kararlılığı ve teslimiyet gerekiyordu. Bu yola baş koyan keşişlerin Hristiyanlığın ilk üç asrında seçtikleri yerler çöller ve gözlerden uzak sarp kayalıklardan ibaretti ve bu seçim noktaları halk tarafından yeterince ilginç gelerek takip ediliyordu (Grant, 1998: 88-91).¹⁵ Kuşkusuz yakınlarda bir yerlerde daha önceden bu yola sapmış ve sonradan önemli bir figür haline gelmiş din adamları, martirler/azizler varsa onları takip etmek daha makul bir seçenektir. O tarz kendini kanıtlamış kişilerin kullandıkları inziva alanları zaten kutsal ve ruhani yerlerdi.

Koyun İni'ndeki tespitler, resim/sembol/figürlerin pek çoğunun ilk kullanan keşişler değil de sonradan onları izleyen ve öykülerini sürdüren izleyicilere ait olduklarına işaret etmektedir. Kuşkusuz daha dikkatli bir analizle, bulardan bazılarının ilk kullanıcılar tarafından yapıldıkları da ortaya konabilir. Ancak konunun pek çok alanda uzmanlık istemesi ve geri kalanların aşırı tahribatı şimdilik bu hususta bir şey söylememize engeldir. Koyun İni, bir kaya manastırı yahut çilehane olarak beklenen kriterleri fazlası ile karşılamaktadır. Her şeyden önce İsviçre dinin tradisyonlarında köklü yer bulan mağara sembolizması zemin olarak uygundur. Keşişlerin sadece su ile yetinerek tamamladıkları inziva süresince gerekli olan su ise önden billur gibi akmaktadır. Burası istenen son kriteri yani gözlerden uzak, mahrem ve korunaklı olmayı da fazlası ile karşılamaktadır.(Resim 2.4)

¹⁴ Bu uygulama sadece Orta Çağ'la sınırlı kalmayıp, Yeni Çağ'a kadar geleneksel olarak süregeldi. Tournefort, 1700'de Samos Adası'nda bu tarz, akıl almaz bir uçurum üstünde yer alan kaya şapelinden, buradaki keşişlerden ve ulaşımın imkânsızlığından söz etmektedir. **Tournefort, Joseph, D. *Tournefort Seyahatnamesi***, Ed. Stefanos Yerasimos, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005, s: 268

¹⁵ Bazı örnekler için: **Texier, Charles, *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi***, Çeviren: Ali Suat, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı Yayını, Ankara, 2002, III. Cilt, s: 38-40

Resim 2.4: Arykandos Irmağı ve Koyun İni kült alanı

Ancak derhal burada eklememiz gereken bir başka husus daha vardır; tespit ettiğimiz bir veri buranın ilk seçim amacına hizmet etmiş olabilir. Küresel olarak, doğadaki pek çok sıra dışı görüngenü, yakınındaki yerleşikler tarafından anlam katılarak kutsallaştırılmıştır. Bu görüngenü bazen atmosferik bir olay, bazen korkunç bir hadise, bazen bir suret yahut iz olmuştur. En yakın örneği vermek gerekirse; Eshab-ı Kefh Mağarası'nda mevcut kaya yarığının içinden geçenlerin günahlarının bağışlanacağı inancında yer alan fiziki durumun doğal olduğu aşikârdır. Elmalı Abdal Musa Türbesi'nden aynı yerdeki Budala Sultan Türbesi'ne ulaşılan patika üzerinde, yerli kayadaki doğal deliğe, insanların kollarını sokup, buraya vakti zamanında Abdal Musa'nın kolunu sokup dağı zapt ettiğini, aksi halde dağın yürümekte olduğunu, bu nedenle bu dağı Dur Dağı denildiğine inanmaları da böyledir.

Koyun İni'nde de böyle bir görüngenü vardır; in tabanının en ucunda adeta gerçek bir insanın ayak izi gibi duran jeolojik iz Orta Çağ insanlarını ve özellikle keşiş adayını oraya çekecek ölçüde cezp etmiş olabilir. (Resim 2.5) Bu doğal ayak izi formunun önündeki Grekçe metinde *-kesin olmamakla birlikte- 'Konon Aleksandros'tan payını alacak'* yazmaktadır.¹⁶ (Resim 2.6) 'Konon' yüksek olasılıkla Sionlu Aziz Nikolaos'un hocası ve aynı zamanda Sion Manastırı'nın inşasında kontrolör olan 'Rahip Konon'u işaret etmektedir. Fakat 'Aleksandros' adıyla anılan kişinin kim olduğu ayrıca araştırılması gerekir. Kesin olarak emin olduğumuz şey, dönemin bizzat Myra Piskoposu Aziz Nikolaos (Noel Baba) tarafından görevlendirilmiş olan ve dini cemaat içinde önemli biri olduğu kesin olan Rahip Konon ile Aleksandros

¹⁶ Transkripsiyon için; Akdeniz Üni. Eskiçağ Dilleri Böl. Öğrt. Üyesi Doç. Dr. **Fatih Onur**'a teşekkür ederim.

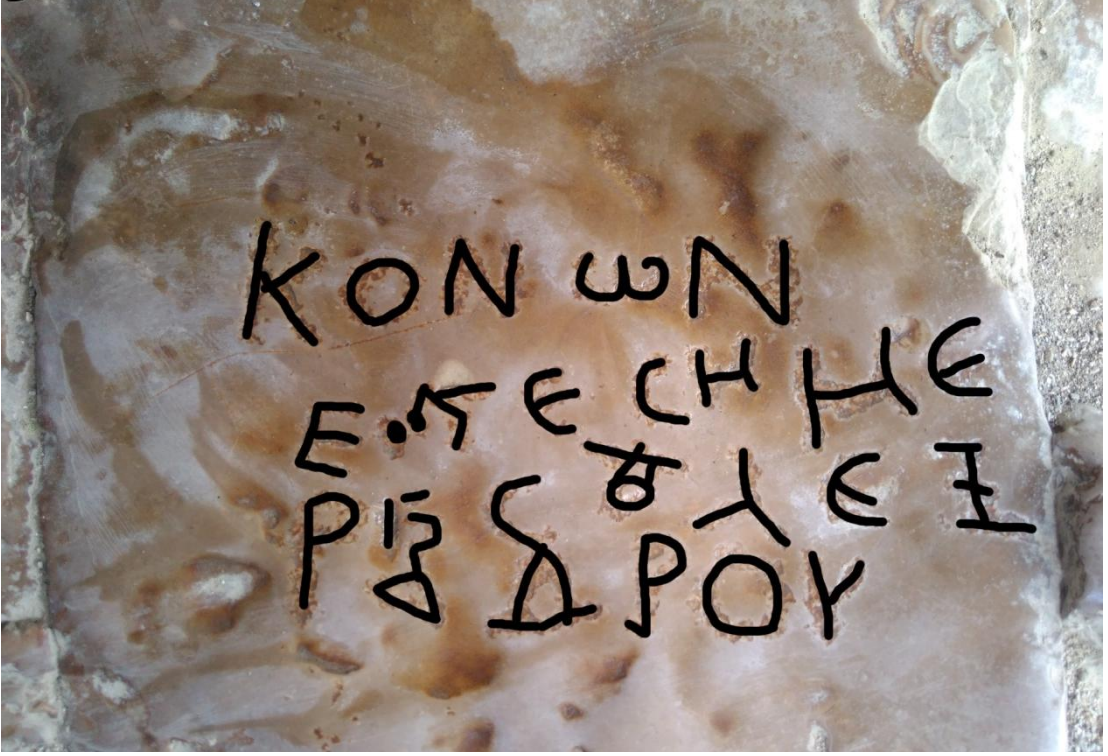
denilen kişi arasında belli ki hiyerarşık bir ilişki vardır. Yoruma açık olmak üzere şu önermelerde bulunmak mümkündür;

- 1) 6.yüzyılda (527-565) Kıbrıs'ta yaşamış olan Aziz Aleksander'la başlayan bir kutsallaştırma kavramı/Exaltation mevcuttur (Tongeren, 2000: 17). Aziz Aleksandros ile bu ayak izi üzerinden kutsallaştırıldığını düşündüğümüz kült alanı arasında inançsal bir bağ tesis edilmiş olabilir. Kıbrıslı Aziz Aleksander ile Sionlu Aziz Nikolaos'un yaşamları paraleldir ve iletişim halinde olduklarına ya da en azından birbirlerini bildiklerine kuşku yoktur.
- 2) Sionlu Aziz Nikolaos'un hayat öyküsünün anlatıldığı Vita pek çok karışıklık içermektedir ve pek çok yer ismi karmaşa halindedir. Belki de Aleksandros Sionlu Aziz Nikolaos'un din adamı olmadan önceki gerçek adıdır. Keza, din adamı olup Myralı Aziz Nikolaos'un bölgesinde onun ölümünden sonra kültüne sahip çıkararak aktivitelerini sürdürmesi sürecinde adını kullanması da düşünülebilir.

Resim 2.5: Koyun İni kült alanında doğal ayak izi formu ve metinler.

Resim 2.6: Ayak izi formu önündeki metnin detayı.

Bu ayak izi formu, buranın ilk seçim nedenlerinden birisi olabilir ancak bunun çok özel bir kayaç formu üzerinde olması da başka bir faktördür:

Resimden de görüleceği üzere, izin ve metnin yer aldığı yüzey camsı bir tabakadan oluşur. (Resim 2.3-2.4) Elbette ki bu kristalize yüzey jeolojik bir kökene sahiptir, ancak Orta Çağ insanı için böyle değildir. Yöre halkı ve özellikle Tahtacılar bu yüzeye ‘sırlak taş’ demektedir. Burada sözü edilen ‘sır’ın seramik-çini sırina referans olduğu düşünülebilirse de, Alevi inanç tradisyonları içinde ‘sır’ın farklı manalara geldiğini vurgulamak gerekir. Her iki açıdan bakıldığında da bu kaya yüzeyi özeldir ve ayak izi adeta ilahi bir güçle sırlanmış mesajını yansıtabilir. Arykandos Vadisi boyunca tespit edebildiğimiz bu tarzda ‘sırlak taş’ sadece iki yerdedir. İlki Koyun İni’ndeki bu programın işlenmesine diğeri de ‘Kapı Çayı Bölgesi Tespitleri’ olarak ele alacağımız yerdeki programların işlenmesine vesile olmuştur. Dolayısıyla, bu kaya yüzeyi yörenin Orta Çağı’nda ilgi çeken ve anlamlandırılan bir tuval rolü üstlenmiştir. Koyun İni tespitlerinin bulunduğu çerçeve, in zemininde yaklaşık olarak 1m. eninde, 25 m. uzunluğunda bir kristalize yüzey üzerine serpiştirilmiş vaziyettedir. Bunların tamamı alanla ilişkilidir ancak hepsi birbiri ile ilişkili değildir. Burada yer alan tespitleri; ikonografik değişik haçlar, anlaşılabilir ikonografik resim programları, tanımlanamayan resim programları, tek başına figürler (bazen insan bazen tanımlanamayan bir tasvir gibi) ve metinler olarak ayırmak mümkündür.

2.2.3.Haçlar ve Değerlendirmeleri

Koyun İni kült alanında çokça rastlanan haçların belirli dönem yahut kültürlerle işaret ettiği kesindir. Haç profillerine göre bu değişik haçlardan bazıları lokal, bazıları başka ülkelerden gelenlerin dinsel fraksiyonlarına aidiyet sembolleri tarzındadır. O halde kült alanını ziyaret etmeyi gerektiren ve değişik yerlerden inananları buraya sevk eden gaye olmalıdır. Orta Çağ'ın erken evresinde kutsal toprakları ziyaret etme arzusu din adamları ve elitler için ön planda iken (örneğin keşişler, örneğin Konstantin'in annesi Helena), ilerleyen asırlarda kitlesel olarak bir arzuya dönüşmüş, nihayetinde kara ve denizden ulaşım için rota ve nakil sistemleri de gelişmiştir.

Bu asırlarda Anadolu ve daha güneyde kalan kara kısımları güvensiz şartlar barındırıyordu. Bir taraftan Anadolu'nun yavaş yavaş istilaya maruz kalması, bir taraftan Bizans'ın kendi topraklarında ve eyaletlerinde kontrolü yitirmeye başlaması haç rotaları üzerindeki riskleri maksimum seviyeye taşımıştı. Çözüm ise deniz yolu ile haç seyahatini gerçekleştirmek olarak belirdi. Orta Çağ'da henüz Hristiyan filolarına mukabele edecek bir karşıt güç sistemli olarak kurulmamıştı. 11.yüzyıl ortaya çıkan Çaka Bey geçici bir sorun, ardından sistemleşen Anadolu Selçukluları da denizde yeterince ilerleme kesbetmemişti ve bu durum 15.yüzyıla kadar süregelmiştir en azından kutsal topraklara giden deniz rotalarını engelleyecek ölçüde olamamıştır denilebilir.¹⁷ Bu dönemde yani Erken Orta Çağ'dan-Geç Orta Çağ'a kadar Finike, hacca gidilen deniz rotası üzerinde öncelikli olmasa da önemli noktalardan birisiydi. Gemiler ve yolcular için su ve odun ikmaline uygun konumuna ek olarak son derece güvenli bir limana-Gökliman'a- sahipti. Finike'de Orta Çağ'da inşa edilmiş olan kale yapısının varlığı ve doğal bir liman olan Gökliman'ın terminolojideki adının 'Pisa Koyu' olması da bu rota ve kullanımla ilgilidir. Hristiyanlığın hac ibadet anlayışında kutsal toprakları ziyaret en önde olmasına rağmen, imkanlar dâhilinde diğer önemli dini yapıları, azizlerle alakalı malzeme-mekan yahut topoğrafyayı ziyaret etmek de hac anlayışının bir uzamıdır (Sumption, 2003: 160-175). dönem inananları Hristiyan martirlerinin sefalet içinde yaşadıkları ve kötülüklerle mücadele ettikleri yerleri görmeyi ilginç ve inançları için gerekli görmekteydi (Humphries,2006:45).

Sonuç olarak kanyon içindeki Koyun İni kült alanındaki bu haç çeşitliliğini bu sistem ve gayeye bağlamak gerekir. Çünkü bu haçların birbirleri ile ilişkisi sadece dönem ve aynı dine mensubiyet tarzındadır. Dinin farklı ekol ve gruplarından olması ise kült alanının

¹⁷Örneğin Pryor, Anadolu Selçuklu denizciliğini, hızlı bir ilerleme tarzında överken, filoların asli görevlerini kıyı muhafazası şeklinde yorumlar ki, bu filoların açık deniz hareketleri de elbette kısıtlıdır. **Pryor, John H. Akdeniz'de Coğrafya, Teknoloji ve Savaş, Araplar, Bizanslılar, Batlılar ve Türkler**, Çev: Füsün Tayanç, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2004, s:164

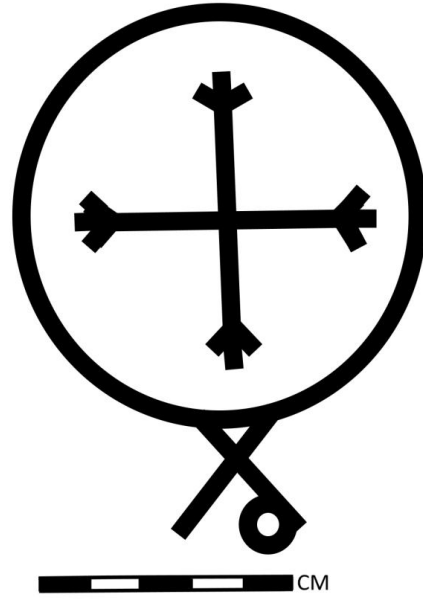

önemine işaret eder. Tespit edebildiğimiz haçların birbirlerine dinsel, sanatsal ve geleneksel tezatlıkları (*tahribat nedeni ile tespiti mümkün olmayanları da dahil etmek gerekir*), bu sembollerini işleyenlerin birbirinden kopuk ve oldukça uzak bölgelerden hatta ülkelerden geldiklerini düşündürmektedir. Bu uzaklık Arykandos Vadisi hatta Anadolu'yu aşan ölçüdedir. Çünkü bir vadi içinde yahut Likya Bölgesi'nde bu kadar çeşitli azize bel bağlayacak dinsel çeşitlilik liturjiye ve öteki tradisyonlara göre makul değildir. Sonuç olarak bu bağlamda, Gökliman-Finike Köyü (İskele) ve Keşlik Dağı Üzerinde bir ulaşım hattı söz konusu olmalıdır. Bu önerme bu minvalde, Keşlik Dağı'ndaki 'Keşiş' adını ve Arykandos Irmağı'na inen 'Santa Sırtı' adlandırmasını açıklayabilir. Başka bir perspektiften, ırmak üzerinden kereste naklinde çalışanların veya nakliye kontrol edenlerin, vadi içinde önem arz eden bu kült alanında değişik izler bırakmış olabileceği önerilebilirse de, bu makul kabul edilemez keza sistem, yerleşiklerin ve belli bir lokal idarenin kontrolü altındadır. Burada dışarıdan veya çok farklı inançlardan kişilerin değişik işlerde çalıştıklarını veya vadi boyunca iş veya gelir amaçlı rahatça dolaştıklarını düşünmek iyimserlik olur.

Haçların her birini sadece şeklen bakarak net tarih vermek olası değildir ancak bazılarının erken dönem haçlar olduğunu düşünebiliriz. 4.yüzyıl sonu Hristiyanlığın Bizans içinde resmi devlet dini olarak kabul edildiği aralık olarak haç tipolojisinde şeklen bir genellemeye de meydan vermiştir. Bu dönemde eskiden alışlagelen bazı sembolik uygulamaların derhal devreden çıktığını düşünmek yanlış olur. Bu nedenle, Orta Çağ'da gelenekselleşen Grek haçı, Latin haçı gibi yaygın haç tiplerinden önce bazı haçların farklı türleri, kesin olmamakla birlikte tarihlere olanak tanıyabilmektedir. Bu tarz erken dönem haçlarında özellikle haçın bir uzamı yahut bazı eklemeler göze çarpar. Özellikle dini (Christianism) veya peygamberi-İsa'yı vurgulayan bazı alfabetik bileşenler haça ilave edilmiştir.¹⁸ Bu çalışmada elde edilen bu tarz erken dönem haçları kabul edebileceğimiz semboller için net tarihlendirmelerde bulunulmayacaktır. Buna mukabil biz bunları 4.yüzyıl-7.yüzyıl aralığı olarak kabul edeceğiz.¹⁹ Bu alan, ülkemizde yeterince uzmanı bulunmayan bir alandır. Yanıltıcı olmamak ve gerektiğinde sonradan düzeltilmek üzere, resimleri sunarak genel bir tasvirle 'Erken Orta Çağ' olarak zikretmekte fayda görmekteyiz. Zira Erken Orta Çağ için tespiti yapılabilmemiş yüzlerce haç çeşidi olmakla birlikte 4-7.yüzyıl aralığında bunlardan en yaygın olarak kullanılan 8 çeşit kabul eldir (Taş, 2015: 254). Kuşkusuz bu ana tiplerin dahi varyasyonları pek çoktur.

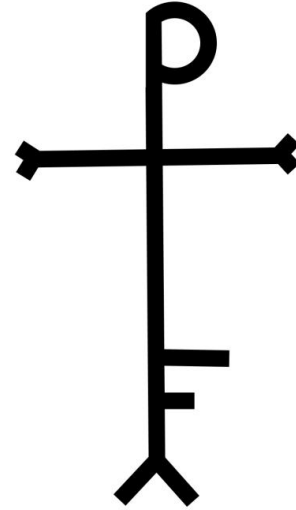
¹⁸ Mesih monogramları ve daha farklı haç tipleri için; **Buckland, Raymond, İşaretler, Semboller ve Alametler**, Çeviri: Derya Engin, Neden Kitap, İstanbul, 2011, s: 107-110

¹⁹ Tespit edilen haçların genel tarihlendirmesi ve tipleri için şu makaleden istifade edilmiştir; **Taş, Tuğba, Özcan,, Fikret 'MS.4.-7.Yüzyıllar Arasında Haç Motiflerinin Gelişimi'**, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:21, Böl: 247-275, 2015

Resim 2.7: Koyun İni kült alanı, XP-Khristogramlı haç.

Daire plan içinde, merkezde eşit kollu haçın her kolunun ucu 3 çatalla sonlanmaktadır. Haçın aşağıya bakan kolu dışarı bir (X) işareti yapacak şekilde taşmaktadır. Bu çıkıntı kolunun birisi bariz şekilde (P) harfi şeklindedir. Bu hali ile Hristiyanlığı yani dinin adını aktaran bu alfabetik ekleme ile christonmonogramlı bir haç tipindedir ve Erken Orta Çağ örneklerinden kabul edilebilir.

Resim 2.8: Koyun İni kült alanı, 'Staurogram Haç'. P/Rho-T/Tau; İsa'yı temsil eden haç tipi

Başka bir yerde yahut kaynakta bu haçın benzerine rastlanılmamakla birlikte en yakın örneği staurogramlı haça benzemektedir. Özellikle haç ayağındaki E veya F türevi alfabetik bileşenin benzerler içinde olmaması haçı bizim açımızdan sıra dışı kılmaktadır. Buna dair bir yorumda bulunulmayıp uzmanların görüşüne havale etmekte fayda vardır, ancak bu haçta Erken Orta Çağ örneklerinden kabul edilebilir. (Resim 2.8)

Resim 2.9: Koyun İni kült alanı, 'Staurogram Haç'. P/Rho-T/Tau; İsa'yı temsil eden haç tipi

Bu haç net bir Staurogram haçı olup, sade kollar haçı, tepedeki kolun ucuna eklenen (P)/İsa'ya referanstır. (Resim 2.9)

Resim 2.10: Koyun İni kült alanı, XP Khristogram ve Staurogram karışımı haç.

Sıra dışı bir uygulama olarak kabul edilebilir. Normalde haçın uzun kolu yukarıdan aşağı gelir ancak bu haçtan görüleceği üzere bir yataylık söz konusudur. Tepe noktasında kolun ucuna eklenen X ve P harflerinin oluşturduğu khristogram için de aynı şey söylenebilir. Haçın işleyen kişi tarafından bakış açısına göre şekillendirildiğini ve böylece haçın uzun kolunun çatalsız olanı olduğunu kabul edersek bu sefer de khristogramın sağ koldan taşırıldığını görürüz ki bu yine bir sıra dışılığa işaret eder. (Resim 2.10)

Resim 2.11: Madalyon/kurs içinde çatal uçlu haç.

Son derece özgün ve dikkatlice emek harcanarak işlenmiş bir haç örneğidir. Merkezde uçları çatala biten eşit uzunlukta sayılabilecek kollara sahip haç, etrafını dairesel olarak kuşatan bir çerçeve içindedir. Dairenin bir yarısı 4 adet kabarma ile dışarı taşar. Bunların güneş kursu tarzında olduğu tartışılabilir. Süslemeden ziyade 'M' harfi/martir/şehit/din adına mücadele eden anlamını veren terimin baş harfi olması daha muhtemeldir. Keza kursun dışında bağımsız bir M harfi dikkat çeker ve resim programlarında aziz figürünün altında da tekrar etmektedir. Dairenin sol tarafında bu harf ya da süslemenin bulunmaması 4 adet M harfinin vurgulandığını gösteriyor olabilir. Merkezdeki haçın kısmen tahrip olmuş üst kol ucunda bir ekleme olduğu anlaşılmaktadır ki çatalın bir ucuna bir P harfi yani peygamber İsa'yı sembolize eden bir harf olduğu zannındayız. Bu kısım belirgin değildir ve tarafımızdan da belirginleştirilmemiştir. (Resim 1.11)

Resim 2.12: Potent haçı tipinde haç örneği.

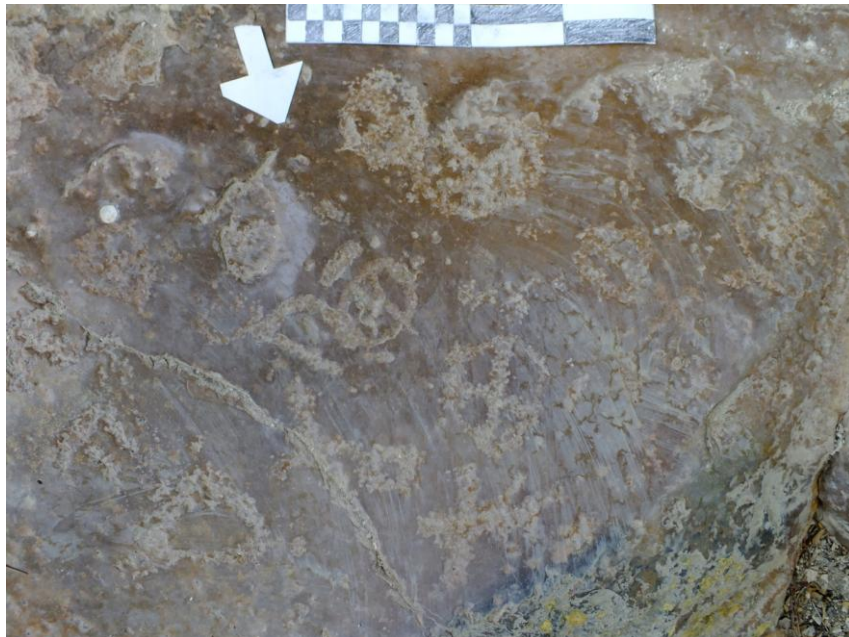

Potent haçı kollarının ucundaki düz uzantı ile fark edilmektedir ancak bu haçın tüm kollarında bu düz eklenti yoktur. Karşılıklı iki kol potent haçı özelliği taşıırken, diğer kolların uçları tahrip olmuşsa da çatallı oldukları anlaşılmaktadır. Bu hali ile hangi tipe sokulacağı ayrıca ele alınması gereken bir durumdur. Haç üzerinde bazı belirsiz eklemeler vardır ve bunun tahribattan kaynaklandığını değerlendirmeliyiz. Solda görülen yarım daire içindeki haç bariz şekilde farklı olup aralarında bir ilişki olmasa gerekir.(Resim 2.12) Kült alanında benzer tarzda birkaç tane daha haç tespit edilmiştir ve ziyaretçilerin tek olmadığını göstermektedir.

Resim 2.13: Tipolojisi bilinmeyen haç örneği.

Tipolojik adı olmayan bu haçı özel kılan taraf dairenin çerçeveden ziyade yarım şekilde tasarlanarak, yatay kolları şemsiye gibi yukarıdan kavramasıdır. Her kol çatallı uçla tamamlanmıştır ve yukarıda kalan yarım daire kubbe yahut hale şeklinde durmaktadır. (Resim 2.13)

Resim 2.14: Grup şeklinde yapılmış haçlar.

Yukarıda örneklediğimiz ve Erken Orta Çağ'a ait olduklarını düşündüğümüz haçlara ilave olarak burada sunulabilecek çok sayıda haç örneğinin alanda mevcut olduğunu ancak zaman içinde pek çoğunun tahrip edildiğini burada tekraren vurgulamalıyız. Haçların bazıları gruplar halinde ve yan yanadır. Stil kritiğe göre bu tarz grup haçların aynı zamanda ve aynı ellerden çıktığını söyleme olanağına sahibiz. bu uygulamanın kült alanını topluca ziyaret eden bir grup adına ve herkes için birer adet yapılmış olduğunu varsayabiliriz. (Resim 2.14)

2.2.4. Metinler ve Değerlendirmeleri

Öncelikle kült alanında az sayıda mevcut olan Grek harfli metinler hakkındaki çalışma ve yöntemi ifade etmek gerekir; Bu tarz metinleri okumak ayrı bir uzmanlık alanı gerektirdiği gibi, metnin türü ve dönemine göre de alt uzmanlık alanlarına sahip olmak gerekebilmektedir. Çalışmanın başladığı 2012 yılı itibari ile bu metinler pek çok akademik camia ile paylaşılmış ancak ne yazık ki okunamamıştır. Ülkemizdeki pek çok üniversitenin Bizans tarihi-sanatı ve dili üzerine araştırma yapan akademisyenlerine internet yolu ile ulaştırılmış, kendileri ile telefon vasıtası ile konsültasyon yapılmış ancak okunması mümkün olmamıştır. Bizans tarihi üzerine araştırmaları ile öne çıkan Prof. Dr. Averil CAMERON (İngiltere) ve ekibine yollanmış, yardım talep edilmiş ancak geri dönüş alınmamıştır. Son olarak Almanya'da aynı konuda uzman ve araştırmacı olan Prof. Dr. Albrecht BERGER'e yollanmış, yönlendirdiği uzman kişilerden henüz bir geri dönüş sağlanmamıştır. Metinlerden sadece bir kısmı, kesin olmamak üzere, Akdeniz Üniversitesi, Eskiçağ Dilleri Öğretim Üyesi, Doç. Dr. Fatih ONUR tarafından okunmuştur.

Metinlerin yerleşimine ve işlenmesine göre, son derece acemice ve özensizce oldukları söylenebilir. Bu tarz bir kült alanında, buraya kadar gelip önem atfederek metinlerde dağınık bir yöntem kullanılması, işleyen kişinin eğitim seviyesi ve bu dili gerçekten bilip bilmediğini sormamızı gerektirmektedir.

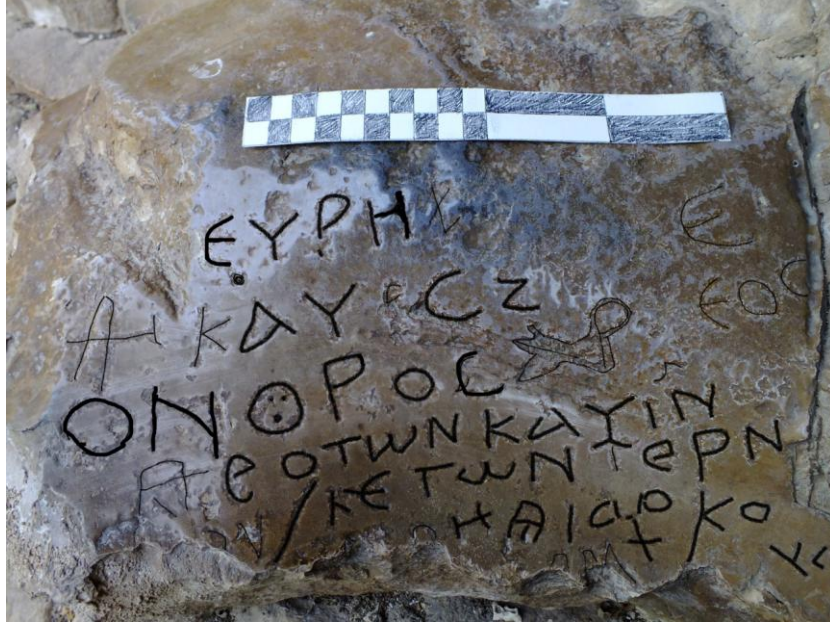
Çalışmamızın ilerleyen kısımlarında gösterildiği bazı öteki destek veriler, bu metinlerin eski Türkçe okunması gerektiği yönünde bir kanaat uyandırmaktadır. Kanıtları peyderpey sunacağımız verilere dayanarak, bu metinlerin Anadolu'da Bizans Devleti'nce 5.yüzyıl-6.yüzyıl dolaylarında tehcir ve iskân edilen Türk uruklarına ve özellikle de Bulgar Türkleri'nin o dönemki diline göre okunması gerektiğini önermemiz gerekir.²⁰ Bulgar Türkleri'nin dili o asırlarda Hun-Avar ve Slav karışımı bir dil tarzında olmasına rağmen bariz şekilde kendi formunu koruyordu (Mudrak,2014:155). Başka bir açıdan bakıldığında, Türk yazıtları içinde Orhon ve Yenisey yazıtlarından sonra batı ile temas kurup yazıta dökülen

---

²⁰ 'Arykandos Vadisi ve Bulgar Meselesi' başlığına bakınız.

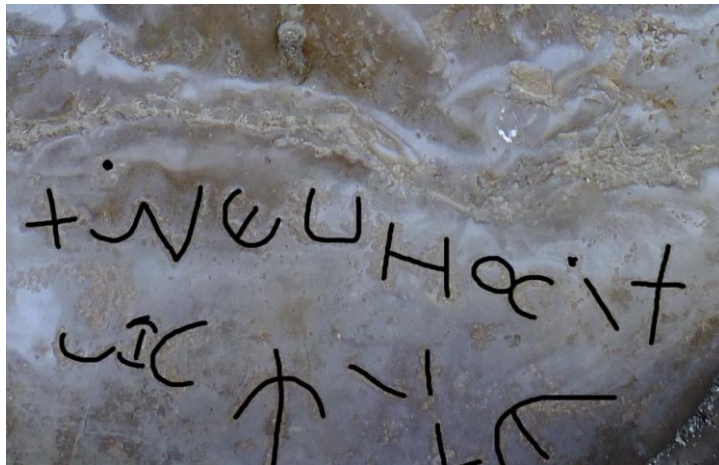

diğer önemli Türk yazıtları da Bulgar Türkleri'ne ait yazıtlardır (Adzhumerova-Atmaca,2014:155).²¹ Bu kanaatimize rağmen henüz metinlerin okunmasını sağlayamadan bu çalışmayı sona erdirdiğimizi ve bu hali ile bıraktığımızı burada tekraren ifade etmeliyiz.

Resim 2.15: Kült alanında 6-7 satırlık en kapsamlı metin.

Fatih ONUR'a göre; tam olarak okunamayan bu metindeki üstte yer alan 'EYPH..' /iyi akma, ortada yer alan 'OHO POC/HO POROS/geçit anlamında olabilir. Bu da metnin bilakis kanyondan ve topoğrafyasından söz ediyor olabileceğini düşündürmektedir, çünkü geçit ibaresini boğaz/kanyon olarak yorumlayabiliriz. Metindeki harflerin fotoğraftan okunamayacağını düşünerek dijital olanaklarla çizgileri belirgin hale getirmeye çalıştık. Bu hali ile sonradan yeniden ele alınması gerektiği durumlarda, çizgilere birebir sadık kalınmaya çalışıldığı göz önüne alınmalıdır. (Resim 2.15)

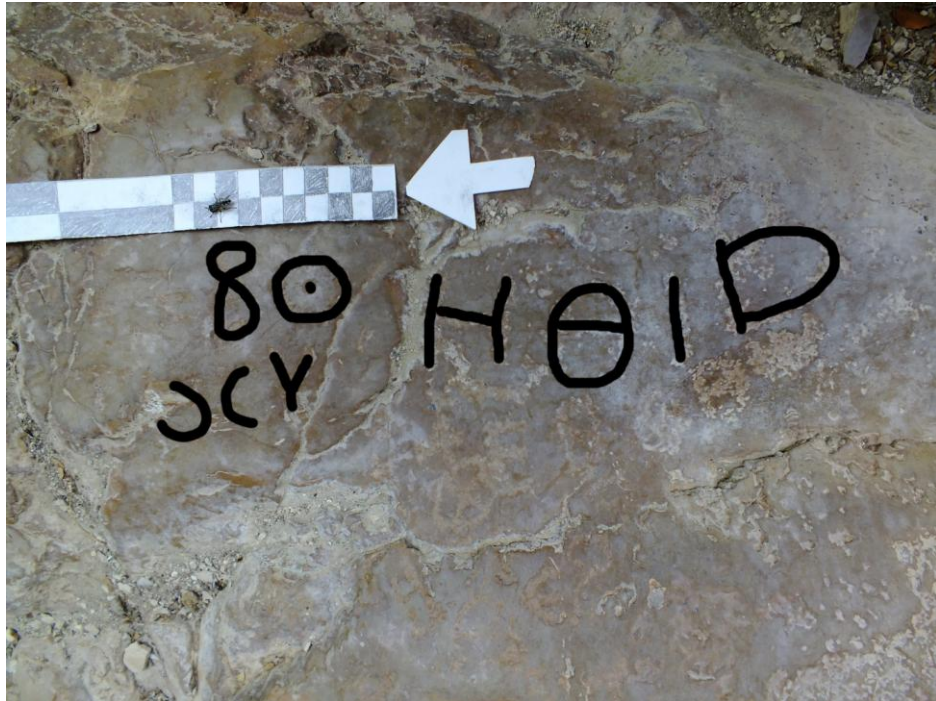
Resim 2.16: Okunamayan birkaç terimlik metin

²¹ Bu yorum, asıl metni çevirenlerin yorumu olup son derece tutarlıdır: **Mudrak, O. A.** (2014), '*Tuna Bulgar Türkleri'nin Dili ve Kültürü Üzerine*', Çev: Reshida Adzhumerova-Emine Atmaca, Böl: 155-174, Ankara, Gazi Türkiyat araştırmaları Dergisi, Güz 2014/15

Yorumda bulunmayacağımız bir başka metin olmasına rağmen, en sağda alttaki kuyruklu M harfinin martir/din adına mücadele eden anlamında olması gerektiğini keza pek çok kez bunun tekrara edildiğini vurgulamalıyız. (Resim 2.16)

Resim 2.17: Yorum yapamayacağımız ancak harfleri net okunabilen bir başka metin

Resim 2.18: Yorum yapamayacağımız ancak harfleri net okunabilen bir başka metin

Resim 2.19: Aziz Nikolaos'la ilgili olması muhtemel bir metin.

Farklı tiplerde haçların da yer aldığı alanda bulunan metin 'NIKOL A..?' harflerini içermektedir. Bu metin kuvvetle muhtemeldir ki, kült alanındaki diğer sembol ve resimlerin referans verdiği Sionlu Aziz Nikolaos'un adına işaret etmektedir.(Resim 2.19)

2.2.5.Resim Programları ve Değerlendirmeleri

Koyun İni kült alanında bulunan bazı resim programları bu çalışmanın en güçlü dayanaklarını oluşturmaktadır. Bu programlar ilk kez 2013 yılında tarafımdan tespit edilmiş, akabinde resmi talep ile Antalya Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu'na da tescili sağlanmıştır. Tescil raporuna bakılacak olursa bu alan 'bir kaya kilisesidir' ve sonradan da ayrıntılı bir çalışma yapılmamıştır. Yüzeydeki metinler, semboller ve resimlerin belli bir mesajı verdiği de anlayışamamıştır. Bunların ne anlama geldiği hususundaki ayrıntılı araştırma ve yerinde makro inceleme bu çalışma kapsamında beş yıllık bir süre almıştır. İlk etapta çizimlerin ve metinlerin acemice, özellikle Bizans Sanatı içinde fazla yer bulmayan bir üsluba haiz oldukları, terminolojide olmasa da 'köylü sanatı' yahut 'göçebe sanatı' olarak addedilecek bir tuhafliğa vardıkları düşünülmüştü. Stil kritiğe göre benzerlerinin Orta Asya Türk sanatı içinde görülmeleri meseleye farklı iki perspektiften bakmayı gerektirdi: Bu perspektifler hem Erken Orta Çağ hem de Türk sanatı üzerine yoğunlaşarak sürdürülmeliydi. Kuşkusuz Orta Çağ'ın mistik atmosferi içinde bu programlar sayısız rit veya geleneğe çıkıyor olabilirdi. Bunları bu çağın tarihi derinliklerinden ayıklayarak anlayabilmek kapsamlı bir Orta Çağ teolojisi ve tarihi bilgisi gerektirmesine rağmen, belirgin birkaç tasvirin ilişkili olduğu araç ya da mistik öyküyü öğrenmek çözüm için anahtar rol üstlendi. Dolayısıyla bizim

çözümlememiz farkına vardığımız bu ilişkiye dayandığından, hatalı söylemde bulunma olasılığı vardır ve alandaki uzman kişiler bunları yeniden analiz etmelidirler.

Resimler birkaç tespite dayanarak erken Orta Çağ'a aitir denebilir. Önceki kısımda gösterilen haç çizimleri bunu göstermekte olduğu gibi resim programlarının bazılarının doğrudan, 6.yüzyıl ikinci yarısında yaşamış olan Sionlu Aziz Nikolaos'a ait bir mucizeyi aktarıyor olması, keza daha önce gösterilen ve alanın kutsallaştırılmasına vesile olduğunu düşündüğümüz doğal ayak izi formu ve 'Konon' yazısı da bunu doğrulamaktadır. Ancak bu önerme iki nedenle kuşkulu bulunabilir:

- 1) Tasvirler Erken Orta Çağ'daki bir öyküyü anlatıyor olsa da, çizimlerin sonradan yapılmış olabileceği düşüncesi.
- 2) Türk sanatı ile ilişkinin sorgulanıp, sanatın lokal yerleşiklerce tasarımlanmış olabileceğinin önerilebilmesi.

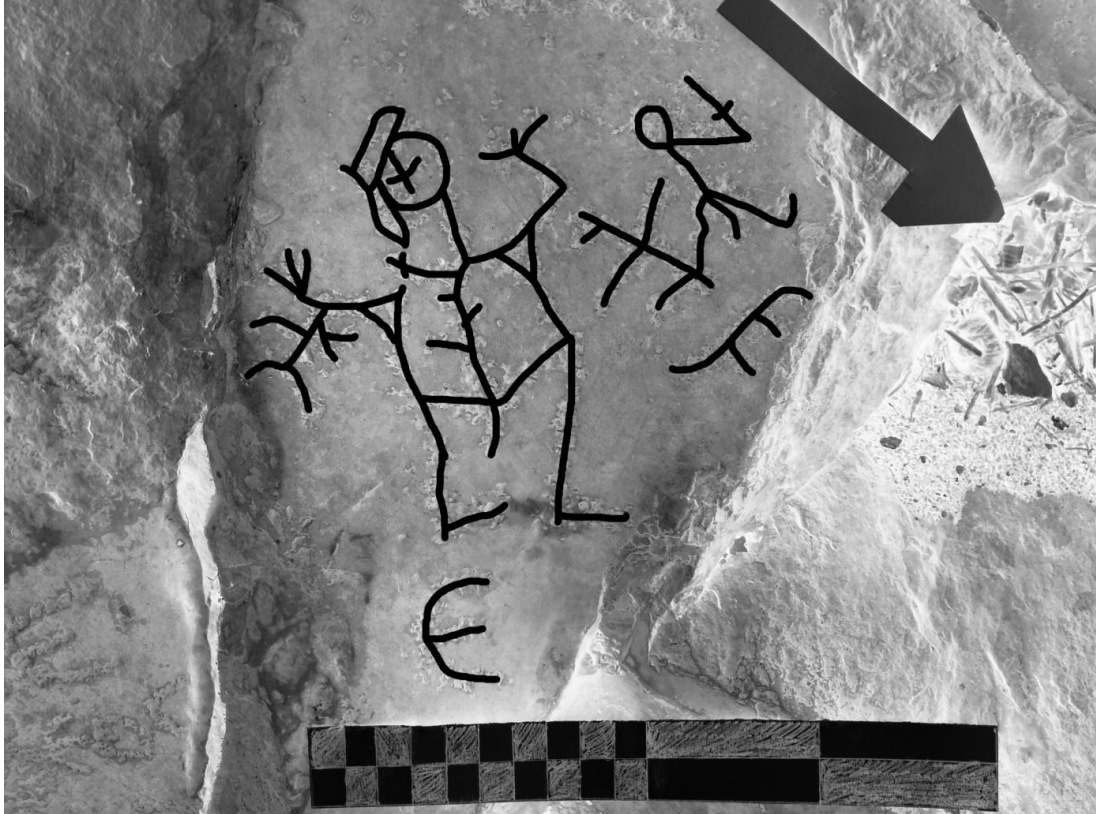
Türk sanatı ile ilişki başka bir alt başlıkta ele alınacağı için burada ayrıntıya girilmeyecektir fakat çizimlerin Erken Orta Çağ'dan daha sonra yapılmış olabileceği kuşkularını burada açıklığa kavuşturmalıyız:

Koyun İni'nde Sionlu Aziz Nikolaos'un ağaç içinden şeytanı kovma mucizesi 3 kez tekrar edilmiştir. Bunlardan iki tanesi açıkça anlaşılabilen fakat üçüncüsü anlaşılabilir durumdadır. (Resim 2.20-2.21) Bozuk olan ve burada sunulmayan örnek diğerleri ile karşılaştırıldığı zaman aynı öyküyü verdiği yargısına ulaşılabilmektedir. Bu da göstermektedir ki, bu çizimler kült alanının atfedildiği esas bir figür-kişi vardır; Sionlu Aziz Nikolaos. O halde bunların çizimi en erken olarak mucizenin gerçekleştiği 6.yüzyılın ikinci yarısı yani yaklaşık olarak 560'lı yıllar olarak kabul edilebilir. Yüksek olasılıkla mesajın bu kadar tekrar edilmesi, olaya tanıklık etmiş (*kuşkusuz biz de gerçek olmadığını düşünüyoruz*) yahut yakinen işitmiş kişiler tarafından çizildiğini göstermektedir. Mesajın sunuş biçimi ve sanatçının psikolojik koşullarını mantıki çerçevede analiz ettiğimiz zaman, azizin ölümünden birkaç asır sonra mucizeleri toplumsal hafızadan intikalle alan birileri tarafından çizilmesi makul olamaz. Yani bu çizimler, azizin mucizesine şiddetli bir inanç ve bel bağlamanın en taze dönemine yani 6.yüzyıl sonu- veya 7.yüzyıl başlarına ait olmalıdır.

Bir başka açıdan, hiç kuşku yoktur ki bu çizimler azizin hayat öyküsünü anlatan Vita'dan öğrenilerek yapılmış olamazlar. O dönem son derece kıt olan bu el yazmaları toplumsal düzlem içinde yaygın olarak mevcut değildir ve doğal olarak kültürün öğrenilerek değil lokal toplum içinde sık işiterek sahiplenildiğini düşünmek durumundayız.

Bu programlar haricinde Aziz Nikolaos ile ilgisini bulamadığımız bazı detaylar daha vardır ve henüz anlamını çözemediğimiz bu grup, kısmi yorumlar yapılarak yahut sade bir

şekilde aşağıda sunulmuşlardır. Bunlardan birbirleri ile ilişkili bir grup figür ve sembolün topluca tasviri, gerek tahribattan kaynaklı bozulmalardan, gerekse çözmek için farklı disiplinler yaklaşımların bir arada tahlil etmesi zaruretine haiz olamadığımızdan sonuç alınamamıştır. Buna mukabil, Aziz Nikolaos kültüne inanan takipçileri tarafından kendi bireysel ve sosyal koşullarına ait bazı sembol ve sahneleri barındırdığını düşünebiliriz. Kabul etmek gerekir ki, belki de bunlardan bazıları bizim bilmediğimiz ancak birileri tarafından kolayca teşhis edilebilecek litürjik araçlar yahut sosyal semboller de olabilirler.

Resim 2.20: Sionlu Aziz Nikolaos'un içine şeytan işlemiş ağaç mucizesi sahnesi (1)

Resim programı açık olarak iki figüre işaret etmektedir. Her ikisi de insani görünümde olsa da, soldakinin boyut olarak daha iri ve yapısal durumunda bir anormallik olduğu açıktır. Çizimde özenle kol ve gövdesine bazı uzamlar eklenerek bedensel bütünlüğü farklılaştırılmıştır. Başındaki ekleme tam olarak anlaşılammakla birlikte boynuzumsu bir ilave yahut içinden çıkacak kötü ruhun bir çeşit kapağı da olabilir. Çünkü bu figür Sionlu Aziz Nikolaos'un Plakoma Köyü'ne giderek içine şeytan işleyen ağaçtan şeytanı kovma mucizesinde sözü edilen ruhun ta kendisidir.²² Ağaç da olsa ayakları vardır ve bu sanatçının

²² Esasen, tespitimizde ve Nikolaos'un vitasında kast edilen şerir ruhu terminolojik olarak 'demon-cin' olarak anmak gerek ancak bu terimin bizim dilimizde tam karşılığı yoktur. Bu nedenle çalışma boyunca bu figür 'şeytan' olarak zikredilecektir. 'Demonların Şeytan'la ilişkileri her zaman belirsiz kalmıştır ve Yeni Ahit'te demonlar, farklı unsurların bileşkesinden oluşmaktadır. Bu unsurlardan biri, düşmüş meleklerdir. Demonlar, düşmüş melekler olarak kabul edildikleri ölçüde kökenleri, bene-ha elohim'e ineciktir. Bu bağlamda demonlar, Şeytan'la ortak bir Tanrısal kökeni paylaşırlar ve bir nefeste bunları "Şeytan ve diğer demonlar" olarak anmak akla uygun olacaktır. Ancak, demonların kökenleri aynı zamanda başka geleneklere de

bir yorumudur. Ellerini (dallarını) havaya kaldırmış, adımları Nikolaos'a doğru yönelmiştir. Hamle yapmakta yahut devrilmekte iken bir taraftan da lanet okur bir havada tasvir edilmiştir. Altında yer alan E/epsilon harfi onu sembolize etmektedir fakat bu harf neye karşılık gezmektedir sorusu net cevap veremeyeceğimiz bir sorundur. O dönemde şeytan, iblis yahut her ne ise 'e' harfi ile başlayan bir terim tespit edilememiştir. Demon tanımlaması o dönemde de varsa 'd' harfi ile başlatılması beklenirdi. Çalışmamız bu çizimlerin Türk sanatı kapsamında ele alınması gerektiğini önerecektir. O halde metinler de o dönemin dil kullanımına, yani 'kuman-kıpçak' diline göre ele alınması gerekebilir. Bu bağlamda akla en yakın gelen düşünce, bu terimin Türk mitolojisinde, yer altı ve kötülüklerle ilişkili 'erlik'i ifade ediyor olabileceği önermesi olabilir.

Şeytan da bir fallusa sahiptir ve bu organın her iki figüre de eklenmesi, çizen sanatçının toplumsal hafızasındaki gelenekten kaynaklanıyor olmalıdır ve buna dayanarak fallus uzamının bir kriter olarak kullanılması kanaatindeyiz.

Sağdaki figür Sionlu Aziz Nikolaos'tır. Ağaç mucizesinde anlatıldığı şekilde, sol elinde ağacı kesmek üzere bir balta çeşidini kavramış, ağaca doğru hamle yapmaktadır. Bir taraftan da tipik şeytan çıkarma ayinlerinde olduğu gibi sol elinde kutsal haçı tutmakta, haçı ön tarafta ağaca doğru uzatmaktadır. Nikolaos Tanrı'nın seçtiği bir aziz olsa da boyut olarak kötü ruhun girdiği ağaçtan daha küçük gösterilmiştir çünkü fiziki olarak ancak böyle ayırt edilebilir ki realist bir yansıtma olarak görülebilir. Altında kuyruklu küçük m harfi herhalde 'martir' yani onun din adına mücadele veren bir kişi olduğuna işarettir.

Çizim üslubu yetenekli bir ressam değil, inanca bel bağlamış sıradan bir köylü/göçebe müride ait gibidir. Çizimler çizme-kazıma yöntemi ile değil çivi tarzında ince uçlu bir alet ile vurarak noktacıkların birleştirilmesi tarzında oluşturulmuşlardır.

Burada dikkat çekeceğimiz bir diğer husus da, üç kez tekrar edilen şeytan çıkarma sahnesinde ağaca işlemiş şeytanın figüratif gösteriminin de bize bir tarih verebilirliğidir: Hristiyan ikonografisinde bilindik şeytan figürü, boynuzlu, toynaklı, kıllı ve çirkin bir insanımsı canavar şeklinde tasvir edilir, fakat bu biçim Erken Orta Çağ'da yoktur. Kesin bilinen şey; 6. yüzyıl öncesinde bu şekilde bir tasvir olmadığıdır. Şeytanın bu şekilde tasviri 9. yüzyıldan sonra yaygınlaşıp gelenekselleşmeye başlamış olup, 6. yüzyıl civarlarında insanımsı uzamlara sahip değişik canlılar olarak gösterilmekteydi (Russell,2001:164-167). Bu hali ile Hristiyanlık ikonografisi kapsamında çok özgün ve erken denemelerden birisi ile karşı karşıya olduğumuzu ifade ederek konunun hassasiyetini tekraren vurgulamalıyız.

---

inebilmektedir. Onlar, fırtınaların ya da ıssız korulukların ürkütücü ruhları, ölümlerin öç peşindeki hayaletleri, hastalıklar getiren güçler ya da insanların ruhuna sahip çıkan tahripkâr ruhlardır.' **Burton, Russell** (1999), *Antikiteden İlkel Hristiyanlığa Kötülük Tasarımları*, Haz: Ergün Akça, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, s:299

Resim 2.21: Sionlu Aziz Nikolaos'un içine şeytan işlemiş ağaç mucizesi sahnesi (2)

Sionlu Aziz Nikolaos'un, Plakoma Köyü'ndeki ağaçtan şeytani kovması mucizesini anlatan bir başka versiyon: Programın üst tarafı kırıktır buna rağmen her iki figürde anlaşılabilir. Solda gövde olarak daha iri gösterilmiş figür şeytani ağaçtır, sol bacağından dışarıya doğru dallar taşmaktadır. Görünmeyen kolları diğer programda olduğu gibi yukarı uzanıyor olsa gerekir. Ayakları Nikolaos'a yönelmiştir. Hala ayakta durduğuna göre, henüz devrilmemiştir ve Nikolaos'un hamlesini beklemektedir. Önünde duran haç, Vita'ya göre önce dua eden Nikolaos'un ağaca tuttuğu haçtır.

Solda duran Aziz Nikolaos sağ elinde bir çeşit balta tutmakta, sağ eli ile yakınındaki eski tarz ağaç biçme testeresine uzanmaktadır. Önünde ayrıca bir haç yer almaktadır ki şeytani kovma için gerekli litürjik bir araçtır. Bu programda ağaçta göremediğimiz fallus, Nikolaos figüründe abartılı şekilde gösterilmiştir. Figürün altında yer alan kuyruklu küçük m harfi martir anlamını taşıyor olsa gerekir. Programa eşlik eden diğer çizimler tam anlaşılabilir. Bununla birlikte ağaçtan şeytani kovma mucizesi sahnesine eşlik eden bazı diğer ilaveler olabilirler. Tahribattan tam görülemez de etraf kesimi yoğun şekilde değişik elemanlarla doldurulmuştur ve bunların ne olduğu bilinmemektedir.

Sionlu Aziz Nikolaos tıpkı öteki azizler gibi, Hristiyan inancı içinde önem atfedilmiş kişilerdendir ve bazı dinsel mekânlarda onu tasvir eden ikonografik resimler de mevcuttur. Bu

ikonografik programlardan örnek aldığımız tespit ettiğimiz petrogliflerle mukayese edilecek olursa iki açıdan kuşkuya yer bırakmayacak şekilde açıklama yapmış oluruz:

1) Öncelikle, azizin ağaçtan şeytan çıkarma mucizesi Avrupa'ya kadar ulaşmıştır ve bu öykünün ilk versiyonu yüksek olasılıkla bizim tespitlerimiz olmalıdır. Bir başka açıdan bakılacak olursa belki de bizim petrogliflerimiz dönem keşiş/münzevileri içinde pek yaygın olan ve sonradan Orta Çağ rahiplerine de sirayet eden 'şeytan çıkarma/eksorsizm' eyleminin ilk örneklerinden bir kaçı ile karşı karşıyayız.

2) Görüleceği üzere Geç Orta Çağ'a ait olsa dahi, gerçek Hristiyan sanatı içinde Aziz Nikolaos'a ait ikonografik resim oldukça yetkin bir sanatsal üslubu barındırırken, Koyun İni kült alanındaki petroglifler buna göre oldukça yabancı ve farklı bir kültüre ait olduklarını işaret etmektedir.

Resim 2.22: İkonografide St. Nikolaos'un şeytan işlemiş ağaçla mücadelesi. Sevchenko, 1984:118'den. Resim 2.20 ve 2.21 ile karşılaştırmız.

Petroglifte, (Resim 2.21) Nikolaos'un sol elinin yanında duran araç halen buradaki köyde yaşayan Tahtacılar tarafından kullanılmış olan ağaçtan tahta biçmede kullanılan özel bir testeredir. Belli ki bu alet Orta Çağ'dan günümüze kadar değişmeden gelebilmiştir. (Resim 2.23) Bu testere tek kişi ile kullanılamaz; bir sistem kurularak biçilecek ağaç kerestesi ucu ileri ve havaya bakacak şekilde uzatılır, yukarıdaki erkek testereyi yukarı asılırken, aşağıda yer alan iki kadın da aşağı çekerek çalıştırılır. Çalışmamız içinde bu testere sembolü tüm kült alanının anlamlandırılmasında anahtar rol üstlenmiştir. Daha önceden bu alanın dinsel bir mekân olduğu anlaşılmasına rağmen, ormancılık aygıtları ve bunlarla ilişkili figürlerin varlığı tarafımızdan 'sedir kerestesi nakliyesinde mola noktalarından birisi olabilir' tarzında

yorumlanmıştı (Sütçüoğlu, 2018: 173-183). Daha sonradan Aziz Nikolaos'un hayatına ve öyküsüne vakıf olmak araştırmayı bu aşamaya taşıdı. Buna rağmen, aletler dönem keresteciliğinde gerçekten kullanılmıştır ve kült alanı da aynı doğrultuda kullanılmıştır.

Programın stil kritiğine bakılacak olursa, diğer çizime nazaran daha dolgun ve işçiliktir. Noktalardan oluşan bir çizgiden ziyade, ayrıca iç kesimleri dolgulanarak tamamlanmıştır. Özellikle bu programda yer alan erkek figürünün sayısız örneğinin Orta Asya Türk sanatında karşımıza çıkması dikkate değerdir ve alt bölümlerde buna dair mukayese yapılacaktır.

Resim 2.23: Nikolaos'un ağaçtan şeytan kovma mucizesinde gösterilmiş testerenin orijinali.

Resim 2.24: Koyun İni kült alanında aziz figürü.

Kült alanının kutsiyet arz eden bir aziz adına kullanıldığına dair en canlı örneklerden birisidir. Başlı hale içinde gösterilmiş aziz muhtemel bir tören kıyafeti içindedir. Her iki kolu havada muhtemelen kırılmış olduğu için anlaşılamayan sol eliyle kutsal kitabı, sağ eli ile de litürjik bir aracı yutmaktadır. Duruş biçimine bakılarak takdis pozisyonunda olduğunu söyleyebiliriz. Azizin sol tarafında yanda ve başının üstünde yer alan m harfleri onun din adına mücadele eden bir martir olduğunu vurgulamaktadır. Geri kalan metin parçası ise çözümlenememiş olsa da, azizle yahut peygamberle alakalı olmalıdır. (Resim 2.24)

Resim 2.25: Metin de içeren çözümlenememiş bir resim programı.

Bu programın daha iyi anlaşılabilmesi için, vurularak oluşturulan noktaların her biri ayrıntılı olarak siyah renkle belirginleştirilmiştir. Bu hali ile dahi verilmek istenen mesaj tam anlaşılammaktadır. Kuşkusuz az sayıdaki metnin çözümlenmesi halinde resim programının anlamı da açığa çıkacaktır. Metinler okunamamıştır ve ayrı bir çalışmaya muhtaçtır. Program içinde kesinlikle anlaşılabilen husus, birkaç tane olan Grek haçıdır ve bu haç 4.yüzyıldan itibaren Anadolu'da kullanımdadır. En altta ve solda ok ve yaydan oluştuğunu sandığımız bağımsız bir sembol vardır. Resimsel alan ise yüksek olasılıkla birbirleri ile ilişkili bir sahneyi anlatmaktadır. Belki bir av sahnesi belki de bir savaş sahnesidir, ancak kült alanında amaç itibari ile dinsel olması daha muhtemeldir. Buna mukabil stil olarak karşılaştırabileceğimiz esaslı örnekler yine Orta Asya kayalarında sayısız şekilde çok olan Türk sanatı içindedir. Bir

atlı avcının geyik avı sahnesini çağırırsa da, zeminde daha detaylı bir analiz yapılmadan kesin sonuca varmak şimdilik mümkün olmamıştır. (Resim 2.25)

Resim 2.26: Tanımlanamayan resim programı

Resmin işleniş biçimi, sivri uçlu bir aletle, kristalize kaya yüzeyine vurarak üstteki camsı tabakanın patlatılması ve aşağıda tersine bir kabartma elde edilmesi tarzındadır. Bu programda görüleceği üzere belli bir alan bir figür veya birbirleri ile ilişkili birkaç figürü elde etmek üzere kombine tasarlanmıştır. Ancak yüzeyde açılan bu vuruş izleri adeta birbirlerine geçmiş hatta kenarlarda bazı vuruş izleri de sökülerek anlaşılabilir olmamıştır. Tam olarak anlaşılabilen izlerin durumu bu şekildedir. (Resim 2.26) Konu anlaşılacakla birlikte şeklin durumu bir hayvan figürünü andırmaktadır. Üstte yer alan olası 'm' harfi alanda sıkça rastlanan martir anlamını veren harf olarak yorumlanabilir.

Resim 2.27: Tanımlanamayan resim programı.

Tıpkı Resim 2.26’da olduğu gibi aynı teknikte yapılmış ve sönükleşmiş bir resimdir. Sağ köşede bir m harfi yer alır ve kuşkusuz aziz için sembolik olarak konulmuştur. Birbirleri ile ilişkili figürler tam olarak anlaşılmasa da, üstte bir insan figürü altta ise ata benzer bir yaratık figürü vardır. İnsani figürün başına doğru doğrusal uzamlar kollar ve bir takım aletler olabilir. Bu program belki de Sionlu Aziz Nikolaos’un başka bir mucizesini anlatmaktadır. Vita’da sözü edilen bazı mucizeler sudan/kaynaktan şeytanı kovma tarzındadır. Belki de yerde yatan likidite figür bir suyu veya kaynağı temsil ediyor olabilir. (Resim 2.27)

Resim 2.28: Tanımlanamayan resim programı

Bu programda sadece sağ tarafta yer alan m harfinin martire referans olduğunu söyleme olanağına sahibiz. Oldukça belirgin çizgisel sunum belli ki bir şeyi anlatmaktadır ancak tarafımızdan ne olduğu anlaşılammıştır. Görünüm bir mekânı anlatır gibidir. Ortada yer alan 6 bölümlü diskin ne olduğuna dair sadece tahmin yürütebiliriz. Bu sembol olasılıkla bir değirmen taşı olabilir (Resim 2.29) zira bölge halkı tarafından kült alanında yer alan bir değirmen olduğuna dair sayısız anlatı vardır. Lakin bu tarz bir yapıya ait herhangi bir iz bulunmamaktadır. Gökbük yaşlıları yakın zamana kadar kült alanı önünde akan Arykandos Irmağı kenarında değirmen taşı olduğunu söylemektedirler. Resmin mekânsal duruşu da bu olasılığı arttırmakla birlikte bu kesin değildir. Üstte yer alan m veya benzeri harf yine Martir Nikolaos’ı anlatıyor olmalıdır.(Resim 2.28)

Orta Çağ denizcileri, denizin kötü şartlarından uzak kalmak için liman yakınındaki ya da rota üstündeki kilise veya manastırlara sıklıkla uğrar, hayır dualarını alır ve bazen de kendi gemilerinin bir çizimini oradaki mekânın üzerine nakşederlerdi. Böylece buraya gelinen amaç ve araç kalıcı hale gelmiş, perçinlenmiş olurdu. Alanya Kalesi üzerinde bu tarzda pek çok

gemi grafitisi vardır ve sebebi buna benzerdir. Belki de, ele aldığımız resim programında yakın köyden (Gökbük'te Orta Çağ'dan kalma iki su değirmeni kanalı ve değirmeni) kült alanının ziyaretçisini göstermektedir. Mekân çiziminin üzerine martir harfini de koyduğuna göre, iş bereketi veya korunma için bir talep de olabilir.

Resim 2.29: Gökbük'te su değirmeni taşı. Resim 2.28 ile mukayese ediniz.

Resim 2.30: Tanımlanamayan resim programı

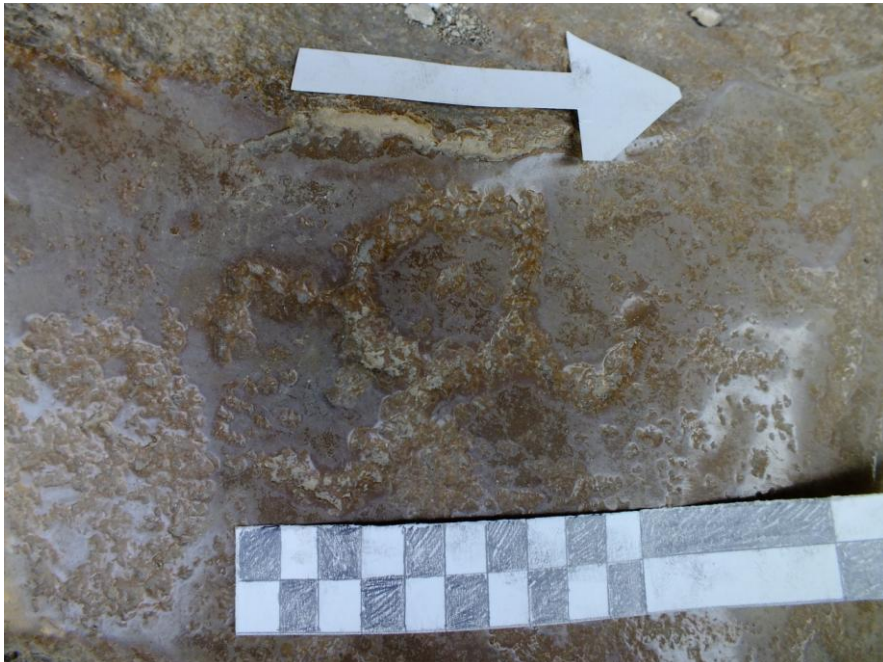
Bu resim için de kesin olmamak üzere sadece tahminde bulunabiliriz; Şekle göre en yakın tanım bir saban olacağını akla getirmektedir. Benzer bir başka örnek daha sonra izah edilecek olan 'Kapı Çayı Bölgesi Petroglifleri' başlığı altında gösterilecektir. Olasılıkla kült alanın ziyaret eden bir çiftçi tarımsal beklentileri için azizin anısına bir sembol nakşetmiştir. Zira dönem kıtlık dönemidir ve daha Sionlu Aziz Nikolaos hayatta iken Arykanda ve Myra bölgesinde hastalıklar, depremler ve tarımsal kıtlık son derece yıkıcı etkiler bırakmıştı (İşler, 2009: 2-307).

Resim 2.31: Tanımlanamayan resim programı

Kaya yüzeyindeki camsı tabaka vuruşlardan dolayı aşırı derecede patlama yaptığı için sağlıklı okunamayan bir başka resim programı. Üst tarafta bası harfler göze çarpmakla birlikte okunabilir durumda değildir. Dilde uzman kişilerin tahmin yürüterek okuması belki muhtemeldir. Bununla birlikte bir dairenin varlığı anlaşılmaktadır. Anlama dönük herhangi bir yorumda bulunmak şimdilik mümkün değildir. (Resim 2.31)

Resim 2.32: Tanımlanamayan bir sembol.

Tam olarak belli olmasına rağmen bu figürü tanımlamak için şimdilik bir önermeye yarayan örnek bulunamamıştır. Yüksek olasılıkla litürjik bir malzeme yahut günlük hayattan bir aleti anlatmaktadır. (Resim 2.32)

Resim 2.33: Tanımlanamayan bir sembol.

Çok bariz bir çizgi stiline rağmen figürün anlamına dönük kesin bir şey söyleme olanağına sahip değiliz. Sağ üstte ve altta figüre eklenmiş kollar olmasaydı, Orta Asya silahları içinde görülen bir kama ile mukayese etme olanağına sahiptik ancak bu kollar figürü oldukça karmaşık bir hale sokmaktadır. Bu hali ile bir araç/alet olduğunu önerebiliriz. (Resim 2.33)

Resim 2.34: Ok ve yayıyla atışa hazırlanan avcı/okçu/savaşçı figürü

Kült alanında çok net anlaşılabilen bu figür, alanı ziyaret eden bir inanandan daha ziyade savaşı bir kimliği yansıtmaktadır. Figür fallusludur, yüz ifadesi içinde gözler net anlaşılabilmeyle birlikte, burun altındaki kısmın ağız veya bıyık olabileceği yoruma açıktır. Dik duran vücudu ve çehresi bize bakarken, kolları gergin vaziyette sol tarafına dönmüş, gerilmiş bir yayı tutmaktadır. Ok atışa hazır halde, yayın kirişi gergindir. Yayın tipine bakarak, uçlardan dışarı taşan çıkıntılardan dolayı 'eğik yay' olduğunu söyleyebiliriz. Figürün duruşundaki en özgün taraf ise ayakların, atışın gerçekleştirileceği yönün tam aksine bakmakta oluşudur. Figürün oluşturulması için uygulanan vuruş teknikleri ve stilin diğerleri ile benzer ellerden çıktığını söyleme olanağına sahibiz. (Resim 2.34) Bu figür Türk sanatı ile ilişkiler kapsamında kritik öneme haizdir.

2.2.6. Türk Sanatı İle İlişkilerin Değerlendirmesi

Kült alanındaki tüm programları teknik olarak 'petroglif' olarak değerlendirmek gerekir. İçerikleri; haçlar, metinler, semboller, figürler yahut resim programları olsa da hepsini birlikte petroglif olarak ele almamızın asli sebebi şudur; Bu çizimler asgari seviyede 6.yüzyıla ait olsa dahi (*Aziz Nikolaos'un yaşam öyküsüne dayanarak*) Bizans sanatı içinde doğrudan karşılığı yoktur. O dönemde kentlerdeki dini mekânlarda uygulanan freskolar, kabartmalar yahut öteki mimari bileşenler daha yetkin bir sanata aittirler. Geç Antik Çağ'ın yani erken Orta Çağ'ın sanatı, Antik Çağ sanatı kadar olmasa da, ikonalar, kabartmalar ve oymacılık açısından Antik Çağ'ın devamı özelliklerini taşırlar (Cameron, 2016: 187-189). Üstelik 5.-6.yüzyılda Hristiyan kilisesi sanatsal yönden oldukça başarılı kabul edilir. Bu dönemde yapılan geniş ve derin bazilikalar, ipek tekstil malzemeleri, mozaik döşemeleri, harikulade şamdanları ve öteki süslü elemanları ile sarp arazilerde vücut bulan Koyun İni kült alanı gibi ücra yerlere göre mimari ve sanatsal açıdan oldukça öne çıkmış ve dini abartı olarak şekillenmişlerdir (Brown, 2017: 126). Brown'un tabiri ile (2017:131) '*Geç Antik Çağda - 4.yüzyılda- Hristiyan sanatının zarif ve denetimli figürlerinde, hemen sınır ötesindeki savaşı bir toplumun gaddarlığına yer yoktu*'. Bu bağlamda Koyun İni kült alanı gibi mekânların Hristiyan dini mimari ve sanatındaki yetkinliğe göre bu asırlara yani 4-6.yüzyıla denk gelmesi daha akla yatkındır. Resimlerin öyküsü de 6.yüzyılı onamaktadır. Sonradan her ne kadar Bizans sanatı 8.yüzyıl itibari ile karanlık bir çağa girdiyse de (*ikonaklast*) üslup olarak, ele aldığımız bu petrogliflere göre son derece yetkin sayılırlar. Yani, Bizans Sanatı 6.yüzyılda altın çağını yaşarken (Diehl,2006,46-47) Bizans sanatçıları bu tarz yalın-sade veya acemice

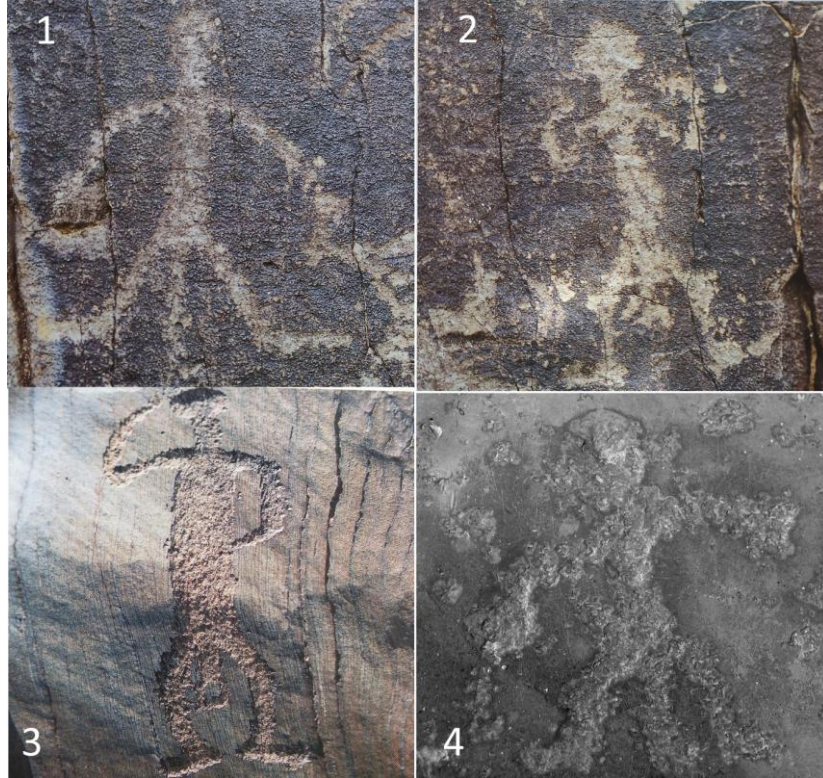
bir sanat tarzını 4-8.yüzyıl aralığında kullanmamaktadırlar.²³ Kırsalda yaşayanlar da yakın alanlarındaki dini mekânları muhakkak görmekteler-işitmekteler, oralandaki süslemeleri dolaylı da olsa bilmektedirler. O halde bu kült alanı çizimlerinin yerli köylülerce yapıldığını ve bir nevi sanat icrasını bilmeyen kırsal sanatı olduğunu düşünemeyiz zira böyle bir uygulamaları olsaydı Anadolu'nun her yerinde veya her kırsal manastır/kilisenin yakınlarında buna benzer petroglifler bulmamız gerekirdi. Oysa bunlar özgündür, sayısal olarak azdır, Bizans sanatına yabancısıdır ve ayrı bir gelenekte aramamızı gerektirir nitelikleri fazlası ile sunmaktadır. Bu nitelikleri irdeleyecek olursak;

Her şeyden önce bu tarz toplu petroglif programlarının sayısal olarak en fazla görüldüğü saha Orta Asya'dır. Kazakistan, Kırgızistan, Azerbaycan, Moğolistan hatta Sibirya'ya kadar uzanan saha içinde benzer örnekleri pek çoktur. Bunun bir küresel kültür geleneği olduğunu düşünmeye behis yoktur keza Türk sanatı olarak ele alınan bu tarz petroglifler birbirleri ile mukayese edilebilecek kritik benzerliklere sahiptir. (Çoruhlu, 2002: 146) Ancak batıdaki geleneksel bakış açısı petrogliflere arkeolojik yaklaşımlarda belli ideolojileri benimsemiş görünmektedir. Örneğin bilimsel çalışmalarda petrogliflerin eskiliği ve en sık karşılaşılan sahalardan birisi olan Orta Asya Bölgesi zikredilirken, bunları 'Pre-İranlı' olarak adlandırmak konuya ve sahaya yabancılığın delaletlidir. (Örneğin: Paul, 1998: 1-9)

Resim programları içinde ele aldığımız erkek figürlerinde (*gerek Nikolaos'un gerekse savaştı figürün Resim 2.20-2.21-2.34*)) fallusları doğrudan birer referanstır. Bunların tam karşılıkları Orta Asya kaya petrogliflerinde yani Türk sanatı içinde karşımıza çıkmaktadır (Örneğin; Somuncuoğlu, 2008). Mukayese için örneklenen birkaç falluslu erkek resminin (Resim 2.34) sayısal olarak olağanüstü olduğu ve hatta nerede ise Türk petrogliflerinde erkek figürlerinin gelenekselleşmiş bir üslubu olduğunu eklememiz gerekir. Son zamanlarda yapılan tespit ve araştırmalar da göstermektedir ki (Örneğin Ankara Güdül) bu üslup Türkler tarafından Anadolu'ya da taşınmış ve kayalara nakşedilmiştir. Ancak bu tarz Türk petrogliflerine odaklı çalışmalar henüz emekleme aşamasındadır ve pek çok sorunu içinde barındırmaktadır; Pek çoğunda anlatılmak istenen mana çözülememiş ya da bir mutabakat yoktur. Bunların tarihlendirilmesi sorunu devam etmektedir ancak Çoruhlu (2002: 146) bunların Orta Asya örneklerine dayanarak Hun Devri'nden Göktürk Devri'ne kadar fazla değişikliğe uğramadığı görüşündedir. Hatta denilebilir ki bunların Türk sanatına ait

²³ Erken evresinden itibaren Bizans sanatı içinde mimari ve resmin gelişimi için; **Akyürek, Engin**, '*Bir Orta Çağ Sanatı Olarak Bizans Sanatı*', *Sanatın Orta Çağ'ı*, Ed: Engin Akyürek, Kabalcı Yayınevi, Bölüm: 71-89, İstanbul, 1997, s: 80, daha kapsamlı bilgi için; **Brubaker, Leslie, Haldon J.**, *Byzantium In The Iconoclast Era 680-850: a History*, Cambridge University Press, UK. 2011

olduklarına dair yeterince güçlü bir ses çıkmamaktadır, çünkü sırf bu alanda çalışan akademisyenlerimiz henüz yoktur. Genel söylem içinde bunların Türk sanatına ait olduklarını söylememiz gerekir, fakat Koyun İni tespitleri çok daha karmaşık bir duruma işaret eder: Bunlar bir taraftan Türk sanatı üslubunda oldukları gibi diğer taraftan daha erken dönemlere yani Erken Orta Çağ'a ait Hristiyan Türkler'e ait görünmektedir. Çünkü petroglifler, ilişkili oldukları haçlar ve öykülerle beraberce 6.yüzyıl ikonografik konuları ve stilleri işaret etmektedir. Daha sonraki bir iki asır içinde yapılmış olsalar dahi, bu gecikme yapanların Hristiyan dinine şiddetli bir bağı olduğu gerçeğini değiştirmez.

Resim 2.35: Kült alanında bulunan falluslu erkek figürü için Orta Asya'dan birkaç örnek. 1 ve 2 numara: Moğolistan Arhangay. 3 Numara: Gobi Çölü. **Somuncuoğlu**, 2008: 57 ve 104'ten. 4. Numara, Gökbük Kanyonu-Aziz Nikolaos Kült Alanı'ndan (resim orijinali için bakınız Resim 2.22).

Koyun İni kült alanındaki savaşçı/avcı figürü de Türk sanatı içinde özellikle üzerinde durmamızı gerektiren bir üsluptadır. Resim 2.34 gözden geçirildiğinde, petroglifin şekilsel durumu ve işleniş biçimi Orta Asya örneklerine çok benzediği gibi, eğik yayın Türkler tarafından kullanılması, ıslık çalan Hun yaylarının özellikle Romalılar tarafından aranır olması (Eralp, 1993: 11) silahın anlamlandırılmasını koşullamaktadır. Bildiğimiz kadarı ile kirişin bitim noktalarından itibaren dışarı doğru çıkıntı yapan eğik yaylar Türkler'e aittir (Göksu, 2008: 112-175, Öngel, 2001: 189-215). Bizans piyadesinin kullandığı yayların bitimleri ise eğik değil düzdü (Dawson, 2007: 26).

Ok atan savaşçı/avcı figürünün bir diğer özelliği de geriye dönerek atış yapma pozisyonudur ve bu pozisyon sanat tarihi perspektifinden 'Türk atışı' olarak adlandırılan ve

Türkler'e has bir tekniğin adıdır (Çoruhlu, 2016: 11-24). Bu tanım ve kabul sadece anlatım yahut tarihi kayıtlara dayalı olarak değil, petroglif olarak Orta Asya Türk sanatı içinde sayısız örnekleri olmasına da dayanmaktadır (Resim 2.35). Üstelik mukayese edilebilecek çok sayıdaki örnekler, sadece geri dönük atış yapma tekniğine referans olmakla kalmayıp aynı zamanda kült alanındaki okçuda gösterilen fallusa sahip olmaları açısından da kuvvetli kanıtlar sağlamaktadırlar. Bunlara dair burada örnek sunmak yersiz olup, Orta Asya Türk petroglifleri üzerine herhangi bir web. sayfası yahut yayınlanmış eserde de rahatlıkla bu benzerlikler okunabilmektedir.

Resim 2.36: Geriye dönerek ok atan savaççı/avcı figürü Orta Asya örneği. Somuncuoğlu, 2008: 98'den.

Koyun İni kült alanında yer alan ve Erken Dönem Hristiyanlık dini simgeleri olduğunu düşündüğümüz monogramlı ve benzer haçların da Orta Asya Türk sanatı içinde karşılıkları vardır. Bir açıdan bakıldığında, haç sembolü ne Grek sanatının yaratımıdır ne de Bizans'ın. Küresel olarak pek çok kültürde karşılığı bulunan haç sembolünün kültüre göre değişen anlamları olmakla birlikte Hristiyanlar bu sembole özel anlam yükleyerek ikonografik bir sembol haline getirdiler (Tongeren, 2000:1).

Kökleri Sümer'e kadar uzanan ve küresel olarak yaygınlık gösteren haç sembolünün Türkler arasında da özel anlamları vardır ve Türkler de yaygın şekilde sanatlarında bunu kullanmışlardır. Dört kollu haçın Türk geleneğinde ve kozmogonisinde, ülkenin dört bölüm altında yönetilmesi, dört yön kavramı, güneş ve evrene yüklenen kozmogonik kavramlar gibi temellere dayandığı düşünülmektedir (Ögel, 1991: 427-444, Kosıbayev, 2013: 1055-1056, Esin, 2001:31). Bu tarz önermeler kuşkusuz tarihi anlatımlar, efsaneler ve kayıtlara dayanmaktadır. Buna mukabil Türkler'in haç sembolünü içselleştirdiklerine dair arkeolojik çok sayıda kanıt da vardır. Özellikle Orta Asya'daki petroglifler içinde yer alan bazı haç tipleri nerede ise Koyun İni kült alanındakilerin aynısıdır. (Resim 2.37) Üstelik bu benzerlikler sıradan değil, tam olarak onlar gibi daire plan içinde tasvir etme, haç kollarının

uçlarının çatallanması gibi spesifik benzerlikler sunmaktadır. Türkler tarafından son derece yaygın olarak kullanılan bu sembolün arka planında ister kozmogonik inançlar isterse Hristiyanlıkla ilişkili inançlar olsun bu gelenek transferinin doğudan batıya doğru olduğunu düşünmek zorundayız zira Türk göçleri her zaman bu istikamette olmuştur.

Özetle, Orta Asya Türk sanatı içinde bulunan daire içinde kolları çatallı haçlar ve diğer benzerlikleri, genel kabul olan 1071 göçünden çok daha evvel Türkler'in Anadolu'ya taşıdıklarını önermemize yetecek malzemeye sahibiz. Bir taraftan bu tarz haçların izlediği rota sadece Kafkasya-Anadolu değil aynı zamanda Kafkasya-Balkanlar rotasıdır da. Keza Balkanlar'da tespit edilen (örneğin Avar maden sanatı içinde) yakın benzerlikte ki haçlar da böyledir (Yılmaz, 2016: 225-226). Bizler bunun doğruluğuna şüphe ile yaklaşırken, Tüm küresel bilim camiasının '*haç sembolünü Hristiyanlığın tanınan sembolü haline getiren Konstantin'in bunu bir rüyada gördüğü*' rivayetini sorgusuz masaya yatırabilme cesaretini göstermek zorundayız.²⁴

Konstantin'in devleti 4.yüzyılda varlık mücadelesi verirken, ordunun çekirdek kadrosunu ve komutasının pek çok alanını da Türkler kaplamış durumda idi. Türk akademisinde yeterince ilgi görmeyen bazı önermeleri bu minvalde yeniden ele almak ve malzemelerle desteklemek zorundayız. Adji'nin (2002: 31-37) '*haç, Bizans sistemi içinde sembolleştirilmeden önce paralı Türk askeri birliklerinin zaten bayraklarında dalgalanıyordu*' söylemi enine boyuna ele alınması gereken bir olgudur.

Resim 2.37: Kirgizistan Saymalıtaş petrogliflerinde benzer haçlar. Somuncuoğlu, 2008:178 ve 487'den. Resim 2.7-11-13-14 ile mukayese ediniz.

Kült alanında mevcut yazıtların Türk kültürü ile ilişkisine dair ne yazık ki söz söyleme olanağına ve uzmanlığına sahip değiliz. Bu metinler ne Yunanca ne de Türkçe olarak henüz tam olarak okunamamıştır. Bunun kuvvetle muhtemel sebebi, eğer Türkler'e aitse Erken Orta

²⁴ Esasında Konstantin'in gökte parlayan bir khristogram görmesi ve bunu rüyası ile ilişkilendirmesi meselesi, rüyadan 26 yıl sonra Kayseri/Filistin Piskoposu Eusebios tarafından yazılmış Konstantin'in Vitası'nda anlatılmaktadır. Eusebios, kitlelerdeki inanmayanlar için kaleme aldığı bu öyküde, dönemin diğer tanıklarının bilgilerine başvurmak yerine, imparatorun bu hadiseyi kendisine anlattığı bilgisini kanıt olarak sunar. **Gibbon, Edward (1987), Roma İmparatorluğunun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi** Cilt: II, Çev: Asım Baltacıgil, İstanbul, Bilim Felsefe Sanat yayınları s: 139-140

Çağ'da bölgeye sirayet eden toplulukların dillerinin ayrı bir lehçe olması ve bilinen yöntemlerle şu an anlayamadığımızdır. Bunların transkripsiyonu için ne kadar eski Bizans dili hâkimiyeti gerekiyorsa o kadar da eski Türkçe (Özellikle, Bulgar olarak tanımlanan, Hun-Avar-Kıpçak ve Slav karışımı kültüre) ve runik yazısına hâkimiyet gerektiği kanaatindeyiz.

İlerleyen kısımlarda, resim programlarının ve metinlerin Anadolu'ya Bizans tarafından Balkanlar'dan 5. ve 6.yüzyıllarda tehcir edilen Slav topluluğu içindeki Bulgar Türkler'ine ait olması gerektiğini tartışacağız.²⁵ Burada benzer tarzda metin de içeren petrogliflerin Bulgaristan'daki durumuna dair tespitlerimizi aktarmak icap ederse; orada tespit edilmiş benzerlerinin de Türk orijinli olması gerektiğinden hareketle, Bulgar akademisyenlerince çözüm için Moğol akademisyenlerden destek istendiğini vurgulamamız sanıyorum doğru yol üstünde olduğumuzu ifade eder.²⁶ Keza Resim 2.35'te de görüleceği üzere Orta Asya örneklerinde de pek çok benzer şekilde metin, sembollere eşlik etmektedir ve zannımıza göre oradaki anlamlandırmalarda da bir takım sorunsallar mevcuttur. Orta Asya'dan örneklediğimiz haçlar da doğrudan Türk kozmogonisine değil bilakis Hristiyan Türk inancına ait olabilirler. Keza Koyun İni kült alanında bulduğumuz örnekler ve karşıtları açıkça göstermektedir ki bunlar çok yakın ilişki halindedirler. Bu bağlamda bizim tespitlerimizin 4-8.yüzyıl aralığında Bizans ordusu içinde paralı asker yahut özel birlikler olarak hizmet veren Türk boylarının gelenekleri ve dilleri üzerinden yeniden ele alınması zaruridir.

2.3.Kanyon/Kapı Çayı Tespitleri

2.3.1.Yüzeyin ve Arazinin Seçim Nedenleri

'Kapı Çayı Petroglif Alanı' olarak isimlendirdiğimiz bu nokta, son derece izole bir şekilde kanyonun güney girişine yakın, basit ve küçük bir tarımsal alandan ibarettir. Yaklaşık olarak birkaç dekarlık bu tarımsal alan, belli ki Arykandos'un kenarında biriken alüvyonel bir tabakanın teraslanması sayesinde elde edilmiştir. (Resim 2.36) Doğuda yer alan Ayı Tepesi'nin aşağı inen sarp uçurumunun ırmak kenarına indiği bir yerde yer almaktadır. Küçük ölçekli tarımsal arazi kısmen gıda amaçlı kullanılırken bir taraftan da hayvancılık yapıldığına dair esaslı bulgular vardır. Keza arazinin yamaç tarafında, uçurumun en dibinde yatay olarak

²⁵ Ayrıntılı bilgi ve açıklanan sebepler için 'Arykandos Vadisi'nde Bulgar Meselesi' fasılasına bakınız.

²⁶ Bulgar Prof. Nicolay Orcharov, Bulgaristan'da tespit edilen bazı benzer petrogliflerin çözümü için Moğol bilim camiasından destek istemiştir ve kendi kanaatine göre de, tespit edilen metin ve petrogliflerin orijini Türk kökenlidir. <http://archaeologyinbulgaria.com/2015/06/10/bulgarian-archaeologist-enlists-mongolian-experts-to-study-ancient-bulgar-petroglyphs-in-rock-city-perperikon/> erişim tarihi: 21.07.2018 'According to Nikolay Ovcharov, the petroglyphs indicate the Turkic, i.e. Mongol origin of the Ancient Bulgars. Ovcharov has used a more careful wording saying that the Ancient Bulgar petroglyphs in Perperikon indicate the "Turkic-cultural origin" of the Bulgars.'

çıkılabilen bazı inler vardır ve bir hayvan sürüsüne yetecek barınma olanağı sağlamaktadır. Yakın zamana kadar bir taraftan da hayvancılık faaliyetlerinin sürdüğü doğal olarak anlaşılabilir. Arazide küçük ölçekli – bir aileye yeter- tarımsal aktiviteler yapıldığı ve bunun yeni olmadığı açıktır. İçinden geçen basit patika, kuzeye doğru –Arykandos Irmağı kaynağına doğru- ilerlendiğinde, 500 metre kadar sonra sona erer. Buradan Kanyonun en sert kısmı –Dar bölgesi- başlar ki buradan ırmak boyu daha yukarı ilerlemek olası değildir. Bu hali ile arka taraf aşağıdan dost veya düşman herkese kapalı korunaklı gözlerden uzak bir alan haline dönüşür. Patikanın sona erdiği bu noktada eğer ırmak üzerinden batıya geçilir ve Karanlı Dere yamacının oldukça sert yamacı takip edilirse ancak Alasun/Alasın/Gökçeyaka (hepsi aynı yerdir) Köyü'ne ulaşılır. Irmağın batıya geçişe uygun olan bu noktasında 1970'li yıllara kadar mevcut ve oldukça ilkel bir tahta köprü olduğu anlatılsa da²⁷ bu gün köprüden iz yoktur. Önemle vurgulanması gereken husus; Kapı Çayı istikametinden ırmağa paralel gelen patika Orta Çağ'daki rotası iki önemli noktaya, Alasun Kisleli Tepe ve Alasun Gücümen Tepe'ye ulaşmaya yarayacak şekildedir.

Bu her iki tepe de birer kuleli çiftlik yapısı barındırmaktadır ve 6.yüzyılda bu tarz kırsal kuleli çiftlik yapıları şehirleri tahrip eden salgınlar ve savaşlardan dolayı bir nevi çıkış noktası durumundalardı. Dolayısıyla bu patika ve içinden geçilen petroglif alanını barındıran tarımsal arazi bugünkü Kapı Çayı Mahallesi ve Alasun Köyü'nün eski durumlarına yani Orta Çağ'daki yapılanmalarına göre de düşünülmelidirler.

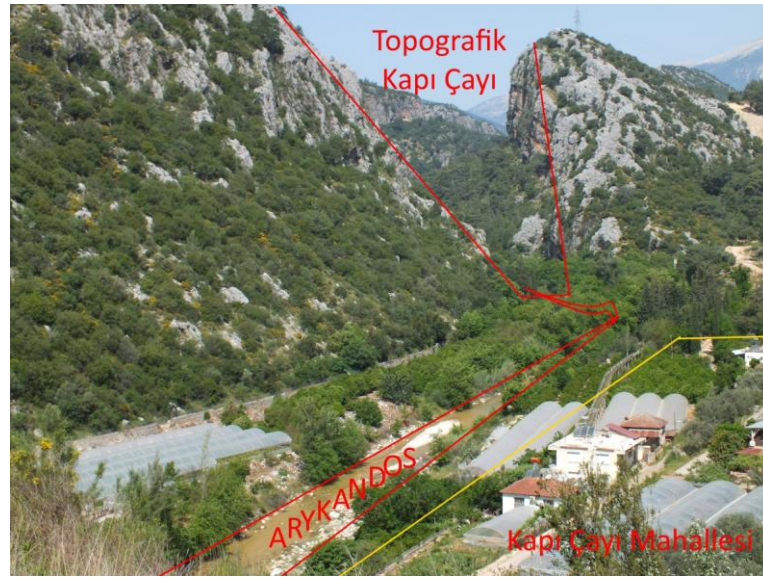

Resim 2.38: Kapı Çayı Bölgesi petroglif alanındaki teraşı alan. Bu küçük tarımsal alan, sağ tarafında Ayı Tepesi'ne yükselen uçurum ve sol tarafında akmakta olan Arykandos Irmağı ile çevrilidir.

Petrogliflerin bulunduğu bu küçük ölçekli araziye gelen patikaya ve kanyona Arykandos kenarını takip etmek üzere bu günkü Kapı Çayı Mahallesi'nden girilir. Daha önce

²⁷ Ahmet BOSKAYA, T.C. Kimlik No: 17005445668, 01.06.1949 doğumlu, Gökbük Köyü'nden

Kapı Çayı hakkında bilgiler sunulmuştu. Bu mahallenin konumu için; kerestelerin ırmakta taşınırken kanyondan çıkıp ovaya ulaştığı nokta olması, nakil esnasında burada ilk kontrolün yapılması ve bunun için yakın dönemde dahi burada bir orman kontrol kulübesinin var olması, halen bu noktada ırmak üzerinde betonarme bir köprü olduğu ve bunun daha eski bir tipinin Orta Çağ'da da mevcut olması, Limyra ve Finike'den bu istikamete gelen Orta Çağ yollarının bu noktada birleşmesi ve buradan itibaren yamaca saparak Arykanda istikametine devam etmesi gibi hususlar burada yeniden hatırlanmalıdır. Özellikle bahsedilen bu kara ticaret ulaşım yolunun ötesinde, kanyon içine de buradan girildiği buradaki tespitleri değerlendirmek adına yeniden hatırlanmalıdır. Sonuç olarak 'Kapı Çayı' adı gerçekten buranın bir kapı niteliğinde olduğundan ileri gelmektedir. (Resim 2.38)

Resim 2.39: Kapı Çayı Bölgesi.

Netice olarak, güneyden gelen ulaşım yollarından sıyrılarak kanyona girmek isteyenler sadece ücra bir yerde olan Alasun Köyü yerleşimcileri değildir, zira daha Kapı Çayı Mahallesi'nden kanyona girdikten birkaç kilometre sonra vadi daraldıkça belli amaçlar göze çarpmaya başlar. Karşılaşılan basit tarımsal araziler doğal değildir, çünkü birkaç kilometre aşağıda düz ova dururken bu dar boğazın içinde geçim sağlamaya çalışmanın sağlam gerekçeleri olmalıdır. Her ne kadar konut ve yerleşime dair iz yoksa da bu dar alanda yer alan birkaç küçük ölçekli tarımsal terasın kullanıcıları ya rafine kalmak istiyorlardı ya da, etraf yerleşimcilerden kendilerine bir fırsat tanınmamıştı. Uçurumun dibinde yer alan son terastaki bir kaya kesiti tıpkı Koyun İni'ndeki buluntular gibi kendine özgü üslup, teknik ve mesajlara sahiptir. Görüldüğü kadarıyla bunları çözümlmek çok daha zor olacaktır. Koyun İni fasılasında anlatıldığı gibi burada da benzer bir kaya tabakası –sırlak taş- zemin olarak seçilmiştir. (Resim 2.39) Bu bölge ile daha yukarıda yer alan Koyun İni kült alanı arasında

topoğrafik olarak ‘Dar Bölgesi’ yer alır ve doğudaki Ayı Tepesi’ni zirveden dolaşmadan ulaşılması çok zor olan birkaç kilometre mesafe vardır.

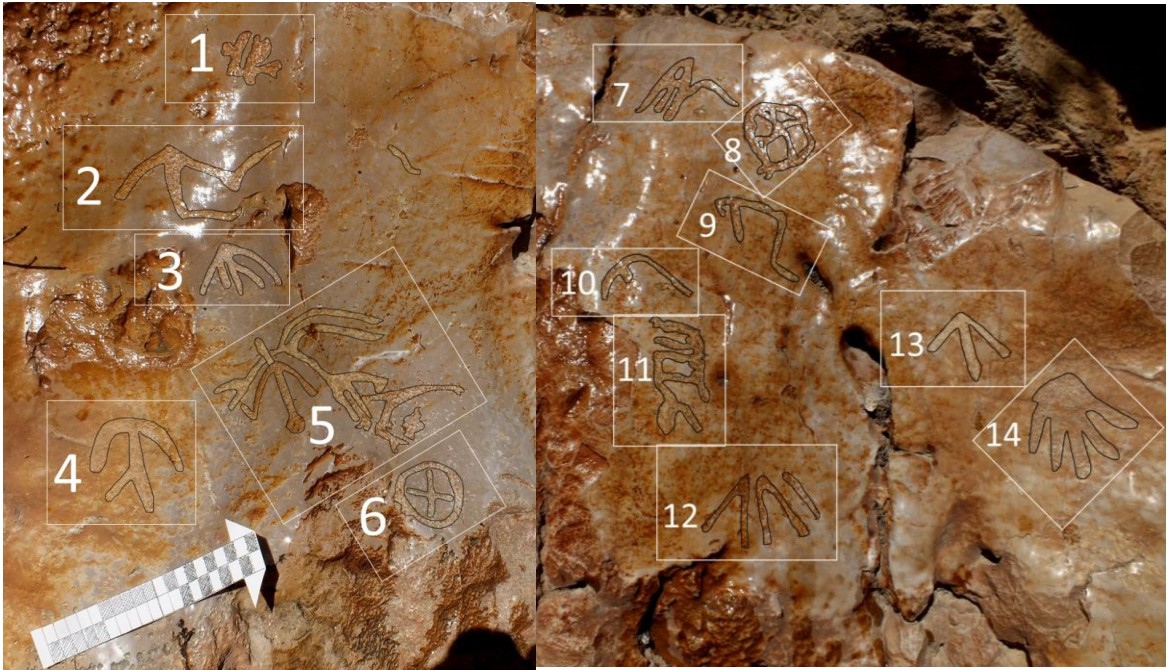
Resim 2.40: Kapı Çayı Bölgesi petroglif alanındaki ‘sırlak taş’ yüzeyi.

Petrogliflerin dağıldığı alan bu birkaç metre karelik camsı yüzeyden ibarettir ve kendi içinde iki grup oluştururlar. (Resim 2.41) Bu petroglifler topluca değerlendirildiklerinde birbirleri ile ilişkileri veya tek başlarına anlamalarını tasvir etmeye yarayan sağlam bilgilerimiz yoktur. Açıkça görülen şey, bunlar son derece stilize edilip soyutlanmış sembollerdir. Bir öykü veya toplu anlamı sunacak yapıları yoktur. Bütün çizimler nettir, iyi korunmuşlardır, fakat çözüm için önermeden başka seçenek bırakılmamıştır; Hepsi birlikte ele alındığında Koyun İni kült alanındakilere teknik olarak benzemeleri göz ardı edilecek olursa içerik olarak daha yalın ve basittirler. Estetik olarak Orta Asya Türk petrogliflerini andırdıkları ve bazılarının doğrudan Türk boy damgalarına referans olduğunu söyleyebiliriz. (Resim 2.42) Türk boy damgalarının da dâhil olduğu gerek Anadolu’da gerekse Orta Asya’daki benzer yapıdaki petroglifler, yazıtlar, semboller veya figüratif gruplar hakkında son zamanlarda meraklı bir bakış açısı gelişmekteyse de, uzmanlık seviyesinde bunları tahlil edip tarihleyebilen uzmanlara henüz sahip değiliz.²⁸ Bu nedenle ortaya atılan her bilgi tartışılabilir önerme niteliğini geçmemektedir. Bir taraftan bu tarz buluntular Türk Tarih Tezi kapsamında

²⁸ ‘En fazla damga işaretlerinin bulunduğu bölgeler olarak Çin yazılı kaynaklarında gösterilen Hakas-Minusinsk, Tuva-Moğolistan bölgeleri sayılmaktadır. Bunların dışında Altay Dağları, Doğu Türkistan, Türkmenistan, Kırgızistan, Kırım Yarımadası, Güney Rusya ve diğer bölgelerde bulunan kaya, taş yüzlerine yazılan işaretleri, arkeolojik araştırmalarda bulunan kaynakları delil olarak gösterebiliriz.’ **Karataey, Oljobay, ‘Türk Boylarında Tamgalar ve Eski Kırgız-Oğuz Etnik Bağlantıları’, Türkler Ansiklopedisi, Cilt:2, Yeni Türkiye Yayınları, Bölüm: 386-390, Ankara, 2002, s: 689**

Anadolu'da Türklüğün 1071'den daha eskiliği önerilerine payanda olarak kullanılmaya çalışılmakta ve söylemler bilimden sapmaktadır. Bu tarz önermelerin kaynağı çoğunlukla alan dışından gelen ya da hiç bu konuda eğitim almamış bir camiadan olması ortaya çıkan bilgileri daha da bulanıklaştırmaktadır. Özellikle bu tarzda söylemde bulunanlar sırf benzetmelere dayanarak ya da mesnetsiz tariflendirmelere giderek bilimsel bir üslubun gereklerinden uzak davranmaktadırlar. Hiç kuşku yoktur ki, Türkler Anadolu'ya 1071'den çok önce gelmişlerdir ancak buna dair tespitlerin labaratuvar yahut interdisipliner yaklaşımlarla ortaya konması esas olmalıdır. Netice de bizim tespitlerimiz de bu minvalde görülebilir ancak tarihlendirmeye ve sanatsal bağlantıları kurmaya daha elverişli olanaklar sağlamaktadır.

Kaya yüzeyindeki dağılım iki grup şeklinde yoğunlaşmaktadır. Esasında iki grup arasında sadece 1 metre kadar boşluk vardır. Buna rağmen gruplar arasındaki benzerliği ancak teknik benzerlik vardır diye ifade edebiliriz. Çizim tekniği kazıma değil, sivri uçlu çivi tarzında bir aletle vuruşlar yapılarak yüzeyde oluşan çatlakların şekillendirilmesi biçimindedir. İzler her iki grupta da benzer araçlardan çıkmadır. Çizgi üslupları tüm sembollerin aynı dönemde ve zamanda yapıldıklarını hatta tek elden çıktıklarına işaret etmektedir.

Resim 2.41: Kapı Çayı Bölgesi petroglifleri 1. Ve 2. grup.

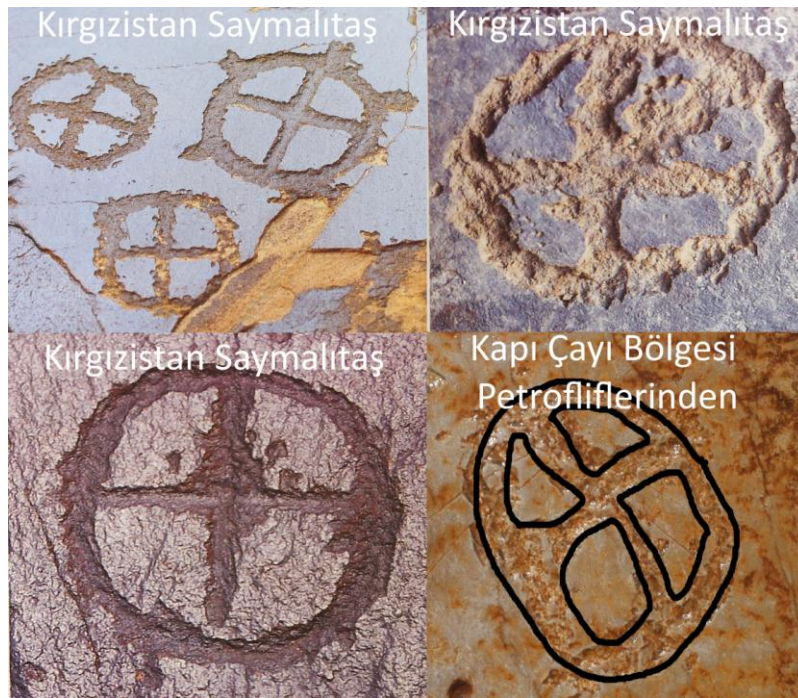

Resim 2.42: Kırım Mezarlığı'nda ve Moğolistan Ulanbatur'daki bir anıtta toplu damga seksiyonu.
Alyılmaz, 2016, s: 620-622'den. Bu bölümde ele alınacak sembollerin bu tarz damgalar grubuna girmesi daha makul görünmektedir.

2.3.2. Haçlar ve Değerlendirmeleri

1. Grup içinde 6 numara ile işaretlenen haç ve 2. grup içinde 8 numara ile işaretlenen haçlar birbirlerinin aynıdırlar. Koyun İni kült alanında da benzer örnekleri vardır. Bunların kolları öteki haçlar gibi çatal uçlu değildir. Tam daire içinde yer alan tipik bir haç tarzındadırlar. Bu hali ile Hristiyanlıkla ilişkili oldukları dahi tartışılabilir. Zira Orta Asya petrogliflerinde evren ve yön kavramlarına referans olduğu düşünülen pek çok örneği mevcuttur (Esin, 2001:31). (Resim 2.43) Bu haç örneklerinin dinsel olup olmadıkları belli olmadığı için tarihlendirme açısından kullanamayız.

Resim 2.43: Kapı Çayı Bölgesi petrogliflerindeki haçların benzerleri ile mukayesesi.
Kırgızistan Saymalıtış örnekleri; Somuncuoğlu; 2008: 372 ve 375'ten.

2.3.3.Semboller ve Değerlendirmeleri

Resim 2.44: 1.grup 5 numaralı detay

Dikkat edilecek olursa birbirleri ile temas halinde olan 3 farklı sembol söz konusudur. Çizgi dokusundan farklı tarihlerde ya da farklı aletlerle yapıldığı anlaşılmaktadır. Sağda ve altta göze çarpan (belginleştirilmemiş figür) net değildir. Buna mukabil üstte biraz daha açık renkte yer alan boynuzlu geyik görünümü sunan figür için sadece yorumda bulunabiliriz. Bu gerçekten soyutlanmış ya da abartılı bir geyik-keçi figürü müdür yoksa başka bir manası mı vardır derinlemesine ve karşıt örnekleri çokça bulunarak söylenebilir.

Bir diğer sembol ise ötekilerden kopuk olarak Türk boy damgaları içindeki Salur Boyu damgasına tıpatıp benzemektedir. (Resim 2.45'teki damga listesinden mukayese ediniz)

 Kayı, Kayıg	 Yazır, Yazgır	 Avşar, Afşar	 Bayındır, Bayundur	 Salur, Salsur	 İğdir, İgdır
 Bayat	 Döğer, Tüger	 Kızık, Qızık	 Peçenek, Beçenek	 Eymür	 Bügdüz, Bügdüz
 Alkaevli, Alkabölük	 Dodurga, Tutırka	 Beğdili, Begtili	 Çuvaldar, Çavuldur	 Ulayundlu, Ulayundlug	 İva, Yıva
 Karaevli, Karabölük	 Yaparlı	 Karkın, Kargin	 Çepni	 Yüreğir, Üregir	 Kınık

Resim 2.45: Türk Oğuz Boy Damgaları. Ebulgazi Bahadır Han'ın Şecere-i Terakime'si esas alınarak düzenlenmiştir.

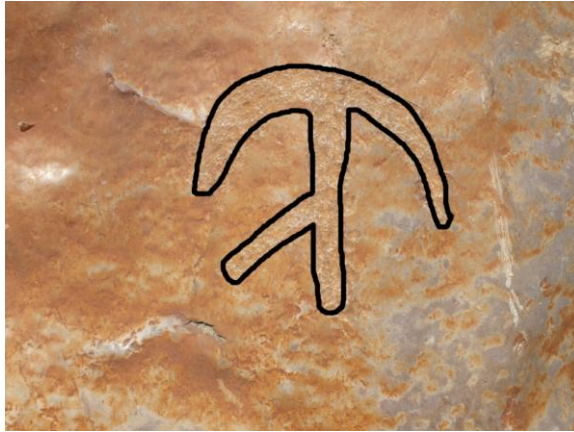

Resim 2.46: 1.grup 2 ve 3 numaralı detaylar.

Bu resimdeki semboller de damga olduklarını söylememizi gerektirmektedir. Zira ne Bizans sanatı ne de başka bir literatürde karşılıkları yoktur. Üstte yer alan sembol, Salur Boyu damgasının ters dönmüş halidir. Boy teşkilatı içinde alt fraksiyonların (sülale gibi) esas boy damgalarına eklemeler yahut çıkarmalar yapmaları doğaldır.

3 numaralı sembolün herhangi bir manası bulunamamakla birlikte, Kırım mezar taşları içinde aynısının mevcudiyeti damga olduğunu anlatmaktadır (Alyılmaz, 2016: 620). Lakin hangi boya ait olduğu anlaşılamamıştır. (Resim 2.42’de mezar taşları içindeki örnek ile mukayese ediniz)

Resim 2.47: 1.grup 4 numaralı detay

Sembol, sapı tutamaklı bir orağı andırmaktadır. Belki de kesici bir silahın soyutlanmış halidir. Neticede bizim önermemiz de tahminidir ve ileri de eşdeğerleri bulununca belki aydınlığa kavuşturulabilir. (Resim 2.47) Karataey’in önermesinde (2002: 687-688), Türk damgaları bir nevi mülkiyet sembolleri rolünde tarımsal alanlarda da yoğunlaşmaktadır. Bu minvalde düşünülürse, zirai bir alet olma ihtimali yükselmektedir.

Resim 2.48: 2.grup 12 numaralı detay

Bu sembol bir farklı bakış açıları ile irdelenebilir: Doğrudan ve diğerleri ile ilişki tesisi düşünülmeden bakıldığında Arap rakamları ile '881' olarak okunabilir. Eğer gerçekten bu tarzda bir tarih yazımı ise bu seferde miladi 881 mi yoksa hicri 881 mi olduğu tartışılabilir. Şayet yapan kişi gerçekten Arap rakam sistemi ile yazdıysa Arapçaya hâkim ve doğal olarak Müslüman kabul edilmelidir. Bu halde rakamın gerçek karşılığı '1476-1477' yıllarına denk gelir. Bu ise bize Osmanlı Dönemi'nde, İstanbul'un Fethi'ni takip eden Karadeniz ve Ege'ye doğru yayılma politikalarının devrede olduğu dönemi gösterir. Bu yıllarda Teke Yarım Adası'nda Türkmenler birkaç asırdır yerleşik durumdadır. Fakat Arap rakamları ile miladi 881 kast edilmesi de olasıdır keza Bayburtluoğlu (2003: 45), Arap akınlara bağlı olarak MS.8.yüzyılda Anadolu'ya giren kuvvetlerden Türk kökenlilerin Lykia'ya kadar boy olarak ulaşmış karakol vazifesinde kalmış olabileceğini belirtmesi tutarlı bir yaklaşım olabilir.

Bunlarla birlikte biz başka tarzda bir yorumun daha makul olacağı kanaatindeyiz: Bu sembol de bir Türk boy damgasıdır ve benzerleri Volga Türk boy damgaları içinde bulunabilmektedir. Keza, Resim 2.51'deki sembol de aynı şekilde Volga Türk boy damgaları içinde rastlanabilenlerdendir. O halde, Salur Boyu damgası niteliğindeki semboller ile bunlar arasında bir aidiyet veya köken bağı düşünmek gerekir.

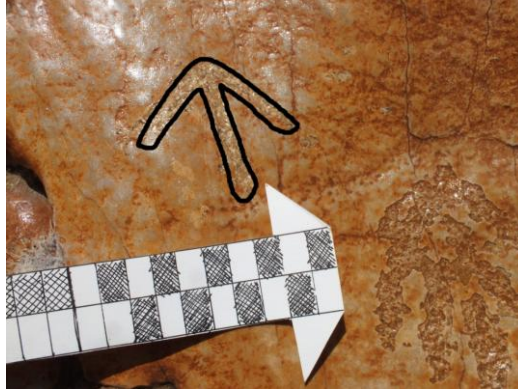
Resim 2.49: 2.grup 10 ve 11 numaralı detay

Düzenli bir şekilde işlenen bu sembollerin anlamlarına dair henüz bir önerme yapacak birikimden yoksun olmamız, diğerleri gibi Orta Asya Türk petroglifleri ve damgaları içinde ele almak gerektiğini söylememizi gerektirmektedir.

Resim 2.50: 2.grup 7 numaralı detay

Kırım mezar taşlarında örneğini bulabildiğimiz sembole benzerliği sayesinde bir boy damgası olduğunu söylemek durumundayız. (Resim 2.42'deki mezar taşı örneği ile mukayese ediniz)

Resim 2.51: 2.grup 13 numaralı detay

Volga boy damgaları içinde tam bir örneği vardır ve o minvalde değerlendirmek gerekmektedir. (Resim 2.42'deki mezar taşı örneğine bakınız)

Resim 2.52: 2.grup 14 numaralı detay

Şüphesiz bir elin beş parmağını sembolize eden bir figürdür ve oldukça özenli bir işçilikle işlenmiştir. Mesajı anlayamamakla birlikte belki de kadimden beri var olan ekin ve ot yolmak için parmaklara geçirilerek kullanılan '*ahşap elcek*' aracını anlatmaktadır. (Resim 2.53 ile mukayese ediniz)

Resim 2.53: Anadolu’da ot yolmak ve ekin biçmede kullanılan ‘ahşap elcek’.

Resim 2.54: Gruplardan ayrı farklı bir petroglif.

Herhangi bir önermeye izin vermeyecek kadar kombine ve karmaşık bir figürdür. (Resim2.54)

2.3.4. Türk sanatı İle İlişkilerin Değerlendirmesi

Kapı Çayı bölgesinde tespit edilen petroglifler, figüratif verilerden daha çok sembolik değerlere sahiptirler. Bunların anlamları tam olarak açıklanamasa da, topluca durumların bakıldıklarında dini içerikli olmadıkları söylenebilir. Bu halleri ile Bizans Sanatı veya litürjisi/ikonografisi içinde karşılıkları yoktur. Benzer programlar grup halinde Orta Asya Türk sanatı kapsamında değerlendirilen petrogliflerde görülebilmektedir. Hatta Türk boy damgaları Balkanlar’a kadar sirayet etmiştir ve konumuz açısından Bulgaristan’dakiler dikkat çekicidir (Aksoy,2017:29-33). Hepsinin aynı tarihte yapıldıklarına dair kesin bir şey söylemek mümkün olmamakla birlikte, Koyun İni tespitlerindeki gibi tarihlendirmeye yarayacak ip ucu da yoktur. Sadede Arap harfleri ile 881 rakamını verebileceği de tartışmalı semboller üzerinden bir yargıya varılabilir olmasına rağmen o da kesin sonuç olamayacaktır. Bunların Orta Çağ’da yapıldıklarına dair kesin emareler de yoktur. Buna mukabil şu şekilde bir önerme Orta Çağ’da yapıldıklarını söylememize olanak tanıyabilir: Programda yer alan bazı Türk boyu damgası niteliğindeki sembollerin Orta Çağ’dan sonra girilen İslam temelli devlet

sistemi içinde kırsal tabaka tarafından hala sürdürülmekte olduğunu düşünmekten ziyade, Orta Çağ'da uygulanmış veriler olduğunu değerlendirmememiz daha makul bir seçenektir.

Üslup ve stil kritikleri, keza Orta Asya örnekleri ve damgalar üzerinden aidiyet işaretleri, bunların Türk sanatı kapsamında olduklarını düşünmeyi gerektirmektedir. Sonuç olarak buradaki veriler daha kapsamlı ve interdisipliner bir analize tabi tutulmalıdırlar. Bu şekilde tarihlendirme ve Türk sanatı kapsamında olduklarına dair daha kesin izahlar mümkün olabilir.

Bu petrogliflerin yer aldığı topoğrafik alan, kanyonun girişi/çıkışı niteliğindeki bir bölgedir. Elbette ki, sedir ticaretini kontrol eden kentsel güçler burası gibi küçük bir teraslı arazide barınan küçük ölçekli birkaç aileye boyun eğecek değillerdir fakat burada yaşamaya çalışan bu birkaç ailenin o dönemdeki sosyolojik koşullarını da öngörmemiz gerekir. Bu verimsiz ve küçük izole yerde yaşamı seçen kişiler iki nedenden bu tercihte bulunmuş olabilirler. Öncelikli ihtimal yeni, yerleşimcidirler, barınma ve hayvancılık aktiviteleri için edinilmiş uygun araziler üzerinde henüz iddiaları olmadığı için bu uygunsuz alanı değerlendirmişlerdir. Diğer olasılık ise, kanyon içine doğru bir patika ile geline bu istikamet aynı zamanda üst taraftaki Alasun yerleşimi ve kutsal alanla da ilişkili olup bu minvalde seçilmiş olabilir. Sebep hangisi olursa olsun bu nokta Koyun İni kült alanı, doğuda yer alan Ayı Tepesi yerleşimi, batıda yer alan Alasun/Gücümen Tepe kuleli çiftlik yapısı ve özellikle de, yakınındaki Santa/Aziz Sırtı ile ilişkilidir. Verilere göre mukimleri Türk'tü diyebileceğimiz bu yerin Koyun İni'ndeki sanatsal gerekçeden başka bir amaçla tasarmlandığını, tarihini tam söyleyemesek de, belli Türk boylarından birisi (yüksek olasılıkla Salur Boyu'ndan birileri) tarafından kullanıldığını söyleyebiliriz.

2.4.Kanyon Verilerinin Günümüzdeki Durumu

'Koyun İni kült alanı' olarak adlandırdığımız nokta, 2014 yılı içinde tarafımızdan sunulan talep doğrultusunda incelenmiş ve Antalya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından tescil edilmiştir. Tescil dosyasına göre burası '*Bizans Dönemi, sürekli kullanımdan ziyade, ara sıra uğranan, eski Yunanca metinler ve değişik haçların yer aldığı bir kaya kilisesi vasfındadır*'.²⁹ 2014 yılından 2018 yılına kadar tarafımızdan sürdürülen çalışmalar kapsamında gözle görülür bir tahribat süregitmiş, bir defneci grubu yakalanarak adliyeye sevk edilmiş, ancak koruma adına sonuç alınmamıştır. İlgili mülki ve idari kurumlar sahanın taşıdığı önem hususunda defaten ziyaret edilerek basit koruma tedbirleri (*örneğin; demir kafes ile mağaranın önünün örtülmesi, tahribata konu olan sembollerin ve sahanın tanıtıcı bilgilerinin yer alacağı tabelalar asılması gibi*) gündeme getirilmiş ancak muvaffak

²⁹ Antalya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun **17.02.2014 tarih ve 2407** sayılı kararına ait dosya.

olunamamıştır.³⁰ 2014 yılında görülebilen metin ve sembollerin yaklaşık olarak %60'ı şu an görülememektedir. Bunlara dair yegâne kanıtlar (yüksek çözünürlüklü fotoğraflar) çalışmanın yazarına ait arşivden ibaret kalmıştır. Bu arşive ait çok sayıda bilgi, belge ve fotoğraf, yazar tarafından değişik üniversitelerde ilgili akademisyenlere karşılık beklemezsizin iletilmiş ve muhafazası istenmiştir. Kült alanındaki tahribatın doğrudan sorumluluğu define arayıcılarına aittir ve petrogliflerin kırılmasının ötesinde, yakın noktalarındaki kazılar halen sürmektedir. Bu faaliyetlere engel olunamamasının sebebi ise gözlerden çok uzak ve kontrolü mümkün olmayan bir yerde oluşundandır. Aşağıda sunulan fotoğraflardan da görüleceği üzere, tahribat özellikle petrogliflerin yer aldığı yüzeyde yoğunlaşmaktadır ve kalan son veriler de kaderine terk edilmiş durumdadırlar.

Resim 2.55: Koyun İni kült alanında tahribat 1-2-3

Kapı Çayı bölgesi petroglifleri ise henüz tahribata maruz kalmamıştır, ancak üst kesimlerinde yer alan Ayı Tepesi ve eteklerindeki bazı inlerde görülen kazı işaretleri, bu petrogliflerin akıbetlerinin de aynı olacağını göstermektedir.

³⁰ Çalışmanın yazarının, Antalya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu, Finike Kaymakamlığı ve Finike Belediye Başkanlığı ile yaptığı görüşmeler kast edilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ERKEN ORTA ÇAĞ'DA TÜRKLER VE ARYKANDOS İLİŞKİSİ

Bu bölüm esasen daha önce sıralanan petroglifleri ve topoğrafik izahları bütünleyecek, lokalizasyon bilgileri, mimari tespitler ve toplum içinde izleri sürülebilir konu ile ilişkili soyut anlatılar üzerine kurgulanmıştır. Bazı topoğrafik yer adları ve toplum içinde anlatıla gelen Orta Çağ ile ilişkili öyküleri günümüze taşıyan son toplum Türkler'dir. Bu nedenle en azından Türkler'in bu anlatımlardaki rolü nedir, sadece taşıyıcı fonksiyondan mı ibarettir yoksa bilmediğimiz tarihlerde bu sürece ortak olmuşlar mıdır gibi soruları anlayabilmemiz adına, Türkler'in bölgeye ilk gelişleri hakkında dar kapsamda bilgi sunmak icap etmektedir.

3.1.Arykandos Vadisi'nde Orta Çağ'da Türkler

3.1.1.Geç Antik Çağ/Erken Orta Çağ'da Anadolu'da Türkler: İstihdam

Kulinowki (2006:347), Bizans'ı 3-4.yüzyılda çeviren barbarların durumu için '*tarihçiler için dikkat çekici bir fenomen*' olarak tanımlar. Türk tarihinin Geç Antik Çağ/Erken Orta Çağ'ı özelindeyse derli toplu bilgilerimiz, Orta Asya'daki durumlarına yoğunlaşmıştır. Bu süreçte ortaya çıkan devletler ve güçlü beylik tarzındaki oluşumlar yeterli seviyede ele alınırken, Balkanlar'daki durum hakkında tatmin edici ve ayrıntılı çalışmalar aynı ölçüde doyurucu değildir. Genel çerçevede bakılacak olursa, Erken Orta Çağ'da, Orta Asya'da topluluklar arası bir hâkimiyet mücadelesi ve bunlara bağlı kitlesel göçler ve karışmalar ortaya çıkmaktadır. Bu arayışlar içinde kendi iç çekişmeleri ve bir takım coğrafi kısıtlamaları aşmak üzere batıya doğru bir yönelim de başlamış durumdadır. Kuşkusuz bunda merkezi Roma İmparatorluğu'nun zayıflamasının da dolaylı rolü vardır. Roma İmparatorluğu da Erken Orta Çağ'da kendi iç sorunları ve dışarıdan müdahalelerle boğuşmaktadır. Bir taraftan hala dünyanın cazibe merkezlerinden biri olan Roma, Antik Çağ'daki bütünlüğünü koruyamayarak bölünmektedir. Batıda kalan başkent Roma, Avrupalı öteki toplulukların hedefinde iken, istilacı güçlere bu dönemde Karadeniz'in kuzeyini takip ederek gelen '*Asyalı barbarlar/Hunlar*' da dâhil olmuştur.³¹

372'de, Ostrogotlar'm doğuya yayılması Volga steplerinde yaşayan Hunlar'ın çok sert tepkisine yol açtı. Ostrogot süvarileri, çok daha hızlı hareket edebilen Hunlar tarafından aşağılayıcı bir yenilgiye uğratıldı; Hun atlı okçuları Ermanarich'in gönderdiği bütün kuvvetleri ezdi. Ostrogot imparatorluğu dağılırken Hunlar Tuna'ya doğru ilerlediler, Vizigotları ezdiler, Macar bozkırlarında yaşama

³¹ Hunların Balkanlar'a girişleri sürecinde, özellikle Atilla Dönemi'ndeki Roma-Bizans ve Hun ilişkileri için; *Greks Seyyahı Priskos'a Göre (V.Asır) Avrupa Hunları*, Çeviren: Ali Ahmetbeyoğlu, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul, 1995

talihsizliğinde bulunan Gepidleri köleleştirdiler. Hunlar sürüleriyle birlikte bu bozkırlara yerleştiler; artık Hazar Denizi'ne kadar yayılan muazzam otlakların efendisi olmuşlardı. Üç yıl içinde, yüzyıllık Germen yayılmasını sona erdirdiler (Mcevedy, 2014: 12).

İlk Hun hareketlerini takip eden Sabarlar, Kutrigurlar ve Utigurların ardından 6.yüzyıldan itibaren aynı akınları Avarlar devam ettirmiş, devam eden asırlarda da Bulgarlar, Hazarlar, Peçenekler, Oğuzlar ve Kumanlar takip etmiştir. (Mangaltepe, 2009: 1) Asyatik Türk kökenli oldukları kabul edilen (Luttwak,2009:13-17) bu toplulukların tarihçeleri, aidiyetleri ve kronolojileri hem birbirleri ile ilişkili hem de oldukça karışıktır.³² İlk gelen Hunlar, dönemin en savaşçı topluluğu olarak haklı bir şöhrete sahiptiler. Batı Roma ile belli anlaşmalar ve etraflarından elde ettikleri ganimetlere rağmen geri çekilmemişler ve bu bölgede tutunmuşlardı. Kaldı ki, 395-398 arasında hem Balkanlar üzerinden hem de Kafkaslar'dan çift yönlü bir hareket ile Bizans'a rağmen Anadolu'ya bir Hun akını söz konusudur ve Sevim (1988;13-18), bu akınları Selçuklular'dan önce Anadolu'ya ilk Türk girişi kabul eder.

4.yüzyılda Balkanlar'a sirayet eden gerek Hunlar, gerekse onlardan sonra karışarak ortaya çıkan güçler içinde sadece Bulgarlar ve Macarlar şeklinde iki bakiye kalmıştır. Hunlar, 4.yüzyılda Balkanlar'daki varlıkları aşamasında, batıda merkezi Roma, doğuda ise Doğu Roma/Bizans arasında stratejik bir bölgenin istilacıları olarak her iki tarafın da dikkat etmesi gereken potansiyel bir tehdit algısı yaratmışlardır. 4. ve 5.yüzyılda Batı ve Doğu Roma'nın Hunlara -veya terminolojik deyimle barbarlara- bakışı farklı olmuştur. 4.yüzyıl ve 5.yüzyılda Batı Roma, barbar olarak nitelediği dışarıdan baskı unsuru niteliğindeki güçlere karşı mesafeli dururken, Doğu Roma yani Bizans yakın işbirliklerini temellendirmekteydi. Temelde bu barbar topluluklar, Bizans'ın düşmanı olsalar da, Balkanlar'daki siyasi süreçleri devletleşmelerine fırsat vermeden sona erince, Bizans içine entegre olmada gecikmediler Demirkent (2005;47). 5.yüzyılın ilk yarısından itibaren Hunların ardından takip eden asırlarda da Avarlar, Peçenekler ve Kumalar'ın Bizans içine entegre olduklarını belirtir.

Bizans, Batı Roma'ya karşı daha aktif bir politika izlemek durumundaydı ve bu barbarların niteliklerine de gereksinimi vardı. Atilla'nın ölümünden beri hem doğu hem de Batı Roma orduları, Romalılaştırmış barbar generallerin kontrolünde sayılırdı (Freely,2009:131;Gibbon,1987:36). Meseleye 'barbar' tanımı üzerinden bakılacak olursa, Batı Roma bu tanımlamayı yeğlerken Bizans için bu aynen geçerli değildir. Zira 6.yüzyıldaki

³² **Alp** (2012:2), bu kronolojiyi Balkanlar için kabaca; 4.yüzyılda Atilla Hunları, 6.yüzyılda Avarlar, 7.yüzyılda Bulgarlar/Oğurlar, 9.yüzyılda Macarlar, 9-10.yüzyılda Peçenekler, Kıpçaklar ve Uzlar, 14.yüzyılda Osmanlılar olarak ele alır.

Bizans ordusu'nun niteliği (özellikle Belisarius'un komuta dönemi)³³ açıkça göstermektedir ki, esaslı bir güç olarak sisteme entegre olan Gotlar, Germenler ve Hunlar'la birlikte milli bir karakter taşımaktadır (Demirkent, 2005; 1-5). Kuşku yoktur ki, bu aşamada Bizans ordusu içindeki Hunlar 5.yüzyıldan beri sürdürülen Hristiyanlaştırma çabalarının sonucu olarak Hristiyan bir kitle halindedirler ve bu durum Bizans ordusunun içinde milli karaktere dâhil oldukları görüşünü desteklemektedir (Teall, 1965:294-322).

5.yüzyıl itibari ile Bizans ordusu içinde yer alan Türk soylu topluluklara terminolojide Hun deniliyorsa da, gerçekte bunlar artık Hun'luktan karışık bir kimliğe kaymış unsurlar sayılabilir. Zira Hunlar, 5.yüzyılda Balkanlar'da bir güç olsalar da devletleşemediler. Dolayısıyla 5.yüzyıldaki dağılmalarından sonra etrafları ile karıştılar ve Türkçe'de karışmak anlamına gelen 'Bulga-Bulgamak' adında Bulgar'laştılar (Günay,2012;119, Alp,2012:31,33). Bu açıdan daha sonraki asırlarda Hazarya ve Balkanlar hattında kurulacak olan (8.yüzyıl-11.yüzyıl) Bulgar devletlerinden farklı olarak, devletleşemeyen ilk Bulgarlar olarak addetmek gerekir. Bunlar, Bulgar'laşmış ancak müstakil gruplar olarak 5.yüzyıldan sonra şartların ve talihlerinin sevk ettiği mecralara sürüklenmişlerdir.³⁴ İşte bizim kanıtlarımızla aidiyet bağı kuracağımız Bulgarlar bu sınıftaki gruplardır. Alp (2012:3,34), bu süreçte Balkanlar'da kalan Bulgarlar'ı, '*dilini ve milli benliklerinin tamamen terk eden Bulgarlar*' olarak ele alır.

Bir taraftan Batı Roma ile güç mücadelesine soyunan Doğu Roma/Bizans'ın belirgin politikası, Balkanlar'da yerleşmiş Türk kitlelerin kontrolü ve böylece doğu taraftan gerçekleşen Sasani akınlarında batıyı güvence altına alma politikası üzerine tesis edilmiştir (Mangaltepe, 2009: 21-22). Özellikle Erken Orta Çağ'da, Bizans'ın yeni dinden/Hristiyanlık ile siyasi iç ve dış sorunlardan doğan karmaşalar devletin zar zor ayakta durmasına sebebiyet vermekteydi (Seidler, 1980:4-6). Doğu eyaletlerinde ve Akdeniz'de hâkimiyet büyük ölçüde sarsılmakta, bunlara bağlı ekonomik gelirler de azalmaktaydı. Mevcut gelirlerin tamamına yakını sadece savunma giderlerine akıtılıyor, Anadolu'nun yerleşik halkı hoşnutsuz bir şekilde yaşam mücadelesi veriyordu (Ostrogorsky, 2011:48-49). Bizans yönetimi kendini ve eyaletleri korumak üzere kiraladığı paralı askerlerin ücretlerini ödeyebilmek için yegâne çare

---

³³ Belisarius'un komuta ettiği kozmopolit Bizans Ordusu, Doğuda Persler üzerine, Güneyde Afrika Kıyılarında Kartaca üzerine ve Batıda İtalya'ya kadar ilerlerken çekirdek gücü Hunlardan müteşekkil olan 'Barbar grup' oluşturmaktaydı. Uzun süredir varlık mücadelesi veren Bizans Devleti, hem ona değin hem de ondan sonra bu kadar muzaffer sonuçlanan dönemlere tanıklık edemeyecektir. Belisarius, komuta ettiği orduda özellikle Hun askerleri tercih etmesi enine boyuna ele alınması gereken bir husus ve süreçtir. Bu ordunun sayısal durumu içindeki Hunlar'ın sosyolojik yapıları, sisteme entegre olmuş biçimleri, göçebe savaşıçılıktan merkezi orduya geçiş süreçleri, eski gelenek ve taktiklerinin Bizans Ordusu'na model olarak alınması, silah ve binicilik yöntemlerinin Bizans Ordusu içindeki etkileri gibi bir dizi husus kapsamlı bir araştırmayı zorlamaktadır. Belki de, bizim yaptığımız çalışmanın konusunu oluşturan küçük grup bu dönemin bakiyelerinden başka bir şey değildir.

³⁴ Bu konuda daha ayrıntılı açıklamalar için; Günay, Umay Türkeş, (2012), *Türkler'in Tarihi*, Ankara, Akçağ Yayınları, Bölüm: 119-121

olan halkın sofrasına kadar göz dikmiş durumdaydı (Prokopios Tarihi, 2008: 118-122). Halkın sefaleti Geç Orta Çağ'da Türklerle entegrasyon sürecine kadar süregitti (Hopwood, 2009: 130-131, Tülüce,2016: 26).

Stratejik konuma göre Bizans için batıdaki merkezi Roma ile mücadele, idare edilebilir olmasına rağmen Anadolu geneli ve Akdeniz'deki hâkimiyetin sarsılması ölümcül olabilirdi. Bu halde, Batı Roma ile bir takım anlaşmalarla bağlaşıp olabilen Hunlar, Bizans tarafından da benzer yöntemlerle taraf haline getirilebilir, doğu sorununun çözümü ya da en azından belli oranda engellenmesi için kullanılabilirdi (Fleet,2016:27-28, Eco,2014:78-79). Üstelik Balkanlar'a yerleşen Hunlar yekpare halde olmayıp, arkadan gelen yeni kitleler de (örneğin Avarlar) tutunacak yeni yerler ve uğraşlar peşindeydi. Bizans geçmişten gelen siyasi deneyimi ve o anda dünyanın merkezi olma konumunun sağladığı avantajı kullanarak kendi zayıf düşmüş ordusunda bu yeni gücü istihdam etmeyi sorun olarak görmedi (Kulikowsky,2006:353). Üstelik bu ilave askeri güç kısa zamanda etrafi dehşete düşüren bir kuvvet sergileyecek potansiyelde idi (Haldon,1975:11-47).

4.yüzyıldaki Bizans ordusu içinde yer alan ve tarihçiler tarafından 'paralı asker' olarak anılan Türk kitlenin bu tanımda anılması ne derece doğrudur ve ayrıca düşünülmesi gerekir. Bizans ordusu içinde görev alan Türk askeri birliklerinin paralı asker mi yoksa ordunun kaçınılmaz unsuru mu oldukları sadece stratejik açıdan değil dinsel bir eksen de ele alınmalıdır. Zira Bizans dini 4.yüzyılda zaten karmaşa halinde olduğundan devlet ve halk, eski paganlık ile yeni Hristiyanlık arasında savrulmaktaydı. Bu açıdan araya dâhil olan Türkler'in barbar olarak adlandırılmaları yahut Şamanist inanca tabi kitleler olarak dışlanması veya ayrı değerlendirilmesi için sebep de yoktu. Objektif bakıldığında Bizans devlet ordusu paganlık ve Hristiyanlık arasında gidip gelirken Türkler daha güvenilir bir askeri seçenek olmuş sayılabilirler. Çünkü o anda Türkler, terk ettikleri yurtlarından yeni geldikleri bu coğrafyada ellerinden gelen en iyi işi yani savaşçılığı ziyadesiyle sağlamak zorunda kaldıkları şartlar altındalardı (Teall, 1965:294-322).

Bizans dönem kaynakları Türkler'in savaşçı kimliğini ve gözü kara askeri yapılarını ziyadesiyle överler (Norwich, 2013: 170-174, 198, 172, 275, Brown, 2017: 115-130, Mangaltepe, 2009: 21-22, Tülüce, 2016: 71).³⁵ Batı Roma ile Doğu Roma arasında cereyan eden güç mücadelesinde yer yer Doğu Roma/Bizans, karışık bir barbar kitlenin içindeki Türkler'in/Hunlar'ın da askeri yeteneklerini kendi yararına kullanarak öne de geçmiştir (Fleet,2016:27).

---

³⁵ Dönem kaynaklarına atıflar bu yayınlardan edinilmiştir.

312 yılında Doğu Roma/Bizans ordusu, yenilmez Batı Roma'nın duvarlarına dayandığında, Maksentius'un ordusu tamamen dağılıp Konstantin başarısını ilan ettiğinde, bu zaferi kazananlar esasen Bizanslılar değil ordunun vurucu gücünü oluşturan Türk orijinli süvarilerdi (Adji, 2002: 31-37). Balkanlar'da ve Avrupa içlerinde zaten yerleşik olan Türk korkusu bu bağlamda Bizans'ın yetenekli siyaseti sayesinde devlet çıkarına kullanılabilmiştir. Kaynakların aktardığına göre, bu aşamada ordu içinde sivrilmiş ve komuta kademesine kadar çıkmış Türkler de vardır.³⁶ Bizans Devlet yapısı içinde, orduya entegre olan bu müthiş askeri gücün sisteme entegrasyonunu herhalde düşünülmüştür.

Ermeni asıllı Agathangelos'un 456 tarihli eserine göre, bir taraftan da devlete sirayet eden Hristiyan misyonerlerin Anadolu ve Anadolu dışında çıktıkları tebliğ kampanyaları Kafkasya'ya kadar uzanmış durumda idi (Mangaltepe, 2009: 20). Bu kampanyalar yer yer karşılık bularak Türkler'den pek çok kişinin Hristiyanlığa geçişi de mümkün olmuştu.³⁷ Hal böyle iken, Bizans ordusu içine kadar sirayet etmiş Hunlar'ın ve Hun kökenli öteki Türk unsurların Hristiyanlığa mesafeli durduklarını söyleyemeyiz keza 5-6.yüzyılda Bizans içinde yaşamak doğrudan Hristiyanlığı kabul etmiş olmakla eşdeğer sayılabilirdi. Bu nedenle paralı askerlik yapan Hunlar'ın ya zaten Hristiyanlığı benimsemiş olmaları ya da Bizans toplumu ve sistemi içinde inanç olarak eritilmesi ile mümkün olabilirdi. Kuşkusuz pek çoğu yeni dâhil olunan toplum ve askeri güç içinde inançsal dönüşümler yaşamışlardır. Midilli Adası Piskoposu Zacharias'ın 'Syriac Chronicle'sine göre 523'te İncil'in Hun diline çevrildiği bilgisi herhalde bu amacı doğrulamaktadır (Mangaltepe, 2009: 5). Bazı ayrıntılarda ise, *'Türkler'in her ne kadar Hristiyanlığı kabul ettilerse de, eski bildikleri gibi yaşamlarını sürdürdükleri yani işin ibadet kısmı ile fazla alakadar olmadıkları'* bildirilir ki bir toplumun asırlardır edindiği inançsal formlar zaten kısa zamanda değişmezdi (Mangaltepe, 2009: 21-22).

Bu şekilde Bizans ordusunun vurucu gücünde etkin rol oynayan ve zaman zaman komuta kademesine kadar çıkan Türkler'in durumları ile ilgili 10.yüzyıl ve sonrası için belli bilgiler varsa da (örneğin Komnenos Hanedanı'nın Türk kökenli başkumotanı Aksukhos ve 11.yüzyıl için Tatikios) (Demirkent,2005;47) 4.yüzyıl-7.yüzyıl arasında tam bir açıklık yoktur. Bu asırlar arasında en kritik dönemeç olan 4.-6.yüzyıl üzerine yazılı az sayıda bilgi ile yetinmek zorundayız. Bu süreçte devlet içinde sadece paralı asker vazifesi ile anılan Türkler'in, ordunun yarı mevcudunu oluşturduğu göz önüne alındığında, bunların günü geldiğinde terhis edilecek ya da kovulacak askerler olamayacağı açıktır. 532-540 arasında

³⁶ Değişik vazifelerle Bizans Devlet teşkilatı içinde görev alan Türk kökenlilerin bazılarının isimlerinin analizi için; Tülüce, 2016: 146-159

³⁷ Hazarlar kast edilmektedir.

Belisarios'a eşlik eden 15.000 kişilik ordunun yarısı Hun askerlerinden müteşekkildi ve bu barbar destekli ordunun dehşeti Balkanlar'ı aşp Roma'ya kadar ulaşmıştı (Norwich, 2013:170-173). Bizans'ın dirayeti bir şekilde bu askeri gruba bağımlı hale gelmişti ve gidilen seferlerden özellikle Hun askeri talep edilir olmuştu (Norwich, 2013: 174, Eralp, 1993: 11). Durum 8.yüzyıla gelindiğinde de değişmemişti (Haldon, 2008::554-578).

Bu insanlar Anadolu'ya bekâr mı gelmişlerdir? İşleri ne zaman sona ermiştir? Sona erince ne tarafa yönelip gitmişlerdir? Bunlar Türk tarihi adına cevaplanması ve ayrıntılı şekilde ortaya çıkarılması gereken ve çalışmamızın boyutunu ziyadesiyle aşan cevaplar gerektirmektedir. Bizans ordusu içinde adı övünçle anılan pek çok generalin ve devlet kadrosuna girmiş kişinin isim orijini ve soy kütüğü açıkça göstermektedir ki, Türkler daha 6.yüzyılda Asyatik göçebe kimliklerinden ve inançsal formlarından sıyrılarak yeni düzene entegre olmaya başlamışlardır. Demirkent (2005;5) 4.yüzyıl Anadolu yerleşiklerinin eski yerli halklar, Gotlar, Slavlar ve Türk unsurlarla harmanlanmış bir hal aldığını vurgular. Bu asrı takip eden süreç içinde Anadolu'da beliren Türk yerleşimciler iki sınıfta ele alınmalıdır; bir grup tamamen milli benliklerini unutup hem Hristiyan'laşan hem de Rum'laşan kitle, diğeri ise Hristiyanlığı kabul etmekle birlikte Türklük'lerini unutmayan kitledir (Eröz, 1983:28-29).³⁸ Bunların etrafında kümelenen kitleler ise devlet çıkarları gözetileceği zaman bildikleri iş ile yani askerlikle geçimlerini sağlayan ancak savaş harici durumlarda sürüleri ile belli bölgelerde yerleşerek hayatlarını sürdüren topluluklar oluşturmuşlardır. Fakat yerleşim bölgeleri ve süreçleri ise yaklaşık tanımlamalardan ibarettir.

3.1.2. Anadolu'da İlk Yerleşimler: Nakil ve İskânlar.

Bizans Devleti'nin sınır güvenliğini sağlama hassasiyeti ve Anadolu'ya sirayet etmekte olan Sarazen sorununa göre düşünüldüğünde, Türk askeri yapısı içinden bazı kesimlerin özellikle İstanbul'un doğusuna doğru konuşlandırılmış olması gerekir. Elbette bu tespitler yerleşim ve nakillerin burası ile sınırlı kaldığını göstermez. Türkler'in askerlik/savaşçılık uğraşları sonsuz değildir; geçindirecek aileleri ve bağlı oldukları boy teşkilatları ve beyleri vardır. Balkanlardaki barbarların 7.yüzyıl arkeolojik verileri göstermektedir ki, savaşçılıktan çiftçiliğe geçişe dair dönüşüm verileri vardır (Eco, 2012, s: 84). Ancak barbar olarak nitelenen ve yapıları oldukça karmaşık olan toplulukların arkeolojik kalıntılarının okunması apayrı bir sorunu oluşturmaktadır. Kulinowski (2006:349)

³⁸ Eröz'ün bu bahsi ile Alp (2013:3,34) bahisleri tam zıddı gibi görünse de, Eröz'ün Anadolu'ya tehcir edilen Bulgarlar'ı, Alp'in ise Balkanlar'da kalanları ifade ettiğini eklemeliyiz.

'barbarların arkeolojik kalıntılarının doğru dürüst anlaşılması için geçmişten birinin çıkıp gelerek konuşması gerekir' gibi bir yargıda bulunması aşırı sayılmaz.

7.yüzyılda Araplar karşısında ağır bir mağlubiyet alan Bizans'ın doğusundaki topraklara Araplar, batısındaki yerlere ise 'Slavlar' yerleşmişlerdi. Bizans tarihçileri Slavlar'ı anmakta bir gelenekselliği paylaşmaktadır ki bunların kendi içlerinde karışık unsurlar olduğunu ve dolayısıyla Hun dağılışını takiben Bulgarlaşan ve aynı zamanda Slavlar'la karışan Hun soyluları da kapsadığı nadiren söylenmektedir. Örneğin Seidler (1980:8) 740'larda Bizans içindeki yerleşmiş Slavlar'ın Bizans Devleti sosyal, siyasal ve askeri alanlarını etkileyen özgür-yenileyici köylüler olduğuna değinirken herhalde Slavlar içindeki değişik grupların varlığını da biliyordur. Oysa Slavlar, Atilla'nın ölümüne –yani 4.yüzyıl sonu- kadar gerek Hunlar'a gerekse Ostrogotlara haraç vererek Balkanlar'da tutunabiliyorlardı (McEvedey,2004:16). Germaner'in, Roma arkasına sarkma çabaları sonucu oluşan boşluk, atilla'nın ölümünden sonra oluşan Hun yönetim boşluğu ile birleştikten sonra Slavlar aktif olarak ortaya çıkmaya başlamış ve dağılan Hunları da bünyesine almıştır (McEvedey,2004:16). Buna rağmen pek çok araştırma bundan sonraki hareketlenmelerde Hun yahut Bulgar kitleyi yok saymıştır. Demirkent (2005;7) bu tarz yaklaşımları şu şekilde yargılar:

'Bilimsel hüviyetleri söz götürmeyen bu ünlü tarihçilerin, her hadiseyi mümkün olduğu nisbette ve hatta kaynakları zorlayarak islav gözlüğü ile müşahedeye çalıştıkları çok açıktır. Theophanes'in Balkanlar için kullandığı tesmiye şeklinden, buradaki bütün halkın Slavlardan ibaret olduğu anlamını çıkarmak, kanaatimizce, olay ve ifadeleri belli bir kalıp içine zorlamaktan başka bir şey değildir; çünkü eski kaynakların, kabile ve hatta millet isimlerini titizlikle birbirinden ayırmadıkları bir vakiadır. Özellikle Bizans kaynaklarında Iskit, Slav, Türk, Pers adları daima dikkatsizce kullanılmıştır.'

Neticede themalara dağılan ve özerk sayılabilecek bir yaşama imkân veren kırsal yaşam şehirlerin sunduğu imkânlara nazaran Hun kökenliler için daha cazip gelmiş olmalıdır. Bizans şehirleri veya kasabaları onlara talep ettikleri hayatı geçici olarak sunabilirdi. Beklenen geleneksel hayat tarzı, sürülerin rahatça dolaşabilecekleri otlaklar ve korunma sağlayan dağların gölgeleridir. Bu minvalde Bizans her ne kadar bu tarz nakil ve iskânlarda kendi çıkarını gözetiyorsa da, belli sürelerdir devlete hizmet etmiş, topluma alışmış, toprağın yurt olabileceğine kanaat getirmiş Türk topluluklarının da emir almaksızın kendi çıkarlarını gözeterek hareket etmesi gerekir. Bizans Devleti'nin, sınır veya ileri karakol niyetiyle dizayn ettiği Türk toplulukların nakli ve iskân yerleri hakkında kesin bilgilerimiz olmasa da (Akdere, 2017: 60-92), bu amaca Türkler'in kayıtsız boyun eğip gösterilen topraklarda stabil kaldıklarını kabullenmek zordur. Keza Türkler hiçbir yerde zorla tutulamamışlardır. En kısa

zamanda bir bey/lider etrafında birleşerek gittikleri her yerde devleti ve topluluğu kendi iradelerince yönetebilecekleri sistem haline getirmişlerdir. Bizans'ın stratejik ve siyasi tecrübeleri uzun süre buna dayanmaya olanak sağlamış ancak daha Türkler sisteme dâhil olduktan (yaklaşık olarak 5.yüzyıldan) 500 sene sonra iflas ederek, Malazgirt'te ilk gelenlerle son gelenlerin birleşmesine tanıklık etmiştir (Norwich, 2013:275).³⁹

4.yüzyıl-10.yüzyıl aralığında ve özellikle konumuz açısından önem arz eden 6.yüzyılda Likya Bölgesi/Teke Yarımadası'nda Türkler'in yerleşimi üzerine tarihi kanıtlarımız, bölgede mevcut Türk damgalarının tutarlı bir tarihlenmesi sayesinde mümkün olabilir. Genel kabul gören, 'Oğuzların Anadolu'ya 1071'de giriş yaptıkları' görüşünün aksine, Türk kökenli Bulgarlar, Slavlarla birlikte -yaklaşık olarak 530'dan hemen sonra- Anadolu'ya iskân edilmeye başlamıştı (Fleet,2016:27). Tehcirle getirilen bu kitleler sadece ordunun gereksinimleri ve themaların fonksiyonu için değil aynı zamanda Bizans Anadolu'sunun nüfusu az olan yerlerinin çoğaltılması ve iktisadi gereksinimleri için de faydalı olmuşlardır (Fleet,2016:27). Hatta Demirkent (2005;5) 7.yüzyılda Herakleios döneminde Anadolu güvenliği için kullanılan themalarda Hazar Bölgesi'nden getirilen pek çok Türk'ün istihdam edildiğini ve Anadolu nüfusunun oldukça renkli bir hal aldığını belirtir. Öyle ki, II. Justinianos Dönemi'nde (7.yüzyıl) Balkanlar'dan başka bir tehcirle getirilen Slav, Avar ve Bulgarlar, Bizans ordusuna 30.000 kişilik askeri bir destek sunabiliyordu (Demirkent,2005;7). Akabinde 8.yüzyılda ikinci bir Bulgar tehciri olduğu anlaşılmaktadır (Eröz, 1983: 17-29). Ancak 5.-6.yüzyıla ait zorunlu veya kendiliğinden iskânların yer dağılımları ve grupların aidiyetleri hakkında ayrıntılı malumat ve kanıtlara sahip değiliz. Bu açıdan, çalışma kapsamında tespit edilen ve çoğunluğunu Türk sanatı ile ilişkilendirdiğimiz verileri bu karanlık döneme (5.yüzyıl-7.yüzyıl) ait yerleşimlerin izleri olarak görmek durumundayız.

3.1.3.Kültürel Etkileşim: Dilde ve Dinde Yapısal Dönüşümler

Türkler'in boyu-soyu ne olursa olsun, etraflarından çabuk etkilenen, dil veya din olarak çabuk entegre olan bir yapıları vardır. Çin sınırında kalanların Çince konuşup budist olup Çin yönetimini dahi ele geçirme becerileri, Avrupa'ya gidenlerin Balkanlar'da Hristiyan'laşip Yeni Çağ'da Avrupa'nın güvenliği için Osmanlı'ya karşı bariyer vazifesine soyunmaları (Macarlar), 12.yüzyılda İran'a giren Büyük Selçuklular'ın bir asır içinde Farsça konuşup kısa zamanda devleti ele geçirmeleri, Mısır'da köle iken devlet kuran Memlûklular

---

³⁹ Malazgirt'te Selçuklular karşısına çıkan Bizans Ordusu içindeki Uzlar çoktan Selçuklu tarafına geçmişti ve diğer Türk unsurların da geçmesinden korkuluyordu.

ve daha nice örnekler, Bizans içinde ‘paralı asker’ olarak bilinen Türk kitlenin akıbetini bir daha gözden geçirmemizi düşündürmektedir.

5.yüzyıl-11.yüzyıl arasında Anadolu’da yer tutunan Türkler’in fraksiyonları ne olursa olsun (Hun-Bulgar-Hazar-Kuman-Peçenek-Uz vs) arka planları aynıdır ve sisteme entegre olma kabiliyetleri paraleldir. Bunların her birinin yazılı dili olmadığı gibi (*Runeler ve damgalar hariç olmak üzere*) konuşma dilleri de aynı değildir. Kaldı ki, Şamanist ortak ritler haricinde tek bir din veya benzer argümandan da söz edemeyiz. Halen Orta Asya Türk mitolojisi tek bir kalıba alınamamıştır. Efsaneler, inançsal adlandırmalar ve ibadet tarzları çok değişkendir. Linguistik olarak benzerlikler varsa da, bir toplulukta kullanılan terimler Asya’nın bir ucundan diğer ucuna varıncaya değin anlaşılabilir hale gelmektedir. Tüm bunlara, Bizanslı devlet ve din adamlarının bu kitleleri Hristiyan’laştırma çabaları da eklenince ortaya çıkacak yeni Türk formu herhalde Türk’lüğü artık tartışılabilir bir şekil almıştır. Bu yeni form, dilini yeni dille harmanlamış, belki yeni alfabeyi kendince uyarlamış, inancını da yeni dinle şekillendirmiştir. 20.yüzyıl başlarında mübadele anlaşmaları ile Anadolu’dan gönderilen ve topluca ‘Karamanlı’ olarak adlandırılan topluluğun etnik geçmişi hala tartışmalıdır.⁴⁰ Türk baskısı ile Türkçe konuşmak zorunda kalan Rumlar mıdır yoksa Rum kitle içinde dilini koruyup sadece alfabeyi edinmiş Türkler midir sorusu için D.Kushner, ‘*nasıl ki her Müslüman Türk değilse, her Ortodoks Hristiyan da Rum değildir. Din, inanç esasına dayanır, ancak etnik köken dilin kullanımına bağlıdır*’ (Balta, 2012:122) derken Eröz’ün yanıtı daha tatmin edicidir:

‘Anadolu’da Türkçe konuşan Ermeni veya Rum Hristiyanları, Türkler’in ve Türkçenin tesiri altında kalmış Ermeni ve Rumlar olarak göstermek adet olmuştur. Niçin bu toplulukların bir bölümü Türkçe konuşuyor da, diğerleri Ermenice-Rumca konuşuyor? Eğer Türkler’in baskısı veya Türkler’e hayranlık söz konusu ise, bu Hristiyan cemaatlerin tamamı üzerinde değişimi yaratması gerekmez miydi? Bizans ve Ermeni kiliselerin Türkler’e karşı duydukları tarihi kin, böyle bir değişime izin vermeyecek engellere sahipken, nasıl olmuştur da sadece bir kısım cemaat Türkleşmiştir? Hiç kuşku yoktur ki, Ermeni ve Rum cemaat içinde Türkçe konuşanlar vardır ve özellikle Rumlar içinde Türkçe konuşan Hristiyanları Türk kabul etmek gerekir.’ (Eröz, 1983: 28).

Grekçe harfler ile Türkçe yazan bu kitlenin etnik aidiyetleri üzerine yapılan son dönem araştırmaları temelde 1071’den önce Anadolu’ya gelip Hristiyanlaşan ancak dilini ve törelerini terk etmeyen Türkler olduğunu göstermektedir (Demir, 2010, Anzerlioğlu, 2003:136, Gömeç, 2012: 306-308, Eröz, 1983: 31-63). Yerleşim ve tarihleri tam olarak

⁴⁰ Bu tartışmaların bir özeti için bakınız; **Balta, Evangelia (2012), Karamanlılar ve Karamanlıca Edebiyat Üzerine Araştırmalar**, İstanbul, İş Bankası Yayınları, s: 119-128

aydınlatılmamış olsa da, bu kitlenin kadim geçmişi Bizans'ın erken evresinde bünyesine dâhil ettiği Türk gruplara uzanmaktadır. Aksi halde, 1071'den sonra gelenler Hristiyan'laşım alfabeği öğrenmedikleri gibi, 1071'den birkaç asır önce de bu dönüşüm olamazdı. Keza bir topluluk 100-200 yıl içinde toptan din değıştirip farklı bir alfabeğe vakıf olamaz. O halde bir ilinti var ise bu da yaklaşık olarak 5.yüzyıl-7.yüzyıl aralığına uzanıyor olmak durumundadır. Zaten bu dönemde Anadolu'nun en eski yerleşikleri de benzer şekilde sıkıntılı bir süreci geçmeye çalışmakta değil midir? Onlar da dil ve dinde yeni değışiklikleri kabul veya red noktasındadırlar. Bizans kendi toprakları içinde tam bir hâkimiyet sağlayamazken, dinsel dönüşümler bile yeni dini kendince yorumlayan ve şahsi olarak sivrilen martirler eliyle olmakta ve tam bir dinsel mutabakattan söz edilememektedir (Freely,2009:115-127, Brown, 2016:112-128). Bu bağlamda, 6.yüzyılda Anadolu içlerinde yurt edinmiş Türkler'in Hristiyanlaştıkları, belli oranda bir kesimin de Bizans yönetimince zaten Hristiyan olarak tehcir ve iskân edildikleri, etraflarının gelenek ve göreneklerini kendi gelenek ve görenekleri ile harmanladıkları, kendi aşına oldukları Şamanist ritleri yeni dinin ibadet anlayışı ile birleştirdiklerini düşünmek son derece doğaldır.⁴¹ Mevcut toplumsal inançlarımız ve bunu beslemek üzere kurgulanmış tarih anlatımları reddetse de⁴² (<https://www.milligazete.com.tr/haber/1010844/hristiyan-turkler> 28.05.2007) Erken Bizans Dönemi'nde Anadolu'ya gelen Türkler'in Hristiyanlığı içselleştirdiklerine dair sayısız veriye sahibiz. Örneğin batı kilisesinin babalarından olan ve kutsal kitabı Latinceye çeviren Eren Jerom'un 4.yüzyıla ait eserinde geçen '*Hunlar, kutsal kitabı/Zebur'u öğrenerek İskitya'nın kırgularını inancın sıcaklığıyla eritiyorlar*' tanımlaması oldukça dikkat çekicidir (Aygil, 1995: 12).

Salim Koca (tarihsiz:216-219), Türkler'in Erken Orta Çağ'da Hristiyan'laşmaları neticesinde benliklerinin eridiğini ve devletleşmelerinin önünün tıkanmasında dini dönüşümün önemli rol oynadığını düşünmektedir. Ona göre, Türkler ancak Anadolu'ya Müslüman Oğuzlar olarak geldiklerinde bu yapıyı kırabilmiş ve devletleşebilmişlerdir.

Osman Turan da (2003: 394-396), Müslüman Oğuz boylarının gelişlerindeki durumu şu şekilde ifade eder ki daha geride bu durum aynen geçerli olmalıdır; '*Orta Çağ'da Anadolu'yu yurt edinmeye başlayan Türkler'in sosyal ve dini yaşamları su götürmez biçimde Şamanist etkilerin devamını taşımaktadır*'. Keza, daha erken evrede Roma sınırına dayanarak Roma'nın zayıflaması ve Avrupa'daki karmaşada domino etkisi yapan Hunlar, sonradan

⁴¹ Bu konudaki bazı örnekler için bakınız; **Turan, Osman, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkuresi Tarihi***, Ötüken Yayınları, 14. Basım, İstanbul, 2003: 401-405, ayrıca; Eröz, 1983: 25-35

⁴² Türkler'in İslamiyeti kabulündeki müşkülâtlar görmezden gelindiği gibi, gerek Asya'da halen Hristiyan olan Türk kökenli topluluklar gerekse Balkanlar'da Hristiyanlaşmış Türk devletleri (Macaristan gibi) adeta yok sayılabilmektedir. Türkler'in bir zamanlar Anadolu'da da Hristiyan olmalarına dair bilimsel çalışmalar veya önermeler ise pek çok kez görmezden gelinerek kanıtlar ötelenmektedir. Örneğin; (<https://www.milligazete.com.tr/haber/1010844/Hristiyan-turkler> 28.05.2007)

bölgede Hristiyan devletler yaratırken toplumsal yaşayışları hala Romalılar ve Germenler'e göre marjinaldi. Bölgedeki yaygın dini benimsemiş olsalar bile, seçtikleri topoğrafyalar ve dinsel farklılıkları başkalarının gözünden vahşi ve barbar olarak görülmelerine neden olmaktadır (Eco, 2014: 78-79).

3.yüzyılda Pamfilya/Antalya ve Likya/Teke bölgelerine yönelen Got ayaklanması, daha bölünmemiş olan Roma tarafından güç bela bastırıldığında, bölgenin sert topoğrafyasında yaşamlarını sürdürenler, askeri yasalara riayet edenler/*hükmedilenler* ve haydut olarak yaşamayı seçenler/*hükmedilemeyenler* şeklinde iki sınıfta tanımlanıyordu (Öztürk, 2006: 91). Erken Orta Çağ'da Bizans ile ilişki kurarak sisteme giren Türkler'in, etrafa yerleşim ve dağılımı daha sığ sayıda ve müstakil olacağına göre, topoğrafik yer seçimleri ve haklarındaki tanımlamalar kuşkusuz daha marjinal olmuştur. Herhalde Umberto Eco, Hunlar için '*barbarların en barbarı*' derken bu tarz özelliklerini de vurgulamaktadır (Eco, 2014: 78). Bu bağlamda marjinal bir önerme olarak; kendi şamanlarından başkasını dinlemeyen, (Müslüman kimlikli Oğuzlardan önceki) ilk Hristiyan Türk kitlelerinin kendi martirlerini çıkarmış olmaları hiç de uzak bir ihtimal değildir.⁴³

3.1.4.Sistemi ve Toprağı Ele Geçirme-Yönetme Arzusu

Tarihte pürütan devlet olmayı 1000 sene başarabilmiş çok az ulus vardır. Bu devletlerin siyasi tarihi, kendi iç çekişmeleri ve sonunda dışarıdan gelenlerin önce sisteme entegrasyonu akabinde sistemi ele geçirmelerini barındıran sahnelerle doludur. Orta Asya topluluklarının ortak paydada tek bir kavim veya millet olmadıkları aşikâr olmakla birlikte, coğrafyanın dayattığı göçebelik olgusu siyasi birlik oluşturacak bir takım özel şartları da dayatmıştır. Yazılı olmayan yasaları ve töreleri sayesinde daha esnek ve çabuk kümelenen spontane topluluklar bir boy veya lider etrafında şekillenerek olağanüstü sayıda beylik, devletçik ve devleti kurabilme becerisini göstermiştir. Bu toplulukların içinde Türki veya doğrudan Türk olarak addedilen pek çok devlet öyküsü tarih yazını içinde mevcuttur. Bu toplulukların değişik zaman ve mekânlarda şekillendirdiği siyasi birliktelikler açıkça göstermektedir ki, kökenini step yaşamından alan bariz bir yönetsel pratiğe sahiptirler. Bu bağlamda, Türkler'in değişik nedenlerle gittikleri yeni yerlerde öncelikle kendi yaşamsal koşullarını sağlamaya, ardından sisteme entegre olmaya ve sonunda sistemi ele geçirmeye dönük geleneksel bir becerileri vardır. Bu süreç lehlerine işlerken bir taraftan da geçmişten gelen milli gelenek ve diğer özellikleri aleyhte deforme etmiştir. Hızlı kabuk değiştiren bu

⁴³ Benzer bir görüşü PSALTY de savunur; ona göre, Orta Asya (özellikle Kafkaslarda) Hristiyanlığı kabul etmiş Türk kitleler çadırlarda yaşamaktadır ve kendi soydaşları olan rahipler, diakonlar ve keşişleri vardır. (Aygil, 1995: 21'de verdiği referans)

yapıları, askeri güç desteği arayışındaki devletlerin talepleri, başta kendileri için gerekli olan askerliğe uyumlu yaşamları ve bir lider etrafında hızlıca kümelenebilmeleri sayesinde yeni devlet yaratmada pek çok coğrafyada işlerine yaramıştır.

Salim Koca bu durumu analiz ederken, kalıcı devlet olma özelliklerinin ancak Müslümanlığı kabulden sonra mümkün olabildiğine dikkat çeker (Koca, tarihsiz: 216-219). Mevcut Türk Tarih yazını zaten özellikle Türkler'in Müslümanlığı kabulünden sonraki akınlarına ve devletleşme süreçlerine odaklıdır. Ondan önceki Avrupa ve Balkanlar'a doğru gelişen askeri ve siyasi hareketler mevcut tarih anlayışımızın biraz dışındadır ve bu aksam genel olarak Avrupalılar ve özellikle Macarlar tarafından irdelenmektedir.

Daha önce değinildiği gibi, Bizans içine sirayet eden Türk askeri yapısı ve topluluğunun özellikle 5.yüzyıl, 10.yüzyıl aralığındaki durumları ile ilgili sağlıklı bilgilere sahip değiliz. Bu karanlık süreç içinde onların bir beylik düzeyinde de olsa birliktelik tesis edebildiklerine dair bilgi yoktur. Anlaşılmaktadır ki, 1071'de Anadolu'ya giren Oğuz birliklerine kadar yerelde dahi hatırı sayılır bir güç oluşturamamışlardır. Ancak bu durum, Anadolu'nun değişik yerlerindeki yaşamlarının her zaman sönük ve hesaba katılmaz olduğu anlamını vermez. Türkler'in askeri imajları ve geleneksel toplu hareket kabiliyetleri, Erken Orta Çağ'da gittikleri her yerde asimile olsalar dahi baskın özellikler sergilediklerini düşünmemizi gerektirecek ölçüde nettir.

5. ve 6. yüzyıllarda paganizm ve Hristiyanlık arasında savrulan Anadolu halkı ve denetim kabiliyetinden uzak Bizans yönetimi ücra köşeleri yönetecek ve savunacak ölçüde değildi. Daha Roma Dönemi'nde (4.yüzyıl) geniş toprakların, yolların ve halkın kontrolü yerleşiklerce sağlanamadığı için paralı barbar askerlere havale edilmişti (Fleet,2016:27, Eco, 2014: 80-85). Bizans Dönemi'nde bu lejyoner yapı daha da sistematikleştirildi; İlk kurulduğu sıralarda 'askeri birlik' anlamına gelen 'thema', Bizans'ın etkinliği azaldıkça 'belli bir bölge' anlamına doğru kayma gösterdi. 4.yüzyılda bir grup Slav, Avar ve Bulgar karışımı kitle themalara dağıtılırken (Demirkent, 2005;4-7), Justinian Dönemi'nde de (527-565) Balkan Slavları ağırlıklı olarak Anadolu'da thema olarak iskân edildiler (Fleet,2016:27, Akdere,2017:64). Bunların içinde veya bunlardan haricen Slavlaşmış Bulgar Türkleri de vardı ve bu yüzden bu tehciri anan tarihi araştırmaların sadece Slavları belirtmesi bir eksikliktir (Tzvetkov, 2002:1042-1050).

Bu şartlar içinde; ister zoraki nakiller isterse din değiştirip Bizans tebaalığını kabul sonucu değişik yerlere yerleşmiş Türkler'in (özellikle 5-6.yüzyılda Bulgarlar'ın) sayısal olarak az olsalar dahi, etraflarındaki yerleşimleri baskı altına alma kapasiteleri vardır. Ancak bu asırlarda yeni bir devlet oluşturma ya da yeni bir lider yaratma arzusu için gerekçe de

kalmamıştır. Çünkü sayısal çoğunluk ve gerekli öteki şartların eksikliği, mevcut yaşamsal alışkanlıklarını korumak koşulu ile yeni yerlere adaptasyon gerçekleştiğinden, bu arzu zaten sonuçsuz kalırdı.

Neticede, 5.-6.yüzyıl ve kısmen daha ileriki asırlarda Anadolu'daki küçük ölçekli Türk yerleşimlerinin varlığı ve akıbetleri hakkında ayrıntılı malumatımız olmasa da, sisteme giren bunca insanın sadece İstanbul ve etrafında kümelenediklerini düşünemeyiz. Yani az da olsa vücut bulmuş yerleşimlerin Türkleri, artık hibrit gruplardan ibaret olmalıdır. Bunlar özünü muhafaza eden ancak yeni toplumun dinini ve dilini de öğrenmeye başlayan insan kümeleri vasfında olmalıdırlar (Avcıoğlu, 2006: 143). 1071'de Malazgirt'te karşılaşan Bizans ordusu ve Oğuz Türkleri daha savaşa tutuşmadan, Bizans ordusu içindeki Peçenekler ve Uzlar taraf değiştirdiğine göre, Anadolu'da mevcut eski asker Türkler'in benliklerini tümünden kaybetmedikleri ortadadır (Demir, 2010:1-23).⁴⁴

Bu açıklamalar ışığında, Anadolu'ya Bizans paralı askeri olarak giren, savaşlar sayesinde tüm bölgeleri öğrenen (hatta denizler dâhil), düşmanı tanıyan ve Bizans için vazgeçilmez bir unsur olarak görülen, değişik bölgelere iskân edilen kitlelerin gittikleri yerlerde, bazen *hükmedilenler* vasfında bazen de *hükmedilemeyenler* vasfında bir yaşam seçmeleri mümkündür. Her halukarda küçük de olsa bir noktaya yerleşen Türkler, etraflarında dikkate alınabilecek bir yapı tesis etmişlerdir demek durumundayız. Bu karanlık tablo içinde tüm söylemlerimiz yorum niteliği taşısa da, Anadolu yüzeyinde dağılık vaziyette görülen Türk damgaları ve petroglifleri adamakıllı tarihlenememiş olsa da, bu asırlarda Türkleri bu coğrafyada yok saymak bilim ile çelişir.⁴⁵

Bu toplulukların gittikleri yerde toprağa, yaylaya, sürülere, edinilecek eşlere ihtiyaçları vardı. Bu da ancak yerleşik halkla bütünleşerek mümkün olabilirdi. Binlerce kilometre uzaktan gelen bu topluluklar, savaş zamanı asker maaşı ile geçinirken, boşta kaldıklarında haydut, çoban, çiftçi, ormancı da olmuşlar, kendi yaylaklarını ve arazilerini değişik yöntemlerle edinmişlerdir (Avcıoğlu, 2006: s: 143). Tespit ettiğimiz kanıtlar göstermektedir ki; Arykandos Vadisi içinde eskiden beri süregelen sedir üretimi ve nakliyesi işine de girişmişlerdir. Bu asırlarda (6.yüzyıl-7.yüzyıl) kurabildikleri en esaslı yerleşimler herhalde köyler/komeler ve en irisi de küçük ölçekli bir kasaba olabilirdi. Bunlara dair hiçbir bilgiye sahip değiliz. Yeni edinilen dil ve din, topoğrafik yer adlarını da belirlediğine göre, kilise kayıtlarında geçen lokal yerlerden hangileri Türkidir bilmemiz şimdilik imkansızdır.

⁴⁴ 15000 kişilik Peçenek kuvvetini 4 Peçenek komutan idare etmekteydi.

⁴⁵ Az sayıda araştırma bu konuda önermede bulunmaktadır. Örneğin; (Orijinal yayın için): **Baykurt, Abdulkadir Cami, Osmanlı Ülkesinde Hristiyan Türkler ve Bizans İmparatorluğuna Dâhil Olan Turani Akvam**, Yeni Osmanlı Matbaa ve Kütüphanesi Yayını, İstanbul, 1338, düzenlenmiş yayın için: Karma Kitap, İstanbul, 2007

Bildiğimiz tek şey, sonradan Türkler'in içinden çıkan bazı figürler ferdi olarak Bizans'a baş kaldırmış ve halli gereken esaslı güçler olabilmişlerdir.

Daha 11. asır sonunda Çaka Bey ve ardından Umur Bey denizlerde, Osman Bey ise İstanbul'un yanı başında şehri ele geçirme planı yapabildiğine göre, 6-10.yüzyıl aralığında Bizanslı'laşmış Türk kökenli komutanların aynı arzuyu taşıdıklarını, küçük ölçekli yerleşimlerde ise Hristiyan'laşmış Türkler'in mahalli güçler haline geldiklerini düşünmek son derece yerindedir. Burada vurgulamak istediğimiz husus Türkler'in bu konudaki yetenekleri değil, lokal olarak belli bölgelerde karşıt gücü oluşturabilme potansiyelleridir.

Konumuz Arykandos-Limyra arasında cereyan eden Erken Orta Çağ Anadolu Türkler'ine odaklı olduğuna göre, işaret ettiğimiz alan da bu vadideki stratejik potansiyeldir. Yani Arykanda-Limyra arasında Erken Orta Çağ'daki iktisadi ve siyasi münasebetler içinde yeni gelen Hristiyan'laşmış Bulgar Türkleri ortalıkta idare edilen bir grup göçebe olmaktan ziyade kısa zamanda ara bölgede mevcut yerleşimleri ve olanakları koordine ederek güç kazanmış olabilirler. Bu bağlamda Arykandos Vadisi ortasında yer alan Gökbük-Kapıçayı-Alasın üçgenindeki kritik kanyon bölgesinin kontrolü –en azından 6.yüzyıl için- eğer beklenmedik bir irade tarafından sahiplenilmişse (ki veriler buna işarete etmektedir) bu hareket karakteristik göçebe Türk yönetim algısı ile ilintili görünmektedir.

3.1.5.Abdal Musa, Kâfi Baba ve İktisadi Roller

Bilinen kronolojiye göre,1071 tarihinden itibaren Anadolu'ya girmeye başlayan Türkmen kitlelerin yerleşimleri tamamen zora dayalı askeri işgallerden ibaret değildir. Anadolu genelini yurt edinmek üzere dağılan toplu ya da müstakil kitleler, bazen askeri bir önderin etrafında bazen de dini bir figürün etrafında kümelenmişlerdir. Bu dini figürler, dâhil oldukları İslami tradisyonları Asya inançları ile harmanlamış ve yeni bir yorumla etraflarına yaymakta, tekkeler, zaviyeler tesis ederek uç beyliklerine sosyolojik düzlem açmaktaydılar. Bu yapıların etkileri sadece takip eden Türkmen kitleyi değil çoğu zaman coğrafyada var olan yerleşik Hristiyan kitleleri de kapsamıştır. Orta Anadolu'yu merkez edinen, Anadolu Selçuklularının ticari hayatlarını senkronize eden Ahilik Teşkilatı, nüfusun yerleşik düzene geçtiği ticaret merkezlerine doğru şekillenirken hem devletin hem de toplumun ihtiyaç duyduğu bir düzeni sağlamakta idi. Bektaşilik ekolünün temsilcileri de aynı mantığı gütmekteydiler. Her ne kadar rolleri dışarıdan dinsel olarak görülse de, etraflarını etkileme biçimleri, yer seçimlerinin ticari örgütlenmeyi de kapsamaya çalıştığını çağrıştırmaktadır (Faroqhi, 2017: 99, İnalçık, 2016: 37-53).

Konumuz açısından Geç Orta Çağ'da Arykandos Vadisi'ne en yakın ve etkin İslami merkez, Elmalı İlçesi'ndeki Tekke Köyü'dür. 14.yüzyılda burayı tekkesini kuracağı yer olarak seçen Abdal Musa'nın öncelikle Finike'ye (o zaman ki Limyra) gelmesi ve akabinde Elmalı'ya ulaşması herhalde tesadüfî değildir. O asırda, Elmalı verimli bir tahıl havzası, Finike ise malların indirilip bindirildiği iktisadi bir limandır. Tekkenin yer aldığı Arykandos Vadisi'nin üst kısmı sadece tahıl üretme kapasitesine değil aynı zamanda kıymetli sedir kerestelerinin üretim alanlarına yakınlığıyla da öne çıkmaktadır. Keza, Abdal Musa'nın müritlerinden Kâfi Baba'nın kısa zaman sonra güneydeki Limyra'da kendi zaviyesini açması da kuşkusuz İslami misyonerliğin ötesinde iktisadi bir amacı da taşır (Faroqhi, 2017:100). Kâfi Baba Limyra'da zaviyesini açtığında, dağdan gelen kerestelerin denize aktarıldığı ve önemli gelirler elde edildiği alan hala burasıydı. Hem yukarıda kalan üretici Arykanda Bölgesi hem de aşağıda sevkiyatta önemli rolü olan Limyra Bölgesi iki zaviyenin varlığı ile kontrol altında tutuluyor, ara nakil bölgesi de kaçınılmaz olarak yavaş yavaş Türkmenleşiyordu. Dervişlerin bu amaçlarının realize olması kendilerini destekleyen devlet iradesi, yön değiştiren yerli halkın katılımı ve elbette ki kendilerini takip eden Türkmen kitlelerin varlığına bağlıydı. Tarihi perspektiften bakıldığında bütün şartlar lehlerine gelişmiş görünmektedir.

3.1.6. Türkmenler'in/Tahtacılar'ın Vadideki İşleri, Yerleşimleri ve Bulgar Meselesi

3.1.6.1. Bilinen Tahtacı/Ağaçeri Kronolojisi

Özellikle 20.yüzyıl başına yakın yıllarda Avrupa'da geniş bir ilgi gören antropolojik araştırmalar çerçevesinde, Anadolu Tahtacıları da incelenen kitlelerden birisi olmuştur. Antropoloji veya öteki bilim dalları ile alakalı Avrupalı araştırmacılar Anadolu Tahtacıları üzerine farklı tespit ve görüşlerini bildirirken, modern Türk Cumhuriyeti'nin kuruluşu ve kendi tarihini yazma gayretleri kapsamında bazı Türk araştırmacılar da bu tarz çalışmalara iştirak etmişlerdir (Coşkun, 2013: 33-54). Yerli veya yabancı araştırmaların Tahtacılar'ın orijini hakkında sundukları önermeler farklı uçlardadır. Bazıları Tahtacılar'ın daha önceden Hristiyan Anadolu halkı iken Türk'leşenler olduğunu, bazıları kökeni bilinmeyen farklı bir topluluk olduklarını, bazıları da Türk soylu oldukları gibi birbirine uzak fikirler ortaya koymuşlardır. Esas aldıkları verilerine bakılacak olursa, fiziki antropolojik ölçümler, dillerinin mukayese edilmesi, geleneklerindeki durumlar, Osmanlı tebaası içindeki konumları ve etrafları üzerinde bıraktıkları imajlar gibi sosyal olgulara dayanmaktadır.⁴⁶ Kanaat olarak

⁴⁶ Tahtacılar'ın orijinler hakkında yapılan araştırmalar ve yayınların topluca işlendiği şu esere bakınız: **Engin, İsmail, Tahtacılar; Tahtacı Kimliğine ve Demografisine Giriş**, Ant Yayınları, İstanbul, 1998

tek bir sonuç ortaya koyamayan bu tarz görüşlerin ve görgülerin ortak paydası, Tahtacılar'ın Türkçe konuştukları, Osmanlı'ya bağlı öteki topluluklara nazaran daha modern ama bir o kadar da kapalı bir topluluk oldukları yönündedir. Tahtacılar'ın yazılı kaynaklardan yoksunluğu, asırlarca etrafları ile karışmadan oldukça izole bir yaşam sürmeleri, mezhep olarak genelden oldukça farklı bir yapı içinde bulunmaları herhalde bu tarz tanımlamalarda herkesin farklı bir bakış açısı geliştirmesine yol açmıştır. Kaldı ki, Oğuz Türkleri'nin Anadolu'ya girişini takip eden pek çok boy için de bu tarz karmaşalar söz konusudur.

Günümüze doğru şekillenen Tahtacılık özelindeki araştırmalar, genelde Türk tarihi kapsamında Tahtacılar'ın Oğuz Boyu'ndan Ağaç Eriler oldukları üzerine bir mutabakata varılmış gibidir. Kaldı ki Tahtacılar'ın tamamı kendini Türkmen olarak tanımlar. Burada Tahtacılar'ın orijini hakkında detaya girilmemekle birlikte, inanç, gelenek, dil ve tarih olarak Tahtacılar'ın arı-duru Türk olduklarını kabul ederek bir özet vermek gerekirse;

13.yüzyılda Moğol istilasından kaçan pek çok Türkistan Türkmeni'nin öncelikle Maraş-Malatya bölgesine yerleştikleri aşikârdır. Bu dönemde geleneksel olarak toplum içinde yapılan işler ve meslekler 'eri' takısı ile şekilleniyordu. Örneğin, çölde yaşayana kum eri, ilde yaşayana il eri, yabanda yaşayana yaban eri, dağda yaşayana da dağ eri deniliyordu. Orman işi yapanların da ağaç eri olarak söylenmesi bu mantığa dayalıdır (Sümer, 1993).

1240 yılında başlayan Babai isyanının Malatya'da başlaması ve o tarihte 'Ağaçerilerin' o yörede olmasından dolayı, isyana iştirak ettikleri ve akabinde değişik istikametlere dağıldıkları vakidir (Sümer, Tarihsiz: 460-461). O halde, Ağaçerilerin-Tahtacılar'ın daha önceden 1071 itibari ile gelen kitlelerle birlikte bu sahaya geldikleri ve iş tuttukları ortadadır. Babai isyanındaki bozgunun sonrasındaki değişik istikametlere dağılan Tahtacı gruplar kuşkusuz kendi yaşamsal olanaklarını sürdürebilecekleri sahalara doğru göç etmişlerdir. Zira asıl meslekleri ormandan üretime dayalıydı. Osmanlılar'ın erken evresinden (13.yüzyıl) klasik evresine doğru (15.yüzyıl) doğudaki Akkoyunlu ile girişilen mücadeleler dâhilinde yeni nakillere de maruz kalmışlardır. Nihai olarak, Osmanlı'nın bir bileşeni biçiminde günümüze kadar bildikleri işi yaparak rafine bir hayat sürdürdüler.

Türkiye'deki dağılımları her zaman kıymetli ormanlara paraleldir. Bu da göstermektedir ki, her zaman sarp, dağlık alanlarda yaşamışlar ve doğal olarak eski Türk kültürünün en saf biçimini günümüze kadar ulaştırabilen özel bir grubu oluşturmuşlardır.⁴⁷

Tahtacılar'ın Likya Bölgesi'nde (Antalya özelinde) varlıkları hakkında kesin malumatlar olmamakla birlikte, 13.yüzyılda Alanya Beyliği içindeki varlıkları asgari tarih

⁴⁷ Tahtacılar'ın Asya Türk kültürünün en saf taşıyıcısı olduklarına dair sayısız araştırma söylemi vardır. Örneğin; Aksoy, Mustafa, '*Hunlardan Günümüze Kültürün Yaşandığı Tahtacı Köyü: Koşuburnu'nda Bahar Bayramı*', *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*, Haziran Sayısı, 2011, s: 14-17

olabilir. Keza burada yürütülen işler ve Türkmen yayılımı sadece Alanya ile sınırlı değildi. Aynı asırda, Korkuteli-Elmalı istikametine doğru gelişen Türkmen yayılımı içinde Tahtacılar'ın varlığı söz konusu olmalıdır. Bir taraftan Antalya ve Alanya gibi ticari limanları elde eden ve aynı zamanda tersane işini de koordine eden beyliğin politikası, gereksinim duyulan sedir ormanlarını da kapsamıştır. Bu bağlamda Arykandos Vadisi potansiyel sahalardan birisi olarak Tahtacılar'ın nakledileceği alanlardan birisi de olmuş sayılabilir.

Yaklaşık olarak 13.yüzyıl-14.yüzyıl aralığında Arykandos Vadisi içinde Tahtacılar mevcut olmalıdır. Üst tarafta yer alan Abdal Musa zaviyesi ve inançsal varlığı, ona bağlı olan Tahtacılar'ın da varlıklarını destekler. Elimizde, 'bilinen Tahtacılar'ın' geriye dönük olarak 4.yüzyıl-10.yüzyıl aralığında Anadolu'ya gelmiş olabileceklerine dair kanıt yoktur. Koyun İni kült alanında tespit edilen ormancılık aletleri yahut Kapı Çayı petroglif alanında tespit edilen damga niteliğindeki sembollerin Tahtacılarla ilişkisi tartışmaya açıktır. Ancak vadinin Türkmen Tahtacılar'dan önce de aynı işi yapanlarca mekân olarak kullanıldığı kesindir. Asıl soru ise bunların içinde Türk varlığının olup olmadığıdır: Petrogliflerin stil kritiklerinin Türk sanatına işaret etmesi, bu süreçte Tahtacılık işine soyunmuş farklı bir Türk boyunun varlığına işaret etmektedir. Bunların birkaç asır sonra gelen Oğuz/Türkmen Tahtacıları'yla temasları da ayrı bir husus olarak ele alınmalıdır.

3.1.6.1.Arykandos Vadisi'nde Bulgar Meselesi

Bulgar adını alan Türk kavminin tarihi, kronolojisi ve yerleşim alanları birbirleri ile ilişkili olmak üzere oldukça karışıktır. Hem Hazar bölgesinde, hem Rusya bölgesinde hem de bilinen Bulgaristan topraklarında Bulgar Türkleri'nin varlığı söz konusudur. Her ne kadar devletleşebildilerse de, doğrudan Bulgar diye bir Türk kavminin olduğu tartışmalıdır.⁴⁸

Ogur Türk Boylarının en kalabalığı olan 'Onogurlar/On Kabile' Sibiryâ-İdil Bölgeleri arasında yayılmış iken 2.ve 3. Asırlarda Hunlarla karıştılar. 460'ta Atilla'nın Hun Devleti yıkıldıktan sonra, Hunlardan kalanlar da Onogurlara katıldı. Bu karışmadan ötürü Onogurlara 'karışmak-karışık' manasında 'Bulgar' denmeye başlandı (Eröz, 1983: 5-6).

Balkanlar'da kalan Bulgarlar için de, daha kalabalık bir nüfusu teşkil eden Slavlar'la karıştıkları, Hristiyan'laştıkları ve akabinde değişik zamanlarda değişik yerlere göçen bir kitle

---

⁴⁸ 'Bulgar' ismine referans veren bazı aidiyet adları veya en azından benzerlerini 'Bulgar' kabul edecek olursak, MÖ.2.yüzyıl MS.13.yüzyıl aralarında Çin sınırından Balkanlara kadar yayılan bir alanda ve değişik zamanlarda karşılaştığımızı söyleyebiliriz. Bu konuda yazılmış bir doktora tezi bu karmaşık kronolojiye ve Bulgar adının yer aldığı tarihi ve referansları irdelemektedir. Bakınız; **Koç, Dinçer** (2010), "**Rus Kaynaklarına Göre İlk Müslüman Türk Devleti: İtil Bulgar Devleti**", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi, Tarih Ana Bilim Dalı, s: 18-31

oldukları söylenebilir (Tzvetkov, 2002:1042-1050, Zimonyı, 2002: 1054-1073, Kayapınar, 2002: 1097-1118). Günümüzde Bulgaria/Bulgaristan ülkesinin milli geçmişi ve dili Slavlar'a uzatılıyorsa da, dillerinin yapısı Hint-Avrupa dil ailesinden olduğu kadar Ural-Altay dil ailesine de uzandığını açıkça ortaya koymaktadır (Tzvetkov, 2002: 1044).

Daha önce de değinildiği gibi, Balkanlar'da sürekli olan huzursuzluklar, Hunlar'ın yıkılmasından sonra da devam ederek Bizans için tehlikeli bir hal almıştı. Örneğin; *491'de Bizans İmparatoru olan Anastasios Dönemi'nde Bulgarlar İstanbul sınırına dayanmış, kente su getiren kemerleri tahrip etmiş, erzak nakline engel olacak şekilde Trakya'yı kontrol altına almış ve İstanbul'u kuşatmıştı. Bulgarlar'ın İstanbul'u istilası sonraki yirmi yıl içinde iki kez daha tekrarlandı ta ki Karadeniz-Marmara hattına 65 km.lik bir sur ekleninceye kadar* (Freely,2009:131).

Hun tehdidini zar zor atlatan Bizans, onların yıkılışından sonra bölgede yeniden güçlenecek bir oluşuma izin veremezdi. Bu nedenle hem Balkanlar'da hem de bölgeye sonradan gelen gruplar arasında hizipler yaratarak böl yönet politikasını başarılı bir şekilde uygulamaya başladı (Diehl,2006:40).⁴⁹ Lemerle (1943:50), bu politikayı 'barbarları çekip çevirme becerisi' olarak anarken, bir taraftan da başlarının imparatorlukça unvanlar verilerek kendine bağlanmasına, Anadolu'nun adeta bir istihkam sahasına dönüştürülerek bütüncül bir savunma stratejisine geçişe vurgu yapar. Bu bağlamda, Bizans başkentinin doğu tarafından yani İran'dan ve Kafkaslar'dan gelen tehdiye karşı bu bölünmüş gruplar ileri karakol vazifesi görmek üzere daha 4.yüzyıldan itibaren Anadolu'da tehcir ve iskân edilmeye başlandı. Bunların içinde Slavlar kalabalık bir kökeni oluşturmaktaydı ve içlerinde Hristiyan'laşmış Bulgar Türkleri de vardı. Kaldı ki, 13.yüzyıl-14.yüzyıl aralığında dahi Bizans ile münasebeti olan Kırım bölgesindeki Altınordu hanları ve Ulah büyük prensleri içine dâhil olmuş Bulgarlar'ın da tehcirleri söz konusudur (Köprülü, 1943: 440), ancak bizim açımızdan önem arz eden tehcirler 4.yüzyıldan 9.yüzyıla kadar olanlardır. Bu süreç içinde de 6.yüzyılda Bizans yönetiminin Balkanlar'dan pek çok grubun Anadolu'ya tehciri kesin olmakla birlikte, nereden-nereye ve nüfusun ne kadar olduğu net değildir.

Arykandos Vadisi içinde bulduğumuz Koyun İni kült alanı ve Kapı Çayı petroglif alanına dair kanıtlar, daha önce tartışıldığı gibi 6.yüzyıla yakın bir tarihi vermektedir.⁵⁰

⁴⁹ Bu tarz Bizans politikaları sadece iç karışıklık çıkarmak yahut düşmanı kendi içinde karıştırmak üzere tasarlanmış siyasi politikalarından müteşekkil değildi. Özellikle 5.-6.yüzyıl itibari ile düşman topluluklara ve hatta Arabistan, Afrika ve daha başka yerlere yönlendirilen Hristiyan misyonerlik faaliyetleri de bu tarz politikaların bir uzantısıydı. Sonuca bakılacak olursa bu uzak yerlerin ve toplulukların (Hunlar da dahil) Hristiyanlaştırılması yüksek oranda mümkün olabilmıştır. Böylece, Bizans İmparatoru bir müddet, değişik yerlerin Hristiyan krallarını şehirden idare eden yüce imparator ve Hristiyanlığın babası olarak görebilmiştir. **Diehl, Charles** (2006), *Bizans İmparatorluğunun Tarihi*, Çev: Göke Bozkurt, İstanbul, İlgı Yayınları

⁵⁰ Erken dönem haçları ve 6.yüzyıl azizinin mucizelerine odaklı figürlere dayanarak.

Değerlendirmemize göre, bu veriler yüksek olasılıkla 5.yüzyıl-6.yüzyılda tehcir edilerek Anadolu'ya gelmiş gruplar içindeki Türk soylu Bulgarlara aittir. Bulgar Türkleri ile Hunlar arasında doğrudan bir bağ vardır. Ayrıca Hunlar kaya resimleri konusunda geleneksel Asya üslubunu bilmekte ve uygulamaktaydılar (Çoruhlu, 2002:146).⁵¹ O halde, Arykandos Vadisi içindeki Asyatik petrogliflerin arka planının, 4.yüzyılda Hunlar tarafından Balkanlar'a kadar getirildiği, dağılma süreçlerinden sonra da Bulgarlar tarafından Anadolu'ya kadar ulaştırıldığı önermesi son derece mantıkidir.

5.yüzyıl itibari ile Bulgarlar'ın Anadolu'daki dağılımı karışık olsa da, yaklaşık olarak 6.yüzyılda Arykandos Vadisi'nde yerleşmiş Bulgarlar olduğuna dair önemli kanıtlara sahibiz.⁵² Anadolu'daki Bulgar Türkleri'nin varlıkları ile Tahtacı Türkmenler'in varlıkları arasında bir ilişki söz konusudur. Keza Bulgar Türkü, Oğuz Tahtacı Türkü arasındaki ilişki sadece Arykandos Vadisi ile sınırlı olmayıp, bazı diğer kıymetli ormanların işletildiği yerlerde de görülebilmektedir.

Örneğin, Tarsus Bolkar Dağı (Bulgar Dağı) hem isminden hem de yöredeki tarihi hafızadan elde edilen birikimlerden göstermektedir ki, bu bölgede kesin bir Bulgar varlığı söz konusudur (Karatay,2011:67-79). Çukurova'ya gelmiş olan bu Bulgar topluluğunun, İdil Bulgar (yani Hazarya'dan) 10.yüzyılda Macaristan'a, oradan da tehcir ile Anadolu'ya gelmiş Müslüman Bulgarlar olduklarına değinir. Bu tespit belki Çukurova Bölgesindeki Bulgar topluluğu için geçerlidir, ancak Arykandos Vadisi'ne gelenlerin farklı asırlarda gelmiş olmaları gerekir, çünkü Çukurova'ya gelen Bulgarlar'ın Müslüman oldukları belirtilirken, Arykandos Vadisi'ne gelen Bulgarlar'ın Hristiyan oldukları kesindir. Keza, Arykandos Vadisi içinde Bulgarlarla birlikte birkaç asır yaşamlarını paylaşan Tahtacı Türkmenler, onların Müslüman olmadıklarını ve Rum olduklarını kesin bir dille anlatmaktadırlar.⁵³ Bahsedilen bu Hristiyan Bulgarlar'ın anıları hâlâ vadide taze şekilde anlatılır.

Dikkat çekici olan asıl husus, hem Çukurova'da (Tarsus mıntıkasında) hem de Arykandos Vadisi'nde Bulgarlar ile Tahtacılar'ın temas etmiş olmalarıdır ve bu temas tesadüf olmayıp aynı mesleği yapmalarına dayanır. Tahtacı Türkmenler, bağlı oldukları sosyal düzen içinde üstlendikleri tek iş olan orman işçiliğini yaptıklarına ve gittikleri yerlerde Bulgarlarla temas etiklerine göre, daha önceden gelmiş olan Bulgarlar'ın da aynı tarzda bir hayat öyküsü olduğu ortadadır. O halde şu spesifik önermeyi net bir dille yapmak

⁵¹ Çoruhlu, bu tarz kaya resimlerinin Asya örnekleri üslubunu topluca değerlendirerek, Hunlardan GökTürkler'e kadar benzer bir geleneğin sürdüğünü savunmaktadır.

⁵² Çalışma boyunca görsel kanıtlar, geleneksel kanıtlar, arşiv belgeleri ve soyut anlatımlar sıralanmaktadır. Bunların özeti için sonuç kısmına, kanıt niteliğindeki detaylar için ilgili kısımlara bakınız.

⁵³ **Ahmet BOSKAYA**, T.C. Kimlik No: 17005445668, 1949 doğumlu, Gökbük Köyü'nden, **Ahmet PINAR**, T.C. Kimlik No: 15607492240, 1930 doğumlu, Gökbük Köyü'nden, **Hamza KORKMAZLAR**, T.C. Kimlik No: 15673490072, 1939 doğumlu, Gökbük Köyü'nden

durumundayız: ‘Tahtacı Türkmenler, Oğuz Boyları içinde ağaç ve orman işçiliğini yapan bir meslek erbabı topluluk iken, Anadolu’ya değişik zamanlarda gelmiş Bulgarlar içinde de aynı tarzda gruplar söz konusuydu. Dolayısıyla, her iki topluluğun kronolojisinde ve arka planda birleştikleri bir süreç olmalıdır. Tahtacılar 11. yüzyıl itibari ile gelen ve mesleki deneyimlerini ta Orta Asya’dan beri taşıyan bir topluluk iken, Bulgarlar bir kısmı da aynı mimbandan beslenen fakat Anadolu’ya farklı bir kanaldan ve asırda gelmiş bir topluluktur. Dolayısıyla Orta Asya’da iken ağaç işçiliğine soyunmuş bir topluluğun farklı damarları ortak paydada yani Anadolu’da yeniden buluşmuşlardır’. Bu minvalde, Tahtacıların geleneksel mesleklerini Anadolu’nun kadim halklarından öğrendikleri veya eski Anadolu orman işçiliğini sürdürmekte oldukları önermeleri (Şahin,2007:43) tutarlı kabul edilemez.⁵⁴

Bulgarlar’ın ister Hristiyan isterse Müslüman olsun Tahtacılık işini yaptıkları gerek tarihi kayıtlar gerekse anlatımlar ile sabittir. Arykandos Vadisi ötesinde, Çukurova’da Bulgarlar ile Tahtacılar arasındaki sosyolojik ilişkiler mesleki ilişkiler doğrultusunda şekillenmiştir (Karatatay,2011:67-79-Karatay-Balcı,2015:37-43). Bazı araştırmalar bu ilişkiye ve bazı ormancılık yöntemlerinin iki topluluk arasındaki transferine (örneğin, Bulgar hızarı veya Bulgar düzeni gibi)⁵⁵ kabaca değinmektedir (Aksüt,2003:44), ancak bu tarz ilişkiler Tahtacılar’ın ormancılık işini Bulgarlar’dan öğrendikleri manasını vermez. Keza Bulgarlar’la temas etmeden 12.yüzyılda orman işlerini yapan Tahtacı varlığından haberdarız.⁵⁶

O halde bu açıdan daha doğru söylem şu şekilde olmalıdır; Tahtacılar, Oğuz Türkleri içinde gelen gruplardan orman ve ağaç işi için ehilleşmiş ailelerden müteşekkil iken, 500 sene önce Anadolu’ya tehcir edilen Bulgar Türkleri de herhalde ormancılık işi hususunda ehil idiler. Anadolu’daki dağılımlarının da işaret ettiği üzere, yüksek olasılıkla geleneksel işlerinden dolayı bu bölgelere sevk edilmişlerdir. Yüksek ormanların değerli keresteleri Orta Çağ Bizans’ı için de önemli bir gelir kaynağıydı ve işletilmekteydi. Bu bağlamda eskiden beri uygun bölgelerde sürdürülen kereste üretimi işleri için, kapasite artırımı ve gelirlerin çoğaltılması için uygun grupların tehciri iktisadi olarak akıllıca bir harekettir. Böylece, kökünü Orta Asya’daki araba, çardak, direk, kayık, silah üretimi gibi gerekçelerle uzmanlaşmış ormancı topluluklardan alan bu iki uruğun (Bulgarlar ve Tahtacılar) asırlar sonra

---

⁵⁴ Şahin, ‘Tahtacıların kadim Anadolu mesleğini sürdürmekte olduğu’ vurgusunu yaparken, onların Likya soylu oldukları iddiası yoktur, fakat bu önermesi sadece akademi içinde değil, yerleşik halk üzerinde de yanlış bir intiba bırakmıştır. Örneğin, Şahin tarafından saha çalışmasına konu edilen yerlerden birisi olan Gökbük Köyü’nün Tahtacılarından birkaç kişi bu ifadeye dayanarak ‘Likya’nın asli yerlileri olduklarını’ söyleyebilmekte ise bu tanımın eksik söylenmesinden kaynaklanmaktadır.

⁵⁵ Bu mesleki transfer konuları ilerleyen bölümlerde ifade edilecektir.

⁵⁶ Beyşehir Eşrefoğlu Süleyman Bey Camisinin inşası için (bitiş tarihi 1299) Alanya Beyliğinden gönderilen Tahtacı aileler herhalde Tahtacılık işini yola koyulurken öğrenmemişlerdir ve en azından 100 yıldır bu işi içselleştirmişlerdir.

ve değişik istikametlerden gelerek birbirleri ile temas kurmaları yaşamsal koşulların bir gereğidir. Ancak Bulgarlar'ın Anadolu'ya gelişleri bir kereye mahsus değildir. Bu nedenle değişik tehcirleri birbirlerinden iyi ayırt etmek gerekmektedir.

19.yüzyılda kendi dinsel önderleri olan ve Hristiyan tebaa içinde Rum olarak tanınan Bulgar Cemaati ve Bulgar Eksarhlığı, Anadolu'daki Bulgar varlığının yoğunluğuna dikkat çeker (Bojidar,2010:178-199-Seyfeli,2011:157-190). 19.yüzyılın sonuna doğru birkaç Osmanlı arşiv belgesi, Arykandos Vadisi içinde Hristiyan'laşmış Bulgarlar'ın olduğuna işaret etmektedir.⁵⁷ Bu belgelerde sözü edilen Bulgarlar asi ve eşkiya olarak anılmaktadır. Anlaşılmaktadır ki, evveliyatından beri bu bölgede yaşamakta olan ve arşivde net olarak Bulgar olarak zikredilen bu aileler, 10.yüzyılda Hazarya'dan gelen Müslüman Bulgarlar'dan yahut Tanzimat'tan sonra Bulgaristan'dan tehcir ile Anadolu'ya gelen Müslüman Bulgarlar'dan değillerdir. Asırlardır burada yaşamaktadırlar ve milli benlikleri Türklük'ten Rum'luğa doğru tamamen değişmiş, kendilerini Hristiyan Rum olarak hissetmiş ancak adları olan 'Bulgar' terimi değişmemiştir. Asırlardır Arykandos Vadisi'nde yaşadıklarına göre maddi veya soyut bazı bakiyeleri olması gerekir:

Ayrıntıları ilerleyen kısımlarda aktarılacak olan bazı soyut-geleneksel kanıtlar, halen bölgede yaşayan ve özellikle Arykandos Vadisi ile ilişkili yerleşimleri işgal eden Oğuz soylu Tahtacılar'ın tarihi hafızaları ile de desteklenmektedir. Bu günkü Tahtacılar'ın (*Kuzeyde yer alan Akçaeniş ve Arykandos Vadisi içinde yer alan Gökbük Köyleri*) yaşlılarının kesin dille anlattıklarına göre; 19.yüzyıla kadar vadi içinde bir Bulgar varlığı söz konusudur. 1700-1800'lü yılları dedelerinden duydukları kadarı ile anlatan bu yaşlıların anlattıkları dikkate sayandır.⁵⁸

Anlatımlara göre, Ördübek sedir ormanlarının alt kesiminde yer alan Arykandos Irmağı'nın kaynağı olan Başgöz mevkiinde bir ağaç biçme hızarı 19.yüzyıla kadar kullanımdadır ve buna 'Bulgar hızarı' denmektedir. Su gücü ile çalışan bu hızar dağdan inen kerestelerin biçildiği bir işliktir. Aynı şekilde, vadiye sonradan gelen Oğuz Türkmen Tahtacılar Bulgarlar'la birlikte çalışmışlar ve akarsu üzerinden sedir kerestelerini nakletmişlerdir.

⁵⁷ (BEO, 826-61906, Hicri:07.03.1314 (Miladi: 1896) tarihli) belgeye göre; 'Finike hududunda bulunan ve 6 kişiden mürekkep eşkiya çetesinin kaymakamlıkça takibi'.

(Y..MTV. 145-19 numaralı ve Hicri 04.03.1314 (Miladi: 1896) tarihli) belgeye göre; 'Finike hududunda bulunan Bulgar eşkiyanın takip ve derdest edilmesine'.

(DH. EUM.AYş numaralı ve 28.01.1340 (Miladi: 1921) tarihli) belgeye göre; 'Finike ve Milas'taki Rum çeteler'.

⁵⁸ Veli SÜTÇÜOğLU, T.C. Kimlik No: 15595492628, 1931 doğumlu, Gökbük Köyü'nden

Ali BALABAN, T.C. Kimlik No: 16387466292, 1933 doğumlu, Gökbük Köyü'nden

Ahmet PINAR, T.C. Kimlik No: 15607492240, 1930 doğumlu, Gökbük Köyü'nden

Kenan ÇELİKKOL, T.C. Kimlik No: 14512528716, 1938 Doğumlu, Gökbük Köyü'nden

Bu gün Tahtacılar'ın dilinde mevcut olan bazı ormancılık terimleri de kuşkusuz Bulgarlar'dan transfer edilen birikimlerden biridir. Örneğin, 'lata, biribli, guline, denklik' gibi kerestecilik terimleri, 'siter, kutur' gibi ölçü birimleri, 'sapine, filise' gibi kesim aracı terimleri Tahtacılar'a herhalde Bulgarlar'dan geçmiştir. Özellikle Tahtacı ormancılık terminolojisi içinde var olan 'Bulgar kesimi' ve 'Bulgar düzeni' terimleri oldukça dikkat çekicidir.

Çok değerli olan sedir ağaçlarının her metreküpe kıymetli olmasına rağmen, bazı ağaçların yerden 1-1,5 metre yukarıdan kesilmesine Tahtacılar '*Bulgar kesimi*' demektedir. Anlatılanlara göre Bulgarlar dikili bir sedir ağacını bu şekilde yerden yüksek bir kısımdan keserlermiş. Ağaçların neden böyle kesildiğine dair birkaç anlatım vardır; fiziki bir önermede bulunmamıza olanak sağlayabilecek bu anlatımlara göre:

1. Dikili bir sedir ağacını yatayda testere kullanarak kesmek zordur. Testerenin her ileri hareketinde kütlesi yere binen ağaç testereyi sıkıştırılmaktadır. Bu nedenle bu ağaç ancak balta ile karşılıklı iki kişi tarafından gedik açılarak düşürülebilir. Baltayı savurmanın sonucu olarak belli bir yükseklikten çalışmak zorunludur zira diz çökerek bu araç kuvvetli şekilde savrulamaz.⁵⁹

2. Bir başka anlatıma göre, sedir ağaçlarının dip kısımları çarpık damarlı ve işlenmesi güçken, orta kesimleri düz ve kolaydır. Bulgarlar bu nedenle aşağıda uzunca bir kütük bırakmaktaydılar.⁶⁰

3. Kesilen ağaç eğer iri çaplı ve taşınması mümkün değilse, yerinde parçalara/latalara ayırmak gerekirdi. Yere düşen iri kerestenin boydan boya düzgün bir şekilde kesilebilmesi için, ucunun havaya gelecek şekilde kaldırılması ve tüm gövdesinin yerden kesilmesi gerekiyordu. Bunun için basit bir platform sistemi tesis edilerek biçme işlemi yerinde yapılmak zorundaydı. İşte kesilen ağacın yerde bırakılan 1-2 metrelik dip kısmı bu platform için esas taşıyıcı ayaklardan birisi işlevini görürdü.⁶¹

---

⁵⁹ Veli SÜTÇÜOĞLU, T.C. Kimlik No: 15595492628, 1931 doğumlu, Gökbük Köyü'nden
Ahmet PINAR, T.C. Kimlik No: 15607492240, 1930 doğumlu, Gökbük Köyü'nden
Ali BALABAN, T.C. Kimlik No: 16387466292, 1933 doğumlu, Gökbük Köyü'nden
Kenan ÇELİKKOL, T.C. Kimlik No: 14512528716, 1938 Doğumlu, Gökbük Köyü'nden

⁶⁰ Veli SÜTÇÜOĞLU, T.C. Kimlik No: 15595492628, 1931 doğumlu, Gökbük Köyü'nden
Ali BALABAN, T.C. Kimlik No: 16387466292, 1933 doğumlu, Gökbük Köyü'nden
Kenan ÇELİKKOL, T.C. Kimlik No: 14512528716, 1938 Doğumlu, Gökbük Köyü'nden
Ahmet PINAR, T.C. Kimlik No: 15607492240, 1930 doğumlu, Gökbük Köyü'nden

⁶¹ Veli SÜTÇÜOĞLU, T.C. Kimlik No: 15595492628, 1931 doğumlu, Gökbük Köyü'nden, Ali BALABAN, T.C. Kimlik No: 16387466292, 1933 doğumlu, Gökbük Köyü'nden, Kenan ÇELİKKOL, T.C. Kimlik No: 14512528716, 1938 Doğumlu, Gökbük Köyü'nden, Ahmet PINAR, T.C. Kimlik No: 15607492240, 1930 doğumlu, Gökbük Köyü'nden

Sebepler hangisi olursa olsun bu terimi doğrulayan, yerden 1-1,5 metre yüksekliğinden kesilmiş anıtsal sedir ağaçlarının kalan gövdeleri hala yüksek yaylalarda görülebilmekte ve tahtacılar tarafından rahatlıkla ‘Bulgarlar kesmiş’ şeklinde tanımlanabilmektedir.

Resim 3.1: Bulgar kesimi’ olarak tarif edilen bir sedir kütüğü.

Bulgar düzeni ise kullanılan testeredeki farktan kaynaklanmaktadır. Tahtacılar dişleri düz kesim testereleri kullanırken, ‘Bulgar testeresi’ dişleri geriye eğiktir. Ormanda kesilen kerestelerin nakil edilebilmesi için daha küçük latalar halinde biçilmesi gerekir. Bunun için biçilecek kerestenin ucu havaya bakacak şekilde alttan bir düzeneyle desteklenip ‘tez’ adı verilen bir sistem kurulur. Bu istemde ucu havaya ve dışarı taşan kereste boydan boya kömürle renklendirilmiş ipe işaretlenip ucundan itibaren kesilmeye başlanır. Yukarıda bir erkek, aşağıda ise erkek-kadın (ailenin öteki fertlerinden) 2 kişi testereyi çekmektedir. Bulgar testeresinin dişlerindeki eğik kısım aşağı istikameti gösterir çünkü aşağıya çekmek kolaydır. Böylece yukarıdaki kişi tek başına ve yukarı doğru testereyi çekmek zorunda kalırken, çektiği testerenin dişlerindeki eğim yukarı geliştire takılmayacağı için bir avantaj kazanmış olur. Belki de tüm bunları ve daha bilemediğimiz ayrıntılara ‘Bulgar düzeni’ deniyordu.

Bu araç gereçler ya da yöntemleri kimlerin geliştirdiği sorusuna da burada kısaca yer vermek gerekirse; bahsettiğimiz Arykandos Vadisi Bulgarlar’ının buraya bir şekilde ulaştıklarında ormancılık (Tahtacılık) işi yapıp yapmadıklarını bilmiyoruz. Eğer geldikleri yerlerde bu işlerle meşgul olsalardı belki özellikle bu becerilerinden dolayı buraya nakledildikleri ve dolayısıyla işe aşına olmaları mümkündür. Ancak Arykandos Vadisi’nde daha eski asırlardan beri sedir keresteciliği ve nakliyeciliği yapıldığı kesin olduğuna dayanarak, Bulgarlar’ın buraya tehcirlerinden sonra işi öğrenmeleri ve adapte olmaları da olasıdır. Bu nedenle, Bulgarlar ve günümüzde hala var olan Oğuz Tahtacıları arasındaki bu münasebetler ve tasviri mümkün araç ve sistemler Antik Dönem’deki durumları da aydınlatır şekilde birer referans olarak görülebilir. Yani Arykandos Vadisi içinde günümüze kadar ulaşmış

ormancılık araçları ve ormancılık yöntemlerinin daha da geride Antik Dönem uygulayıcıları ile bağıntısı olduğu hesaba katılmalıdır.

Tahtacılar'ın 'Bulgar' olarak tanımladığı bu grubun yöredeki eski yerleşikler mi olduğu yoksa yakın dönemde geçici olarak gelmiş aileler mi olduğuna dair farklı sorular sorulabilir. Keza Tanzimat'tan önce Hazar bölgesinden Balkanlar'a, oradan Anadolu'ya gelen Müslüman Bulgarlar olduğu gibi, Tanzimat'tan sonra bozulan Balkan düzeni içinde pek çok Bulgaristan Türkü'nün de Anadolu'ya geldiği vakidir. Ancak bunların da Müslüman oldukları unutulmamalıdır (Çolak, 2013: 113-145). Bizim irdelediğimiz Bulgarlar ise daha önceki asırlardaki aleni Hristiyan Türkler'dir. Konsülte ettiğimiz bazı akademisyenler bunları ayırt etmenin güç olduğuna dair fikir bildirmişlerdir ancak tam tersine çok kolaydır. Örneğin, 19.yüzyılda Osmanlı kararı ile Balkan veya öteki bölgelerdeki sıkıntılı durumdan uzaklaştırılmak üzere Anadolu'ya nakledilen Bulgarlar'ın Müslüman oldukları kesindir ve geldikten hemen sonra Rumlar'la birlik olup eşkiyalığa soyunacakları ve Osmanlı'ya isyan edecekleri düşünülemez.

Sonuç olarak 5.yüzyıl itibari ile gelen ve 20.yüzyılda tehcir ile Anadolu'dan gönderilenler Türk soylu Hristiyan Bulgarlar, 19.yüzyılda Anadolu'ya gelip günümüzde 'Bulgar muhaciri' olarak anılanlar ise esasında Osmanlı zamanında Balkanlar'ın iskânı için Anadolu'dan nakledilen Oğuz soyundan Müslüman Türkmenler'dir. Yani; Gavur diye kovulanlar gerçek Bulgarlar iken adları arkalarında Rum olarak anılır olmuş, memlekete Bulgaristan'dan getirilenler ise Bulgar olmadığı halde adları Bulgar olarak anılır olmuştur (Seyfeli,2011:150-190).⁶²

Gökbük yaşlıları bazı isimler de saymaktadırlar; anlattıklarına göre, yakın dönemde karşılıklı mübadele dâhilinde Anadolu'dan dışarıya tehcir edilen Rum kitle arasında Gökbük'te yerleşik olanlar da vardır. Bunlar köyü terk etmeden evvel Tahtacılar'la birlikte ortak bir yaşamı paylaşmaktaydılar. Anlaşılmaktadır ki aralarında dil veya dini olarak bir sorun söz konusu olmamıştır hatta yeri geldiğinde birbirlerine ailelik etmişlerdir. 1882 doğumlu bir kadın çocukken kendisini bazen besleyen ailenin reisini 'Nikola' olarak anmaktadır ki adı geçen bu Hristiyan iki değirmenden birini işletmektedir.⁶³ Mübadele ile gönderilen bu kitlenin Rum mu yoksa Hristiyan Bulgar Türk'ü mü oldukları bu minvalde yeniden düşünülmelidir.

Yüksek olasılıkla eski Bulgar Türkü olması gereken bu topluluk ile sonradan gelen Oğuz Tahtacıları arasında pek çok gelenek ve görenek alışverişi de olmuştur. Bu gün

⁶² Bazı diğer örnekler için; **Eröz**, 1983: 19-23

⁶³ **Eşe SÜTÇÜOĞLU/VURAL** (Güçük Eşe), 1881 doğumlu, (Çalışma yazarının Babaannesidir) **Ahmet PINAR**, T.C. Kimlik No: 15607492240, 1930 doğumlu, Gökbük Köyü'nden

Anadolu'da Türk gelenek ve dilinin en saf halini izleyebileceğimiz topluluklar içinde Gökbük Tahtacılar'ının çok özel bir yeri vardır. Anadolu'ya Kafkaslar'dan 11.yüzyıl itibari ile giriş yapan Oğuz taifesi ile 5-6 asır önce Karadeniz'in kuzeyini takiben Balkanlar üzerinden gelen Bulgar kitlenin temas kurduğu yer burasıdır. Dolayısıyla en eski Türk ananelerinin çakıştığı en rafine yer de herhalde burası olmalıdır ve bunu destekleyen çok kuvvetli emareler halen hayattadır. Ne yazık ki bu yerleşimin Tahtacı'lığından eser kalmamış, şu anki son yaşlı nesil birkaç yıl içinde tüm tarihi hafızaları da beraberinde götürecektir.

Gökbük Köyü'nde mevcut olan iki su değirmeni ve bu değirmenleri besleyen 3 kilometre uzunluğundaki su kanalları, değişik istikametlerdeki arazilerin sulanması için tesis edilmiş kilometrelerce uzunluktaki su arkları ve benzer yaşamsal mekânlar bizim Rum olarak adlandırdığımız ancak gerçekte Türk soylu olan Bulgarlar'dan kalma bakiyeler olarak hala zeminde durmaktadır. Bu köy dâhilinde, gerek arazide gerekse son yıllarını yaşamakta olan eski evlerde karşımıza çıkması mümkün olan bazı Grek alfabeli terimler mübadele ile gönderilenlerin Bulgar Türkleri olduğuna dair daha kesin bilgiler de sunabilir.

Gökbük Köyü etrafında bugün izlerini göremediğimiz pek çok Orta Çağ bakiyesi vardı. Özellikle yakın alanlardaki eski köy kalıntıları, tamamen tahrip edilip tarımsal alana çevrilen mezarlıklar, kireç ocaklarında yakılan eski yapı duvarları, içleri toprak doldurulan su sarnıçları gibi elemanların yok edilişi ile neler kaybedildiğini söylemek mümkün değildir.

Bulgar Türkleri ile bağıntı kurmamıza olanak sağlayacak öteki soyut unsurlar da yeni nesil tarafından bilinmemekte, eski nesil ile ekonomik göçlere dayalı kopan bağlardan dolayı öğrenilememektedir. Bu açıdan bunların da ayrıntılı bir kaydı ve ilişkilerin tesisi gerekmektedir.

köyün tamamını elinde bulunduran ‘Kör Veli Ağa’ isimli Tahtacı ağanın yöredeki ağırlığı ve büyük olasılıkla dönem vergilendirme kayıtlarında -kısa bir dönem- onun adının biliniyor olmasındadır.

Gökbük’te yaşayanlara göre köyün ismi merkezden köyü ikiye bölerek geçen Arykandos Irmağı’nın büklüm büklüm akması ve etrafının gök/yeşil bir ormanla kaplı olmasında yatar. Oysa köy isminin Asyatik bir kökü var gibidir; Azerbaycan’ın petroglif alanları ile meşhur ‘Gobustan Bölgesi’ ismi belli bir kökten türemedir. Araştırmalara göre orijin ‘Gobu damgasından’ gelmektedir. Bu özel damga Kıpçak terminolojisi, dili ve sanatı ile ilişkilidir. Alyılmaz’ın tespitlerine göre (2016:11) Türk lehçe ve ağızlarında ‘Gobu/Gobi’, sellerin veya çayların belli mecralardan uzun süre akması ile oluşan çukur, ırmağın derin yeri, ırmak-çay anlamlarına gelmektedir. Anadolu’da benzer şekilde verilen isimler de kökenini buradan alıyor olmalıdır (Alyılmaz, 2016: 114). Gökbük Köyü’nün yerleşimi ve içinde yer aldığı kanyon tam olarak bu tarife uymaktadır.

Bu ismin nasıl verildiği ise meçhuldür. Köy isminin ne zamandır kullanıldığına dair sağlıklı bilgilerin olmaması ancak bir önermeyi gerektirir: ‘Gobu’ teriminin köyün isimlendirilmesinde kaynak teşkil ettiği düşünülecek olursa, bu adın Tahtacılar tarafından transfer edilen bir terim mi yoksa eski yerleşikler tarafından mı getirildiği hususunun açıklığa kavuşturulması gerekir. Tahtacılar’ın bu terimi bilmiyor oluşu ismin daha evvelde var olduğunu düşünmemizi gerektirir. Bu ismin Bizans lokalizasyonları ve Grekçede karşılığının olmaması ve doğrudan Asya Türk adlarında ve dillerinde bulunması, daha eski bir grubun vermiş olabileceğini de düşündürür. Belki de, tespit edilen Türk sanatı ile ilişkili petrogliflerin okunamayan metinleri yazanların dilinde Gobu da yer almaktaydı.

4.2.2.Kilise Yapısı

Gökbük Köyü, Kara Çam Mevkiinde şahıs arazileri dâhilinde kalan bir noktada Erken Bizans Dönemi’ne tarihlenen (4.yüzyıl-6.yüzyıl) bir kilise kalıntısı mevcuttur. 2012 yılı içinde bu çalışma kapsamında tespit edilen kilise yapısı, Antalya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 19.01.2012 tarih ve 340 sayılı kararı ile tescil edilmiştir. Duvar kalınlığı yaklaşık 60 cm., duvar kalıntılarının kalan yükseklikleri yer yer 1 m.-1,5.m arasında değişmektedir. 3 nefli iç plan dışarıdan 20 m.x11 m. ölçülerindedir. Doğuya bakan apsisi iyi korunmuş olup, dış kesiminde toprak yüzeyde yağmur suyu aşındırması ile beliren renkli tessaralardan yapılmış geometrik süslemeler açıkça görülebilmektedir. Kilisenin kesin tarihlenirilmesi ayrı bir çalışmaya muhtaç olmakla birlikte plan bazındaki durumu Erken Bizans/ Erken Orta Çağ’ı işaret etmektedir. Kalıntıların yoğun bir çalı tabakası ile kaplı

olması ayrıntılı bir plan çıkarmayı engellediğinden burada plana yer verilememiştir. Ölçülerine bakılacak olursa, orta ölçekli bir yerleşime (yaklaşık olarak birkaç yüz kişilik) yetecek bir dini yapıdır ki, 1970’li yıllara kadar etrafında bir Orta Çağ yerleşimi mevcuttu.

4.2.3.Orta Çağ Yerleşimi (Kome)

Coğrafi olarak bu günkü Gökbük Köyü ile Yalnız Köyü arasında kalan ve ‘Kara Çam’ denilen bölgede, düşük eğimli tarımsal araziler üzerinde 1970’li yıllara kadar görülebilen bir yerleşim harabesi vardı. (Harita 4.1) Bu gün bu bölge tamamen nar bahçeleri ve kısmen seralar ile kaplıdır. Sahanın içinden geçen asfaltlanmış orman yolu esasen eski Limyra-Arykanda yani Finike-Elmalı antik ticaret yoludur. Bu yol Limyra’dan ayrıldıktan sonra, yukarıda Ayı Tepesi eteklerine geldiğinde tırmanış sona erdiği için daha düz ve yol kenarlarında belli aralıklarla yer alan sulu derlerden istifade etmek üzere bu yerleşime yönelir. Yol üzerinde yolun ve kenarların kullanımına dair bazı kalıntılar tek tük görülebilmektedir. Limyra ve Arykanda arasında yer alan kule ve hamam kalıntılarının ilk mola noktası olduğu düşünülecek olursa, Kara Çam’daki yerleşimin ikinci bir mola noktası olma olasılığı ortaya çıkar.

Bu yerleşimin adına dair bir emare yoktur. Etraf köylerin tamamı buradaki yerleşimden haberdar olmasına rağmen adının ne olduğuna dair bir bilgileri yoktur. Olasılıkla Sionlu Aziz Nikolaos’un vitasında anlatılan, ziyaret ettiği köylerden birisidir. Bu hususun ayrıntılı bir şekilde analiz edilerek netleştirilmesi gerekir. Vita’da anlatılan Nikolaos’un mucizelerinden ikisi ile ilişkili bazı soyut emareler köylüler tarafından hala anlatılmaktadır.

Bahse konu yerleşimden günümüze ulaşabilen yegâne yapı açıklanan kilise kalıntılarından ibarettir. Bazı tarımsal arazilerin altında da içleri kepeçlerle toprak doldurulmuş birkaç su sarnıcı olduğu bilinmektedir. Bu su sarnıçlarını toprakla doldurulmadan evvel görenlerin anlatımlarına göre; tonoz örtülü, içten sıvalı, sıva eteklerinde bazı yazılı metinler barındıran, dolum için gerekli suyu daha uzak noktalardan terrakotta künklerle sağlayan, yaklaşık olarak 3 metre yükseklik, 3 metre en ve 6 metre kadar uzunluk ölçülerine sahiptiler. Yerleşimin dağılımı, kilisenin özellikle kuzeyine doğru ve genişçe bir alanı kaplamakta idi. Hane sayısı belli olmamakla birlikte, anlatımlara bakılacak olursa 100 kadar konut vardı. Bunlardan büyük kısmı yakın zamana kadar duvarları ile birlikte ulaşabilmiş ancak 1965-1980 yılları arasında Gökbük’te mevcut olan ve Antalya inşaat sektörünü besleyen 32 kireç ocağında yakılmak üzere hammadde olarak kullanılarak yok olmuştur. En son bilinen haneler de tarımsal bir arazide düzleme çalışmaları ile tahrip edilerek yok edilmiştir.

Bu yerleşim ile bu günkü Arykandos kenarındaki Gökbük Köyü arası birbirine çok yakındır ancak aradaki ilişki net değildir. Antik yol kenarında bir yerleşimin olması son derece doğaldır ve Orta Çağ'da bu yol kenarı dururken daha aşağıda ve yoldan kopuk ve akarsu kenarında kurulan yerleşimin amacı ve mukimleri herhalde farklıdır. Gökbük'te bulunan su değirmenlerinin varlığı ve akarsu üzerinden sevk edilen sedirlerle topoğrafik ilişkisi Orta Çağ yerleşimine paralel ve ilişkili ancak farklı bir yerleşim olduğuna işaret etmektedir. Orta Çağ yerleşiminde bulunan su sarnıçları, akarsudan 50 metre yükseklikte olduklarından başka küçük kaynaklardan takviye edildiğine göre, buradaki yerleşimin suyun nimetinden ziyade yoldan istifade ettiği açıktır.

Neticede bu Orta Çağ yerleşimi üzerine bir çalışma yoktur. Yerleşim alanı dâhilinde kalan kilise yapısı Antalya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'na tescil edilmiştir. Yerleşimin planı ve lokalizasyonu hakkında şimdilik bilgi vermemiz de mümkün değildir.

4.2.4.Orta Çağ Nekropollerini

Çalışmamız kapsamında siklet merkezini oluşturan sahada bazı Orta Çağ Dönemi olduğunu değerlendirdiğimiz, yeri bilinen ancak nekropole dair emare kalmayan bazı yerler söz konusudur. (Harita 4.1) 1980'li yıllara kadar buralarda kadim mezarlar olduğu bilinmektedir. Bu bilgiler halktan toparlanan bilgiler sayesinde edinilmiştir. 1980'li yıllara varıncaya değin mevcut olan bu nekropollerin, tarımsal arazilerin oluşturulması kapsamında yok edildiği anlatılmaktadır.⁶⁵ Orta Çağ'a ait oldukları tarif edilen bilgilere göre önerilmiştir. Keza tarif edilen nekropollerin Antik ticaret yolu üzerinde bulunması da bu verileri kısmen desteklemektedir. Aynı yol üzerinde bazı müstakil kadim konutlar olduğuna dair bazı mimari elemanlar tek tük görülebilmektedir. (Resim 4.1)

Resim 4.1: Gökbük Köyü, Akyokuş Mevkiinde, Sazaklı Deresi bitişiğindeki nekropole yakın bir mimari eleman.

⁶⁵ **Ahmet BOSKAYA**, T.C. Kimlik No: 17005445668, 01.06.1949 doğumlu, Gökbük Köyü'nden **Ahmet PINAR**, T.C. Kimlik No: 15607492240, 1930 doğumlu, Gökbük Köyü'nden

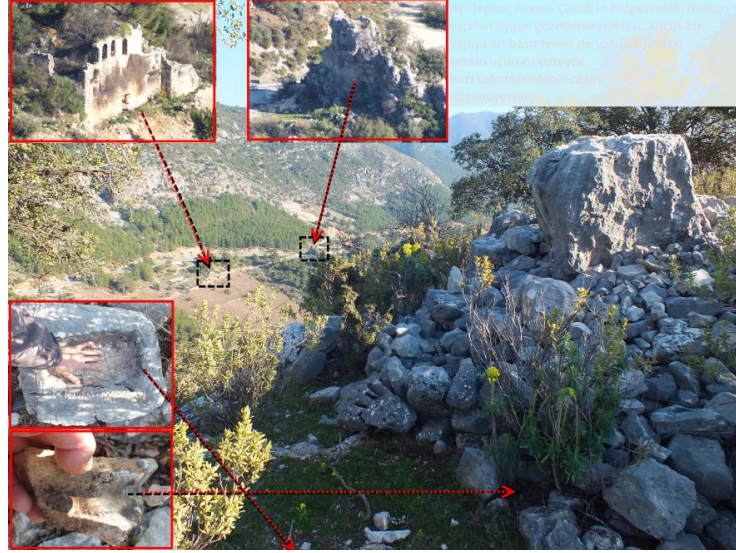
Sazaklı Deresi'nde ve antik yol kenarında olduğu anlatılan nekropol günümüzde görülememektedir. Aynı şekilde, Sazaklı Deresi'nden Gökbük istikametine gelirken, Kavacık Deresi'nin yolu kestiği noktadaki yamaçlık şahıs arazilerinin de nekropol olduğu, 1970-80'li yıllarda bu nekropolün de tamamen yok edildiği anlatılmaktadır. (Harita 4.1) Günümüzdeki Gökbük mezarlığının batı ucunda eski mezarlar göze çarpmaktadır. Bunların kime ait olduğu bilinmemekle birlikte, yaşlıların bu bölgenin eskiden de mezarlık olarak kullanıldığı anlatısını, çoğu zaman kazılan yeni mezarlarda eski kemiklere rastlanması bilgileri doğrulamaktadır. Bu bilgiler; Gökbük Köyü'nün eski bir yerleşim olduğunu, yol kenarındaki nekropollere eşlik eden bir takım küçük ölçekli yerleşimler de olması gerektiğini düşündürür.

4.2.5. Ayı Tepesi Yerleşimi

Bu tepe Gökbük Köyü sınırları içinde kaldığı için bu fasılda ele alınmaktadır: esasen Arykanda ve Limyra hattı arasındaki sınır bölgesi olarak da kabul edilebilir. Arykandos Vadisi'nin topoğrafik anlatımının yer aldığı giriş kısmında, Ayı Tepesi'nin önemine dair bazı açıklamalar yapılmıştır. Bu fasılda bu tepede elde edilen bulgulardan söz edilecektir. Ayı Tepesi, kuzeyden güneye akan Arykandos Irmağı ve ona paralel devam eden antik yol güzergâhını ortada kesen ve hem yola hem de ırmağa hâkim olması açısından vadi için oldukça önemli bir konumdadır. (Resim 4.2-4.3) Bu nedenle üzerinde ırmak ve yolu kontrol etmeye yarayan bazı noktaların ve basit yapıların olması beklenir. Bu düşüncemizden hareketle, tepe noktasında yaptığımız araştırmada, yolu ve özellikle hemen altta yer alan yol kenarındaki hamam kalıntısını yakın mesafeden görebilecek bir noktada-kenarda gözetleme noktası olduğunu düşündüğümüz küçük bir alan tespit edilmiştir. (Resim 4.3) Bir taş yığının yer aldığı bu noktada bulunan bazı pitos parçaları gözetleyicilerin su ihtiyacını karşılamak için kullanılmış su kaplarını teyit eder. (Resim 4.3)

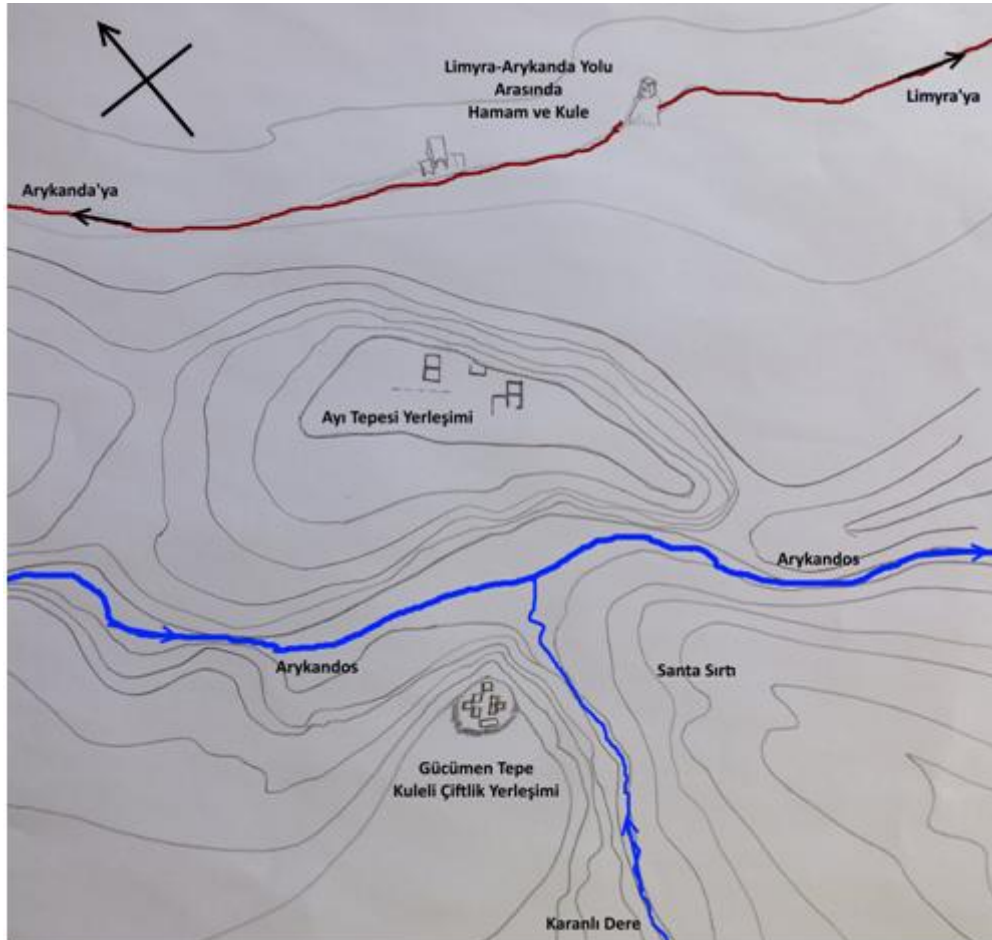

Resim 4.2: Limyra-Arykanda arasındaki Antik yoldan Ayı Tepesi'nin konumu. (Arykandos Irmağı tepenin arkasına düşmektedir.)

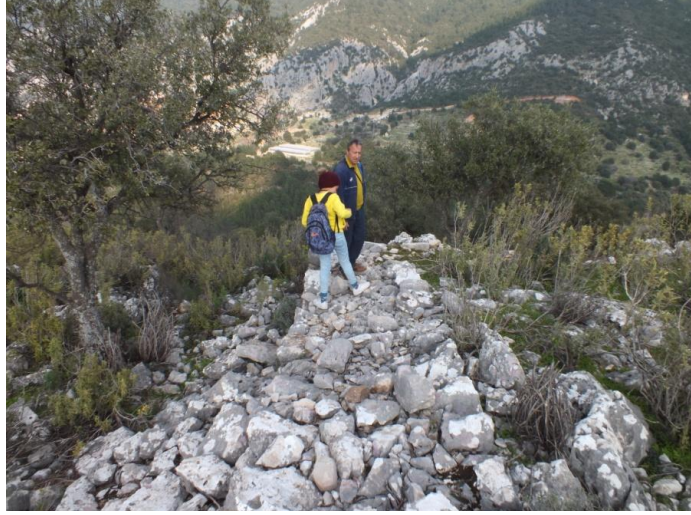
Resim 4.3: Ayı Tepesi'ndeki gözetleme noktası, bazı buluntular ve antik yolun görünümü.

Ayı Tepesi zirvesindeki birkaç yapı temeli, burada basit tarzda bir yerleşime işaret eder. (Plan 4.1) Bölgedeki kuleli çiftlik yapılarına göre oldukça sade ve sönük yapı temelleridirler. Bununla birlikte, birinde görülen berkitilmiş kalın temel duvarı, korunaklı bir yapı elde etmek için uğraşıldığını göstermektedir. Duvarlar harçsızdır ve etraftan toplanan yığma taşlarla inşa çalışılmıştır. (Resim 4.4.)

Plan 4.1: Ayı Tepesi yerleşim planı.

Resim 4.4: Ayı Tepesi'nde bir mekana ait taş temel.

Ayı Tepesi zirvesine ulaşım ancak doğu tarafındaki Sazaklı Deresi yakınından tırmanmaya başlayan patika ile mümkündür. (Resim 4.5) Tepenin diğer cephelerinden çıkış oldukça zordur ve özellikle yüklü bir hayvan ile çıkmak imkânsızdır. Bu patikada bir müddet ilerlendikten sonra bir boyun noktasına gelinir. Burada bazı kuru taş duvardan çoban ağılı vardır. Buradan güneye yani Ayı Tepesi'nin zirvesine tırmanıldığı gibi aynı zamanda, aşağı yani kanyona doğru oldukça dar bir patikadan devam edilebilir. Kanyona inen patika doğrudan Koyun İni kült alanına ulaşır. Bu açıdan düşünüldüğünde, Limyra/Finike istikametini yaya gelenlerden özel bir amaç taşıyanlar (örneğin kült alanını ziyaret), antik yol üzerindeki sazaklı deresinden ayrılarak buraya yönelip aşağı Koyun İni kült alanına ulaşmışlardır. (Harita 4.1)

Resim 4.5: Antik yoldan Ayı Tepesi ve Koyun İni kült alanına ulaşan yamaç patikası.

Ayı Tepesindeki yerleşimcilerin kendine yeter tarımsal olanakları olmasa dahi sahadaki hayvancılığa dair bazit taş ağılların varlığı ve Ayı Tepesi zirvesinde elle oluşturulmuş basit teraslarla az da olsa ihtiyaçlarını karşıladıklarını söyleyebiliriz. Bu tepeyi özel kılan ve dikkatle düşünmememizi gerektiren bir diğer husus ise batı istikametindeki

Gücümen Tepe’de yer alan esaslı bir çiftlik yapısı ile göz e temasında olmasıdır. Bu iki tepe aradaki dar ve derin kanyona rağmen birbirine çok yakındır. Birbirlerini kontrol edip sesle iletişim kurabilirler. Ayı Tepesi antik yola ve dibindeki Arykandos Irmağı’na birlikte hâkimken, Gücümen Tepe’deki kuleli yerleşim sadece Arykandos ve arkasındaki Karanlı Dere hattına hâkimdir. Her iki tepenin zirvesinde karşılıklı yer alan yerleşimlerin sadece belli bir dönem yaşamsal seçimlere dayalı olmadığını, aynı zamanda ırmakta gerçekleştirilen sedir kerestelerinin nakliyesinde de fonksiyonlar üstlendiklerini düşünmek gerekir. Belki de Ayı Tepesi ve Gücümen Tepe iki farklı gücün aynı amaçla tesis ettiği yerleşimler olarak konumlanmışlardır.

4.2.6.Soyut (Menkıbevi) Tespitler/Efsaneler ve Orta Çağ’daki Arka Planı

4.2.6.1.Dağda Yanan Işık Anlatıları

Arykandos Vadisi içinde yalnız Gökbük Köyü yerleşikleri içinde yoğun şekilde anlatılan bir fiziki hadise vardır. Hemen hemen tüm köy halkı müşterek şekilde benzer şeyleri anlatır. Anlatımlara göre, Gökbük Köyü’nün kuzeyinde kalan Sarıkaya zirveleri ile batısında kalan Alacadağ zirvesindeki Eren Tepe üzerinde kadimden beri parlak bir ışık görüldüğü olmuştur. (Harita 4.2) Bu ışığın iki zirve arasında yer alan Gökbük Tahtacıları tarafından, her iki tepede de bulunan yatırların ermişleri arasındaki bir haberleşmeye yorulur. Bu hadisenin etraf köylerce bilinmemesi, köydeki anlatımların inançsal bir uydurma olduğunu akla getirebilir, fakat özellikle Sarıkaya zirvesinde bahsedilen ışık hadisesi gerçektir⁶⁶ ve fiziki bir araştırmayı gerektirir.

Bu ışımının görüngüsü fiziksel açıklama kapsamında ‘manyetik ışım/kuzey ışıkları’ olarak tanımlanmaktadır. Güneş yüzeyindeki patlamaların, dünya atmosferinde uygun koşullar oluştuğu zaman belli noktalardan manyetik ışım olarak görülmesi hadisesi özellikle kutuplara yakın Alaska Bölgesi’nde karşılaşılar. Bu hadisenin Türkiye’de de gerçekleştiğine dair bilğimiz olmamakla birlikte, bu bölgede tartışmasız söz konusudur ve ender olarak gözlemlenebilir. O kadar enderdir ki, yerleşiklerin hayatlarında bir kez karşılaştığı söylenebilir. Işımanın fiziki durumuna dair görsel kullanılmadığı için kaba bir tarif vermek gerekirse, Sarıkaya zirvesinin Arykanda Vadisi’ne bakan uçurum yüzeyinin arka kısmında aşağıdan görülemeyen bir küçük vadi vardır. Işıma bu vadiden gökyüzüne yükselir. Adeta bir yanardağ patlamasını andıran bu ışım, kutup ışıkları gibi gökyüzünde değişik istikametlere

⁶⁶ Bahsedilen bu yoğun ışık parlaması, Sarıkaya zirvesinde, 23 Şubat 2002 günün saat 01.45-02.10 arasında çalışmanın yazarı ve diğer 2 kişi tarafından gözlenmiş, anlam verilemediği için değişik kurumlar (Jandarma gibi) telefonla aranarak bir hadise olup olmadığı sorulmuştur. Diğer iki kişi: **İsmail ÇELİKKOL** (T.C. Kimlik No: 14497529258, Doğum tarihi: 02.11.1964), **Kenan ÇELİKKOL** (14467530246, Doğum tarihi: 22.11.1983)

yatayda ve dikeyde savrulan devasa bir kitle gibi hareket etmektedir. Rengi ağırlıklı olarak kızıla çalmakla birlikte yer yer sarı bölgeler de içerir. Gökbük'ten başka bir yerde görüldüğüne dair bir anlatımın olmaması, olasılıkla bu ışığın görülebilmesi için Gökbük'ün açısal konum ve irtifa farkının uygun olmasındandır.

Harita 4.2: Halk arasında ışık görüldüğü anlatılan zirveleri gösterir harita. (harita üzerine eklemeler tarafımızdan yapılmıştır)

Halk arasında hala anlatılmakta olan bu hadisenin Orta Çağ arka planı ise Sionlu Aziz Nikolaos'un vitasında sözü edilen bir mucizeyle alakalı olabilir. Vita'ya göre; daha Aziz Nikolaos doğmadan önce, bir din adamı olan ve aynı adı taşıyan amcası Akalissos'ta görevli Rahip Nikolaos, yeri belli olmamakla birlikte yüksek bir dağın zirvesinde parlayan bir ışığa tanık olup arkasından gitmiştir. Geri döndükten sonra, orada Melek Mikail ile karşılaştığını ve kendisine Tanrı tarafından seçilmiş bir yeğenin doğacağı müjdelendiği, onun adına yapılacak manastır ile ilgili bazı bilgiler verildiğinden söz etmiştir (Sevcenko, 1984: 31-33). Vita'da anlatılan bu ışık görüngüsünün Tanrısallığından ya da gerçekten görüldüğünden emin olamayız ancak bölgede bu tasvire uygun bir realitenin olması, geriye dönük olarak Orta Çağ insanının bunu farklı yorumlayıp ilahi bir işaret olarak kabullenmesi mümkündür. 20.yüzyıl yerleşikleri dahi bu görüngüyü 'erenlerin-ermişlerin kendi aralarında haberleşmelerine' yorduklarına göre, Orta Çağ'ın mistik atmosferinde haliyle ilahi bir duruma yorulacağı açıktır.

Bölgede yaptığımız araştırmaya göre, bu ışık görüngüsünden sadece Gökbük'te söz edilmektedir. Sionlu Aziz Nikolaos'un doğduğu yer olan Tragalassos veya yakınındaki küçük bir köyden kastın neresi olduğu tam belli olmamasına rağmen, Sion Manastırı Myra/Demre Bölgesi Asarcık mevkiindeki manastır olduğu aynı şekilde Tragalassos'un da burası olması

gerektiği önerilir (İşler, 2009: 256 ve devamı). O halde o bölgede de benzer anlatımların olup olmadığı ayrıca sorgulanmalıdır.

Netice olarak, Orta Çağ el yazması vitada bahsedilen ve Sionlu Aziz Nikolaos'un bir mucizesi olarak kabul edilen dağın tepesinde ışık görme hadisesi, diğer açıklayacağımız örneklerle birleştiğinde Tragalassos'un bu bölgede olduğuna dair *dolaylı kanıtlar* olarak görülebilirler.

4.2.6.2. Ağaç Efsanesi ve Ritüel Uygulamaları

Sionlu Aziz Nikolaos'un vitasında anlatılan 'ağaçtan şeytan çıkarma' mucizesine dair bilgiler ve bununla ilişkili olduğunu kesin sayabileceğimiz bazı kaya resimleri daha önceki bölümlerde gösterilmişti. (Resim 2.20-2.21) Burada kısaca bu mucizeyi anımsamak gerekirse; Plakoma köylüleri Sionlu Aziz Nikolaos'a giderek, köylerinde içine şerir bir ruh işlemiş olan ağacın, tehdit haline geldiğini, zirai bereketin kalmadığını ve bundan kendilerini kurtarmasını istemişlerdi. Çalışma kapsamında Gökbük Köyü'nde bu mucizenin anlatımının geleneksel devamı niteliğinde olabilecek bir yerin varlığı tespit edilmiştir.

Limyra-Arykanda Antik yolu üzerinde ve Gökbük Köyü bitişiğinde, günümüzde 'eren mezarı' olarak bilinen yerin öyküsü ve burada yakın zamana kadar uygulanan ritüeller, Nikolaos'un bahsedilen mucizesinin sonradan gelen Oğuz Tahtacılar'ının eskilerden aldığı ve kendilerince dönüştürülmüş bir şekli olabilir. Keza Bizans ile Selçuklular arasındaki toplumsal münasebetler için senkretizm ve ortak kültür bağlamında örneklenebilecek pek çok örnek vardır (Su, 2008;193-197).

Gökbüklü Tahtacılar yakın zamana kadar burada devasa bir çam ağacı olduğunu, Finike'den Elmalı'ya (daha eskiden Limyra-Arykanda istikameti) gidenlerin burada mola verdiklerini, buradaki tüm ağaçların secdeye kapandığını ancak bahsedilen bu dev ağacın secdeye kapanmadığını, dallarına hayvan bağlandığı zaman dalların havaya kalkarak hayvanı boğduğu şeklinde değişik öyküler anlatırlar.⁶⁷

1980'li yıllara kadar bu noktada küçük çakıl taşlarından oluşmuş bir yığın vardı. Köylüler geleneksel olarak bu yığının önünden geçerken, aile fert sayısı kadar taş atıp, kendilerine zararlık gelmesin diye basit dualar edip geçerledi. İslami ritüeller içinde, kutsal merkezin ziyaretinde (hac vazifesi) yapılan şeytan taşlama ile ilgisi var gibi görülse de, Türkler'de eskiden beri var olan taş yığma kültürünün yaygınlığı ve buradaki uygulamanın alenen İslamiyet'e uzatılır yanının olmaması, Orta Çağ'dan gelen bir gelenek olduğunu

⁶⁷ Ali BALABAN, 1938 doğumlu bu bilgileri babasından, Kenan ÇELİKKOL, 1938 Doğumlu, T.C. Kimlik No: 14512528716 dedesinden ve babasından dinlediğini aktarmıştır.

düşünmemizi gerektirir. 1980’li yıllarda buradaki taş yığını kaldırılarak bir köy vatandaşı tarafından göstermelik bir mezar yapılmış ve baş taşına ‘*dervişler-kayıp erenler*’ yazılmıştır. Oysa mezarın gerçeklikle ilgisi yoktur. (Resim 4.6) Köylülerin uyguladığı ritüelin karşılıkları Asyatik ‘obo kültüne’⁶⁸ uzanıyor olsa dahi, yol kenarındaki ağaç ve ilişkili öykülerle beslenmesi arka planda başka bir şeyle beslendiğini işaret eder.

Resim 4.6: Gökbük Köyü’nde, Nikolaos’un ağaç mucizesi ile ilişkili olabilecek noktadaki mezar yapısı.

Bu noktada yer alan öykü, hem antik yol üzerinde olmasından, hem kuzeyindeki ‘Kara Çam Orta Çağ yerleşimine’ hem de güneydeki Arykandos Irmağı üzerindeki Koyun İni kült alanına yakınlığı nedeni ile Nikolaos’un mucizesi ile ilişkili olması savını güçlendirir. Keza Koyun İni kült alanındaki iki resim programı açık bir şekilde göstermektedir ki, Arykandos Vadisi içinde ve özellikle Gökbük etrafında Orta Çağ’da Aziz Nikolaos inancı oldukça güçlüdür. Birbirleri ile ilişkili bu bilgiler bir araya getirildiğinde, bu yerin Nikolaos’un doğduğu yerle bir ilişkisi olması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

4.2.6.3. Pıngıdık, Fallus Kültü ve Bulgar Türkleri

Gökbük Tahtacıları içinde her yıl nevruz bayramına (21 Mart) denk gelecek şekilde oynanan bir ‘köy seyirlik oyunu’ vardır. (Resim 4.7-8) Bu oyunun adı halk arasında ‘pıngıdık’ olarak söylenir. Anadolu’da değişik yerlerde, kış yarısı, cemel oyunu, saya gezmesi gibi benzerleri varsa da, pıngıdık oyunu bunlar içinde tüm süreçleri daha derli toplu, figüratif unsurları ve oyuncu grupları daha belirgin, amacı daha özgün olarak öne çıkar. Bu oyunun tam bir tasviri, sembolik değerlerinin anlamlandırılması, Orta Asya Türk geleneklerinden beslenen arka planı ve mesajları hakkında daha önce geniş bir makale yazılmış olup daha

⁶⁸ ‘Obo’; Asya steplerinde pek çok yerlerde Türk kavimleri tarafından sıklıkla uygulanan yığma taş geleneğidir. Elbette küresel sayılabilecek ölçüde yaygın bir kullanımı da vardır. Buna mukabil, Türkler’de günümüze kadar sirayet etmiş ölçüde köklü bir geçmişi vardır. Örneğin; dağ zirvelerindeki yatırlar veya yığma taş yığınlar gibi. Buralar adeta kutsallaştırılmış mekânlar olarak hala Türkler tarafından ziyaret edilmektedir ve çalışmayı alakadar eden sahada da bir başka örneği vardır; Alacadağ zirvesindeki Eren Tepe, adından da anlaşılacağı üzere bir iri mezarı/yatırı barındırır. Özellikle Tahtacı Türkmenler burayı ziyaret ederler ve kurban kesip, istiareye yatarlar.

ayrıntılı bilgiler oradan takip edilebilir (Sütçüoğlu, 2014: 261-274).⁶⁹ Makalede oyunun Asyatik kökenli olduğu vurgulandığı gibi Balkanlar'a uzanan ancak orada dahi Türk tarihinin hâkim olduğu coğrafyada görüldüğü de vurgulanmıştır. Aynı makalede bu oyunun sadece Gökbük Tahtacılar'ında görüldüğü oysa etraftaki yakın Tahtacı yerleşimlerinde bilinmediğine de yer verilmiştir. O zaman Asyatik kökenli olmasına rağmen sadece bir Tahtacı yerleşiminde görülüyor olması sorgulanabilir bir çelişki yaratmaktaydı.

Bu çalışma kapsamında aradaki çelişkiler giderildiği gibi, ara bağlantının nasıl gerçekleştiği de ortaya çıkarılabilmıştır. Anlaşılmaktadır ki, Gökbük Tahtacıları bu köye gelip bir müddet buranın eski yerleşimcileri olan Bulgar Türkler'inden bu oyunu edinmişlerdir ki, bu durum bizim bu oyunun Türk kökenlidir görüşümüzü bozmamaktadır. Zira Bulgar Türkleri de bu oyunu Anadolu'ya geldikleri ilk coğrafyalarından yani Hunlar'ın hâkimiyet mücadelesi verdikleri dönemin Balkanlar'ından yanlarında getirip sonraki Oğuz Tahtacıları'na transfer etmişlerdir. Bu ritüelin ilk uygulayıcılarının Hunlar olduğu tartışılabilir ancak Asya'dan getirildiğine dair kuvvetli kanıtlar vardır. Zaten Bulgaristan'daki kukeri oyunu hakkındaki araştırmalar da net şekilde ortaya koymaktadır ki, oyunun pek çok değişik şekilde isimlendirmeleri içinde 'Arapı/Arap, Babugeri/Babager, Kamali/Kemal, Dervishi/Derviş' adlarının yer alması Türk oyunu olduğunu teyid etmektedir (Mıshkova, 2012: 123-133). Zira MÖ.3.-2.yüzyılda Çin saraylarında oynan 'Fhang-i shang shi' oyunu da kukeri ve pingıdık oyununa çok benzemektedir (Brill, 1970: 108-110). Çin'de yeni yıl ve kötü ruhların kovulması amacı ile oynanan bu oyunun aksamaları belli ki Hunlar tarafından da bilinmektedir. Hatta emel Esin, Çin saraylarına dahi bu oyunun Türkler vasıtası ile sokulduğunu iddia eder. Ona göre, Çin'deki versiyon, Ural Altay boylarındaki kamların icra ettiği 'no' oyununun bir uzamıdır (Esin, 2001:174-176). Dolayısıyla, Bulgaristan'daki kukeri oyununun kökü Hunlar aracılığı ile Orta Asya'ya uzanıyor demek mümkündür. Tüm aksamaları koruna gelen ve temelde bir 'erginlenme ritüeli' olan pingıdık oyunu, bu nedenle kökleri Orta Asya'ya uzanan Anadolu'daki benzer oyunların içinde en saf şekilde kalabilmiş oyun olarak kabul edilebilir. O halde hala Anadolu'da ve Orta Asya'da benzerleri görülen bu oyunun Bulgaristan, Yugoslavya ve Macaristan bölgesinde de görülüyor olması gerekir ki vardır. Tezimize göre Gökbük'e kadar bu oyunu taşımış olan Bulgar Türkleri'nin, geride yani Bulgaristan'da da benzer bir oyunu bırakmış olması gerekir.

Bulgaristan'da 'kukeri' adı ile oynanan ve soyut kültür mirası kapsamında değerlendirilen benzer bir oyun, günümüz Bulgarlar'ı tarafından sahiplenilmekte ve yerel bir kültür mirası kabul edilmektedir. (Resim 4.9-10) Her ne kadar bu tarz animistik öykünmeli

---

⁶⁹ Bazı eklemeler ve düzeltmelerin yer aldığı bir başka makale için; (Sütçüoğlu, 2015: 505-512)

oyunlar küresel bir yaygınlık arz edip kökeni ilkel mitolojiye kadar uzatılıyorsa da, gerek pingıdık gerekse kukeri oyunlarının aynı ortak kökten besleniyor olması oyunların izlediği rota gereği daha akla yatkındır. Her iki oyunda da, keçi postuna bürünme, falluslar ve çanlar, birlik beraberliği sembolize eden sokak hareketleri, kitlenin tamamının iştiraki gibi daha eklenebilecek unsurlar yeni bir önermede bulunmamızı gerektirir. Kukeri oyunu, Hunlar ve Avarlar tarafından 5.yüzyıl itibari ile Balkanlar'da oynanırken, dağılma ve tehcir neticesinde Anadolu'ya taşınmış, burada sonradan gelen Oğuz Türkmenleri'nin bir grubu tarafından benimsenmiş ve günümüze kadar taşınmıştır. Dolayısıyla Anadolu'daki benzer oyunları da Oğuz Türkleri'nin doğrudan Asya'dan getirdikleri realitesinden hareketle, Türk ananelerinde görülen bu oyunların bir kısmı Karadeniz'in kuzeyini dolanıp Balkanlar üzerinden Anadolu'ya girerken, bir kısmı da doğrudan Kafkaslar'dan girerek geniş bir çember hareketi şeklinde yeniden kavuşmuşlardır.

Resim 4.7-8: Gökbük'te pingıdık oyunu.

Resim 4.9-10: Bulgaristan'da kukeri oyunu.

Gerek kukeri gerekse pingıdık oyunları hakkında burada ayrıntılı tafsilata girilmeyecektir. Özetle bu oyunların benzerlikleri ve aynı kökten besleniyor oluşları bizim çalışmamızı iki hususta yakından ilgilendirmektedir. Öncelikle Arykandos Vadisi içinde

Gökbük Köyü'nde kadimden beri yerleşik olarak yaşamış bir Bulgar varlığı için sağlam bir dayanak teşkil eder ve eski coğrafyaları ile bağı tesis etmemize yarar. Diğer taraftan günümüze pingıdık adı ile ulaşan oyundaki abartılı bir fallus sembolü, Koyun İni kült alanındaki resim programlarında da aynen görülebilmektedir. Böylece, Orta Asya benzer petrogliflerinde yaygın ve geleneksel olan falluslu erkek tasarımları sadece kaya resimlerinde değil aynı zamanda geleneksel oyunlarında da birleşmektedir diyebiliriz.

Bu geleneğin transferi Gökbük Tahtacıları içinde başka soyut transferlerin de olması gerektiğini düşündürür. Bir nevi halk bilimi kapsamında ele alınması gereken bu husus için daha kapsamlı ve ayrıntılı çalışmalar gerekmektedir. Bizim tespit edebildiğimiz bazı soyut verilerin de Tahtacılar Bulgarlar'dan geçmiş olma ihtimalini göstermektedir. Örneğin halk içinde çocukları korkutmak için kullanılan 'goncalaz' söylemi gibi: İnaniş'a göre goncalaz, öldükten sonra geri gelmek isteyen merhum için kullanılır. Kötü niyetle geri gelmesi muhtemel kişi için de 'gara goncalaz' denir ki bunun arka planı da 'kallikanhsaros-karakoncolos'a uzanır (Ölmez, 2011: 221). Adındaki 'kara' ekinden de anlaşılacağı üzere bu efsane yahut oyun da Türk kökenli olup⁷⁰ tıpkı pingıdık ta olduğu gibi, bir coğrafi çember şeklinde eski ile yeni kuşakların Anadolu'da buluşmaları sayesinde varyasyonları çekinmeden içselleştirilmiştir. Herhalde Tahtacılar'daki bu ve benzeri bazı soyut kavramlar da Bulgar Türkleri'nin bakiyeleridir. Keza, Evliya Çelebi Balkanlar üzerine anlatılarında bir Bulgar köyünde (dağlık, sarp bir arazide) koncoloz oyununu (*ki şekil olarak pingıdığa benzer*) gördüğünü anlatır (Özay, 2013: 299).

4.3.Gökçeyaka/Alasun/Alasın Tespitleri

Alasın köyü, Arykandos Irmağı'na bitişik (*ancak uçurumlar'ın üzerinden hâkim şekilde*) olması, Gökbük Köyü ile ilişkisi ve yakınlığı, Koyun İni kült alanı ve Kapı Çayı bölgesi petroglif alanının hemen üzerinde yer alması, Santa Sırtı ve Keşlik/Keşiş Dağı gibi topoğrafik isimlere sahip olması, Karanlı Dere gibi diğer bir kereste nakil hattı olabilecek potansiyeli barındırması, sınırları içinde kalan iki kuleli çiftlik yapısı (*Kisleli Tepe ve Gücümen Tepe Alasın sınırları içinde, Ayı Tepesi ise Gökbük sınırları içinde kalmaktadır*), sadece anlatımlarda kalan ancak pek çok lahit mezarı da içerdiği söylenen ancak yok edilmiş nekropolü ile özellikle yoğunlaştığımız bir yerdir. Tespit edilen verilerin Orta Çağ bandından anlamlandırılması Alasın'ın küçük ölçekli bir yerleşim gibi görünse de, tarihi seyri içinde bir

⁷⁰ Samsun, Konya: *Karakada*, Gümüşhane'de *Garagura*, Erzincan'da *Karakora*, adları ile anılan oyunların hem Karakoncolos ile hem de Bulgaristan'daki *Kukeri* oyunun adı ile dilsel benzerliklerine dikkat ediniz. Bu benzerlikler çoğunlukla Türkler'in bu tarz efsane ve oyunları Bizanslılar'dan aldığı-öğrendiği şeklinde ifade edilmiştir ki bu doğru değildir.

hakkında bilgi verilmeyecek olup ilişkileri analiz edebilmek için gerektiğinde metin içindeki Ayı Tepesi fasılası yeniden irdelenebilir.

İfade etmemiz gereken bir diğer husus kuleli çiftlik yapılarının planları ile ilgilidir. Bu çalışmanın saha araştırması tek bir kişi tarafından sürdürülmüştür. Dolayısıyla oluşturulan yerleşim planları tam bir ayrıntı arz etmez. Planlar çizilirken, sahada yapılan ölçümlerin ölçek ve açıl durumları olabildiği kadar gerçekçi yansıtılmaya çalışıldı ancak bir kişinin bu işi kusursuz olarak tamama erdirmesi mümkün değildir. Bu açıdan bu yerleşimlerin tam bir planının çıkarılması ve küçük buluntular üzerinden daha sağlıklı analizlerin yapılması gerekir. Bizim yaptığımız çalışmada, sondajlama yahut küçük buluntuların analiz için yerinden alınmasına başvurulmamış, yüzeye uç verenlerin değerlendirilmesi ile yetinilmiştir.

4.3.1.Kisleli Tepe Kuleli Çiftlik Yapısı

Kisleli terimi herhalde kiliseli anlamında kullanılmaktadır. Yerleşimde bir kilise kalıntısı mevcut değildir. Olasılıkla halkın mevcut harabeleri kilise zannından kaynaklanan yanlış bir adlandırmadan kaynaklanmaktadır. Alasın Köyü'nün batıya doğru çıkışında ve Alacadağ Köyü'ne gidilen stabilize yolun sol tarafına düşen, Karanlı Dere'ye hakim sarp bir yamacın üzerindedir. Bu yerleşim 'kuleli çiftlik yapısı' tanımı ile tescildir ancak tescil dosyasında ayrıntılı bir plan yoktur. Yerleşimin sarp yamaç üzerinde ve oldukça sık bitki örtüsü altında kalan kule haricindeki diğer yapılar herhalde tescil esnasında görülememiştir.

Çiftlik yapısının kulesi, sırtın en tepe noktasında hem tarımsal alanı hem de güney taraftaki tabandan geçen Karanlı Dere mecrasını rahatlıkla görebilecek bir konumda ve uygun savunma koşulları taşıyan bir noktada yer almaktadır. Kare planlı kule yapısının kalın duvarları iri taş bloklarla oluşturulmuştur.(Resim 4.11-12) Yerden yükseltilmiş ana girişi haricinde açıklığının olduğunu gösteren bir emare yoktur. Giriş kapısı sürgü kilit sistemine uygun iç oyalara sahiptir. (Resim 4.13-14)

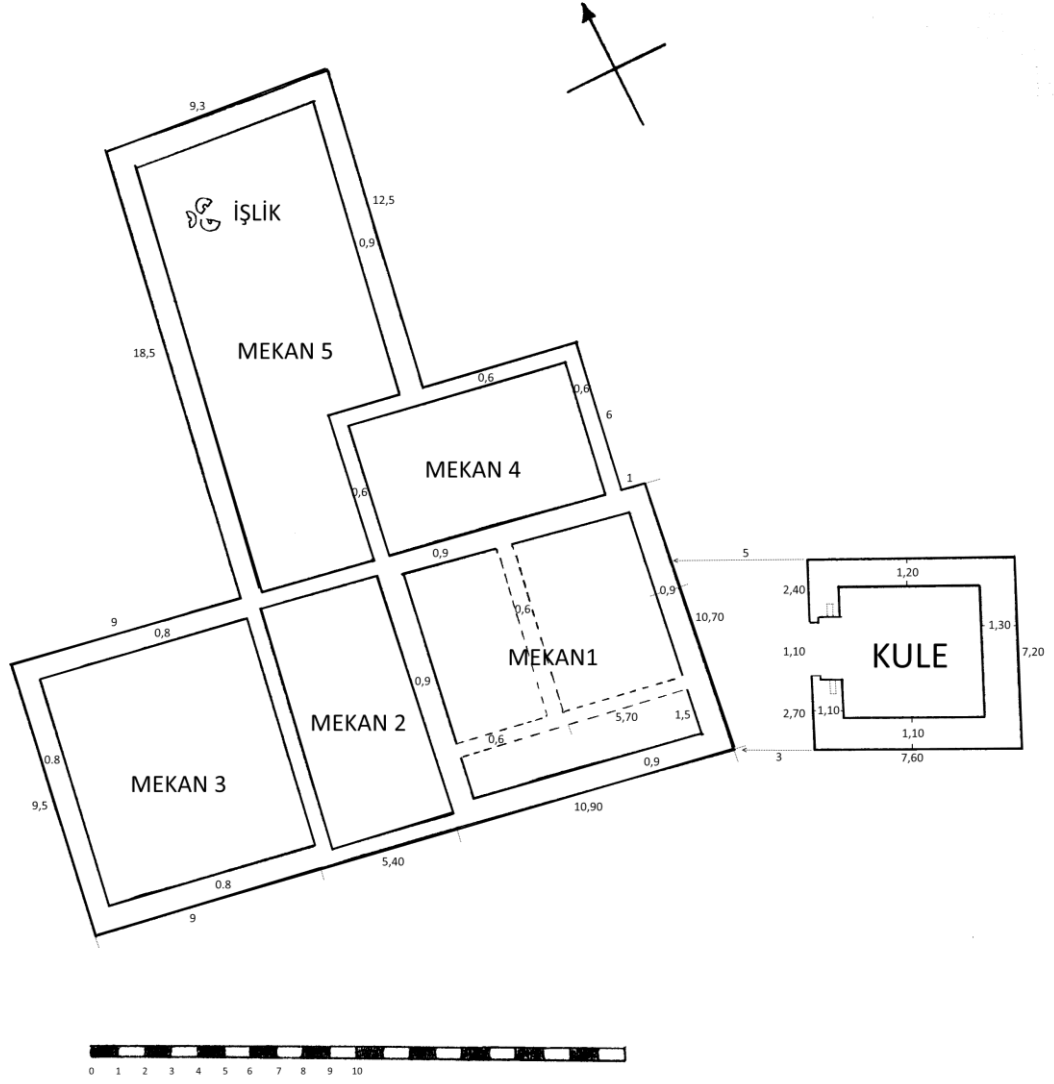
Resim 4.11-12-13-14: Alasın, Kisleli Tepe kule yapısına ait görseller.

Yerleşimin diğer mekânları kuleden aşağı tarımsal alana doğru ancak yine sırtın üzerinde ve birbirleri ile ilişkili şekilde sıralanmıştır. Bitki örtüsünün kapatması ve yer yer duvar profillerinin okunamaması mekânların açıklıklarının (kapı-pencere) hangi yönde olduğuna dair tam bir netlik sunmamaktadır. Görüldüğü kadarı ile plana eklenmiştir. (Plan 4.1)

Yerleşimde yüzeyde görülen bazı seramik parçaları tarihlendirmeye yarayacak ölçüde profil vermektedir. Pek çoğunun Orta Çağ kap-kacak malzemesi olduğu değerlendirilmekte birlikte daha kapsamlı bir analizle kesin tarihlendirmeler mümkün olabilir. (Resim 4.15)

Resim 4.15: Alasın, Kisleli Tepe, bazı küçük buluntu seramik parça örnekleri.

Plan 4.1: Alasın, Kisileli Tepe kuleli çiftlik yapısı yerleşim planı.

Kule haricindeki mekânlardan 5 numara ile tanımlanan yerin işlik olarak kullanıldığını gösteren ezme işi için birden fazla taş bloklar mevcuttur. (Resim 4.16)

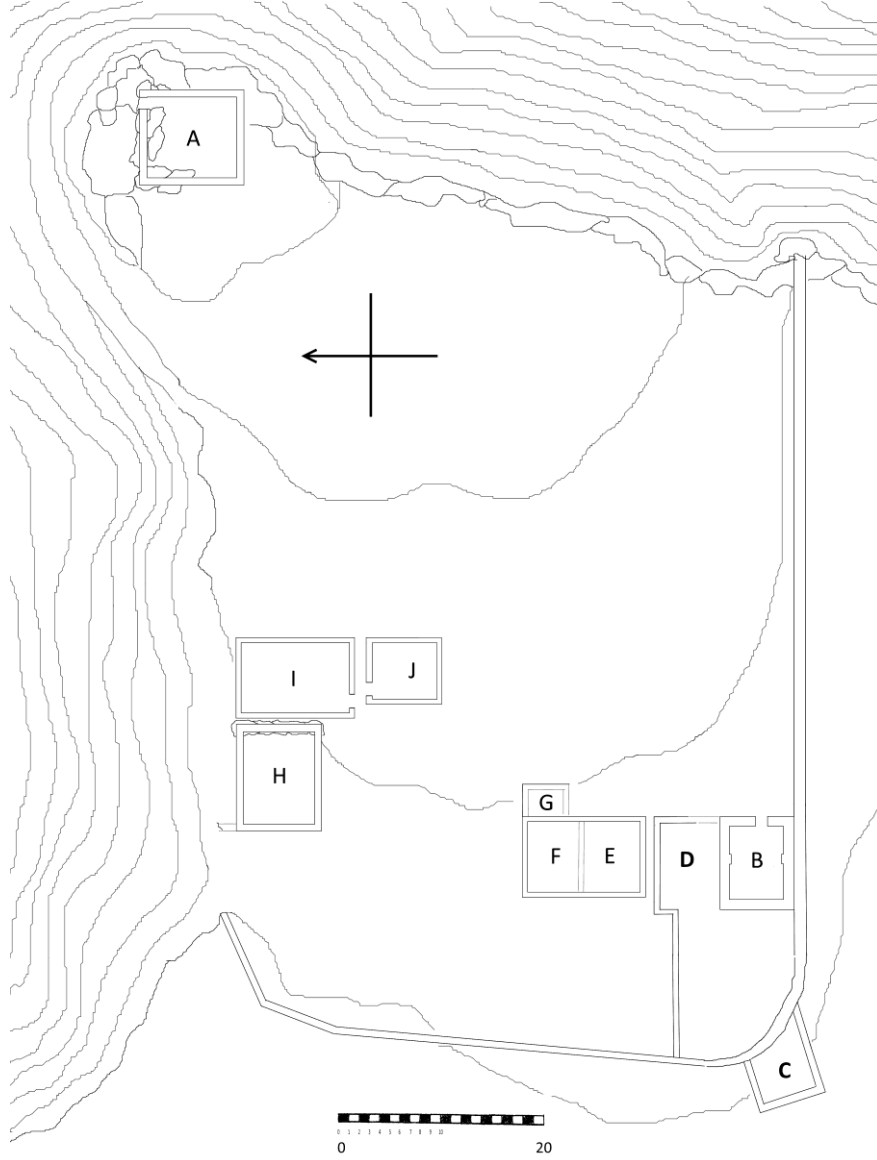

Resim 4.16: Alasın, Kisileli Tepe, işlikte ezme taş blokları.

İşlik ve kule haricinde kalan diğer mekânların konut olarak kullanıldığı değerlendirilebilir. Keza dini bir mekânın varlığına işaret eden herhangi bir bulguya şu an için rastlanamamıştır.

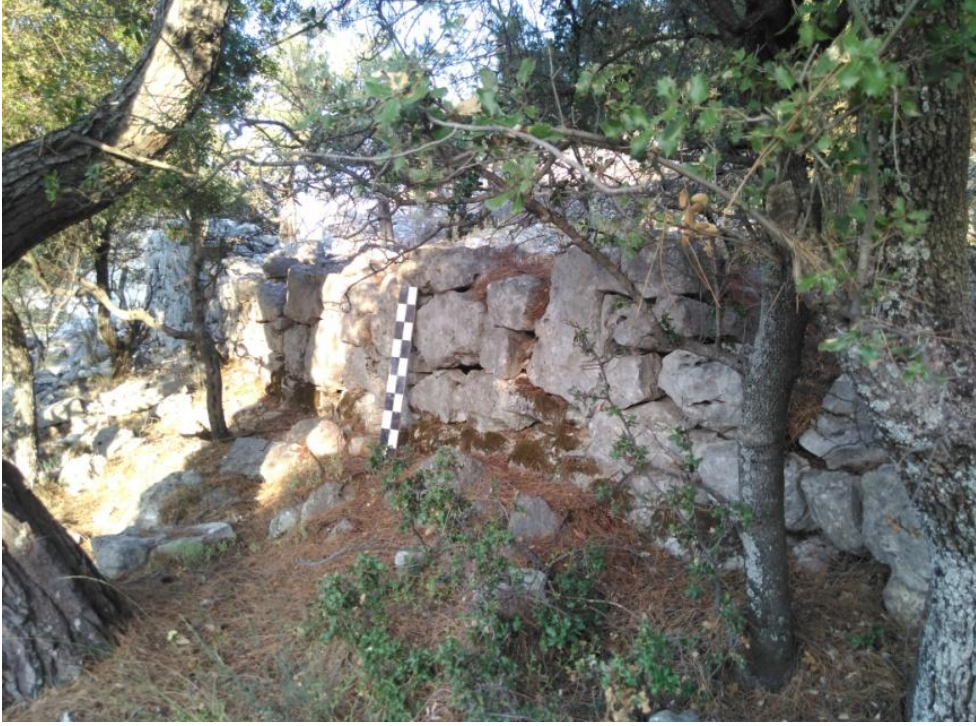
4.3.2. Gücümen Tepe Kuleli Çiftlik Yapısı

Plan 4.2: Alasın, Gücümen Tepe kuleli çiftlik yapısı planı.

Gücümen Tepe, Alasın Köyü'nün hemen üstünde yer alan 468 metre irtifada, sarp bir uçurumun zirvesinde yer almaktadır. Uçurumlar üzerindeki zirve noktası, tabanda akmakta olan Arykandos Irmağı ile bu gün susuz bir dere yatağı durumundaki Karanlı Dere kanyonuna hâkimdir. Batısında yer alan günümüz Alasın Köyü'ne son derece yakındır ve dik bir eğimle köyden zirveye ulaşabilmektedir. Köyden bu zirveye ulaşan patikanın etkin şekilde kullanıldığı, yol üstündeki değişik Antik kalıntılardan da anlaşılmaktadır. Özellikle çiftlik yapısının kulesi tam olarak uçurumun en ucunda ve köşede olması ile dikkat çeker. Son

derece korunaklı bir yer olan çiftlik yapısının topoğrafik konumu, köy istikametinden gelen dikey eğimli taraflar yığma taş duvarlarla sınırlandırılmış ve daha da korunaklı çepeçevre savunulabilecek bir yere dönüştürülmüştür. (Resim 4.17-18) Sur duvarları içinde kalan ve basamaklı şekilde birbirleri ile ilişkili birkaç mekandan birisi (Plan 4.2/B) su sarnıcıdır. (Resim 4.19)

Resim 4.17: Alasın, Gücümen Tepe, sur duvarından kesit.

Resim 4.18: Alasın, Gücümen Tepe, güney batı oval köşesi ve dışa taşan ek mekân.

Resim 4.19: Alasın, Gücümen Tepe, su sarnıcı.

Su sarnıcının içi sıvalıdır ve tonozlu bir örtüsü olduğu anlaşılmaktadır. Herhangi bir su kaynağı olmadığı için yağmur suyu depoladığı yahut taşıma ile aşağıdaki köyden su taşındığı öngörülebilir.

Yerleşimin köye doğru biraz daha alt kesimleri tarımsal aktivite ile teraslanmış ve antik duvar örgüleri ile sağlamlaştırılmıştır.

Kareye yakın planlı kule yapısı oldukça iri taş bloklardan, yerli kaya üzerine tesis edilmiş olup kalın bir çepere sahiptir. Bununla birlikte, temel taşlarından bir kaçı, yerli kayadaki temel izleri ve düz mekân tabanı ötesinde, kulenin ana duvarlarını oluşturan iri taş bloklar mevcut değildir.(Resim 4.20) Bu mekânın duvarlarına ait bu iri taş blokların olmaması dikkatle düşünmememizi gerektirir. Zira eğer deprem neticesinde yıkılmış olsa idi, taşların zeminde olması gerekirdi. Bu taşların köyde veya yakın yerlerdeki imar faaliyetleri kapsamında taşınması ağırlıklarından ve ulaşımın zorluğundan dolayı imkânsızdır. Sarnıcı tamamlanmış, diğer mekânları oluşturulmuş bir yerleşimin kulesinin yarım kalmış olması da düşük bir ihtimaldir. O halde bu kulenin duvar taşları nerededir ve neden zeminde değildir?

Resim 4.20: Alasın, Gücümen Tepe, kuleli çiftlik yapısı, kule duvar taşlarından birkaçı.

Resim 4.21: Alasin, Gücümən Tepe ve kule yerinin Finike-Elmalı karayolundan görünümü.

Kuvvetle muhtemeldir ki, bu yerleşim bir saldırıya maruz kalmıştır ve yapı taşları tekrar tesis edilemesin diye uçurumdan aşağı dökülmüştür. Kaldı ki, aynı durum sur duvarları ve diğer mekânlar içinde kısmen geçerlidir. Kulenin hemen altına denk düşen uçurum yüzeyi tabana ininceye kadar düşen blokları durdurmaya elverişli esaslı bir basamağa sahiptir ancak bu yüzey çalışılmamıştır. (Resim 4.21) Karşıda yer alan Ayı Tepesi'nden uzaktan çekilen resimler üzerinde yapılan incelemelere göre, bu basamakta bazı mimari yapı elemanlarının varlığına kanaat getirilmiştir. Bu hususun modern bir uçuş cihazı ile doğrulanması gerekir. Keza, yerleşimin mimari elemanları gerçekten buraya döküldü ise, bazı etnikon ve lokalizasyon bilgilerini sunabilecek bazı verileri de barındırıyor olabilir. Bu basamağa çıkmak için deneyimli bir dağcı grubu çalışmaya muhakkak iştirak etmelidir keza çıkabilmek için şu ana değin bir yol bulunamamış olup ancak kuleden aşağıya ipele sarkarak sonuç alınabilir görülmektedir. Bu çalışma bu yerleşimin ve diğer ifade ettiğimiz başlıkların aydınlatılmasında kritik öneme sahiptir.

Mekânlar içinde işlik yahut dini bir yapı olduğuna dair bir emare bulunmamakla birlikte, yerleşimin güneybatısındaki oval köşesine dayanan iç mekân ile köşeye dışarıdan sonradan eklendiği anlaşılan mekânın farklı tarzda mekânlar olduğu sanılmaktadır.

Su sarnıcının tonozlu örtüsü, iç sıvası ve yerleşimde görülen bazı seramik parçalarına dayanarak, kuruluş tarihi net olmasa da, Orta Çağ'da kullanımın sürdüğünü söyleyebiliriz.

4.3.3. Nekropol

Alasin Köyü'nün Orta Çağ'ına ait bir nekropol olması beklenir. Arazide mevcut 2 kuleli çiftlik yapısı haricinde, aşağıdaki tarımsal alanlara yakın veya en azından bu günkü

yerleşimin etrafında Orta Çağ'da müstakil ve çiftlik yapılarından ayrı olarak başka konutlar da olmalıdır. Eğer bu konutlar çiftlik yapılarının kontrolünde ise sayısal olarak topluca yaklaşık olarak 30-40 hanenin varlığı söz konusu olmalıydı. Netice de bu miktar bir nekropolün olmasını gerektirir. Çiftlik yapılarına gösterilen özen ve harcanan bütçe de göz önüne alınacak olursa, ayrı bir nekropol veya mevcut müşterek nekropolün özel bir kısmının daha nitelikli mezar yapılarına ayrılmış olması son derece doğaldır.

Olması gereken bu nekropolün yeri tespit edilmekle birlikte, nekropole ait herhangi bir emarenin bulunamaması görsel ve plan sunumunu engellemiştir. Tüm köy halkı ve özellikle komşu köy olan Gökbüklüler'in tanıklığı teyit etmektedir ki, Alasın Köyü'nün Gökbük istikametine doğru çıkışındaki son tarımsal arazinin uçuruma bakan çalılık yamacı bir nekropoldür. (Harita 4.3) Nekropolün yer aldığı tarımsal arazi aşağıdan düşük bir eğimle uçurum ucuna doğru yükselir ve burada 50 metre genişliğinde bir çalılık-taşlık alan uçuruma paralel ilerler. Yok edilen nekropolün ağırlıklı kısmının tarımsal alan ile çalılık alanın bulunduğu yerde olduğu, tarımsal alanın genişletilmesi esnasında pek çok mezarın yok edildiği, daha önceden (1970-1980'li yıllarda) bu nekropoldeki daha iri lahit mezarların parçalanarak Gökbük'teki kireç ocaklarında yakıldığı anlatılmaktadır.⁷¹ Buna rağmen, bahsettiğimiz kayaç ve çalılıklardan oluşan uçurum kenarlarının çok daha ayrıntılı bir incelemesi yapılırsa bazı parçalara ulaşılabileceği belirtilmelidir. Belki de bu lahitler üzerinde yerleşimin ve yerleşiklerin adına referans veren pek çok bilgi yer almaktaydı.

Nekropolü özel kılan unsurlardan biri de, Koyun İni kült alanının tam üstüne denk düşmesidir. Nekropol alanından aşağıya inişe izin veren bir kaya çatlağı, basamaklar halinde aşağıdaki akarsu kenarına kadar ulaşabilmektedir. Buradaki kaya yüzeylerinde bazı küçük ölçekli inler vardır ve birinin üst tarafı küçük nişler barındırmaktadır. Dolayısıyla aşağıda ırmak kenarında özel bir kült alanı, yukarıda ise ruhani atmosferli bir nekropolün birbirleri ile ilişkili olması gerekir ancak nekropolden elde edilen verilerden yoksun olduğumuz için bu ilişkiyi tesis edecek olanağa sahip değiliz.

4.3.4.Çiftliklerin Vadiyi Kontrol Rolü ve Potansiyeli

Alasın'da tespit edilen iki kuleli çiftlik yapısı büyük bir yerleşim olduğuna yorulmasa da, yerleşim için tercih edilen topoğrafyanın yakındaki iki esaslı antik kente (Arykanda ve Limyra) göre konumu farklı bir açıdan bakmamızı gerektirmektedir. Çiftlik yapılarının yer aldığı Alasın Köyü'nün eski adına dair herhangi bir önerme yoktur. Kaldı ki, yerleşimin

⁷¹ **Ahmet BOSKAYA**, T.C. Kimlik No: 17005445668, 01.06.1949 doğumlu, Gökbük Köyü'nden **Ahmet PINAR**, T.C. Kimlik No: 15607492240, 1930 doğumlu, Gökbük Köyü'nden

eskiden sahip olup olmadığı da belli olmayan diğer mekânsal öğeleri yoktur. Erken Orta Çağ'da bölgede bu tarzda müstakil kuleli çiftlik yapılarına rastlanıyor olması, buranın da diğerleri gibi şartlar gereği oluşturulmuş bir yerleşim olmuş olabileceğini düşündürür. Buna mukabil yerleşimin ve çiftlik yapılarının fiziki konumları ve geri döndürülemez şekilde tahrip edilmiş olmaları dikkatlice düşünmemiz gereken bir durum yaratmaktadır.

Kisleli Tepe ve Gücümen Tepe zirvelerinde son derece korunaklı uçurum sırtlarında yer alan çiftlik yapıları aynı zamanda Arykandos Irmağı ile de ilişkilidirler. Kisleli Tepe yerleşimi doğrudan Karanlı Dere'yi kontrol eder vaziyettedir. Gücümen Tepe yerleşimi ise Karanlı Der ile Arykandos Irmağı'nın kavşak noktasındadır. Antik Çağ'da ve Orta Çağ'da Arykandos Irmağı üzerinden yürütülen sedir nakliyesi büyük kentlerin iktisadi durumlarını doğrudan etkilemekte idi. Arykandos Irmağı bu bağlamda kullanılan tek nakliye hattı mıydı bilemiyoruz keza daha önce ifade edildiği gibi, Karanlı Dere farklı bir istikametteki sedirleri Arykandos Irmağı'na taşıyacak kapasiteye sahiptir. Günümüzde bu dere yatağı akmasa da Orta Çağ'da da akmadığı manasını çıkaramayız. Yakın dönemdeki bazı örnekler de göstermektedir ki, Karanlı Dere üzerinden uygun hava ve su koşullarında kereste nakli yapılabilmiştir.

O halde, Kisleli Tepe ve Gücümen Tepe yerleşimleri, bir taraftan kendi nakil hatlarını diğer taraftan Arykandos Irmağı üzerinde belli bir kontrolü deneyecek olanağa sahiptir denilebilir. Arykanda ve Limyra gibi köklü iki antik kente rağmen bunu deneyebilmesi için dikkate alınacak bir güç olması gerekirdi. Bu gücü oluşturabilmiş midir onu da bilemiyoruz ancak çiftlik yapılarındaki tahribat izleri bir depremi andırmamaktadır. Böylece karşı bir güç tarafından kasten yıkıldığı ve pek çok mimari elemanın uçurumdan aşağı döküldüğü varsayılacak olursa –ki durum buna işaret etmektedir- Alasin'in eski yerleşimcilerinin bir müddet sahayı ve ticareti kontrole yeltendikleri ancak iki kentin arasında fazla uzun ömürlü olamadıklarını da düşünmemiz gerekir. Keza, çiftlik yapıların karşıdan gören Ayı Tepesi yerleşimi de büyük olasılıkla karşıt bir gücü sembolize etmekteydi. Toplamda bakılacak olursa çiftlik yapılarının tamamı tesadüfi olmayan nedenlerle ırmaklara-derelere göre konumlanmışlardır. Seçtikleri arazi koşulları sadece güvenliği değil aynı zamanda aşağıda seyreden nakliye de alakadar eder vaziyettedir.

Bu çiftlik yapılarının kendi tarımsal havzaları vardır ve kendilerine yeter çaptadır. Hatta denilebilir ki, buradaki tarımsal potansiyel Arykanda'dan daha büyüktür. Arykanda'nın sedir ormanlarına yakınlığı ile Alasin'in sedir ormanlarına yakınlığı mukayese edilecek olursa aynıdır denilebilir. O halde Alasin eski yerleşiklerinin bu değerli işi yapmalarının önündeki yegane engel Arykanda'nın gölgesi olabilirdi. Arykanda ve Limyra kendi aralarından geçen

antik ticaret yolunu belli oranlarda kontrol ederken, Alasin yerleşiminin bu yol üzerinde kontrolü veya payı olması olası değildir çünkü kara yolu ile bağlantıyı kesen derin bir kanyon vardır. Alasin'ın Arykanda'ya ulaşımı Gökbük Köyü üzerinden iken, Limyra'ya veya Finike'ye ulaşımı topoğrafik olarak Karanlı Dere akış yönünün tersine ve yukarı Alacadağ'a oradan da Asarönü üzerinden ovaya şeklinde idi ki hala öyledir. Harita ölçeğinde bakılacak olursa, Arykanda Irmağının aktığı kanyonun içi doğrudan Alasin'a en kestirme yol gibi görünür. Bu ulaşım ancak ve ancak yaya ve çok küçük ölçekli yüklerin hayvanlara yüklenmesi ile –belki- mümkün olabilir. Kanyonun kullanan bu topoğrafik kestirme rota yüksek olasılıkla Aziz Nikolaos kültüne bel bağlamış inançlıların kullandığı zor bir yoldu.

Alasin'daki çiftlik yapıları ve onların haricinde kalan konutların mukimlerinin sıkı Hristiyan oldukları 5.yüzyıl-6.yüzyıl aralığında dönemin tarzına uygun olarak inzivaya çekilebilecekleri pek çok ıssız ve ulaşılması imkânsız yere sahip olmaları kendi içlerinden bir takım keşifleri çıkarmalarına da olanak tanıyacak ölçüdedir.

Sonuç olarak bu topoğrafik değerlendirmelerin tamamı sahanın analizi üzerine bir tahlilden ibarettir. Buna rağmen, Arykandos Irmağı ile ilişkisi, kuzeyinde ve güneyinde yer alan Arykanda ve Limyra ile ilişkili yerleşimi ve Aziz Nikolaos kültürünün var olduğu kesin olan noktalara yakınlığından dolayı Alasin'ın eski bir ismi olmalıdır.

4.3.5. Alasin ve Tragalassos Üzerine Etimolojik Bir Değerlendirme

Bundan önceki bölümlerde Tragalassos adı ile anılan ancak lokalizasyonu kesin olarak yapılamamış yerleşimden söz edilmişti. Tragalassos, sadece lokalizasyonu yapılamadığı için değil aynı zamanda Sionlu Aziz Nikolaos'un doğduğu yer olarak da önem arz etmektedir. Gerçi, Nikolaos'un vitasında dahi tam olarak Tragalassos'da doğduğu söylenmez. Vitadaki muğlak anlatıma göre Tragalassos veya yakınındaki küçük bir yerleşimde doğduğu anlamı çıkarılır. Buna rağmen Tragalassos ile Nikolaos arasında bir bağ vardır. Keza, tam olarak orada doğmamış olsa dahi kutsal topraklardan deniz yolu ile döndüklerinde 'gemiden Finike'de inmek istemesi', 'Likya'daki Tragalassos'a döndüklerinden' bahsedilmesi gibi hususlar Tragalassos ve Finike'yi ayrıntılı analizi zorunlu kılar. Bellidir ki, Tragalassos çocukluk döneminde onun memleketidir.

Tragalassos adı bir de Arykanda Kenti tarafından yazılmış bir anlaşma yazıtında geçer. Bu yazıt Tragalassos'un nerede olduğuna işaret etmez. Araştırmaların gösterdiği üzere, Tragalassos kısa bir dönem kent statüsünde iken sonradan köy statüsüne düşmüştür ve önermelere göre de Arykanda ile Limyra arasında olması gerekir.⁷² Buna rağmen bu aralıkta

⁷² Bakınız; Bölüm:2.1.2 ve ilgili dipnotlar.

bir yerleşim bulunamamış ve şu ana değin bir önerme yapılmamıştır. Alasin'ın topoğrafik konumu, potansiyel durumu, küçük ölçekli olsa dahi yerleşim verileri ve özellikle adı Tragalassos için bir önermede bulunmaya yetecek olanaklar sağlamaktadır.

Alasin, Tragalassos'un bulunması gerektiği düşünülen Arykanda ve Limyra'nın tam ortasına ancak sarp bir araziye denk düşmektedir. Zaten bu sarplığından dolayı bu güne değin pek çok kültür varlığı daha tespit edilemeden yok olmuştur. Koyun İni kült alanı Alasin yerleşimi ile doğrudan bağlantılıdır. Koyun İni kült alanı kesin olarak Sionlu Aziz Nikolaos kültüne atfen kullanılmıştır. Bu keşiş mağarasının Aziz Nikolaos tarafından bizzat kullanıldığını kesin olarak söyleyemsek de, ardılları tarafından kutsandığı açıktır. Dolayısıyla inançsal olarak da Tragalassos'a dolaylı bir bağlantı söz konusudur.

Daha önce ifade edildiği gibi, eğer Arykanda saldırıya maruz kalacağını anladığında, kendi güvenliği için Tragalassos ile bir anlaşma tesis etme gereği duymuşsa, bu yerleşimin Myra/Demre territoriumunda olması topoğrafik olarak mümkün değildir. Zira arada aşılması ve birbirine saldırmak yahut yardımlaşmak için uygun mesafe yoktur. Arykanda ile Myra territoriumunda yer alan bir Tragalassos'un en kötü koşullarda dahi birbirlerine saldırabilmesi gerekli olmadığı gibi stratejik olarak da mümkün değildir. O halde Tragalassos için en uygun topoğrafik önerme Alasin olabilir. Aziz Nikolaos'un hayatına paralel duran diğer bileşenler de (kült alanı, Finike ile alakalı söylemleri, mucizelerinin soyut izleri gibi) bu önermeyi destekler niteliktedir. Çok daha hassas bir husus ise Alasin'in yer adı ve bu adın kökenidir.

Burdur'daki Sagalassos Antik Kenti yerinde bugün var olan ilçe 'Ağlasun'dur ve hiç kuşku yoktur ki Ağlasun, Sagalassos'un bozulmuş halinden ibarettir (Umar, 1993: 26). Görüleceği üzere, Alasin (Eski adı Alasin) da Ağlasun ile türdeşdir ve Tragalassos'un bozulmuş halidir dememiz için yeterli benzerliği taşır. Sagalassos adının orijini hakkında bilgi veren Umar'a göre (1993: 694), kentin adı bazı kaynaklarda 'Agalassos' olarak da geçmektedir. Hatta Ptolemaios'da (5 III 3'e göre) Sagalassos, Akalissos olarak da anılmaktadır. Bu bilgi bizi başka bir yer adını da sorgulamaya sevk etmektedir. Bahsedildiği üzere, Sionlu Aziz Nikolaos'un amcası Rahip Nikolaos, Akalissos Manastırında görevlidir. Likya'da olduğu kesin olan Akalissos'un lokalizasyonu Kumluca İlçesi bölgesine yapılmıştır. Kesinlikle orası mıdır bilemiyoruz ancak tıpkı Sagalassos'un söylenişinin Akalissos olabilmesi gibi, Tragalassos ile Akalissos isimleri arasında bir bağlantı var ise olasılıkla Akalissos, Alasin da olabilir. Bu bağlantının kurulabilmesi halinde, Amca Nikolaos'un 'ışık mucizesine' tanıklık ettiği yer de netleştirilmiş olur.

Alasin yerleşiklerinin köy adının kökenine dair fikirleri efsaneden ibarettir. Rivayet edilir ki, bu köyden kovulan Hristiyanlar köylerini terk ederken '*size kalmasın aileniz*

ağlasın' tarzında beddua etmişler ve bu da köy adını şekillendirmiştir. Elbette ki bu doğru olamaz zira Osmanlı kayıtlarında dahi köy adı ve nüfusu üzerine bilgilere rastlanır. Neticede, tüm araştırmalarımıza rağmen, bölgede Tragalassos adını içeren bir yazıt henüz bulunamamıştır. Buna rağmen saya geldiğimiz topoğrafik değerlendirmeler, önermelerin burayı işaret etmesi ve sağlam bir Aziz Nikolaos kültürünün varlığı sayesinde Tragalassos'un teyide muhtaç bir şekilde Alasın olduğunu önerebiliriz.

SONUÇ

Bugünkü Elmalı Ovası ile Akdeniz kıyısındaki Finike Ovası arasında bir koridor şeklinde uzanan Arykandos Vadisi, Antik Dönem'den Modern Çağ'a kadar sedir ticareti ile önemli bir topoğrafik alan olmuştur. Arykandos Vadisi'nin üst kesiminde yer alan Arykanda ve aşağısında yer alan Limyra antik kentleri de bu potansiyelden tarihsel süreçleri boyunca istifade etmişlerdir. Hiç kuşkusuz bu fayda Orta Çağ toplumları tarafından da kullanılıyordu. Buna bağlı olarak, Orta Çağ'da vadi içindeki yerleşimler ve yerleşikler, çağın iktisadi koşullarını gözeterek konumlanmışlardır. Bir taraftan Orta Çağ'ın mistik atmosferi, Antik Dönem'den farklı olarak bu yerleşimlerin sosyal hayatında ve mekânsal durumlarında da değişik bakiyeler bırakmıştır. Arykandos Vadisi'nin sert topoğrafyası kapsamlı bir arkeolojik incelemeyi şu ana değin mümkün kılmamıştır. Bu çalışma, bu vadinin belli bir alanını merkeze alarak Orta Çağ bandında incelemiştir.

Elde edilen bulgular göstermektedir ki, Arykandos Vadisi, Erken Orta Çağ'da iki farklı sosyal dönüşüme tanıklık etmiştir. Vadi yerleşikleri bir taraftan yeni Hristiyanlık dinine katılıp, dönemin önemli figürlerinden Sionlu Aziz Nikolaos'un sadık takipçileri olurken, diğer taraftan da inanan kitlenin etnik durumları değişik bir görünüm arz etmiştir. Sahada elde edilen somut ve soyut veriler açıkça göstermektedir ki, Sionlu Aziz Nikolaos kültürünü benimseyip coğrafyada yaşamaya başlayanların bir kısmı, 5-6.yüzyılda Balkanlar'dan Anadolu'ya tehcir edilenler arasındaki Bulgar Türkleri'dir. Sahada halen yaşamlarını sürdüren, 1071'den sonra Anadolu'ya girmiş Oğuz soylu Tahtacı Türkmenleri ve Osmanlı arşiv belgeleri bu vadi içinde Bulgar Türkleri'nin 19.yüzyıl sonuna kadar yaşadıklarını doğrulamaktadır. Kanyon içinde iki farklı bölgede tespit edilen petroglifler de, Türk soylu bir grubun aidiyet ve inançsal durumlarını açıkça ortaya koymaktadır. Bu verilerin tarihlendirilmesi bazı temel kriterler gözetilerek önerilmiştir; petrogliflerde yer alan yazıtlar Grekçe okunamamış ve teyide muhtaç olmakla birlikte eski Türkçe olduğu kanaatine varılmıştır. Yazıtlara paralel işlenen haç çeşitleri topluca Erken Orta Çağ'a işaret etmektedir. Resim programları 6.yüzyılda yaşamış olan Sionlu Aziz Nikolaos'a birer referanstır. Sembol ve figürlerin stil kritikleri, bunların Orta Asya Türk sanatı üslubunda olduklarını göstermektedir. Böylelikle, Arykandos Vadisi içinde ve bu günkü Gökbük ve Alasın Köyleri arasında en azından 7.yüzyıl itibari ile bir Hristiyan Bulgar Türkü yerleşmesinden söz edilebilir. Elbette Bulgar Türkleri'nin Anadolu'ya girişleri daha eskidir ve bu tarihin 5.yüzyıla kadar çekilmesi mümkündür ancak petrogliflerin işlendiği tarih asgari seviyede 7.yüzyıl olabilir. İnançsal düzlem, tradisyonlar ve toplumsal psikoloji göz önüne alındığında, 10. asırda tehcir edilen diğer Bulgar kitlenin (ki bir taraftan onların Müslüman oldukları da

söylenmesine rağmen) Hristiyan olsalar dahi, Anadolu'ya ayak basar basmaz Aziz Nikolaos'ı benimseyip adına metinler ve resimler nakşedeceğini düşünemeyiz. Büyük ihtimalle petroglifler Aziz Nikolaos'un hayatına eşlik eden ilk kitlelerce tanzim edilmiştir.

1071'den sonra Anadolu'ya giriş yapan Türkmen kitle içinde, hayatlarını orman işçiliğinden kazanan ve özel bir meslek erbabı olan Ağaçeri'ler sonradan Tahtacı olarak anılır olmuşlardır. Bu Türk uruğu 11.yüzyıldan 13.yüzyıla gelindiğinde Maraş'tan Kaz Dağları'na kadar iş yapabilecekleri değerli ormanlara doğru bir yayılım gösterdiler. Bu minvalde, kesin tarihi bilinmese de, 12-13.yüzyıl arasında Likya'nın bu bölgesine geldikleri ve bildikleri işi yapmaya başladıkları bilinmektedir. Keza, 14.yüzyıl başında Elmalı'da tesis edilen Abdal Musa Tekkesi ve aşağıda Limyra'da kurulan Kâfi Baba Tekkesi, bir taraftan buradaki Türkmen yerleşimini diğer taraftan Türkler'in iktisadi olarak bölgeyi kontrol ettiklerini onamaktadır. İşte bu aralık, daha önceden vadiye gelen Hristiyan Bulgar Türkleri ile sonradan gelen Oğuz Türkleri'nin temas edip birlikte yaşamaya başladıkları dönemdir. Bu birlikte yaşamları dâhilinde pek çok kültür alışverişi gerçekleşmiş ve vadi içindeki Tahtacı Türkmenler'de sürülebilir izleri kalmıştır.

Bu gün Gökbük Tahtacıları içinde tespit edilen bazı ormancılık terimleri, yöntemleri, sosyal geleneklerin bazıları ve inançsal fenomenler kendilerinden önce gelen Bulgar Türkler'inden kalmadır. Tahtacılar'da halen sürdürülen Pıngıdık Oyunu, şerir ruh öyküleri ve bazı inançsal ritüeller bunlardan bazılarıdır. Bunların içinde Pıngıdık oyunu Bulgaristan ve Anadolu Trakya'sı arasında halen görülebilmektedir ve Türk geleneği olduğu şüphe götürmez şekilde ortadadır. Dolayısıyla, bu tarz soyut tespitleri, Karadeniz'in kuzeyini takiben 4.yüzyılda Balkanlar'a ulaşıp Hun dağılmasının ardından Anadolu'ya giren Türk urukları ile 1071'den sonra Kafkaslar üzerinden Anadolu'ya giren Türk uruklarının karşılaşp ortak kültürlerini yeniden harmanlamaları olarak değerlendirmek gerekir.

Bu Türk uruklar asırlarca bir ötekini el sanarak birlikte yaşamışlar, yaşamları boyunca iki farklı dine tabi ancak ortak sayılabilecek gelenekleri sayesinde birbirlerine tutunmuşlardır. Tanzimattan sonra değişen Balkan ve Osmanlı İmparatorluğu koşulları içinde ortaklıkları ve komşulukları düşmanlığa dönüşmeye başlamıştır. Bu dönemde Bulgaristan'dan geri tehir edilen Müslüman Türkler Anadolu'ya yerleşirken, Anadolu'ya önceden gelmiş Hristiyan Bulgar Türkler, 'Rum-Hristiyan' addedilip Bulgaristan'a gönderilmiş ve trajik bir tarih oluşmuştur. Bu trajik tarihin sonu 20.yüzyıl olmasına karşın merkezi Orta Çağ'dır ve bu çalışma belki de pek çok benzer öykünün ayakları en sağlam yere basan gösterimidir. Çünkü varılan sonuca sadece arşiv ya da anlatılardan yola çıkılarak değil, arkeoloji, sanat tarihi, tarih ve sosyolojinin imkânları kullanılarak ulaşılmıştır.

Çalışmada ortaya çıkan verilerin analizi sonucunda Sionlu Aziz Nikolaos ve doğduğu yer olan Tragalassos ile ilgili bazı saptamalar ve önermelerde bulunulmuştur. Tragalassos, Hellenistik Dönem’de kısa bir süre kent durumunda iken sonradan köye indirgenmiş ve kesin olarak lokalizasyonu henüz yapılamamıştır. Son önermeler burasının Myra/Demre territoriumunda kalan Asarcık’ta olması yönündedir. Bizim çalışmamız Arykandos Vadisi’nde Sionlu Aziz Nikolaos’a kuvvetli bir inancı kesinlikle ortaya koyarken, Tragalassos ile ilgili olarak da nitelikli verileri sorgulamaktadır. Tragalassos için önerilen ‘Arykanda ve Limyra arasında olması gerektiği’ bahsi, bazı topoğrafik yer adları, tespit edilen kuleli çiftlik yapıları, 5-6.yüzyıl kilisesi, Alasun Köyü’nün etimolojik isim değerlendirmesi ve özellikle, Arykanda ile Tragalassos arasındaki anlaşma metninin jeostratejik analizi, Alasun/Alasın Köyü’nü önermemize olanak sağlamaktadır. Keza Sionlu Aziz Nikolaos’un Finike ile doğrudan bir ilişkisinin olduğu kendi hayat öyküsünün anlatıldığı Vita’dan da anlaşılabilir. Unutulmamalıdır ki, diğer önerilen yerler için bu kadar emare yoktur. Ortaya koyduğumuz önermenin daha kesin kanıtları, Alasın Kisleli Tepe, Gücümen Tepe ve nekropol yerinde yapılabilecek sondajlarla belki elde edilebilir.

Bu çalışma 2013 yılından 2018 yılına kadar, yüksek dağcılık deneyimi olmayanların çalışmasının imkânsız olduğu bir sahada, herhangi bir destek almadan bir kişi tarafından sürdürülmüştür. Buna dayalı olarak saha içinde gözden kaçmış bazı veriler olması ve hatta konteks alanların bulunabilirliği unutulmamalıdır. Çalışma alanı Arykandos Vadisi’ni baştan sona ele almamıştır. Genel değerlendirmeler haricinde, saha araştırmaları en zor şartları barındıran Gökbük Kanyonu üzerinde yoğunlaştırılmıştır. Bu sahada bazı önemli noktaların çalışmasının sürdürülmesi ve tamamlanması gerekir. Özellikle Keşlik Dağı’nın doğu tarafında kalan uçurumlardaki inlerin ve üstte yer alan Santa Sırtı’nın yeniden çalışmaya dâhil edilmesi gerekir. Gücümen Tepe ile Arykandos Irmağı arasındaki uçurum yüzey, yüksek ihtimalle buradaki çiftlik yapısının diğer mimari elemanlarına haizdir. Bu noktanın incelenmesi mümkün olmamıştır ve önem arz eden yerlerden birisidir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

BOA. Mhm. D. 12/66 (1570-1572)

BOA. Mhm. D. 7/1878 (1567-1569)

BOA. BEO, 826-61906, Hicri:07.03.1314 (Miladi: 1896)

BOA. Y..MTV. 145-19, Hicri 04.03.1314 (Miladi: 1896)

BOA. DH. EUM. AYŞ., 28.01.1340 (Miladi: 1921) tarihli

Cumhuriyet Dönemi Arşivleri, Kararlar Dairesi Başkanlığı, Yer No: **2-36-18**

Antalya Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu'nun **17.02.2014 tarih ve 2407** sayılı kararına ait dosya.

Yayınlanmış Eserler

Adji, Murad, (2002), *Türkler'in ve Büyük Bozkırın Kadim Tarihi*, Çeviren: Z. Bağlan Özer, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı

Akdere, Mevlüt, (2017), "*Bizans Devleti'nin Anadolu'da İzlediği Nüfus Politikaları*", VII-X.yüzyıl'. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya, Akdeniz Üniversitesi

Aksoy, Mustafa, (2011), "*Hunlardan Günümüze Kültürün Yaşandığı Tahtacı Köyü: Koşuburnu'nda Bahar Bayramı*", Haziran Sayısı, , Böl: 14-17, *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*

Aksoy, Mustafa (2017), "*Bulgar Damgası mı, Kayı Damgası mı?* " Mayıs Sayısı, Böl: 29-33, *Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi*

Aksüt, Ali, (2003) *Önce Türkmen Sonra Tahtacı*, İstanbul, Kayhan Matbaası

Akyürek, Engin, (1997), "*Bir Orta Çağ Sanatı Olarak Bizans Sanatı*", *Sanatın Orta Çağ'ı*, Ed: Engin Akyürek, Bölüm: 71-89, İstanbul, Kabalcı Yayınevi

Alkan, M. (2011) "*Parerga To The Stadiasmus Patarensis (8): On The Named Places In The Journeys Of Sacrifice Recorded In The Vita Of Saint Nicholas Of Holy Sion*" *GEPHYRA* 8, , s: 99-124

Alp, İlker (2012), *Pomak Türkleri (Kumanlar-Kıpçaklar)*, Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları

Alyılmaz, Cengiz, (2016), *Gobustan'ın Gizemi-Kıpçaklara Giden Yol*, Ankara, Bitlis Eren Üniversitesi Yayını

Anzerlioğlu, Yonca, (2012), *Karamanlı Ortodoks Türkler*, Ankara, 2003

Avcioğlu, Doğan, (2006), *Türkler'in Tarihi*, İstanbul, Tekin Yayınevi

Aygil, Yakup, (1995), *Hristiyan Türkler'in Kısa Tarihi*, İstanbul

- Balta, Evangelia (2012), *Karamanlılar ve Karamanlıca Edebiyat Üzerine Araştırmalar*, Ed: Emre Yalçın, İstanbul, İş Bankası Yayınları**
- Bayburtluoğlu, Cevdet, (2003), *Arykanda*, İstanbul, Homer Kitapevi**
- Bayburtluoğlu, Cevdet, (2004), *Lykia*, Antalya, AKMED Yayınları**
- Baykurt, Abdulkadir Cami, (1338), *Osmanlı Ülkesinde Hristiyan Türkler ve Bizans İmparatorluğuna Dâhil Olan Turani Akvam*, İstanbul, Yeni Osmanlı Matbaa ve Kütüphanesi Yayını**
- Beaufort, F. *Karamania*, (2002), Antalya, AKMED Yayını**
- Bojidar, Çipof (2010), *Patrikhane ile Mücadelem- Bulgar Eksaklığı Vakfında 15 Yıl*, Böl: 178-199, İstanbul**
- Brill, E.J. (1970), *Studies In The History Of Religions*, Leiden, Netherlands**
- Brown, Peter, (2017), *Geç Antikçağ Dünyası (The World Of Late Antiquity)*, Çeviren, Turhan Kaçar, İstanbul, Alfa Yayın**
- Brubaker, Leslie, Haldon J., (2011), *Byzantium In The Iconoclast Era 680–850: a History*, UK Cambridge University Press**
- Buckland, Raymond, (2011), *İşaretler, Semboller ve Alametler*, Çeviri: Derya Engin, İstanbul, Neden Kitap**
- Burton, Russell (1999), *Antikiteden İlk Hristiyanlığa Kötülük Tasarımları*, Haz: Ergün Akça, İstanbul, Kabalcı Yayınevi**
- Burton, Russell (2001), *Lucifer, Orta Çağ'da Şeytan*,, çev: Ahmet Fethi, İstanbul, Kabalcı Yayınevi**
- Cameron, Averil, (2016), *Bizanslılar*, Çeviren: Özkan Akpınar, İstanbul, İşbank Yayınları**
- Celal Nuri (1918), "Bulgar ve Pomak", Çev: Muhammet Kemaloğlu, 2013, Sayı: 53, Böl: 421-431, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi***
- Coşkun, Nilgün Çıblak (2013), "Tahtacılar Ve Tahtacı Ocaklarına Bağlı Oymakların Yerleşim Alanları", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, sayı: 68, ss: 33-54, 2013**
- Çevik, Nevzat, (2015), *Lykia Kitabı*, Antalya, AKMED Yayınları**
- Çolak, Filiz, (2013), "Bulgaristan Türkleri'nin Türkiye'ye Göç Hareketi (1950-1951) ", Bölüm: 113-145, *Tarih Okulu Dergisi*, sayı: XIV**
- Çoruhlu, Yaşar, (2002), *Erken Devir Türk Sanatı*, İstanbul, Kabalcı Yayınevi**
- Çoruhlu, Yaşar (2016), "Türk atışı: Türk sanatında Gewriye Dönerek Ok Atma Teması", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Haziran, Sayı: 222, Ankara**

- Dawson, Timothy** (2007), *Byzantine Infantryman: Eastern Roman Empire c:900-1204*, USA. Osprey Publishing
- Demir, Necati**, (2010), "Türkiye'de Bulunan Grek Harfli Kitabeler ve Karaman Türkleri'nin Dili", Zeitschrift für die Welt der Türken/*Journal of World of Turks*, Vol: II, No: I pp: 3-23
- Demirkent, Işın**, (2005), *Bizans Tarihi Yazıları*, İstanbul, Dünya Kitapları
- Diehl, Charles** (2006), *Bizans İmparatorluğunun Tarihi*, Çev: Göke Bozkurt, İstanbul, İlgı Yayınları
- Dinç, Senem**, (2010), *Hellenizm ve Roma Çağlarında Likya'da Kent Birlikleri*, Editör: Nezih Başgelen, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları
- Eco, Umberto** (Ed.), (2014), *Orta Çağ, Barbarlar, Hristiyanlar, Müslümanlar*, İstanbul, Alfa Yayınları
- Engin, İsmail**, (1998), *Tahtacılar; Tahtacı Kimliğine ve Demografisine Giriş*, İstanbul, Ant Yayınları
- Eralp, T. Nejat**, (1993), *Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silah Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Silahlar*, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, sayı: 68
- Erdem, İlhan**, (2006), "Orta Çağ Sonlarında Likya Levant Ticareti ve Türkmenler /12.-15. Yüzyıl", İstanbul, *III. Uluslararası Likya Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, cilt I, Bölüm: 243-251
- Esin, Emel**, (2001), *Türk Kozmolojisine Giriş*, İstanbul, Kabalcı Yayınları
- Faroqhi, Suraiya**, (2017), *Anadolu'da Bektaşilik*, İstanbul, Alfa Yayınları
- Freely, John**, *The Greeks In Asia Minor Since The Days Of Troy*, Tauris, London, 2009
- Gibbon, Edward** (1987), *Roma İmparatorluğunun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi* Cilt: II, Çev: Asım Baltacıgil, İstanbul, Bilim Felsefe sanat Yayınları
- Gömeç, Sadettin**, (2012), *Türk-Hun Tarihi*, Ankara, Berikan Yayınevi
- Grant, Michael**, (1998), *From Rome To Byzantium The Fifth Century AD.*, Routledge Inc.
- Göksu, Erkan**, (2008), *Türk Kültüründe Silah*, İstanbul, Ötüken Yayınları
- Güçlü, Muhammed**, (2011), "Doğu Akdeniz'de Bir Liman Kenti, Finike", H. Çoruh and Y. Ertaş (Eds), *Osmanlı Dönemi Akdeniz Dünyası*, 415-441, Antalya, AKMED
- Günay, Umay Türkes**, (2012), *Türkler'in Tarihi*, Ankara, Akçağ Yayınları
- Haldon, J.F.** "Some Aspects Of Byzantine Technology From The Sixth To The Tenth Centuries", *Byzantine And Modern Greek Studies*, Volume: 1, pp: 11-47, University Of Birmingham, 1975

- Haldon, John**, (2008), '*The Army*', *The Oxford Handbook Of Byzantine Studies*, Ed: John Haldon, , Chapter III.10.2. PP:554-578, Oxford University Press
- Hopwood, Keith**, (2009), "Türkler'in Anadolu'nun Batı Kıyılarını Fethi ve Katalan Kumpanyası", Çev: Serdar Çavuşdere, Böl: 127-136, Sayı:2, Ankara, *Tarih Okulu Dergisi*
- Humphries, Mark** (2006), *Early Christianity*, Routledge, Newyork, 2006
- İnalçık, Halil**, (2016), *Osmanlı Tarihinde İslamiyet ve Devlet*, İstanbul, İş Bankası Yayınları
- İşler, Bülent**, (2009), *Likya Bölgesindeki Karabel Hisarcıktaki Erken Bizans Dönemi Yerleşimi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi
- Karatay, Osman** (2011), "Toros Bulgarları Anadolu'ya Nereden Geldi?", Böl: 67-79, Cilt: XXVI, sayı: 1, *Tarih İncelemeleri Dergisi*
- Karatay, Osman-Ali Balcı** (2015), "Anadolu'da İlk Türkleşme Hamlesi: Toroslar Bölgesinde Bulgar Türkleri", Cilt: 1, Sayı: 1, Böl: 37-43, *Çukurova Araştırmaları Dergisi*
- Karataey, Oljobay**, (2002), "Türk Boylarında Tamgalar ve Eski Kırgız-Oğuz Etnik Bağlantıları", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt:2, Bölüm: 386-390, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları
- Kayapınar, Ayşe**, (2002), "Tuna Bulgar Devleti (679-1018)", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt:2, Bölüm: 386-390, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları
- Koca, Salim**, (tarihsiz), *Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri*, Berikan Yayınevi, Ankara
- Koç, Dinçer** (2010), "*Rus Kaynaklarına Göre İlk Müslüman Türk Devleti: İtil Bulgar Devleti*", Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Tarih Ana Bilim Dalı
- Kosbayer, Miras**, (2013), "Türkler'de Zenginlik ve Bereket Algısı "Tört Tülük'e Teorik Yaklaşım ve Divanu Lugati't Türk'ten Örnekler", Ankara, *Turkish Studies* - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/4, p. 1051-1062
- Köprülü, Fuad**, (1943), *Anadolu Selçuklularının Yerli Kaynakları* (I), Ankara, TTK. Yayını
- Köprülü, Fuad**, (1989), "Abdal", *Edebiyat Araştırmaları*, İstanbul
- Kulikowsky, Michael** (2006), "Constantine And The Nothern Barbarians", *The Age Of Constantine*, Ed: Noel Lenski, England, Cambridge University Press,
- Lemerle Paul** (1943), *Histoire de Byzance*, Paris, Presses Universitaires de France
- Luttwak, Edward N.** (2009), *The Grand Strategy Of The Byzantine Empire*, England Harvard University Press

- Mangaltepe, İsmail**, (2009), *Bizans Kaynaklarında Türkler*, İstanbul, Doğu Kütüphanesi Yayınları
- Mcevedy, Colin**, (2004), *Orta Çağ Tarih Atlası*, Çev: Ayşen Anadol, İstanbul, Sabancı Üniversitesi Yayını
- Mehmet Alkan**, (2011), "Parerga To The Stadiasmus Patavensis (8): On The Named Places In The Journeys Of Sacrifice Recorded In The Vita Of Saint Nicholas Of Holy Sion", s: 99-124, *GEPHYRA* 8
- Mışkova, Iglia**, (2012), *Kukeri Of Vresova*, Carnival King Of Europe II (2010-2012), Ed: Antonella Mott, Mueso Degli Usi E Costumi Della Gente Trentina
- Norwich, J.J.** (2013), *Bizans-Erken Dönem (MS 323-802)*, İstanbul, Kabalcı Yayınevi
- Onur, Fatih**, (2002), *Lykia Hidrografisi*, Y.L. Tezi, Antalya, Akdeniz Üni.
- Ögel, Bahaeddin**, (1991), *Türk Kültür Tarihine Giriş*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları
- Öner, Ertuğ**, (1996), "Finike Ovasının Alüvyal Jeomorfolojisi ve Antik Limyra Kenti", İzmir, *Ege Coğrafya Dergisi*, sayı: 9, Bölüm: 131-158
- Öner, Ertuğ**, (1998), "Likya Limanlarının Kaderi", *Teke Yarımadası Kıyılarında Jeoarkeolojik Araştırmalar*, XV. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Cilt: 1, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları
- Öner, Ertuğ**, (2009), *Güneybatı Anadolu'nun Kıyı Jeomorfolojisi (Teke Yarımadası Kıyı Bölümü)* İzmir, Proje No: 199YO78
- Öngel, Hasan Basri**, (2001), "Gelişim Sürecinde Erken İç Asya Türk Okçuluğu", Cilt 21, Sayı 2, G.Ü. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*
- Öztürk, Hüseyin Sami**, (2006), *MÖ. II.-MS. IV. yüzyıllarda Likya-Pamfilya Bölgesinde Kırsal Alan Güvenliği*, İstanbul, Yayınlanmamış Doktora Tezi
- Öztürk, Hüseyin Sami**, (2011), "Muskar (Myra/Lykia), İki Yazıtta Andendum Et Corrigendum", *CollAn X*, pp: 209-218, İstanbul, Türk Eski Çağ Bilimleri Enstitüsü Yayını
- Paul, S.C.-C.Chippindale** (Ed.), (1998), *An Archaeology Of Rock-Art Through Informed Methods And Formal Methods*, , pp.1-9, Camdridge University Press
- Piri Reis**, *Kitab-ı Bahriye*, (2002), Ankara, TTK. Yayını
- Psalty, Francis**, (1993), "Türkelinde Hristiyanlık, Miladın 2. Asrın Sonundan İtibaren İntişarı", *Tarih ve Toplum Dergisi*
- Priskos Tarihi: Grek Seyyahı Priskos'a Göre (V.Asır) Avrupa Hunları**, Çeviren: Ali Ahmetbeyoğlu, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul, 1995

- Prokopios Tarihi**, (2008), *Bizans'ın Gizli Tarihi*, Çeviren: Orhan Duru, İstanbul, İşbank Yayınları
- Pryor, John H.** (2004), *Akdeniz'de Coğrafya, Teknoloji ve Savaş, Araplar, Bizanslılar, Batlılar ve Türkler*, Çev: Füsün Tayanç, İstanbul, Kitap Yayınevi
- Seidler G. L.** (1980), *Bizans Siyasal Düşüncesi*, Çeviren: Mete Tunçay, Ankara Üniversitesi Basımevi
- Sevcenko, Ihor**, (1984), *The Life Of Saint Nicholas Of Sion*, Massachusetts, Hellenic College Press,
- Sevim, Ali**, (1988), *Anadolu'nun Fethi; Başlangıçtan 1086'ya Kadar*, Ankara, TTK. Yayınları
- Seyfeli, Canan** (2011), "Osmanlı Devlet Salnamelerinde Bulgar Eksarhlığı ve Bulgar Katolikler (1847-1918) ", Sayı:52-2, Böl: 157-190, Ankara, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*
- Somuncuoğlu, Servet** (2008), *Sibirya'dan Anadolu'ya Taştaki Türkler*, İstanbul, Güngör Matbaacılık
- Spratt, T.A.B.** (2008), and **Forbes E.** *Lykia'da Yolculuklar*, Antalya, AKMED
- Su, Süreyya**, (2008), *Hurafeler ve Mitler*, İstanbul, İletişim Yayınları
- Sumption, Jonathan**, (2003), *The Medieval Journey To God*, USA. Hidden Spring
- Sümer, Faruk**, (1993), "Tahtacılar", Bölüm: 8-12, Sayı 82, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*
- Sümer, Faruk**, (Tarihsiz), "Ağaçeriler", *İslam Ansiklopedisi*, cilt1, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını
- Sütçüoğlu, Okay**, (2018), "Cedar Ttransportation In The Finike Region Between Antiquity And The 20th Century", *International 19th Symposium on Mediterranean Archaeology? Time, Space and People? (Proceedings)* (ed: M. Arslan), Oxford, Archaeopress Publishing Ltd.
- Sütçüoğlu, Okay** (2014), "Bir Anadolu Seyirlik Oyunu (Pıngıdık) ve Ritüelin Çözümlemesi", MJH. Bölüm: 261-274, Haziran, Antalya, *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*
- Sütçüoğlu, Okay** (2015), "Teke Yöresinde, Teke Postunda Türk Erginlenme Ritüeli Pıngıdık", s: 505-512, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur, *I. Teke Yöresi Sempozyumu Bildiriler Kitabı*
- Şahin, Sencer** (2007), "Zwei Holzfäller und der Wald in der Kartapis bei Neisa", *GEPHYRA*, 4, pp: 37-45
- Ostrogorsky, Georg** (2011), *Bizans Devleti Tarihi*, Çev: Fikret Işıltan, Ankara, TTK. Yayını

- Ölmez, Mehmet** (2011), "R.M. Dawkins ve Anadolu'da Rumca-Türkçe İlişkileri", Böl: 215-224, İstanbul, *Between Religion and Language*
- Özay, Yeliz**, (2013), "Çalıkavak Balkanında Garip Temaşa", Cilt:13, Yıl:13, Böl:299-306, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*
- Taş, Tuğba, Fikret Özcan**, (2015), "MS.4.-7.Yüzyıllar Arasında Haç Motiflerinin Gelişimi", Sayı:21, Böl: 247-275, *Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*
- Teall, John L.** (1965), "*The Barbarians In Justinian's Armies*", *Speculum*, Vol:40, No: 2, pp: 294-322, The University Of Chicago Press
- Texier, Charles**, (2002), *Küçük Asya; Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, Çeviren: Ali Suat, Ankara, III. Cilt, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı Yayınları
- Tongeren, Louis V.** (2000), *Exaltation Of The Cross- Toward the Origins Of The Feasts Of The Cross And Meaning Of The Cross In Early Medieval Liturgy*, Leuven, Peeters Publisher
- Tournefort, Joseph, D.** (2005), *Tournefort Seyahatnamesi*, Ed. Stefanos Yerasimos, İstanbul, Kitap Yayınevi
- Turan, Osman**, (2003), *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkuresi Tarihi*, İstanbul, Ötüken Yayınları
- Tülüce, Âdem**, (2016), *Bizans Tarih Yazımında Öteki Selçuklu Kimliği*, İstanbul, Doğu Batı Yayınları,
- Tzvetkov, Plamen S.** (2002), "Türkler, Slavlar ve Bulgarlar'ın Kökeni", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt:2, Bölüm: 386-390, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları
- Umar, Bilge**, (1993), *Türkiye'de Tarihsel Yer Asları*, İstanbul, İnkılap Kitapevi
- Yılmaz, Hande**, (2016), "Avar Maden Sanatı", Böl: 211-240, Sayı: 222, Ankara, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*
- Zimonyı, Istvan**, (2002), "Bulgarlar ve Ogurlar", Ankara, Cilt:2, Bölüm: 386-390, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları

İnternet Kaynakları

<http://archaeologyinbulgaria.com/2015/06/10/bulgarian-archaeologist-enlists-mongolian-experts-to-study-ancient-bulgar-petroglyphs-in-rock-city-perperikon/>
erişim tarihi: 21.07.2018

Görüşme yapılan kişiler

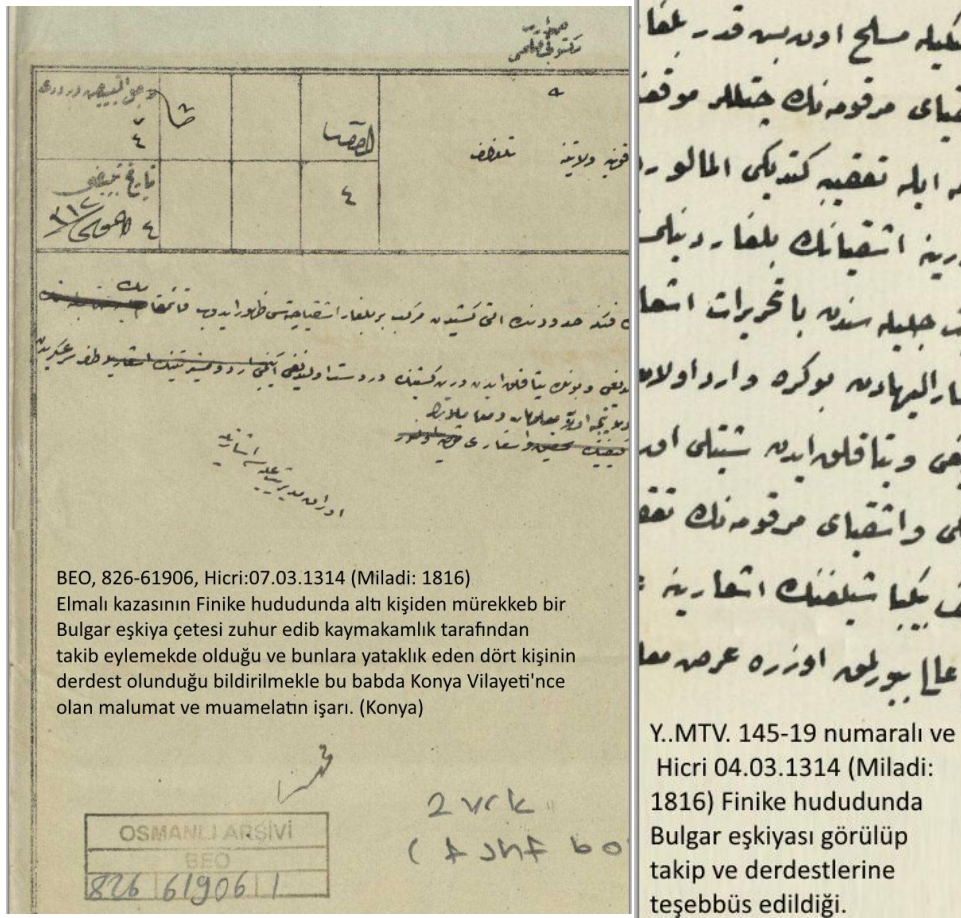
Veli SÜTÇÜOĞLU, T.C. Kimlik No: 15595492628, 1931 doğumlu, Gökbük Köyü'nden
Ali BALABAN, T.C. Kimlik No: 16387466292, 1933 doğumlu, Gökbük Köyü'nden

Kenan ÇELİKKOL, T.C. Kimlik No: 14512528716, 1938 Doğumlu, Gökbük Köyü'nden
Ahmet PINAR, T.C. Kimlik No: 15607492240, 1930 doğumlu, Gökbük Köyü'nden
Hamza KORKMAZLAR, T.C. Kimlik No: 15673490072, 1939 doğumlu, Gökbük Köyü'nden
Ahmet BOSKAYA, T.C. Kimlik No: 17005445668, 01.06.1949 doğumlu, Gökbük Köyü'nden

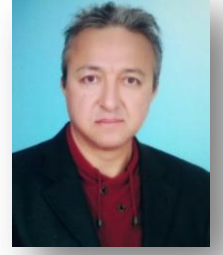
Ekler

Kullanılan Arşiv Belgesi Orijinalleri

Dr. Okay SÜTÇÜOĞLU
ÖZGEÇMİŞ DOSYASI

KİŞİSEL BİLGİLER

Doğum Yılı : 1968
Doğum Yeri : Finike
Telefon : 0.505.7332135
E-Posta Adresi : okaysutcuoglu@hotmail.com
Posta adresi : Atatürk Mahallesi 2642 Sk. 16/5 Kepez Antalya

EĞİTİM BİLGİLERİ

Doktora : Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bil. Enstitüsü, Arkeoloji ABD. 2011-2018
Yüksek Lisans (1) : Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bil. Enstitüsü, İşletme ABD. 2003-2005
Yüksek Lisans (2) : Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Orta Çağ Tarihi ABD. 2015-2018
Lisans (1) : Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi ABD. 2011-2014
Lisans (2) : Anadolu Üniversitesi, İşletme ABD. 1994-1998
Önlisans : Anadolu Üniversitesi, Halkla İlişkiler, 1998-2000

YAPTIĞI TEZLER

Doktora; Sualtı Arkeolojisi Perspektifinden Osmanlı Kadırgaları (15-16.yüzyıl)
Yüksek Lisans (1); İş Dünyasında Cinsiyet Ayrımcılığının Sosyolojik Nedenleri
Yüksek Lisans (2); Arykandos Vadisi'nde Sionlu Aziz Nikolas Kültü ve Hristiyan Türkler İngilizce (Orta) Kürtçe (iyi)

MESLEKİ VE İDARİ DENEYİM

Emekli Askeri Personel (J.komd.Kd.BÇvş./SAS) Henüz üniversite kadrosunda görev almamıştır.

ARAŞTIRMA ALANLARI

Türk deniz tarihi
Osmanlı savaş ve nakil gemileri
Türk sanat tarihi

DERGİLERDE YAYINLANAN MAKALELER

ÖNİZ, H.-SÜTÇÜOĞLU, O. Early Examples On The Protection Of Underwater Cultural Heritage: Osman Hamdi Bey And Ottoman Government In 19th Century, SKYLLIS, 17 Jahrgang, 2017 Heft 1, 97-101

ÖNİZ, H.-SÜTÇÜOĞLU, O. Sualtı Kültür Mirası, Osmanlı İmparatorluğu ve Osman Hamdi Bey, Arkeoloji Ve Sanat Yayınları, Sayı:153, İstanbul, 2016, Bölüm:241-248

SÜTÇÜOĞLU, O. Bir Anadolu Seyirlik Oyunu (Pingıtdk) ve Ritüelin Çözümlemesi, MJH Akdeniz İnsani Bilimler dergisi, 2014/Haziran, Bölüm: 261-274

SÜTÇÜOĞLU, O. Tyraion Bilmecesi, İDOL Dergisi, Sayı: 27, 2005, Bölüm: 16-19,

SÜTÇÜOĞLU, O. Karayip Taino Kültürü ve Topoğrafyası İle Türk Kültürü Arasındaki Benzerlikler, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, sayı 221, İstanbul, 2016, Bölüm 203-228

KİTAP VEYA KİTAP BÖLÜMLERİ

SÜTÇÜOĞLU, O. Osmanlı Denizciliğinin Etkileyen Bir Faktör Olarak Takvim Uygulamaları, Takvim Kitabı, Kültürümüzde Takvim, Ed. Prof. Emine Gürsoy Naskali, Kitabevi Yayınları, İst.2016

SÜTÇÜOĞLU, O.- ÇETİN Necat, Muska ve Bazı Muska Örnekleri, Muska Kitabı, Ed: Emine Gürsoy Naskali, Kitabevi Yayınları, Böl: 277-308

SÜTÇÜOĞLU, O. Kayıp Kentin Tarihi, Tyraion/ Doğanhisar, Vatan Kitap, Konya, 2006

SÜTÇÜOĞLU, O. Maden Dağı Çiçektir, Lokal Bir Flora İncelemesi, Elazığ, 2008

SÜTÇÜOĞLU, O. Tarihte ve Günümüzde Yeğran, Konya, 2002

ULUSLAR ARASI HAKEMLİ KONGRE/SEMPOZYUM BİLDİRİ KİTAPLARINDA YER ALAN YAYINLAR

SÜTÇÜOĞLU, O. Cedar Transportation In The Finike Region Between Antiquity And The 20th Century, International 19th Symposium on Mediterranean Archaeology? Time, Space and People? (Proceedings) (ed: M.Arslan) Archaeopress Publishing Ltd. Oxford, 2018, s: 173-183

SÜTÇÜOĞLU, O. Depth Of Oyster Shell Figures and Fossil Effect, (*İstiridye Figürünün derinliği ve Fosil Etkisi*), International Symposium of the Middle Ages and Turkish Period Excavations and History of Art Researches Proceedings, (Uluslararası XVIII. Orta Çağ Ve Türk Dönemi Kazıları Ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu/bildiriler Kitabı), Adnan Menderes Üniversitesi/Efeler Belediyesi Kültür Yayınları, Aydın, 2017, s: 507-518

SÜTÇÜOĞLU, O. Ahi Evran; Meaning And Origin About Anevdotes And Symbols Problem (*Ahi Evran; İsmi ve Menkâbesi Hakkında Anlam ve Köken Sorunları*), International Scholars Summit Of Turkic World, Date: 26-28 May Eskisehir, (Uluslar arası Bilgeler Zirvesi Sempozyumu, Osman Gazi Üniversitesi,) Bildiriler kitabı (Proceedings) Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı Yayınları, Eskişehir, 2014

SÜTÇÜOĞLU, O. Turks Underwater, (*Sualtındaki Türkler*), 2nd International Symposium Of Turgut Reis And Turkish Maritime History, (II. Uluslar arası Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu) (Proceedings) Bildiriler Kitabı, Bodrum Belediyesi Yayınları, 2015, s: 186-207

SÜTÇÜOĞLU, O. Experimental Archaeology Of Two Diving Methods For The Pearl Diving In Medieval And Early Modern Era (*Orta ve Yeniçağda İnci Dalgıçlığı ve İki Dalış Yönteminin Deneysel Arkeolojisi*), 19th Underwater Science And Technology Meeting, (19. Sualtı Teknoloji ve Bilim Toplantısı SBT.2016 Sempozyumu), (Proceedings) Bildiriler Kitabı, Sinop Üniversitesi, 2016, s:77-87

SÜTÇÜOĞLU, O. Ottoman Cannon Balls (Yuvalak) In Undervater Ruins; Process And Classification (*Sualtı Buluntuları İçinde Osmanlı Gülleleri (Yuvalaklar): Tarihsel Süreci ve Sınıflandırma*), Proceedings Of The 20th Annual Meeting Of Underwater Science and Technology SBT November 2017 Urla-İzmir, ANKÜSAM Yayınları, Ankara, 2017, s: 148-165

ULUSAL HAKEMLİ KONGRE/SEMPOZYUM BİLDİRİ KİTAPLARINDA YER ALAN YAYINLAR

TIRPAN, Ahmet A.- SÜTÇÜOĞLU, O. Doğanhisar'ın Tarihi Coğrafyası, Tyraion, Thymbrion, Hadrianapolis Adlarının Yanlış Lokalizasyonuna Dair Kanıtlar ve Doğanhisar Antik Kent Dokusunun Tanımlanması, Selçuk Üniversitesi, AYBİL Yayınları, Konya, 2011, Bölüm: 145-158

SÜTÇÜOĞLU, O. Tekeden Tragedyaya, Köyden Komediyaya, Temelde Yatan Türkçe Orijin Düşüncesi, I. teke Yöresi Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur, 2015, s: 513-518

SÜTÇÜOĞLU, O. Teke Yöresinde, Teke Postunda Türk Erginlenme Ritüeli Pingüdik, I. teke Yöresi Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur, 2015, s: 505-512

DiĞER YAYINLAR

SÜTÇÜOĞLU, O.-T.M.P. Duggan, (Konferans) Selçuklularda Işıklı Haberleşme Sistemi ve Likya Bölgesi Tahtacı Türkmenler'inde İzleri, (TMP DUGGAN ile birlikte), Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, 22.03.2017

SÜTÇÜOĞLU, O. (Konferans) Cezayir Kıyılarının Sualtı Buluntuları Açısından Potansiyeli ve Müşterek Çalışma Yöntemleri, (*Université d'Alger 2 Aboulkaçem Saadallah*) Cezayir II. Üniversitesi, 14.12.2017, Cezayir.

SÜTÇÜOĞLU, O. (*Kitap Tanıtımı*) *Piri Reis ve Kolomb Sonrası Türk Haritacılığı*. Yazar: S. Soucek, Çeviren: E. Irmak. *Libri II* (2016) 493-495. DOI: 10.20480/lbr.201604, Volume II, 2017

İŞTİRAK EDİLEN BİLİMSEL ÇALIŞMALAR

Batı Akdeniz Kıyıları Sualtı Araştırmaları, Selçuk Üniversitesi 2014, 2015, 2016, 2017, 2018

Adrasan, Bizans Tabak Batığı Sualtı Kazısı, 2015, 2016

Arykanda Kazı ve Yüzey Araştırmaları, 2014, 2015, 2016

Alanya, 18.yüzyıl Osmanlı Kalyonu Kurtarma Kazısı, 04-16.10.2018

UNESCO Unitwin Network on Underwater Archaeology ‘Workshop on Underwater Archaeology for the African Countries’ (13 - 23 May 2015 Kemer / Antalya – Turkey)

XIII. Yüzyıl Anadolu Selçuklu Devleti Haberleşme Sistemleri (Alanya-Konya-Antalya Örneği) 2016, 2017 (Proje no: YA01074201(2016))

Arykandos Vadisi’nin Orta Çağ Araştırmaları (2013-2014-2015-2016-2017-2018)

Member Of Organizing, 10th International Symposium On Underwater Research, Comitee16-18 December 2016, 19 Mayıs University, Samsun

21.Sualltı Bilim ve Teknoloji Toplantısı, 16-17-18 Kasım 2018, Akdeniz Üni.Antalya, Organizasyon Komite Üyesi

KATILDIĞI ULUSLAR ARASI BİLİMSEL KONGRE/SEMPOZYUM VE BİLİMSEL TOPLANTILAR (HENÜZ BİLDİRİ KİTABI BASILMAMIŞ OLANLAR)

SÜTÇÜOĞLU, O. *Three Facts Determining Campaign Times In The Ottoman Navy: Dream- Interpretation (İstihare), Consultation (İstişare), Oracle (Müneccimlik)*, 9.International Symposium On Underwater Research, Antalya, 15.11.2015

SÜTÇÜOĞLU, O. *Barbarossa in Quadrangular of Initiative, Consultation, Dream- Interpretation And Oracle, (İnisiyatif, İstişare, İstiare ve Müneccimlik Dörtgeninde Barbaros Hayreddin)*, International; 500th Anniversary of Algeria's conquest, Barbaros Hayrettin Pasha and Ottoman Maritime Symposium, (*Uluslararası Fethinin 500. Yılında Cezayir ve Barbaros Hayreddin Paşa ve Osmanlı Denizciliği Sempozyumu*), TTK- Celal Bayar Üniversitesi, 1-3 Aralık 2016, Manisa.

SÜTÇÜOĞLU, O. *Some Determinations on Rationing Systems of Moorish Turkish Pirates and Christian Galley Slaves, (Mağribi Türk Korsanların ve Forsaların İaşe Sistematiğine Dair Tespitler)*, International; 500th Anniversary of Algeria's conquest, Barbaros Hayrettin Pasha and Ottoman Maritime Symposium, (*Uluslararası Fethinin 500. Yılında Cezayir ve Barbaros Hayreddin Paşa ve Osmanlı Denizciliği Sempozyumu*), TTK- Celal Bayar Üniversitesi, 1-3 Aralık 2016, Manisa.

SÜTÇÜOĞLU, O. *Diving Activities in the Black Sea According to the Ottoman Archives: Goals, Reasons and Ethnic Origins of Divers, (Osmanlı Arşivlerine Göre Karadeniz’de Dalış Faaliyetleri: Amaçlar, Sebepler ve Dalgıçların Etnik Kökenleri)*, 10th International Symposium On Underwater Research Black Sea Archaeology, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 16-18 Aralık 2016, Samsun

SÜTÇÜOĞLU, O. *Sayka In The Black Sea; Conceptual Problems And Action Areas, (Karadeniz’de Şaykalar; Kavramsal Sorunlar ve Hareket Alanları)*, 10th International Symposium On Underwater Research Black Sea Archaeology, Ondokuz Mayıs University, 16-18 December 2016, Samsun

SÜTÇÜOĞLU, O. *True Reading Of Natural Ways-Rivers: Potential Transportation Aand Cultur Remains (Two Examples From Medüterranean), (Doğal Yollar-Nehirleri Doğru Okumak: Potansiyel, Nakil ve Kültür Kalıntıları (Batı Akdeniz’den İki Örnek)*, 2nd International Symposium on Anatolian Civilizations, (II. Uluslararası Anadolu Uygarlıkları Sempozyumu), TTK And Hitit University, Çorum, 27-28 Nisan 2017

SÜTÇÜOĞLU, O. *Effects To The Ottoman Navy Of Barbaros Hayreddin's Ship In Algeria*, (Barbaros Hayreddin'in Cezayir'deki Gemisinin Osmanlı Donanmasına Etkileri), Regards Croisés sur l'héritage et le patrimoine turco-ottoman en Algérie pendant la période ottomane (1516-1830), Université d'Alger 2 Aboulkaçem Saadallah, (Farklı Bakış Açuları ile Cezayir'de Osmanlı Kültür Mirası Sempozyumu), 12-15 Aralık 2017, Cezayir II. Üniversitesi-T.C. KİMLİK Başbakanlık TİKA, Cezayir

SÜTÇÜOĞLU, O. *New Discoveries And A New Proposition About Tragalassos And St. Nicholas Of Sion* (Tragalassos ve Sionlu Aziz Nikolaos Hakkında Yeni Keşifler ve Yeni Bir Önerme), Uluslararası Antalya Kongresi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, 01.03.2018

SÜTÇÜOĞLU, O. *Sualtı Arkeolojisi Perspektifinden İstanbul'un İmarında Kullanılan Taş Kadırgalarının Fiziki Durumları*, VI. Osmanlı İstanbul'u Sempozyumu, 29. Mayıs Üniversitesi, İstanbul, 11-13.Mayıs 2018

KATILDIĞI ULUSALBİLİMSEL KONGRE/SEMPOZYUM VE BİLİMSEL TOPLANTILAR (HENÜZ BİLDİRİ KİTABI BASILMAMIŞ OLANLAR)

SÜTÇÜOĞLU, O. *İlgün İnüstü Hüyüğü ve Yer altı Yerleşimi; Nekropol mü? Sığınak mı?* I. Ulusal İlgün Sempozyumu, 27.09.2013

YAYIN ÇALIŞMASI DEVAM EDEN KİTAPLAR

SÜTÇÜOĞLU, O. *Osmanlı Kadırgaları (15-16.yüzyıl) -Kronoloji, Terminoloji, Teknoloji ve Yaşamsal Koşullar* (TTK. da baskıda)

SÜTÇÜOĞLU, O. *Sadece Harita Değil Rönesans Sanatına Bir Meydan Okuma-PİRİ REİS'İN GEMİLERİ* (TTK. da hakemde)

SÜTÇÜOĞLU, O. *Mihraptaki Firavun: Bir Figür Nasıl Okunur?* (Redaksiyonda)